

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav politologie**

MGR. KATEŘINA JACQUES-PAJEROVÁ

**SROVNÁVÁNÍ PALACKÉHO VÝKLADŮ VYBRANÝCH TÉMAT
V ČESKÉM A NĚMECKÉM VYDÁNÍ JEHO
„ČESKÝCH DĚJIN“**

Rigorózní diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. Miloš Havelka, CSc.
Praha 2002

PROHLÁŠENÍ:

Čestně prohlašuji, že jsem diplomový úkol vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Praze dne 24.7.2002

PODĚKOVÁNÍ:

Vítám možnost poděkovat všem, kteří přispěli k tomu, že jsem tuto práci mohla napsat. V první řadě patří můj dík dr. Jiřímu Rakovi, který mě upozornil na téma, které jsem posléze zpracovala. Upřímně děkuji také vedoucímu práce, prof. Miloši Havelkovi, který mnohem dříve než já uvěřil tomu, že práci dokončím, a vzbudil můj zájem o tuto oblast českého myšlení. Dr. Ivaně Vízdalové vděčím za to, co vím z oboru translatologie. Bez těchto znalostí by nebylo možné tuto práci dělat. Dr. Zuzaně Jettmarové děkuji, že mě přes můj odpor donutila napsat projekt. Ušetřila mi tak mnoho času a přispěla k tomu, že moje práce získala v začátcích řád.

Můj největší dík patří dr. Jiřímu Kořalkovi. Vypsát všechno, co pro mě udělal, není možné. Rok a půl mi trpělivě pomáhal. Půjčoval mi vlastní literaturu, odpovídal na moje dotazy, kontroloval výsledné znění. Jeho vliv na výslednou podobu práce je nezanedbatelný, ještě větší je však dojem, který zanechal ve mně. Jiří Kořalka se tak stal člověkem, který mě ovlivnil nejen odborně, ale také lidsky.

Poděkovat chci také svému manželovi Christianovi, který mě podporoval nejen v době psaní, ale také po celá léta mého studia. Dvěma ženám vděčím za to, že jsem se mohla věnovat studiu, aniž by tím trpěly moje děti. Dana Černochová a Jana Fukárková mně pomohly vždy, když bylo třeba. K dobrému studiu patří dobří spolužáci. Tím nejlepším a nejobětavějším byl Petr Slunečko. Posledními, kteří si zaslouží nejen poděkování, ale i pochvalu, jsou moje trpělivé děti, Nina a Sebastián.

OBSAH:

1. ÚVOD

- 1.1 Cíl předkládané práce..... 1
1.2 Předpokládaný přínos..... 3

2. TEORETICKÁ ČÁST

- 2.1 Dosavadní stav zkoumané problematiky..... 10
2.1.1 Interpretace dvou verzí Dějin..... 11
2.1.2 Historické pozadí vzniku Dějin..... 15
2.2 Co všechno mohlo ovlivnit výslednou podobu Dějin..... 20
2.2.1 Okolnosti z autorova osobního života..... 20
2.2.2 Překladačské Dějin..... 22
2.2.3 Stav češtiny v Palackého době..... 26
2.2.4 Jazykové zásady Palackého z hlediska kulturních a
politických potřeb..... 27
2.2.5 Palacký a německý jazyk..... 31
2.2.6 Cenzura..... 32
2.2.7 Autocenzura..... 43
2.3 Vybrané terminologické problémy ve dvou verzích Dějin..... 45

3. EMPIRICKÁ ČÁST

- 3.1 Excerptní materiál..... 53
3.2 Vybraná terminologie užívaná v empirické části práce..... 55
3.2.1 Terminologie z oboru translatologie..... 55
3.2.2 Terminologický aparát práce..... 56
3.3. Srovnání vybraných kapitol Dějin..... 57
3.3.1 Čechy slovanskopohanské..... 57.
- Obraz obecného života českého v pohanství
- Böhmens Volksleben im Heidenthume
3.3.2 Čechy za krále Přemysla Otakara II..... 76
- Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí
- Přemysl Otakars II steigende Erhebung
3.3.3 Války husitské..... 83
- Úvody válek husitských
- Vorspiele des Hussitenkrieges
3.3.4 Rozdíl mezi první a druhou českou verzí kapitoly
„Úvody válek husitských“..... 102
3.3.5 Kralování Jiřího z Poděbrad..... 110
- Vrchol moci a pokoje
- Höhepunkt der Macht und des Friedens
3.3.6 Srovnání délky českého a německého znění
zkoumaných kapitol..... 115

4. ZÁVĚR..... 119

5. SEZNAM LITERATURY..... 125

6. PŘÍLOHY

1. ÚVOD

Sněžila jsem se nalézt téma interdisciplinární, při jehož zpracování bych mohla využít také znalosti, které jsem získala během studia oboru překladatelství a tlumočnictví. Výsledkem tohoto hledání je práce zasahující do tří vědeckých oblastí - historie, politologie a translatologie. Vychází z oboru historie, který by svými výsledky mohla také obohatit. Historikové, kteří se zabývají česko-německými vztahy v 19. století nebo osobou Františka Palackého a jeho dílem, postrádají důkladné srovnání dvou jazykových verzí jeho Dějin.¹ Srovnání², které bylo doposud provedeno, umožňuje vytvoření pracovní hypotézy, podle které vykazují obě verze rozdíly.

Translatologická věda nabízí využití synchronně srovnávacího deskriptivního výzkumu textu, který může vést k podstatně lepším výsledkům, než jakých dosahují svou metodou srovnávání historikové.

František Palacký byl nejen historikem, ale také politikem. A to i tehdy, když se věnoval své práci historické, v níž se pokoušel o interpretaci dějinných procesů a událostí ve snaze obhájit roli českého národa nejen v minulosti, ale především ve své současnosti. František Kutnar správně podotýká, že v Palackého díle nelze rozlišovat historika a politika. *Palacký nevytvořil obraz starého slovanského společenského řádu, nýbrž společenskou utopii o demokratických řádech.*³ Z tohoto pohledu splňuje předkládaná práce požadavky kladené na výzkum v oboru politologie.

1.1. Cíl předkládané práce

Důvodem, proč dodnes podrobné srovnání Palackého textů Dějin neexistuje, je nejenom časová náročnost, kterou důkladná analýza tak rozsáhlého textu vyžaduje, ale také absence vhodné metody, která již výrazně překračuje rámec historické vědy. Zde tedy vzniká prostor pro další bádání, které by pracovalo nejen s rozsáhlejší částí díla, ale které by využilo odborné metody translatologie (porovnávání různých jazykových verzí "téhož" textu -- metoda komparace). Alespoň částečné splnění tohoto úkolu si klade za cíl tato práce. Metodologickým východiskem je překladatelská analýza výchozího a

¹ Výraz "Dějiny" používám, stejně jako moji předchůdci, jako synonymum pro souhrnné označení české i německé verze Palackého "Dějin národu českého v Čechách a v Moravě" a "Geschichte von Böhmen"

² Josef Válka, Jiří Kofalka, Jiří Rak a Olga Svejkovská (viz literatura)

cílového textu, tedy Palackého Dějin, založená na aplikaci metod strukturální, produkční a recepční analýzy. Zhodnoceny jsou také komunikační aspekty textu. Takto provedená analýza směřuje k významové a smyslové interpretaci jednotlivých textů Dějin a nakonec k jejich porovnání.

Cílem této práce je v první řadě popsání rozdílů, které dvě jazykové verze Palackého “českých dějin” vykazují. Identifikované rozdíly (posuny) jsou klasifikovány jako *jazykové* (lexikální, syntaktické, stylistické), *významové* (sémantické) a *pragmatické* (expresivita, adresát). Komunikační a pragmatický aspekt popisuje funkčnost obou variant textu Dějin s ohledem na příjemce. Mimoto jsou data vyexcerpovaná z lingvistické výstavby klasifikována funkčně a frekvenčně. Dalším vytyčeným úkolem bylo popsání důvodů, které ke vzniku shledaných rozdílů vedly. Předmětem zájmu v předkládané diplomové práci není vytvoření vztahu mezi textem Palackého Dějin a historickou skutečností (to by byl úkol pro odborníka z daného oboru, např. na středověk), ale srovnání interpretačních východisek v obou jazykových verzích.

Věřím, že empirická i analyticko-syntetická část práce je přínosem především pro obory historie a politologie. Odborníkům se dostane do ruky nejen utříděný empirický materiál, který doposud postrádají, ale také jeho nové a ucelené zpracování, založené na obsáhlé vnětextové a vnitrotextové analýze. Na takto zpracovaný materiál by mohlo navázat nové, s tématem související, historicko-politologické bádání.

Palackého Dějiny nejsou pouze rozdílným jazykovým vyjádřením téhož textu.⁴ Rozdíly a posuny lze předpokládat jednak na úrovni čistě jazykové, dále pak na úrovni obsahové. Hlavním posunem, který již byl mnohokrát ve vědeckých pracích historiků zmíněn (viz kapitola 2.1. “Dosavadní stav zkoumané problematiky”), je Palackého posun od zemského vnímání dějin k jejich vnímání národnímu (tento posun je patrný již při srovnání názvů obou verzí). Doposud však chybí jeho rozsáhlejší vědecká analýza a deskripce.

³ Kutnar, František: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I., Praha, 1973, s. 149

⁴ K tomuto závěru došli všichni autoři, kteří se touto problematikou zabývali. Nejsoustavněji Jiří Kořalka, naposledy v životopise Palackého (viz bibliografie).

1.2. Předpokládaný přínos

Důkladnější srovnání dvou jazykových verzí Palackého Dějin má význam také pro zpětné hodnocení prací, které se jakkoli k Dějinám vyjadřovaly. Josef Válka píše - a nelze s ním než souhlasit, že: *Palacký je nejen zakladatelem, ale i osou českého moderního dějepisectví. Vytvořil obraz českých dějin a formuloval filosofii českých dějin tak výrazně, že vše, co bylo napříště o českých starších dějinách napsáno, muselo z Palackého díla vždy vycházet.*⁵ A dále pokračuje: *K Palackého Dějinám, metodě i filosofii dějin se vrací každá generace českých historiků a každá na něj svým způsobem navazuje a reaguje; moderní české dějepisectví je do značné míry dialogem s Palackým.*⁶ Podobně se na dílo Františka Palackého dívá Josef Hanzal v příspěvku předneseném na jubilejní konferenci "František Palacký 1798/1998 – dějiny a dnešek"⁷. Hanzal svoji přednášku nazval "Palacký v pojetí Gollovy školy"⁸ a uvedl ji slovy: *Zakladatelské historické dílo Františka Palackého nepřestalo od počátku až po dnešek zajímat, ovlivňovat a determinovat českou historiografii. Mimořádné místo v tomto staletém poznávacím procesu patří Gollově škole.*⁹ Jako historiky, kteří se nějak podstatněji vypořádali s Palackého dílem a odkazem, uvedl Josefa Pekaře, Kamila Kroftu, Václava Novotného, Zdeňka Nejedlého, Vlastimila Kybala a z mladší generace, která už vyšla hlavně z Pekařova semináře, jmenuje Jana Slavíka, Jaroslava Werstadta, Václava Chaloupeckého, F. M. Bartoše, Josefa Borovičku a Františka Kutnara. Do třetice připomeňme, co soudí o vlivu Františka Palackého na české historické myšlení Jiří Rak: *Možnou výtku konzervatismu vyjádřeného prosazováním českého státního práva (v očích liberálních centralistů pozůstatku feudálního partikularismu) řeší české historické myšlení díky Palackému ztotožněním českých národních snah s ideou evropského pokroku a svobody.*¹⁰ Jiří Rak ve své studii připomíná, že ačkoli podobnou myšlenku přinesl již Pelcl, *...za historika, který formuloval a vědecky zdůvodnil tezi o česko-německém antagonismu jako základním problému českých dějin a který tedy také v našem myšlení kodifikoval negativní obraz německého nepřítele, je obecně považován*

⁵ Válka, Jos.: František Palacký – historik, in: Památník Palackého 1798 – 1968, Ostrava, 1968, s. 58

⁶ tamtéž

⁷ Šmahel, F., Doležalová, E.: František Palacký 1798/1998 – dějiny a dnešek, Sborník z jubilejní konference, HÚ AV ČR, Praha, 1999

⁸ Hanzal, Jos.: Palacký v pojetí Gollovy školy, in: Šmahel, F., Doležalová, E.: František Palacký 1798/1998 – dějiny a dnešek, Sborník z jubilejní konference, HÚ AV ČR, Praha, 1999, s. 211 - 218

⁹ tamtéž, s. 211

až František Palacký.¹¹ Poznamenejme, že Rak v dalším textu tuto tezi přesvědčivě vyvrací, ale tato problematika již není předmětem našeho zájmu.

Podobně i autor poslední velké syntézy českých dějin od husitství až po 19. století, francouzský historik Ernest Denis, převzal a dále rozvinul základní koncept díla Františka Palackého. Jiří Rak ve své studii *Obraz Němce v české historiografii 19. století*¹² rozebírá Denisův pohled na Němce a dává ho do přímé návaznosti s myšlenkami obsaženými v Palackého Dějinách. Rak v této souvislosti píše: *Pokud jde o česko-německé vztahy, nepřináší Denisova práce mnoho nového.*¹³ Na jiném místě dodává: *V Denisově obraze pobělohorské éry převládají – a jinak tomu u tohoto pokračovatele v Palackého dějinné koncepci ani být nemůže – barvy temné.*¹⁴ S velkou pravděpodobností patří Ernest Denis do skupiny recipientů německého znění Dějin a také jeho dílo navazuje na interpretaci německojazyčného vydání.¹⁵

Také spor o tzv. smysl českých dějin¹⁶ je dokladem vlivu, který mělo dílo Františka Palackého na pozdější generace. Téměř všichni účastníci výše zmíněné debaty se v nějaké formě dostali do kontaktu s prací Palackého. Kontroverze se zakládaly především na poli interpretace a periodizace českých dějin. T. G. Masaryk bývá označován za pokračovatele Palackého koncepce. Uvedme jen některé z jeho prací, ve kterých na autora Dějin reaguje. Jedná se především o “Českou otázku” (1895), na niž bezprostředně navazují “Jan Hus” (1896) a “Karel Havlíček” (1896), a dále pak o text nazvaný “Dr. Josef Kaizl – České myšlení”¹⁷, ve kterém Masaryk reaguje na práci Josefa Kaizla “České myšlenky”¹⁸ (Kaizlova reakce na Českou otázku), v níž je největší důraz kladen právě na hodnocení Palackého. Také Jan Slavík se v brožuře z roku 1928 nazvané “Nový názor na husitství. Palacký, či Pekař”¹⁹ rozsáhle vrací k části Palackého

¹⁰ Rak, Jiří: *Obraz Němce v české historiografii 19. století*, in: *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*, s. 73

¹¹ tamtéž, s. 51

¹² tamtéž, s. 49-75

¹³ tamtéž, s. 69

¹⁴ tamtéž, s. 71

¹⁵ V případě Ernesta Denise je zajímavé, že jeho dílo muselo být do češtiny přeloženo. Také v tomto případě máme k dispozici dvě jazykové verze, francouzskou a českou. Rozbor zásahů, které provedl (v rozporu s dobovou etikou překladu) autor překladu Jindřich Vančura, předložila Doubravka Olešáková v práci “Český překlad Denisova díla v kontextu sporu o smysl českých dějin”, in: *DaS*, 5/2001, s. 28-32

¹⁶ Velice přehledně o něm informuje M. Havelka ve svém sborníku: *Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938*, TORST, 1995

¹⁷ tamtéž, s. 98 - 121

¹⁸ tamtéž, s. 47 - 97

¹⁹ tamtéž, s.

Dějiny - stejně jako Jindřich Vančura v příspěvku "Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu"²⁰.

Emanuel Rádl se k Palackého pojetí dějin letmo vyjádřil ve studii "O smysl českých dějin"²¹ a na polemice s jeho Dějinami dokonce postavil jedno ze svých nejvýznamnějších děl, kterým je "Válka Čechů s Němci".²² Ve své předmluvě Rádl píše: *Abych své teze doložil, vybral jsem si nejprve z minulosti příklady, kde se obvykle mluví o boji Čechů s Němci, a rozebral jsem je. Rozbor mne poučil, že líčení těchto událostí je nesprávné a způsobené liberalistickým pojetím dějin Františka Palackého, našeho historika dosud neomezeně vládnoucího.*²³ Rádl se domnívá, že pokud opustíme Palackého liberalismus, tak získá poměr Čechů k Němcům podstatně jiný smysl.²⁴ V první kapitole ironicky pojmenované *Cyrlometodějství prvním velkým zápasem mezi Čechy a Němci*²⁵ podrobuje kritice ve zvláštní podkapitole²⁶ vliv Palackého na formování názorů na toto období: *Bylo by zajímavé vyšetřovat, jak se vyvinuly dnešní vlastenecké názory o "cyrlometodějství". Nedorozumění o něm formuloval teoreticky však Palacký ve svých Dějinách; co po Palackém bylo napsáno, spočívá jen na jeho pojetí, s výjimkou Masaryka, který i tu bystře postihl omyl Palackého.*²⁷ Rádlůva kniha nemá bohužel bibliografický přehled, ale z citací vyplývá, že pracoval s českou verzí Dějin. Nakolik si byl vědom rozdílů německého a českého vydání, není jasné, avšak explicitně se k tomuto problému nevyjadřuje.

Historik Josef Pekař s Palackým prudce polemizoval na poli historické vědy. Kriticky se stavěl nejen k výsledkům Palackého badatelské činnosti, ale také ke koncepci jeho Dějin. Ovšem i takto zamítavé stanovisko je svědectvím významného a nepřehlédnutelného postavení, které Palacký v Pekařových očích zaujímal. Stejně jako celá řada dalších také Pekař považoval Palackého Dějiny za dílo klasické.²⁸ Stavěl-li se Pekař kriticky k Palackého práci z vědeckého hlediska, jasně přitom odlišoval význam této práce z pohledu ideového. Jednoznačně pozitivně zhodnotil Palackého vzdělávací úlohu při utváření národního uvědomění, a to nejen v rámci jeho politické činnosti, ale

²⁰ tamtéž, s. 125 - 148

²¹ Rádl, E.: O smysl našich dějin (Předpoklady k diskuzi o této otázce), in: M. Havelka: Spor o smysl českých dějin 1895 - 1938, TORST, 1995, s. 433

²² Rádl, E.: Válka Čechů s Němci, Praha, Melantrich, 1993

²³ tamtéž, s. 12

²⁴ tamtéž, s. 12

²⁵ tamtéž, s. 17 - 41

²⁶ tamtéž, "Palackého teorie", s. 39 - 40

²⁷ tamtéž, s. 39

²⁸ Josef, Pekař: K jubileu Palackého, s. 317

především jako výsledek jeho práce historické. V jubilejním proslovu v roce 1926²⁹ Pekař připomněl, že Palacký více než padesát let vedl *zápas dobyvatele a buditele, jímž měl kmen polozapomenutý býti vrácen povědomí sebe...*³⁰ Uznání, s jakým Pekař na Dějiny pohlížel, vyplývá zřetelně také na jiném místě proslovu: *Hlavní zbrání výboje byly české dějiny – Palacký zasvětil oddanou práci celého půl století nejen tomu, aby v díle po každé stránce klasickém vyložil národu svému po prvé na základě původních pramenů jeho osudy až do počátku doby habsburské, nýbrž i aby ukázal, že ty ideály, v nichž omládlá Evropa doby jeho spatřovala nejvyšší mety své snahy duchovně obrodné, tj. ideál demokratické rovnosti a volnosti a ideál svobody svědomí, jsou staré ideály slovanské, event., že právě národ český a to již před staletími v boji za ně postavil se vzdorně a vítězně proti celému světu středověkému a pro ně trpě že bezmála zahynul.*³¹ Nakolik Pekař rozlišoval německé a české znění Dějin, není známo, ale dá se předpokládat, že své závěry vyvozoval z vydání českého.

Nevyhnutelnost konfrontace s dílem Františka Palackého se však netýká pouze historiků. Také teoretikové z celé řady příbuzných oborů jsou “nuceni” se s Dějinami setkat a případně na ně reagovat. To je případ především prací z oblasti filozofie dějin. Jaroslava Pešková musí Palackého Dějiny zahrnout do svého uvažování o tradici jako momentu historického vědomí³² nebo při posuzování místa filozofie v procesu formování novodobé české společnosti.³³ Také významný znalec devatenáctého století, Vladimír Macura, dokládá na příkladu Palackého Dějin např.³⁴ obecnější tendence ve vnímání problému národa.

Miloš Havelka ve své práci “Dějiny a smysl”³⁵ uvádí Františka Palackého jako průkopníka teorie *mostu* a využívá ho pro osvětlení jednoho z možných tzv. symbolických center, a to toho, které se týká problematiky kulturního typu a české politické a kulturní orientace.³⁶ Havelka si dále všímá toho, že Palackého koncepce stýkání, potýkání a proníkání byla většinou interpretována jednostranně jako potýkání, jako zápas demokratického a svobodomyšlného slovanství s germánským aristokratismem a feudalismem (výraznou výjimku pro něj představuje Gollova škola).³⁷

²⁹ Staroměstská radnice, 26.5. 1926

³⁰ Josef, Pekař: K jubileu Palackého, s. 317

³¹ tamtéž, s. 317-318

³² Pešková, J.: Role vědomí v dějinách, 1997, s. 28

³³ tamtéž, s. 77 - 92

³⁴ Macura, V.: Český sen, 1998

³⁵ Havelka, M.: Dějiny a smysl, Praha, 2002

³⁶ tamtéž, s. 18 - 19

³⁷ tamtéž, s. 20

Také ve výkladu, který se věnuje *symbolickému centru*, jehož náplní je národní povaha, se Havelka vrací k Palackému, na jehož příkladě dokládá, že zkoumání tereotypů představuje svébytnou perspektivu, odlišnou od dějin mentalit,³⁸ a dále zdůrazňuje pravděpodobné prvenství, které Palacký zaujímá svým výkladem slovanské národní povahy, ačkoli v dnešních úvahách o jeho filozofii dějin bývá tato složka přehlížena nebo bagatelizována.³⁹ Velkou část svého textu věnuje Havelka citacím z Palackého, na nichž dokládá velký význam, který Palacký přikládal charakterologickým vysvětlením.⁴⁰ Právě tato část Havelkových úvah může hrát při hodnocení významu rozdílů mezi dvěma jazykovými verzemi Palackého Dějin důležitou úlohu. V psychologizujících pasážích, postavených na vysokém výskytu hodnotících adjektiv, se totiž mohlo plně projevit Palackého emoční zaujetí pro jednotlivé postavy dějin nebo i pro celé národy. Je zřejmé, že i při obsahové a tematické shodě jednotlivých verzí může existovat rozdíl v jejich celkovém ladění.

Vliv Palackého Dějin na vytvoření tradice vědění o českých dějinách je vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nesporný. Otázkou zůstává, nakolik se tato tradice odvíjela ze studia jeho české, anebo naopak německé verze, či zda je výsledkem vnímání obou. To, nakolik si byli jednotliví autoři v reakcích na Palackého vědomi možného rozdílu mezi českou a německou verzí, je jen zřídka uvedeno explicitně. Ve valné většině případů se autoři k této skutečnosti nijak nevyjadřují a závěry lze odvodit pouze například z jimi uváděného bibliografického přehledu, ve kterém obě verze buď uvedeny jsou, anebo ne. Bohužel ani tato cesta nevede k přesvědčivým závěrům, a tak se o tom, zda autoři reagovali na tu či onu jazykovou verzi, můžeme jen dohadovat na základě jejich osobní charakteristiky (který jazyk jim byl bližší) nebo posouzením vstupních informací, se kterými pracovali. U citací a interpretací Palackého Dějin je tedy velice zajímavé si položit otázku, zda jejich autoři vycházeli z recepce obou verzí nebo pouze z jedné - a v takovém případě ze které. Ve druhém případě je dále důležité vědět, zda si možných rozdílů s druhou verzí byli vědomi, či nikoli. Teprve řádné porovnání obou verzí Palackého Dějin a vyhodnocení zjištěných rozdílů může dát spolehlivou odpověď na otázku, nakolik jednotliví autoři reagují na tentýž text, nebo zda se vyjadřují k textům odlišným. Vyznívají-li obě Palackého verze odlišně, musejí se zákonitě lišit i reakce na ně a závěry z nich vyvozené.

³⁸ tamtéž, s. 36

³⁹ Jiří Kořalka se k této otázce vyjadřuje kriticky (v ústním podání) a předpokládá, že prvním, kdo se výkladu slovanské národní povahy zabýval, byli Herder, a snad i Schlözer.

Tohoto problému si byl vědom například Josef Polišenský, který napsal: *Zdá se mi, že dosavadní diskuse o Palackého "dvojím výkladu husitství" byly zkresleny skutečností, že Josef Pekař i Josef Fischer si německých Dějin Čech nevšimli a omezovali se na text český, především na 1. a 2. část III. Dílu Dějin, pocházející až z porevolučního období, tj. z let 1850 a 1851.*⁴¹

Velice kvalitní výklad Palackého Dějin podal ve své knize "František Palacký o minulosti pro budoucnost" Josef Fischer.⁴² Ten ve své práci představuje interpretační východiska jednotlivých tematických okruhů, kterým se Palacký věnoval. Také Josef Fischer si byl vědom skutečnosti, že se obě jazykové verze liší. Ve své práci uvedl, že kromě českých, pracoval také s německými svazky I až III/1: Z "*Geschichte Böhmens*" použito dílu I. -III./1, z let 1836 až 1845, tj. pokud německý text byl originálem prvního vydání Dějin.⁴³

Zajímavé je, že dobová kritika, která se k Dějinám vyjadřovala, nevěnovala dle mého mínění srovnání české a německé verze téměř žádnou pozornost. Českým publikem byly Dějiny přijímány vesměs pochvalně. Negativní kritika přicházela zpravidla za strany čtenářů německého vydání. Jejich výtky a pochybnosti byly (z hlediska zájmu námi zkoumané problematiky) dvojí. Jednak bylo Palackému vyčítáno, že česká verze vyšla dříve než německá (bylo to vnímáno jako urážka a porušení původní dohody, která počítala s předstihem vydání německého), a dále se pak věnovali otázce, který text je originálem, přičemž nebyli spokojeni s představou, že by jím mohlo být vydání českojazyčné. Palacký druhou výtku odmítal s tím, že oba texty jsou rovnocenné, na což osobně dohlížel.

Kromě výše nastíněných pohledů na problematiku dvou jazykových verzí Dějin panuje v obecném vědomí přesvědčení, že mezi nimi existuje podobný vztah jako mezi českým a německým vydáním *Časopisu Národního muzea*. Již v projektu na vydávání tohoto časopisu bylo jasně řečeno, že nemá jít jen o dvě jazykové mutace téhož obsahu, ale skutečně o dva časopisy obsahově na sobě nezávislé. Německý má být zaměřen vědecky, kdežto český spíše vzdělavatelsky, "prostonárodně".⁴⁴ Zajímavý je názor, který prezentoval František Palacký v souvislosti se založením tohoto časopisu. "*Oba časopisy, každý ve svém oboru, mají se snažiti, aby utvořily historické středisko pro*

⁴⁰ tamtéž, s. 37 - 41

⁴¹ Polišenský, Josef: František Palacký a naše kulturní dědictví, Strahovská knihovna, roč. 11, 1976, s. 9

⁴² Fischer, Josef: František Palacký o minulosti pro budoucnost, Praha, 1926

⁴³ Fischer, Josef: Myšlenka a dílo Františka Palackého, 1.díl, 1926, s. 287

⁴⁴ Sklenář, Karel: Obraz vlasti – Příběh Národního muzea, Paseka, Praha, 2001, s. 120

všechny jevy duševního života národa v přítomnosti i minulosti; mají se státi archivem, v němž by Čech znenáhla našel vše, co jej jako Čecha v historickém a literárním ohledu zajímá”.⁴⁵ Oba časopisy měly plnit funkci reprezentační a propagační. Německý v tomto návrhu snese i pojednání z přírodních nebo exaktních věd, *poněvadž podle povahy své vyžadují přísně vědecký přednes* na rozdíl od českých témat, *kterým se hodí pragmatický, prostonárodní přednes*.⁴⁶ Z takto nastíněného konceptu je zřejmé, že Palacký v této době výrazně rozlišoval funkce obou jazyků. Čeština pro něj plnila především roli všeobecně vzdělávací, zatímco němčina byla jazykem vědy. Postupem času se ale toto funkční pojetí ve vztahu k danému jazyku vytrácelo a dá se říct, že v závěru práce na Dějinách už toto rozlišení u Palackého nehrálo tak velkou roli. Nakolik jsou dvě jazykové verze Dějin - parafrázujeme-li Karla Sklenáře - “mutací” téhož obsahu, a to, jaké rozdíly mezi nimi existují a z jakých důvodů, se snaží alespoň z části popsat tato práce.

⁴⁵ tamtéž, s. 121

⁴⁶ tamtéž

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Dosavadní stav zkoumané problematiky

2.1.1. Interpretace dvou verzí Dějin

České dějiny Františka Palackého existují ve dvou jazykových verzích, které jsou v obecném povědomí laické veřejnosti⁴⁷ považovány za obsahově shodné. Ačkoli je toto dílo vydáváno za tutéž práci ve dvou jazycích, je už z titulu patrné, že nejde o klasický překlad, a to ani z hlediska moderního chápání překladu, ani z hlediska překladu dobově podmíněného. Německé vydání má název “Geschichte von Böhmen”, české vydání nese titul “Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě”. Několik historiků⁴⁸ si tuto skutečnost již uvědomilo a pokusilo se vyhledat rozdíly, které obě díla vykazují. Jejich práce se opírá především o historická fakta a jejich interpretaci v obou verzích. Ve většině případů šlo o srovnání postavené na všeobecném porovnání obou textů z hlediska významového a faktografického. K hlubší analýze historikové až na výjimky zatím nepřistoupili.⁴⁹

Nejvýznamnější přínos učinil ve svém soustavném bádání historik Jiří Kořalka, o jehož východiska se opírám především na začátku své práce. Ve svém zásadním díle o Františku Palackém předložil celou řadu příkladů a závěrů, ve kterých sledovanou problematiku reflektoval ze všech historiků zatím nejlépe. Podívejme se tedy na ty pasáže z jeho životopisného textu, které sledovanou problematiku přibližují. První úvahu na toto téma rozvinul v kapitole věnované vydání prvního českého dílu Dějin. Kořalka píše: *Nebyl to pouhý překlad původního německého znění, které vyšlo před více než jedenácti lety. Na první pohled odlišný byl název obou jazykových verzí. Na rozdíl od Geschichte von Böhmen, které svým názvem odpovídaly představám stavovského zemského vlastenectví, zdůraznil Palacký v českém názvu jednotu Čechů v obou korunních zemích, v Čechách a na Moravě...* a dále pokračuje: *Posun názvu českého zpracování Palackého Dějin znamenal posílení etnického prvku v celkovém pojetí*

⁴⁷ Zajímavé je, že tento omyl sdílí i celá řada vzdělanců, jakkoliv se nejedná o vyslovené specialisty na problematiku historie nebo 19. stol.

⁴⁸ Josef Válka, Jiří Kořalka, Jiří Rak a Olga Svejková

⁴⁹ Např. Josef Válka se pokusil ve své stati “Německá a česká verze Palackého Dějin” o rozbor krátkého vzorku textu. Výsledkem jeho práce je popis rozdílů nejen faktografických a významových, ale také rozbor jazykový. Omezený rozsah zkoumaného textu však neumožňuje zobecnění. Podobně je tomu i u Olgy Svejkové (Svejková, Olga: The Relationship between the German and Czech Version of Palackýs History of the Czech Nation, in East European Quarterly, 15/1981, s. 65-84)

*národa, ale nebylo by správné je chápat jako vylučování českých a moravských Němců z dějin obou zemí...*⁵⁰ Kořalka pokračuje ve fundovaném rozboru obou verzí z hlediska základního rozvržení díla a upozorňuje na několik skutečností. Všimá si toho, že ve srovnání s německou verzí prvního dílu se Palacký v českém zpracování podrobněji zabýval základní periodizací českých dějin.⁵¹ Dále upozorňuje na to, že při přepracování Palacký vynechal několikastránkové geologicko-historické pojednání, jehož autorem byl František Maxmilián Zippe, a nahradil je vlastním, podstatně stručnějším shrnutím zeměpisných podmínek českých dějin.⁵² Kořalka si všimá také šesté kapitoly druhé knihy o slovansko-pohanských Čechách, nazvané “Obraz obecného života českého v pohanství”, kterou pokládá z hlediska provedených změn oproti německému znění za nejvýznamnější.⁵³

Také u svazku III/1 “Dějiny národu českého” z roku 1850 Kořalka upozorňuje čtenáře životopisu o Palackém na změny oproti německému vydání: *...ve srovnání s předcházejícím německým zpracováním z roku 1845 poněkud zesílil důraz na silný vliv českého národního citění a vědomí, který přispěl k úspěchu husitství...*⁵⁴ Obdobně se od Kořalky dozvídáme o změnách ve svazku III/2 *Geschichte von Böhmen: Nijak podstatně se neodlišoval od textu českého svazku III/1 Dějiny národu českého z roku 1850. Palacký jej pouze na několika místech doplnil v poznámkách citacemi z rukopisů, které studoval teprve v zimních měsících na přelomu let 1850-51.*⁵⁵ Na zásadnější rozdíly mezi českou a německou verzí upozornil Kořalka v případě českého svazku I/1 *Dějiny národu českého*, který byl doplněn o *některé barvitější charakteristiky a později v Praze také o celou řadu nových poznámek. Český text získal v některých případech širší obecně historické rozměry...*⁵⁶

Historik Kořalka nepopisuje pouze obsahové a interpretační rozdíly obou verzí, ale věnuje se též samotné jazykové stránce textu. Předkládá např. následující zobecnění: *Německý text byl v řadě případů střízlivější a úspornější, zatímco původní český výklad se přibližoval poněkud vzletnějšímu soudobému vkusu tehdejších českých čtenářů...*⁵⁷

⁵⁰ Kořalka, J.: František Palacký, s. 256 - 257

⁵¹ tamtéž, s. 258

⁵² tamtéž, s. 259

⁵³ tamtéž, s. 259

⁵⁴ tamtéž, s. 353

⁵⁵ tamtéž, s. 359

⁵⁶ tamtéž, s. 372

⁵⁷ tamtéž, s. 359

Na jiném místě si všimá toho, že Palacký na několika místech českého textu doplnil přívlastek "český", když líčil nespokojenost s církevními a politickými poměry.⁵⁸

Průkopníkem sledované problematiky byl Josef Válka, který v samostatném pojednání "Německá a česká verze Palackého Dějin"⁵⁹ z roku 1968 upozornil na odlišnosti v obou verzích, a jeho studie je významným podnětem pro vypracování této diplomové práce. Válka zde konstatuje, že *nejde o dvě rozdílná díla, jak by naznačoval název a jak Palacký sám zamýšlel. Přesto existují mezi předbřeznovým německým a pobřeznovým českým vydáním rozdíly, které charakterizují změnu podmínek, za kterých byly Dějiny publikovány, a změny v Palackého názorech zejména v důsledku revoluce 1848.*⁶⁰ Autor studie předložil velmi fundované srovnání dvou jazykových verzí včetně několika málo doložených příkladů. Ve stati o Palackém-historikovi se této problematice nevyhnutelně věnuje znovu, tentokrát však především s ohledem na odlišnou funkci, kterou Palacký Dějinám přisuzoval. Válka zde uvádí: *Změna jazyka nebyla pouze formální záležitostí. Je produktem změny, kterou přinesl do politického a kulturního života revoluční rok, důsledkem národnostní rovnoprávnosti, velké čechizace kulturního života, rozchodu s německými kruhy, vzniku nového čtenářského publika.*⁶¹ Dále se však domnívá, že: *Nejde však, jak ukazuje srovnání s německým předbřeznovým vydáním, ani o zásadní změnu obsahu, ani o zásadní změnu koncepce.*⁶²

Válka v této studii zdůrazňuje především obsahové změny, které Palackému umožnilo zrušení cenzury a které se objevují shodně v české i v německé verzi. Válka zde velice výstižně popisuje změny v koncepci Dějin po roce 1848 s tím, že nedělá rozdíl mezi českou a německou verzí, která je zde chápána jako více či méně adekvátní překlad. Cílem předkládané diplomové práce je mimo jiné také posouzení tohoto předpokladu.

Další autorkou, která se věnovala srovnání obou jazykových verzí, je Olga Svejkovská. Ve svém příspěvku "The relationship between the German and Czech versions of Palackys History of the Czech Nation"⁶³ započala v malém rozsahu to, o co se ve větším měřítku pokouší práce, jejíž vznik také podnítila. Svejkovská předložila

⁵⁸ tamtéž, s. 353

⁵⁹ Válka, J.: Německá a česká verze Palackého Dějin, SPFFBU, C 15, 1968, s. 79 - 91

⁶⁰ tamtéž, s. 89

⁶¹ Válka, Jos.: František Palacký – historik, in: Památník Palackého 1798 – 1968, Ostrava, 1968, s. 51

⁶² tamtéž, s. 52

⁶³ Svejkovská, Olga: The Relationship between the German and Czech Version of Palackys History of the Czech Nation, in East European Quarterly, 15/1981, s. 65-84

graficky přehledné a okomentované srovnání jednotlivých pasáží Dějin v německém a českém znění a seznámila tak veřejnost s konkrétními rozdíly, které tyto texty vykazují.

Také výborný znalec českého obrození, Vladimír Macura, přináší ve své sémiotické analýze literárního materiálu v historickém kontextu zamyšlení nad dvěma jazykovými verzemi Dějin.⁶⁴ *Jestliže František Palacký vydával své Dějiny nejdříve německy jako *Geschichte von Böhmen* a pak česky jako *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*, promítlo se do této změny názvu jistě v první řadě zaměření na jiného čtenáře, nejen domácího (německá verze počítala s širším evropským přijetím), ale také jednoznačně zúženého na národně uvědomělého českého intelektuála. Teprve česká podoba názvu formuluje příslušné osobité momenty české nacionální ideologie, v německojazyčné "evropské" verzi by byly nesrozumitelné a vlastně nesdělitelné.*⁶⁵ Další důvod pro změny názvu spatřuje Macura v tom, že se tak Palacký snaží o přesnější vymezení hranic dějinného příběhu. *Pojem Böhmen se málo hodil pro celistvost Čech a Moravy, ale současně byl žádoucí jako znamení, že českomoravský prostor je Palackým vnímán jako jediný a nedělitelný celek. Českojazyčné řešení žádoucí motiv jednoty přesunulo k souborné představě "českého národa", ale současně odlišnost obou zemí Koruny české přímo pojmenovalo.*⁶⁶ Macura si byl nejen velmi dobře vědom toho, že se českojazyčná a německojazyčná verze liší, ale byl také v obecné rovině schopen podat charakteristiku této odlišnosti. Ve shodě s výše zmíněným názorem Josefa Války dochází k závěru, že: *Oba koncepty, "zemský" a "národní", však v této chvíli Palackým nejsou vnímány jako "různé", znamenají jen jiné položení důrazu, nijak nezavazují k zásadně odlišnému výkladu historické látky.*⁶⁷ A také bychom si: *Neměli představovat "české dějiny" jen jako výseč celku, který představují dějiny českých zemí.*⁶⁸ I v tomto případě vyvodil autor svůj závěr spíše z obecnějšího vyznění textů než na základě podrobného srovnání. Naopak velmi kriticky se ke změně názvu vyjádřil ve své knize Ferdinand Seibt.⁶⁹

⁶⁴ Macura, V.: Český sen, Praha, LN, 1998

⁶⁵ tamtéž, s. 55-56

⁶⁶ tamtéž, s. 56

⁶⁷ tamtéž, s. 56

⁶⁸ tamtéž, s. 56

⁶⁹ Seibt, Ferdinand: Deutschland und die Tschechen, Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas, Piper Verlag, 1998, s. 394

Na jubilejní konferenci o Františku Palackém zazněl příspěvek Miroslava Šestáka “České slovanství a František Palacký”,⁷⁰ ve kterém se autor také zmínil o problematice dvou jazykových verzí Palackého Dějin. Šesták zde říká: *V Palackého myšlení byl základní problém západoevropského liberalismu – řešení problému jedince a jeho svobody – zcela překryt národnostním aspektem jako jasně prioritním. U Palackého záhy nalezneme stopy nacionalismu, jehož projevy časem sílily. Na rozdíl kupříkladu od prvního německého vydání jeho “Dějin” se časem objevují vyhraněné nacionálně formulované pasáže a např. husitství (zvláště ve druhém českém vydání) nabylo výrazný nacionálně český charakter. Podobně se vyvíjely i Palackého názory na slovanství. Ještě německé vydání “Dějin” bylo méně zasaženo omyly, jež se později dostaly do vydání českého vlivem Lewela, Maciejowského i Rukopisů a které spočívaly především v přehnané idealizaci Slovanů a slovanských prvků v českých dějinách.*⁷¹ Šesták zde vychází z výtečné práce Jiřího Štaifa nazvané “Konceptualizace českých dějin Františka Palackého”,⁷² avšak dopouští se omylu. Ve skutečnosti Palacký ve 2. vydání Dějin kladl větší důraz na náboženskou stránku husitství, zatímco národní aspekt byl zdůrazněn spíše ve vydání prvním. Palacký tímto způsobem reagoval na kritiku, která mu národní aspekt ve výkladu husitství vyčítala. (K tomuto závěru dospěl během svého bádání Jiří Kořalka.)

Zajímavé postřehy související s problematikou dvou jazykových verzí Palackého Dějin uvádí ve své stati “František Palacký a naše kulturní dědictví” Josef Polišenský.⁷³ Polišenský si klade otázku, nakolik byl např. dvojitý výklad husitství u Pekaře a Fischera zkreslen skutečností, že se oba omezovali pouze na text český - především na 1. a 2. část III. dílu - a německých Dějin si nevšímalí.⁷⁴ Podobné “chyby” se podle Polišenského dopouštěli i historikové ze zahraničí, jako např. rodák z Fulneku (na Moravě) a profesor ve Štýrském Hradci Johann Loserth, a změnu v recepci přinesl až Angličan R. R. Betts. *Jen tak mimochodem: až po Bettse používali angličtí historikové a publicisté z Palackého pouze jeho německé Dějiny.*⁷⁵ Polišenský zdůrazňuje, že závislost

⁷⁰ Šesták, Miroslav: Česká slovanství a František Palacký, in: Šmahel, F., Doležalová, E.: František Palacký 1798/1998 – dějiny a dnešek, Sborník z jubilejní konference, HÚ AV ČR, Praha, 1999, s. 371 - 393

⁷¹ tamtéž, s. 376

⁷² Štaif, Jiří: Konceptualizace českých dějin Františka Palackého, ČČH, 89, Praha, 1991

⁷³ Polišenský, Josef: František Palacký a naše kulturní dědictví, in: Strahovská knihovna, Sborník Památníku národního písemnictví, 1976, č. 11, s. 5-14

⁷⁴ tamtéž, s. 9

⁷⁵ tamtéž, s. 10

ciziny, která česky nečetla, přerušili teprve E. F. Jacob, R. R. Betts, P. Brock a A. G. Dickens a jejich pokračovatelé, především Howard Kaminsky.

Zmínku si zaslouží také přínos, který představuje pro bádání na toto téma historik Jiří Rak. Výsledky jeho práce nebyly většinou doposud publikovány, a tak nezbyvá než vyjádřit upřímné poděkování za to, že dal podnět pro vznik této práce. Připomněme také alespoň jednoho autora, který vysoce ocenil právě skutečnost, že Palacký svými Dějinami oslovil zahraničí. Jaroslav Goll upozornil na to, že si žádný slovanský národ neosvojil Palackého Dějiny překladem. *Palacký si podrží místo v literatuře světové, do které patří tím, že jako historiograf království českého, jazykem utrakvistického, své dílo skládal anebo aspoň vydával – v první části dříve než česky – také jazykem německým.*⁷⁶

2.1.2. Historické pozadí vzniku Dějin

Geneze monumentálního díla Dějin je poměrně komplikovaná a pro jeho celkové správné pochopení zcela nepostradatelná. Zároveň je třeba si uvědomit, že datum uvedené jako rok vydání daného svazku nevyovídá nic o tom, kdy a v jakém jazyce ho Palacký původně psal. Pracoval totiž často paralelně na české i německé verzi, jeho práce se hojně prolínala a také doba od odevzdání rukopisu až do konečného vydání tiskem byla rozdílně dlouhá. Chceme-li tedy sledovat vývoj Palackého práce a především srovnávat jednotlivé pasáže Dějin, musíme v každém jednotlivém případě stanovit perspektivu, odkud a kam se práce vyvíjela. Jestliže u prvních svazků srovnáváme původní německou verzi s pozdější českou, tak po roce 1850 tomu bude s výjimkou druhého dílu přesně naopak.

Podívejme se tedy nejen na to, v jakém pořadí jednotlivé svazky vycházely, ale také na to, za jakých okolností. Odpověď na tyto otázky podal vyčerpávajícím způsobem Jiří Kořalka, bez jehož badatelského přínosu by námi sledovaná problematika nemohla být vůbec dále zpracovávána a jehož závěry v ní také hojně použijeme. Celé dílo vznikalo po desetiletí,⁷⁷ a bylo tak nutně ovlivněno nejen vnějšími společensko-historickými okolnostmi, ale také osobním vývojem a zráním jejich autora.

⁷⁶ Goll, Jaroslav: Palackého program práce historické, ČČH, 4/98, s. 2

⁷⁷ Přesný údaj není možné stanovit, protože Palacký se na svou práci připravoval od mládí a již celou řadu jeho předchozích prací je možné vnímat jako přípravu na Dějiny. *Než přistoupil k soustavné práci na svých "Dějínách", vykonal Palacký řadu prací průpravných a pomocných, archiválních a*

Samotnou práci na Dějinách započal Palacký v roce 1832 a pravidelně o ní informoval český stavovský výbor, od kterého získal pověření Dějiny sepsat. Od ledna 1833 se začal zmiňovat o zpracování prvního dílu, jehož jednotlivé části předkládal nejvyššímu českému purkrabímu hraběti Karlu Chotkovi, který rukopis zasílal Josefu Sedlnitzkému, šéfovi nejvyššího policejního a cenzurního úřadu ve Vídni.⁷⁸ Již v této první fázi práce na monumentálním díle Dějin se jejich autor dostával do časové tísně, která ho od té chvíle doprovázela po celý zbytek jeho práce. Ohromné množství času strávil vlastnoručním opisováním listin, dopisů a úředních spisů v archivech; také komplikovaná schvalovací procedura prováděná vídeňskou cenzurou protahovala dobu, která uběhla od chvíle, kdy dokončil rukopis.

První díl německy psaných "Geschichte von Böhmen" vyšel tiskem v polovině října roku 1836 a obsahoval tři nestejně velké knihy. Palacký ihned pokračoval ve zpracování první části druhého dílu "Geschichte von Böhmen" s podtitulem "Böhmen als erbliches Königreich unter den Přemysliden" a rukopis dokončil začátkem října 1838. Tiskem vyšel koncem března 1839. V listopadu 1838 odjel Palacký na druhou studijní cestu do Itálie a *ještě před odjezdem sdělil svým přátelům, že se pokusí psát své Dějiny také česky a později napsal svému lékaři Václavu Staňkovi, že se z vědecké práce musel v Římě omezit jen na český výklad Dějin, v němž ovšem ještě koncem prosince 1838 přlíš nepokročil.*⁷⁹ Počátkem dubna 1840 předal Palacký cenzuře první sešit rukopisu druhého svazku II/2 "Geschichte von Böhmen", v září 1840 druhý a po roce v září 1841 třetí. *Na titulní straně byl uveden rok vydání 1842, ale již v polovině listopadu 1841 mohl Palacký rozdávat a rozesílat hotové knihy...*⁸⁰

V srpnu 1843 předal Palacký cenzuře první sešit rukopisu svazku III/1 a o půl roku později i druhý, který narazil na zatím největší odpor. V červenci 1844 předal autor cenzuře také třetí sešit rukopisu svazku III/1 "Geschichte von Böhmen". III/1 vyšly po obrovských komplikacích s cenzurou, na jejíž pokyn musel některé části přepracovat, a zdržení v tiskárně v březnu roku 1845. V prosinci roku 1844 se v Nizze věnoval českému znění svých Dějin a Jiří Kořalka k tomu píše: *...s větším odstupem promýšlel základní tendence dějinného vývoje českých zemí a připravoval nové úvodní kapitoly*

diplomatických, právně historických a topografických, náboženských a konečně monograficky specialisujících. Novák, Arne.: *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc, 1946, s. 184

⁷⁸ Kořalka, Jiří: *František Palacký (1798-1876)*, Argo, 1998, s. 164

⁷⁹ *tamtéž*, s. 192 - 193

⁸⁰ *tamtéž*, s. 216

prvního dílu svých *Dějin v češtině*.⁸¹ Tisk prvního svazku “Dějin národu českého v Čechách a v Moravě” byl před ukončením v prosinci roku 1847. Současně se ale Palacký věnoval také pokračování německého znění svazku III/2 *Dějin*, u kterých dospěl až k počátku husitských válek na jaře roku 1420, který ale nedokončil. Tento svazek byl zároveň poslední, který Palacký napsal zčásti dříve německy než česky. V březnu roku 1848, za bouřlivé revoluční atmosféry, vyšel první díl I/1 českého vydání “Dějin národu českého v Čechách a v Moravě”.

Ve své zprávě Zemskému výboru z 12. února 1850⁸² Palacký popisuje stav, ve kterém se jeho práce na *Dějínách* právě nachází. Píše, že se mu ještě před březnem roku 1848 podařilo dokončit druhou kapitolu knihy VII, nazvanou “Vorspiele des Hussitenkrieges” (1419-1420). Zároveň ale oznamuje, že úvodní, první kapitolu, která měla obsahovat líčení české ústavy a vnitřních poměrů v zemi za smrti krále Václava v roce 1419, pouze rozvrhnul.⁸³ Dále pak sděluje, že připravil pro tisk přepracované české vydání prvního svazku, když vypukla “známá březnová revoluce”, která na delší čas přerušila jeho historickou práci. Teprve po rozpuštění Kroměřížského sněmu se k této práci vrací, avšak za velmi změněných podmínek. Sám o tom píše: *Die Zwischenzeit hatte indessen, wie in den allgemeinen Reichs- und Landesverhältnissen, so auch in meinen persönlichen, wesentliche Veränderungen hervorgebracht*.⁸⁴ Za hlavní změnu označuje výpady plné nenávisti, které se na něj sesypaly po sepsání tzv. Dopisu do Frankfurtu z 11. dubna 1848, a dále nově platnou zásadu národní rovnoprávnosti.

Z těchto nově nastalých okolností vyvozuje Palacký důležité osobní závěry, které se významnou měrou podepíší na jeho budoucí práci při sepisování *Dějin*. Rozhoduje se vystoupit z řad německých historiků a zároveň ohlašuje, že bude *Dějiny* nadále psát v českém jazyce: *Mein bekannter Frankfurter Brief hatte so zu sagen die ganze deutsche Welt gegen mich in Harnisch gebracht, die gesamte deutsche Journalistik war mehrere Monate lang nicht müde geworden, mich mit Hohn und Schmach zu verfolgen, und noch heutzutage bin ich ein Gegenstand des Hasses für Diejenigen, die sich mit deutscher Gesinnung vorzugsweise brüsten. Dieser kränkende Umstand einerseits, und andererseits der seitdem zur Geltung gekommene Grundsatz nationaler Gleichberechtigung, mussten mich zu dem Entschlusse drängen, dass ich für*

⁸¹ tamtéž, s. 233

⁸² Palacký, F.: *Zur böhmischen Geschichtsschreibung*, Prag, 1871, s. 121

⁸³ tamtéž, s. 122

*immer aus der Reihe der deutschen Historiker schied, um seitdem mein Werk nur in böhmischer Sprache mehr schreiben kann.*⁸⁵

V podobném duchu popsal Palacký své rozhodnutí i v předmluvě k první části třetího dílu III/1 česky psaných Dějin, které vyšly v listopadu 1850. Jen deset dní po dokončení českého vydání svazku III/1 dopsal a odevzdal Palacký k tisku také chybějící kapitolu německého textu. Zatímco pokračoval v sepisování dalších částí v češtině, Josef Wenzig pracoval na německém překladu, aby bylo možné vydat obě znění současně tak, jak to požadoval zemský výbor.

Jiří Kořalka se tomuto období podrobně věnoval ve sborníku Husitského Tábora⁸⁶, kde také otiskl nikdy nepublikovanou předmluvu, kterou Palacký napsal pro německé vydání husitské epochy Dějin. Kořalka popisuje, že tato německá předmluva, datovaná v Praze 26. října 1851, převzala některé myšlenky z předcházející české předmluvy z 27. října 1850 a ze zprávy stavovskému zemskému výboru z 1. dubna 1851. Kořalka vyjadřuje svůj údiv nad tím, že tato předmluva, ačkoli se jedná o velice významný dokument, ušla pozornosti dosavadního bádání. Předmluva, ve které Palacký vysvětluje, proč změnil jazyk originálu textu, a kde také podává shrnující hodnocení husitského období, se čtenářům německého textu Dějin nikdy do ruky nedostala. Stavovský zemský výbor rozlišoval mezi “vědeckou částí historického díla”, jejíž zpracování je přenecháno výlučně autorově “soudnosti”, a proslovem k veřejnosti.⁸⁷ Německá předmluva tedy musela být vypuštěna.⁸⁸

Změna jazyka s sebou přinesla také Palackého rozhodnutí přeskočit v češtině chybějící II. díl (od r. 1125 až na poč. 15. století). Toto rozhodnutí zdůvodnil v předmluvě ohledem na německé čtenáře, pro něž svazek III/1 Dějin, vydaný roku 1845, skončil rokem 1419 a jimž chtěl zajistit plynulé pokračování.⁸⁹ Druhým důvodem pro toto rozhodnutí byla Palackého obava z obnovení cenzury a snaha vydat alespoň část husitského období bez jejích zásahů.⁹⁰

Na textu druhé části prvního dílu Dějin v češtině pracoval Palacký od počátku ledna do poloviny března 1853 v Nizze.⁹¹ *Rukopis německého zpracování svazku III/3*

⁸⁴ taméž, s. 123

⁸⁵ taméž, s. 123

⁸⁶ Kořalka, Jiří: Husitské svazky Palackého Dějin a příznivý ohlas v jihozápadním Německu v letech 1850-1860, in: Husitský Tábor, 6-7, 1983-1984, s. 317-357

⁸⁷ taméž, s. 319 - 324

⁸⁸ taméž, Kořalka jako jediný tuto nikdy nepublikovanou předmluvu otiskl na str. 321 - 323

⁸⁹ Kořalka, Jiří: František Palacký (1798-1876), s. 348

⁹⁰ taméž

⁹¹ taméž, s. 371

Geschichte von Böhmen, jehož tisk byl od září 1852 pozastaven, si v květnu 1853 vzal Palacký zpět po návratu z Nizzy a Paříže a doplnil jej přinejmenším na čtyřech místech v poznámkách obsáhlými citacemi z latinských rukopisů pařížské Národní knihovny a několika dalšími úpravami textu. Po osmi měsících Palacký sdělil, že se přiblížilo ukončení tisku německého svazku III/3.⁹² Jak uvádí Kořalka, již v lednu 1857, kdy odevzdal stavovskému zemskému výboru hlavní část rukopisu svazku IV/1 Dějin, měl Palacký napsanou část dalšího svazku IV/2, věnovaného panování Jiřího z Poděbrad.⁹³ V případě svazku IV/2 se Palackému podařilo nashromáždit cenný archivní materiál, který, jak sám uvedl, bude významným příspěvkem také k objasnění soudobých dějin německých, rakouských a uherských, a proto se rozhodl vydat ho v němčině jako autorem zpracovaný originál.⁹⁴ To jeho práci pochopitelně pozdrželo, a když předložil zemskému výboru ke schválení nejprve větší část českého textu a jen malou část textu německého, narazil na potíže. Jak uvádí Kořalka: *Představitelé stavovského zemského výboru však pohlíželi na český rukopis jako na neplnohodnotný, vrátili jej Palackému, aby si s ním dělal, co chce, a prohlásili, že o schválení do tisku rozhodnou, až Palacký předloží celý rukopis v němčině.*⁹⁵

Začátkem září 1859 odevzdal Palacký stavovskému zemskému výboru závěrečnou část německého znění svazku IV/2, jehož schvalování trvalo víc než půl roku, ale díky tlaku publicity, které se dílu dostalo, nebyly nakonec provedeny žádné změny.⁹⁶ Mezitím se od srpna 1859 tisklo české zpracování stejného svazku, který vyšel v polovině ledna 1860. Stavovský zemský výbor se ohradil proti tomu, že česká verze vyšla dříve než německá, a pohrozil, že pokud by se tento postup opakoval, pozastaví finanční podporu celého díla.⁹⁷

V létě roku 1859 pokračoval Palacký na německém zpracování svazku IV/2, který vyšel v říjnu 1860. Na podzim roku 1859 chtěl v Nizze pracovat na českém znění svazku II/1. Jak se ale dočteme u Kořalky: *Brzy však zjistil, že se v tomto případě nebude moci spokojit pouhým překladem původního německého textu, který vyšel o dvacet let dříve, a rozhodl se napsat české znění úplně znovu, s využitím nových pramenů, které byly v mezidobí uveřejněny.*⁹⁸ K této práci se dostal až v červnu roku

⁹² tamtéž, s. 375

⁹³ tamtéž, s. 392

⁹⁴ tamtéž, s. 394

⁹⁵ tamtéž, s. 395

⁹⁶ tamtéž, s. 395

⁹⁷ tamtéž, s. 396

⁹⁸ tamtéž, s. 399

1872, kdy začal ve volných chvílích psát svazek II/1 v češtině, který vyšel v březnu 1875. Rukopis svazku II/2 v češtině dokončil na konci ledna 1876.

Pokud měl Palacký čas, tak od druhé poloviny roku 1861 pracoval na pátém díle Dějin v češtině. Svazek V/1 vyšel v českém znění v listopadu 1864 a v německém jen o šest týdnů později. Svazek V/2, na kterém Palacký pracoval s přestávkami od července roku 1865, vyšel česky v březnu 1867.

2.2. Co všechno mohlo ovlivnit výslednou podobu Dějin

Faktory, které autorovu práci mohly ovlivnit nebo dokonce ovlivnily, lze shrnout do několika skupin, které se mohou překrývat s důvody pro rozdíly, které vznikly mezi oběma jazykovými verzemi Dějin. Patří mezi ně cenzurní zásahy (cenzura schvalovala texty Dějin až do roku 1848) a autocenzura, kterou Palacký velmi pravděpodobně prováděl jak v době oficiální cenzury, tak i v pozdějších dobách.

Dále se jedná o změny způsobené nestejnou úrovní obou jazyků, neboť vyjadřovací možnosti češtiny a němčiny byly rozdílné. Ačkoli je jejich pravděpodobnost nízká, neboť Palacký všechny texty sám redigoval, musíme počítat také s existencí omylů a chyb. Oba texty Dějin vykazují záměrné posuny a změny motivované ideově a funkčně pragmaticky. Projevil se tak Palackého ohled na příjemce: Německá verze byla určena především pro odborné publikum a zahraničí, česká verze pro domácí, převážně laické čtenáře. Výsledný dojem Dějin ovlivnily jistě také okolnosti z autorova osobního života a subjektivita osobností jednotlivých překladatelů.⁹⁹ V neposlední řadě existovala určitá dobová norma překladu, která se v Palackého díle také odrazila.

2.2.1. Okolnosti z autorova osobního života

Osobní autorovy důvody jsou kategorií postižitelnou jen velice obtížně, přesto však neobyčejně důležitou. Palacký byl ovlivňován svým dobovým kontextem a jeho práce tedy nevznikala nezávisle na vnějších podmínkách a vnitřních duševních pochodech.

⁹⁹ Autory překladů byli: K.J.Erben, F. Palacký, J. Wenzig, M.Gindelyová

Není možné vyjmenovat a zhodnotit všechny okolnosti, které autora Dějin ovlivnily. Pokusíme se tedy ukázat alespoň některé z aspektů, které výsledné znění spoluutvářely.

V prvé řadě se jedná o historické pozadí doby, ve které Palacký pracoval. Tomuto tématu se věnuje kapitola 2.1.2. “Historické pozadí vzniku Dějin”, a tak jen shrneme nejzásadnější momenty. Již sama okolnost, že Palacký dostal zakázku Dějiny zpracovat, není samozřejmostí a byla ovlivněna (osobní zásluhy jako píli a dosavadní odvedenou práci ponecháme stranou) jeho osobními vztahy a především kontakty se šlechtou, bez kterých by tak rozsáhlé dílo nemohlo vzniknout. S touto problematikou totiž úzce souvisí otázka finanční. Ačkoli se Palacký svým sňatkem s Terezií Měchurovou, dcerou Jana Měchury, bohatého pražského advokáta a velkostatkáře,¹⁰⁰ dostal do vysokého společenského prostředí, bez finanční podpory stavů by se při práci na Dějinách neobešel.

To, že Palacký podléhal jistým stíněným náladám podmíněným jeho osobním životem, a že tato okolnost ovlivňovala i jeho práci, připouští on sám, když v jedné ze svých pravidelných zpráv Zemskému výboru píše: *Ich kann nicht umhin zu bekennen, dass ich gezwungen war, die letzten Capitel in einer sehr drückenden Gemüthsstimmung zu vollenden. Seit dem 22 Oct. v. J. bin ich durch natürliche Pflicht gebunden, einen grossen Theil meiner Zeit, als Krankenwärter bei Tag und Nacht, an dem Schmerzenslager meiner unsäglich leidenden theuren Gattin zuzubringen. Um daher auch meiner Pflicht gegen das Land und den hochlöbl. Ausschuss nachzukommen, isolierte ich mich seit fünf Monaten von aller Welt, entsagte fast aller Lecture wie allen Correspondenzen, und benütze jeden Augenblick, um ausschliesslich meinem Werke zuzuwenden, was mir an Kräften übrig blieb.*¹⁰¹

Snad ještě více než únava a psychické vyčerpání ovlivňovala Palackého monumentální dílo v podstatě neustálá časová tíseň. I o tom vypovídá celá řada míst nejen v korespondenci, ale také v pravidelných zprávách adresovaných Zemskému výboru. Tento tlak pociťoval Palacký nejen subjektivně (především ke konci svého života), ale především ze strany svého okolí. Zdá se však, že na rozdílech existujících mezi českou a německou verzí Dějin se tato skutečnost nijak zvlášť neprojevila.

¹⁰⁰ tamtéž, s. 56

¹⁰¹ Bericht vom 26 März 1859, in: Palacký, F.: Zur böhmischen Geschichtsschreibung, Prag, 1871, 135

2.2.2. Překladaatelé Dějin

První svazky Dějin psal Palacký původně německy. K. J. Erben je zčásti překládal do češtiny a Palacký sám poté takto vyhotovené překlady *přepracovával*". Termín "přepracování" použil sám Palacký, když napsal: *...überdies habe ich schon während meines zweimaligen Winteraufenthaltes in Italien 1838-39 und 1844-45 begonnene Überarbeitung*¹⁰² *meines ersten Bandes in böhm. Sprache zum Drucke befördert...*¹⁰³ Nejedná se tedy o překlady v pravém smyslu slova a role K. J. Erbena jako překladatele by měla být v tomto smyslu také posuzována. Erbenův vliv na vyznění českého textu není zásadní, i když nikoli zcela zanedbatelný. Tuto domněnku potvrzuje také Jiří Kořalka ve svém životopise Palackého, když v obdobném smyslu píše: *Některé části prvního svazku přeložil pro Palackého z německého vydání Karel Jaromír Erben, ale podle svého výslovného vyjádření zpracoval Palacký sám do češtiny větší část knihy.*¹⁰⁴ Nejnovější bádání Jiřího Kořalky (zatím nepublikované) doložilo Erbenovu roli překladatele s jistotou pouze pro svazek I/2. O tom, zda Erben překládal také část I/1, se pouze uvažuje, ačkoli v obecném přesvědčení je tato představa zakořeněná a řada autorů ji stereotypně přebírá.

Německý překlad Dějin není prací pouze jednoho autora, ale je dílem v podstatě kolektivním. Na základě dosavadního stavu zkoumané problematiky můžeme uvést jména osob, které se ve větší či menší míře nějakým způsobem na překladu do němčiny podílely. Největší část Dějin překládal do němčiny c. k. školní rada a ředitel české reálky Josef Wenzig, který je znám nejen jako překladatel, spisovatel a libretista, ale také jako autor zákona o rovnoprávnosti češtiny s němčinou. Byl dokonale bilingvní a od roku 1870 psal pouze česky. Bohužel zatím nemám bližší informace o tom, jak jeho spolupráce s Palackým probíhala, ale je pravděpodobné, že jeho překlad byl vysoce kvalitní a František Palacký ho pouze redigoval.

České stavy výslovně trvaly na tom, že poté, co Palacký "svévolně" změnil jazyk, ve kterém dějiny psal, musí být alespoň zachována zásada, že obě jazykové verze vyjdou současně. Dodržet tuto podmínku se Palackému z čistě technických důvodů nepodařilo. Svazek IV/1 byl jediný, který vyšel zároveň v českém i německém znění. Palacký poslal obě vydání J. G. Droysenovi a Maxi Jordanovi do Jeny, aby je mohli

¹⁰² zvýraznila autorka této práce

¹⁰³ Palacký, F.: *Zur böhmischen Geschichtsschreibung*, Prag, 1871, s. 123

¹⁰⁴ Kořalka, Jiří: *František Palacký (1798-1876)*, s. 259

porovnat.¹⁰⁵ Kořalka popisuje, že Palacký v příloženém dopise vysvětlil, že sice píše text nejdříve česky, ale připravený Wenzigův překlad tak důkladně piluje a zčásti přepracovává, že i německé znění má platnost originálu. *Německý text Palackého Geschichte von Böhmen tak získává mnohem větší volnost, než jakou by si mohl dovolit překladatel.*¹⁰⁶

Některé části Dějin psal František Palacký v obou jazycích sám. Jedná se o formu jakéhosi autopřekladu, majícího specifika související s tímto méně obvyklým způsobem práce. Autor, který překládá svůj vlastní originální text, nemá problém se správným porozuměním textu a jeho interpretací. S tím souvisí větší volnost a kreativita jednotlivých překladatelských řešení, než jak by tomu mohlo být v případě, kdy je autorem překladu druhá osoba. Role překladatele a autora v jedné osobě umožňuje také sebevědomé vstupování do textu a případné úpravy, které by rozhodně přesahovaly kompetence “pouhého” překladatele. Dodejme pouze, že František Palacký při své práci na překladu postupoval v souladu s výše uvedenými předpoklady a že dostal požadavku na originalitu obou textů, kterou si sám vytyčil za cíl.

Další osobou, která se - ač nijak zásadně - podílela na překladu Dějin do němčiny, byl historik Antonín Gindely. Ve studii Kamila Krofta “Palacký a Gindely”¹⁰⁷ se dozvídáme, že Palacký v mladém historikovi našel schopného pomocníka, ke kterému choval nemalou důvěru a jemuž svěřil korektury některých částí svých Dějin. Krofta cituje z dopisu, který Gindely Palackému v této souvislosti napsal. *Co se týká korektury Vašeho díla, bude mně to velikým potěšením, jestli mi práci tu svěříte. Račte býti ubezpečen, že jsa nyní naučen, jak taková věc opatrnost velikou požaduje, nic neopominu, co byste sobě přál. Ostatně mně Vaše přání v každém ohledu vysloviti můžete.*¹⁰⁸ Gindely pak skutečně dělal v době, kdy byl Palacký v Nizze, korekturu druhé části IV. dílu Dějin, obsahující léta 1457-1471. O tom, s jakou pečlivostí Gindely tento úkol plnil, svědčí jeho dopis, který poslal 23. října 1859 z Vídně do Nizzy. *Korektury vašeho spisu obdržel jsem až do II. archu inclusive a mohu Vašnosti ubezpečiti, že jsem opravy s největší pozorností obstaral, každý arch dvakráte četl a s originálem porovnal, kde toho třeba, tak že jistě ani chybičky více nenajdete.*¹⁰⁹

¹⁰⁵ tamtéž, s. 389

¹⁰⁶ tamtéž, s. 389

¹⁰⁷ Krofta, Kamil: Palacký a Gindely, Praha, 1912

¹⁰⁸ tamtéž, s. 12

¹⁰⁹ tamtéž, s. 12

Vzhledem k časové tísni a z obavy, aby kniha vyšla včas, se vydavatel Tempský rozhodl pověřit vyhotovením korektur v době Gindelyho nepřítomnosti také historika Tomka. Gindely s tímto řešením nebyl spokojen a býval by rád celou práci obstaral sám. *Musím se vyznat, že mě to nemile dojmulo, poněvadž jsem sobě na správném (sic) vydání Vašeho spisu něco zakládal, nevěděl jsem ale nic Tempskému odpovědět.*¹¹⁰ Od 12. archu až do konce dělal korektury Tomek. Někdy na přelomu roku 1859 projevil Palacký vůči Gindelymu velikou důvěru tím, že ho určil pokračovatelem Dějin.¹¹¹

Mezi Palackým a Gindelym panovala velká shoda ve věcech politických a Kamil Krofta ve své práci na řadě míst dokládá důkazy o vzájemné úctě a srdečnosti ve vztahu obou rodin. Asi od roku 1866 překládala Gindelyho manželka Mina V. díl Dějin do němčiny. Antonín Gindely jí s překladem pomáhal a podle Krofty byl Palacký s výsledkem jejich práce spokojen.¹¹²

Současný stav bádání nám umožňuje uvést jména všech, kteří se na překladech Dějin nějakým způsobem podíleli. Bohužel nemáme k dispozici bližší údaje o tom, jak tato práce probíhala. Jistě měl každý z autorů překladu svoji metodu práce a také vlastní, pro sebe charakteristický jazykový projev (idiolekt). Zároveň však není možné při běžném čtení jednotlivé pasáže přiřadit k autorům překladu.

Celý text Dějin působí sourodým a vyrovnaným dojmem, z něhož žádná z částí nijak nevybočuje ani ve stylové, ani v lexikální rovině. Františku Palackému - jako nejvyšší instanci nad všemi překlady - se podařilo vytvořit text po všech stránkách kohezní a koherentní. Vysokou úroveň jazykového projevu Františka Palackého jak v češtině, tak i v němčině, ocenili autoři desítek komentářů Palackého díla.

Významný teoretik překladu Jiří Levý popisuje méně známou skutečnost, a sice Palackého znalost problematiky překladu. Palacký si byl vědom nejen významu, jaký má překlad pro kulturu národa, ale také se velmi dobře orientoval v problematice teoretických úvah o překladu. Levý řadí Palackého mezi výrazné osobnosti formulující teoretické základy myšlení o překladu. Palacký se byl vědom nutnosti vybudování odborné terminologie v českém jazyce. V roce 1826 vydává v ČČM na pokračování svou "Krásovědu" jako příklad filozofického slohu a v předmluvě k "Základní filosofii"

¹¹⁰ tamtéž, s. 12

¹¹¹ tamtéž, s. 13

¹¹² Krofta, Kamil: Palacký a Gindely, s. 45

Antonína Marka z roku 1844 píše o nutnosti vypracování českého názvosloví pro metafyziku.¹¹³

Stejně jako Jungmann přisoudil Palacký překládání zásadní význam v procesu obohacování jazyka. S Jungmannem se ale neshodoval v názoru na vliv překladů na původní tvorbu překladatele. Podle Palackého se autor původní české tvorby musí naučit česky myslet a psát.¹¹⁴ Jungmannem vytyčený *jazykově tvůrčí cíl* překladu vedl k propracování dalších aspektů jazykové problematiky převodu, při němž vedoucí úlohu přejímá František Palacký.¹¹⁵ K soustavnému výkladu o překladatelských otázkách podnítl Palackého experiment karlovarského lékaře de Carra, který v letech 1820-30 vydal soubor 23 překladů Hasištejnského latinské ódy na Karlovy Vary do 19 jazyků. Palacký se zde věnoval otázce hodnocení překladu, jejich kritice. Při hodnocení básnických převodů přitom vycházel ze dvou hledisek: *filologicko-kritického* a *esteticko-národního*. Nejprve jde o věrné a nenásilné podání originálu co do formy i obsahu; za druhé je brán ohled na čisté pojetí látky, ideje a na její správné převedení v prostonárodní zpěvmluvě.¹¹⁶ Palacký tedy uplatňuje na jedné straně hledisko kritické a estetické, a na druhé filologické a národní. Při kritice překladu mu jde převážně o kritiku jazykovou (zde uplatňuje také normativní soudy) a estetickým dojmem rozumí především způsob, jakým bylo dílo přesazeno do národní kultury. Za kritické považuje Palacký pouze jazykové hledisko, a proto při srovnání třiadvaceti verzí Hasištejnského ódy hodnotí spíše jednotlivé jazyky než překladatele. Jakožto přívrženec časomíry považoval Palacký za nejdokonalejší ten jazyk, který je nejlépe schopen časoměrného napodobení předlohy.¹¹⁷

Palackým zpracovanou klasifikaci jazyků rozšiřovali jiní pisatelé na prostředky stylistické a gramatické. Podle Levého je prvním pokusem o pojmový rozbor překladatelské problematiky a také tím nejlepším, co u nás o překládání bylo před koncem 19. století napsáno, stať "O překládání klasiků" od Jakuba Malého z roku 1854, uveřejněná právě v Časopise Českého muzea.

Je zřejmé, že František Palacký problematice překladu dobře rozuměl jak na teoretické úrovni, tak i jako překladatel. Bylo by zajímavé nahlédnout do rukopisů autorů jednotlivých překladů Dějin a zkoumat, jak a v jaké míře do nich Palacký musel

¹¹³ Levý, Jiří: Česká teorie překladu, Praha, 1996, 147

¹¹⁴ tamtéž, s. 80

¹¹⁵ tamtéž, s. 106

¹¹⁶ tamtéž, s. 110

¹¹⁷ tamtéž, s. 110

zasahovat, aby je dostal do finálního stavu, který máme v tištěné podobě. Tento úkol je bohužel nad rámec předkládané práce. Připomeňme pouze, že v současné době není známo, kde se rukopisy překladů nacházejí. Jisté však je, že se v této oblasti otevírá prostor pro další zajímavou badatelskou práci.

2.2.3. Stav češtiny v Palackého době

Pro zodpovědný rozbor historických textů je nepostradatelná znalost stavu jazyka v dané době. Němčina doby, ve které Palacký své Dějiny psal, se nijak zásadně neodlišovala od němčiny dnešní a především stav odborného jazyka byl na zcela rovnocenné úrovni. Stav češtiny byl však jiný. Její odborná terminologie prozatím v podstatě neexistovala a její odborný jazyk nebyl doposud propracován. V "Průvodci po dějinách české literatury" je na toto téma napsáno: *Protože se vlastně po celá dvě staletí nevytvářela českým jazykem věda..., vymizela mnohá slova a jazyk neměl dost prostředků pro vyjádření nových pojmů a představ.*¹¹⁸

Palacký se s tímto problémem musel vypořádat, neboť žánr, v němž jsou Dějiny psány, byl konstituován jako útvar odborného projevu. *Předpokladem pro kulturní rozvoj bylo posilování historického vědomí a v této souvislosti nové oživení přetržené pokrokové husitské tradice; zde byl hlavním tvůrcem Palacký.*¹¹⁹

Vyjadřovací "kvalita" Dějin byla ovlivněna stavem češtiny v době jejich vzniku. Stabilita spisovné češtiny, jíž bylo dosaženo v posledních desetiletích šestnáctého století, zejména zásluhou Bible kralické a jiných bratrských tisků, publikační činností českých humanistů a mluvnickou a slovníkovou kodifikací jazykové normy na rozhraní šestnáctého a sedmnáctého století, byla narušena.¹²⁰ Zmenšovala se slovní zásoba i frazeologická vytríbenost jak v oblasti vědy, tak v konverzaci vyšších společenských vrstev a později také v administrativě. Namísto češtiny nastupovala většinou němčina a četné germanismy vytlačovaly po stránce lexikální a frazeologické slova a obraty domácí. To vedlo po stránce mluvnické k rozkolísanosti a nesystematičnosti.¹²¹

Obrozenská doba zdělila český jazyk v tomto neutěšeném stavu a hledala cestu z úpadku návratem k češtině humanistické. Tento návrat po stránce mluvnické byl

¹¹⁸ Hrabák, Jos., Jeřábek, Dušan, Tichá, Zdeňka: Průvodce po dějinách české literatury, Praha, 1976, s. 161
¹¹⁹ tamtéž, s. 161

¹²⁰ Bělič, Jaromír: Zásady Palackého v otázkách jazykové kultury, s. 166

upevněn zejména novou autoritativní kodifikací J. Dobrovského v jeho “Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache”.¹²² Dobrovský se přidržuje bratrské normy a významněji se odlišil pouze v pravopise. Dobrovského teorie jazykové kultury je v opozici k praxi předchozí: proti rozkolísanosti češtiny barokní je zdůrazněna přesná vázanost, proti bezzákonnému tvoření nových výrazů slovo tvorná zákonitost. Dobrovského jazykové zásady se stávají předmětem sporů o budoucí podobu jazyka.

2.2.4. Jazykové zásady Františka Palackého z hlediska kulturních a politických potřeb

Také v Palackého vztahu k otázkám jazyka se projevil jeho politický postoj. Palacký si přál stabilitu a uznání češtiny Bible kralické za obecnou gramatickou normu hlavně z důvodu posílení národní jednoty. Zároveň s tím přinášel možnost překonat převládající filologické pojetí českého obrození. Jiří Špět píše: *Palacký přenáší jazykový a ortografický problém vědomě na pole širší, do souvislostí národních a politických a do roviny morálně nabádavé.*¹²³

Popis Palackého jazykových zásad jsem provedla na základě jím publikovaných statí nebo prací jiných autorů.¹²⁴ Palacký se aktivně zapojil do diskusí o vývoji a stavu jazyka. Zastával umírněné, konzervativní stanovisko v otázkách gramatických - především z důvodů ideologických - avšak byl progresivní, co se týče obohacování a rozvoje jazyka po stránce lexikální a stylistické. Byl účastníkem jazykových sporů a napsal i několik textů na téma metod a cílů překladu. (Poměrně rozsáhle se o nich zmiňuje také Jiří Levý ve svých “Českých teoriích překladu”,¹²⁵ kde zastával stanovisko popsané v kapitole 2.2.2.)

Požadavek doby byl dvojitý. Zatímco osvěcenská tradice připisovala česky psaným knihám pouze popularizační úlohu, byl požadavek tradice Jungmannovy nasměrován k vyšším nárokům kladeným na jazyk samotný, a to i v oblasti vědy. Palacký se snažil

¹²¹ tamtéž

¹²² Dobrovský, Josef: Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, 1809

¹²³ Špět, Jiří: Národní muzeum a František Palacký v pravopisných sporech let 1846-1850, Časopis národního muzea, Historické muzeum, 145/1976, s. 102

¹²⁴ Např. Palacký, F.: O jazyku českém; Špět, J.: Národní muzeum a Fr. Palacký v pravopisných sporech let 1848-1850; Bělič, J.: Zásady Palackého v otázkách jazykové kultury; Bílý, F.: Palacký a spisovný jazyk český

¹²⁵ Levý, Jiří: České teorie překladu, Praha, 1996

spojit oba přístupy a vytvořil tak text, který v dobovém kontextu obstál nejen jako dílo odborné, ale zároveň jako součást tvorby literární.¹²⁶

Palackého vztah k českému jazyku byl již od dob jeho studií hluboce promyšlený a racionalizovaný. Jak uvádí František Bílý ve své studii o vztahu Palackého k českému spisovnému jazyku:¹²⁷ *I on totiž (F. Palacký, pozn. K. J.), jako kdysi Jungmann, hlubokým studem byl proniknut, když se u P. Bakoše v Trenčíně, horlivého odběratele českých knih a novin, ukázala jeho neznalost češtiny; proto si umínil zdokonaliti se tou měrou, by se mu již nikdy nemohlo nic podobného přihoditi.*¹²⁸ Nadsázka, která je v této vzpomínce obsažena, dobře ilustruje Palackého vážný zájem o jazyk. V době prešpurských studií se zrodil Palackého zájem o estetiku a právě dvě knihy, které této vědě věnoval, jsou prvním hmatatelným svědectvím o jeho práci s češtinou.¹²⁹ František Bílý uvádí nová slova, která Palacký utvořil pro potřeby mladé vědy, jakou estetika v té době byla, a upozorňuje na patrný vliv veleslavínského jazyka na znění obou textů: sloveso v závislých větách bývá na konci, hlavní věty se roztínají závislými, málo je podstatných jmen slovesných (na -ání a -ení) a namísto nich jsou užívány celé věty nebo slova se sklonnými koncovkami. Vyskytuje se zde i latinská vazba akuzativu s infinitivem, věty se zvrtným slovesem končí často zvrtnou částicí *-se*.¹³⁰ Palackého sloh tak, jak je výše popsán, narazil ve své době na kritiku současníků, pro které byl nesrozumitelný a obtížný. Z hlediska jazykového byl Palackého přínos v tomto a následujícím období především na poli slovtvorby a frazeologie v tak náročných vědních oborech, jakými jsou estetika a filozofie. To, jaký obdivuhodný vývoj Palacký ve svých jazykových kompetencích prodělal, je nejmórazněji vidět, srovnáme-li jeho češtinu, kterou sepsal těžko srozumitelný text z krásovědy, a češtinu, již jsou napsány Dějiny.

Podle Františka Bílého to byla právě práce historická, která u Palackého vedla ke zdokonalení se v jazyce: *Ponořiv se do studií historických... byl k tomu veden, neustále se obírali staročeskými listinami a spisy. To přirozeně nemohlo zůstati bez dalšího blahého vlivu na jeho způsob prací. Jazyk v jeho rukou vždy poddajný a měkký zdokonalil se ještě vyšší měrou, nabyl úplné českosti, pojav v sebe pěkná slova, ryze domácí obraty, jimiž dějepisní spisové doby staré a střední zrovna překypují, až dospěl*

¹²⁶ Srovnej např. Novák, Arne: *Stručné dějiny literatury české*, s. 188

¹²⁷ Bílý, F.: *Palacký a spisovný jazyk český*, in: *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, 1898, s. 689

¹²⁸ Bílý vycházel z Palackého „*Vlastního životopisu*“, in : *Dílo I*, 1941, s. 16-17

¹²⁹ Palacký, František: *Patery knihy o krásě a umění 1822, Přehled dějin krásovědy a její literatury 1821*

*oné slunné jasnoty, milé plastiky a obecné srozumitelnosti, onoho vznešeného klidu a ladné plynulosti, která mu získala slávu předního stylisty, mistra a klasika českého slohu.*¹³¹ Přes patetičnost Bílého vyznání a určitou pochybnost nad tím, nakolik skutečně četba starých textů ovlivnila Palackého styl, je nepochybné, že mu znalost starých textů zprostředkovala hlubokou reflexi jazyka, která se projevila v jeho samostatné tvorbě.

Palacký se aktivně zapojil do sporů o spisovný jazyk, v němž zastával mírně pokrokové stanovisko. Založení Muzejníku, jehož byl redaktorem, mu dalo prostor vyjadřovat se k soudobým sporům veřejně. Muzejník vydával podle pravopisných zásad Dobrovského a velmi brzy také v latině. Nepřiklonil se ani k jedné z hlavních stran, které se jazykových sporů účastnily, a zvolil si vlastní, dalo by se říci prostřední cestu.

V Časopise Českého muzea otiskl článek nazvaný “Příspěvky ku glossarium řeči české”¹³² a upozornil v něm na skutečnost, že se jazyk především na poli lexikálním vyvíjí, a proto bude pro soudobé čtenáře obtížné porozumět starým písemnostem. Palacký velice dobře vystihuje změnu významu určitých slov užívaných v minulosti a v současnosti; s upozorněním, že ne vše, co stejně zní, nese trvale stejný význam, podává v jakémsi malém slovníčku přehled slov s výkladem významu původního a soudobého (v Palackého terminologii *jejich smyslu*). Zajímavé je, že v několika málo případech si při vysvětlení významu pomáhá výrazem německým (např. v řadě: *rozum-smysl-Ansicht*). Kromě toho je v úvodu tohoto článku zřetelný Palackého názor na sepětí jazyka s národním životem: *Řeč národní jest nejvěrnější obraz života národů: jaké tento proměny podniká, takovéž uvodí ustavičně do mluvy obecné. ...zastaralá slova buď dokonce padají v zapomenutí, byť nového smyslu nabyvše, mění se v podstatě své; a nové názvy, nové způsoby mluvení plodí se samy přirozeně za novými známostmi, novými obyčejí.*¹³³

Palackého zájem o český jazyk vyústil také v jeho přání vydat českou encyklopedii, pro niž chtěl sám zpracovat historickou a zeměpisnou část. Tento plán se mu bohužel

¹³⁰ Bílý, F.: Palacký a spisovný jazyk český, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého

¹³¹ tamtéž, s. 693

¹³² Palacký, František: Příspěvky ku glossarium řeči české, ČČM, 1827, cit. z: Dílo Františka Palackého, Mazáč, Praha, 1941, sv. 4, s. 37-54

Bílý, F.: Palacký a spisovný jazyk český, s. 44

¹³³ tamtéž, s. 37

nepodařilo realizovat, ale již jeho představa o tomto díle nám podává velice dobrý obraz situace, ve které se Palacký nacházel, i postoje, které zaujímal.¹³⁴

Další okruh Palackého zájmu souvisejícího s otázkou češtiny tvoří jeho intenzivní úsilí o zpracování historické topografie. Především při přípravě kapitoly o husitských válkách pro své Dějiny si Palacký velice dobře uvědomoval, jak je důležité zpracování této oblasti, pokud bude chtít popisovat události a bitvy na místech, která existovala v době husitské, ale během třicetileté války byla z velké části zničena a upadla v zapomnění. Blíže se o tom dozvídáme z dopisu pro zemský výbor z roku 1847.¹³⁵ Palacký zde píše: *Durch die vorzüglich seit dem 30jährigen Kriege erfolgte Germanisierung mehrerer Kreise und Gegenden Böhmens sind die alten böhmischen Ortsbenennungen in denselben meist in Vergessenheit gerathen: und doch kommen in alten Urkunden meistens nur jene altböhmischen Namen vor.*¹³⁶ Z toho vyplývá, že celá řada dokumentů nebude srozumitelná do té doby, dokud nebude vytvořena identita starých místních názvů českých a novějších německých. Dále Palacký pokračuje: *Und da überdies zwei Drittheile der jetzt deutschen Orte solche Namen führen, welche nur aus dem Böhmischen erklärt werden können: so ist es auch nicht ohne Gewicht und Interesse, ihre ursprüngliche böhmische Wortform zu kennen.*¹³⁷ Palacký zdůrazňuje prvotní postavení českých místních označení oproti německým, která vznikla až později. Sám v době, kdy dopis zemskému výboru psal, uvádí, že se mu podařilo určit již více než 10 tisíc starých českých sídel, což představuje více než dvě třetiny z celkového počtu. Také tato Palackého činnost obohatila nejen vědu o historii, ale významně rozvinula českou slovní zásobu o tzv. toponomastika (jména pomístní).

Ve svém životopise o Františku Palackém se problematice Palackého vyjadřovacích schopností a jazykových kompetencí věnoval také Jiří Kořalka. V souvislosti s Palackého češtinou uvedl: *Přitažlivost Palackého historického výkladu souvisela s literárními a estetickými zájmy jeho mládí, ovlivněnými antickou klasikou. Přitom se některým romantickým současníkům zdál být Palackého sloh příliš strohý a málo květnatý.*¹³⁸

¹³⁴ Více k tomuto tématu např.: Dvořák, Rudolf: Snahy Františka Palackého o vydání české encyklopedie, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, Praha, 1898, s. 337-366

¹³⁵ Palacký, František: Eingabe an den Landesausschuss über die Nothwendigkeit historisch-topographischer Studien und die Ernennung eines Adjuncten, in: Zur böhmischen Geschichtschreibung, s. 112-116

¹³⁶ tamtéž, s. 114

¹³⁷ tamtéž, s. 114

2.2.5. Palacký a německý jazyk

Z hlediska předmětu zájmu této práce je kromě znalosti vztahu Františka Palackého k češtině a problematice s tím související neméně důležitá otázka jeho vztahu k němčině. Němčina sama o sobě se nacházela v jednodušší situaci než čeština a také její uživatelé se potýkali s menšími problémy. Přesto i zde existoval určitý rozdíl mezi němčinou rakouskou a tzv. klasickou, přičemž tento vztah bývá pro období druhé poloviny 18. století srovnáván se vztahem, který existoval mezi češtinou a němčinou. Josef Peřina tvrdí, že: *Hospodářské a kulturní zpoždění se výrazně promítlo i do úrovně rakouské němčiny, která zaostávala několik desítek let za jazykovým stavem klasické němčiny v sousedních německých státech, zejména v Sasku a Prusku. Rakouská němčina nebyla proto s to se plně vyrovnat v éře nastupujícího osvícenství s náročnými funkcemi, které na ni byly kladeny v souvislosti s rozvojem hospodářství a vědy. A byla to právě oblast vědy, v níž vynikala disproporce mezi stavem němčiny v Rakousku a sousedních oblastech Německa zvláště silně.*¹³⁹ V době, kdy Palacký psal Dějiny, nebyl už tento nepoměr tak silný a domnívám se, že v jeho díle se setkáváme s klasickou němčinou v nejlepším smyslu slova.

Palacký podle všeho ovládal němčinu dokonale. V jeho rozsáhlém díle je velice obtížné nalézt místa, kde by chyboval. Známé jsou dva případy, ke kterým se sám vyjádřil v odpovědích na kritiku, která mu jazykové prohřešky vyčetla. Ve sborníku "Zur böhmischer Geschichtschreibung"¹⁴⁰ nalezneme Palackého sympaticky formulované přiznání a omluvu za chybnou vazbu, kterou užil v němčině a která mu byla vytknuta. Na kritiku, že: *"Palackys Deutsch ist nicht frei von Sprachfehlern: man sagt nicht einem einen Schaden, Unfall, Verrath entgelten (für vergelten)"*, reaguje Palacký jednoznačně: *Hier hat Cosmas Luden (pseudonym anonyma, kterým byl Jernej Kopitar, pozn. K. J.) einmal Recht. Mea culpa, mea maxima culpa!*¹⁴¹

K chybně užitému výrazu v němčině se Palacký vyjádřil také na konci sborníku "Zur böhmischer Geschichtschreibung". V posledním odstavci si zoufá nad neustálými spory se svými kritiky, které podle něho nejsou po obsahové stránce nijak přínosné a

¹³⁸ Kořalka, Jiří: František Palacký (1798-1876), s. 15

¹³⁹ Peřina, Josef: s. 17

¹⁴⁰ Palacký, F.: Zur böhmischen Geschichtschreibung

¹⁴¹ tamtéž, s. 149

dodává: *Ich sage mein letztes Wort: ausser der Form "Räubervolk" statt "Raubvolk" habe ich in dem ganzen Hauptobject des Streites ...kein wort zurückzunehmen.*¹⁴²

Také Jiří Kořalka ve svém životopise Františka Palackého upozorňuje na možnost, že jeho němčina nebyla stoprocentně spolehlivá. Domnívám se, že všechny uvedené příklady dávají Palackému v otázce jeho jazykových kompetencí v němčině laťku velice vysoko. Autor Dějin německý jazyk ovládal a některé prohřešky, kterých se dopustil, nemají dle mého názoru na celkové vyznění jeho práce žádný vliv.

2.2.6. Cenzura

K faktorům, které výsledné znění obou textů ovlivnily, patří též změny, které si vymohla cenzura.¹⁴³ Její zásahy měly vliv na první dva díly Dějin a na první část dílu třetího. Jak ve své studii věnované tomuto tématu uvádí Karl Köpl, nacházel se autor Dějin ve vztahu k cenzuře ve výhodnějším postavení než jeho souputníci. Důvodem bylo jednak jeho již v té době nezanedbatelné renomé jako odborníka a dále potom jeho dobré vztahy s vlivnou českou šlechtou, především s hrabětem Chotkem. Sám Palacký připouštěl, že cenzura mnohdy uznala jeho námitky jako oprávněné a v některých případech dokonce vyčkala jeho vyjádření dříve, než rozhodla s konečnou platností.¹⁴⁴

Palackého Dějiny byly ze strany cenzury posuzovány také rychleji, než jak tomu bylo u jiných textů. Jako shovívavý označil Palacký její postup především v případě prvních svazků.¹⁴⁵ Podobně situaci hodnotí i Köpl ve své studii. Jde však o postoj, vnímající celou problematiku v dobovém kontextu a bez požadavku na absolutní svobodu vědeckého projevu. Cenzura je zde chápána jako danost a hodnocena je pouze její míra a také forma komunikace, která byla s autorem vedena.

První sešit manuskriptu posílal policejnímu prezidiu hrabě Chotek. V doprovodném dopise se o díle vyjádřil velmi pochvalně a žádal o jeho rychlé vyřízení, pokud možno během šesti až osmi týdnů, aby mohlo být vydáno u příležitosti

¹⁴² tamtéž, s. 216

¹⁴³ Prameny: Volf, J.: Palackého Dějiny a cenzura, Časopis Musea Království českého, 87/1913, s.157-158

Köpl, Karl.: Palacký und die Censur, in: Památník na oslavu stých narozenin Fr. Palackého, Praha, 1898, s. 646-688

¹⁴⁴ tamtéž

¹⁴⁵ Palacký, Franz: Zur böhmischen Geschichtschreibung, Prag, 1871, s. 94: "In den folgenden Abschnitten meiner Geschichte verfuhr die Wiener Censur in der Regel ziemlich glimpflich mit mir"

korunovace císaře. To se nakonec nepodařilo. Dokonce není ani jisté, zda si to Palacký přál nebo zda Chotek tento záměr jenom předstíral, aby cenzuru usplnil. Během měsíce vrátila cenzura tento sešit zcela bez zásahů nazpět. Hrabě Chotek žádal policejní prezidium o rychlé vyřízení dalšího, tedy druhého a záhy také třetího a čtvrtého sešitu, které tvořily součást prvního dílu. Chotek zároveň žádal o povolení, aby mohl zajistit cenzurní řízení v Praze a celou proceduru tak urychlit. Hrabě Sedlnitzky tomuto požadavku nevyhověl s odůvodněním: *Dass es sich hier um ein Werk handelt, in welchem wichtige staatsrechtliche Beziehungen und den Kaiserstaat wie das allerhöchste Kaiserhaus berührende Interessen besprochen werden.*¹⁴⁶ Ve druhém sešitě si hrabě Sedlnitzky vyžádal změnu, která měla zamezit nežádoucímu vztahu mezi pojmy *národ* a *suverenita*. Ve třetím sešitě mělo být namísto výrazu *Missbräuche in der Kirche* užito buď spojení zdůrazňující, že se jedná o církev “českou”: *Missbräuche in der böhmischen Kirche*, nebo méně explicitní *kirchliche Missbräuche*. Dále namísto *übliche Priesterehen* spojení *bei den Priestern damals noch fast allgemein üblichen Ehen*. Kromě těchto změn měly být vynechány vyznačené pasáže na dvou stranách, straně 283 a 296. U čtvrtého sešitu se cenzuře nelíbilo užití výrazu *Apostel*, který měl být nahrazen výrazem *Fanatiker*. Namísto věty *die Mönchskutte angezogen hatte* měla být užita varianta *Mönch geworden war*. Vypuštěny měly být pasáže vyznačené na straně 313 a 315. Poslední dva sešity prvního dílu zůstaly beze změny. První sešit druhého dílu byl policejnímu prezidiu předložen 29. května 1838 a nazpět se vrátil 11. července. Vypuštěna měla být místa vyznačená na straně 25 a na straně 22 měly být provedeny změny. U druhého sešitu druhého dílu žádal hrabě Chotek policejní prezidium, aby stanovilo stejného cenzora jako pro první sešit, neboť jeho smysluplné poznámky svědčí nejen o jeho taktu, ale také o znalostech. Chotek vyjádřil přesvědčení, že pro celkové vyznění díla bude vhodné, pokud bude posuzováno a korigováno ve stejném duchu. Druhý sešit vrátila cenzura bez jediného zásahu. Protože Palacký odjížděl se svou nemocnou ženou v říjnu 1838 do Itálie, pověřil starostí o opravy a přípravu textu pro tisk penzionovaného hejtmana Johanna Rittera von Rittersbergra. Jelikož pověřený cenzor onemocněl, tak se celá procedura zdržela. V únoru 1839 vrátil hrabě Sedlnitzky závěrečný sešit s požadavkem, aby byly pozměněny vyznačené výrazy na straně 50, týkající se krále Albrechta.

¹⁴⁶ Köpl, Karl.: Palacký und die Censur, s. 663

Na jaře roku 1840 mohl Palacký cenzuře předložit k posouzení první sešit druhého svazku druhého dílu. Hrabě Chotek manuskript doprovodil opět velice vřelým dopisem, ve kterém dílo vychválil jak po stránce obsahové, tak literární, zdůraznil jeho význam pro domácí i zahraniční čtenáře a žádal o volbu vhodného cenzora, a pokud možno rychlé vyřízení. Cenzura požadavku na rychlé vyřízení vyhověla a vyžádala si změnu místa, které by podle ní mohlo vést k nedorozumění. Köpl v této souvislosti upozorňuje, že Palacký toto místo ponechal beze změny i ve vydání z roku 1875, na které se již cenzura nevztahovala (Dějiny národa českého II., I, s. 329).¹⁴⁷

Ve druhém sešitě téhož svazku nebyla cenzura spokojená s místem, na kterém Palacký zastával stanovisko, že ve sporu o císařskou hodnost (*Kaiserwürde*) mezi Friedrichem Sličným a Ludvíkem Bavorem spočívala síla moci a práva na druhém jmenovaném. Z hlediska cenzury nebyla otázka práva v tomto sporu zdaleka jednoznačná a z pohledu Rakouska dokonce sporná. Třetí sešit druhého svazku druhého dílu ponechala cenzura beze změn. V roce 1843 odstoupil hrabě Chotek ze své funkce a jako vedoucí gubernia ho nahradil Robert Altgraf zu Salm-Reifferscheidt. Také on se k Palackého dílu stavěl velice pozitivně. Ještě první sešit třetího dílu byl cenzurních zásahů ušetřen. Zato však s obsahem druhého sešitu třetího dílu, pojednávajícího o počátcích husitských válek, cenzura spokojena nebyla.

Podle Palackého vlastního vyjádření postupovala vídeňská cenzura při posuzování jeho prvních svazků Dějin celkem shovívavě¹⁴⁸, ale jakmile se dostal k zpracování období husitských válek, její postoj se změnil. Text týkající se období 1403-1414 odevzdal Palacký k posouzení 25. listopadu 1843 a zpět ho obdržel 5. dubna 1844. Zásahy, které cenzura provedla, jsou podle autorova vyjádření v "Geschichtschreibung" nejen rozsáhlé, ale také nudné, než aby je popisoval. Proto se vrací pouze k jedné skutečnosti, kterou byl požadavek cenzury, aby Jana Husa v roce 1407 (III,1, s. 215) charakterizoval slovy: "*Hartknäckigkeit, unbiegsamer Eigensinn und Rechthaberei*"¹⁴⁹, jež sám autor ovšem nikdy původně nepoužil. Popsat korupci, šířící se na všech úrovních katolické církve na počátku XV. století, mu umožněno nebylo a husitské hnutí mělo být podle požadavku cenzury výsledkem bez příčin. Dostatečné zdůvodnění měla přinášet Husova tvrdohlavost a pocit, že má pravdu za

¹⁴⁷ tamtéž, s. 667

¹⁴⁸ Palacký, Franz: Zur böhmischen Geschichtschreibung, s. 94: "In den folgenden Abschnitten meiner Geschichte verfuhr die Wiener Censur in der Regel ziemlich glimpflich mit mir"

¹⁴⁹ tamtéž, s. 95

každou cenu (*Hartnäckigkeit und Rechthaberei*). Podrobně se cenzurním zásahům v tomto sešitě věnuje ve své stati Karl Köpl.

Sedlnitzky v úvodu ke svému stanovisku píše, že si je vědom obtíží, na které protestantský historik při líčení náboženských nepokojů za husitsví naráží, zvláště když si uvědomíme, že je jeho text určen především katolickému publiku. Dále Sedlnitzky uznává, že postoj i jazyk posuzovaného díla, odehrávajícího se na poli církevních dějin, jsou jako celek uměřené a vhodně volené a že také po stránce obsahové nelze tomuto líčení nic vytknout. To všechno ale neomlouvá závěry, ke kterým autor dochází. Stejně tak se jeví výběr fakt a jejich uspořádání jako postoj čistě autorův, katolicismu nepřátelsky laděný. Rakouská vláda nemůže podle Sedlnitzkého dopustit, aby v díle, které prošlo její cenzurou, byly podávány domácí církevní dějiny tónem a duchem vládnoucí církvi nepřátelským.

Následuje rozbor Palackého textu s pořadavky cenzury na jeho úpravy. Hned úvod až po stranu šest, ve kterém autor čtenáři podsouvá stanovisko vůči katolické církvi nepřátelské, musí být podle cenzury vypuštěn. Představa pozitivního protestantismu, rodícího se již v husitství, je pro katolickou církev urážkou. Také s chybným tvrzením, že katolická církev v době husitství neměla uzavřený dogmatický systém a že také systém toho, co je a co není správné, se teprve tvořil, nemohla cenzura souhlasit. Jako původ a důvod vzniku husitství v Čechách jsou na straně 8 uvedeny spory mezi biskupskou mocí a žebravými mnichy. Z pohledu cenzury je ale nepřipustné shledávat v této skutečnosti konflikt episkopálního a kurilního systému. Také popis mnišství té doby na straně 14 považuje cenzura za hrubý a zveličený. Rovněž s údajnou autorovou snahou omluvit husitské hnutí vystoupením tzv. Husových předchůdců nebyla cenzura spokojena a zamítla obsah stran 11-32. Jako vysoce subjektivní byl zhodnocen historikův názor na zákaz Wickefových spisů na straně 48, 50 a 82. Důkladný popis hierarchického uspořádání v církvi odshora dolů a jeho obraz tak, jak ho Palacký prezentuje na straně 51-54, není z pohledu cenzury pro katolické čtenáře nijak přínosný a mohl podle ní být podstatně obecnější. Výše uvedená místa musela být na pokyn cenzury upravena nebo zcela vypuštěna.

Dále cenzura konstatovala, že autorův sklon k tzv. "*Czechismu*" na úkor německého živlu, patrný již v jeho prvních dvou svazcích Dějin, narůstá. Jako důkaz pro tuto tendenci je uvedena pasáž, popisující na straně 86 a 114 odchod německé národnosti z pražské univerzity, a způsob, kterým autor tuto událost klade za vinu Němcům. Není přípustné, aby si ve státě, v němž žije více národností pod vládou

německého kmene, jedna jediná národnost dovolovala ty ostatní, a dokonce samu vládnoucí národnost, potírat, hanobit nebo pohřbívat. Z tohoto důvodu je cenzurní úřad toho názoru, že je nutné výše zmíněné pasáže částečně změnit a částečně vypustit.

Třetí sešit třetího dílu (Buch VI Kap. V, VI) zhodnotila cenzura velmi kriticky. Vídeňský cenzor trval na tom, že historik, který je za svou práci placen českými katolickými stavy, nesmí psát dějiny Čech a především období husitství tak, aby byl katolický čtenář v pohledu své církve na Husa, jeho činy a odsouzení, maten. Cenzor je toho názoru, že Palacký již několikrát v předchozím sešitě katolické stanovisko opustil. Obsahem páté kapitoly, strany 1-62, je *Hus během kostnického koncilu* a cenzor konstatuje, že je sotva možné od protestantského autora očekávat, že by jeho líčení bylo nestranné tak, jak by to učinil pravý autor katolický. A tak je tedy spokojen alespoň se stavem, kdy není katolické stanovisko uráženo. Bohužel, míní cenzor, je na řadě míst Hus představen jako ten, který je přinejmenším formou konciliárního soudu *zraňovaný, znevýhodňovaný a trpící*. Ve čtenáři má více či méně vzbuzovat smysl pro spravedlnost a tím ho také získávat na Husovu stranu. Tato tendence je zesilována také tím, že jsou Husovi žalobci popisováni jako horlivci hnaní pouhou vášní a v soudním líčení jsou zdůrazňovány jednotlivosti, které mají za cíl vzbuzovat k Husovi sympatie. Tyto detaily jsou podle cenzury z historického hlediska pochybné a Palacký zároveň často opomíjí jiné skutečnosti, které svědčí o Husově tvrdohlavosti.

Köpl ve své stati přepisuje jednotlivé poznámky, které cenzura tomuto manuskriptu vytkla. Některé z nich jsou ale nesrozumitelné, pokud nemáme možnost srovnat popisovaná místa s původním textem, a proto je vynecháme a uvedeme jen příklady zřejmé. Na straně 3 se cenzuře nelíbil autorův náznak nesouhlasu s Husovým odsouzením. Na straně 5 a 6 nepochybuje katolický biskup a inkvizitor v Čechách o Husově ortodoxii, zatímco biskupové v Kostnici ho odsuzují za heterodoxii. Podle cenzury je katolický čtenář prezentací těchto nejednotných názorů na Husa maten. Na straně 15 vystupují Husovi žalobci ve velmi špatném světle, když autor tvrdí, že si získali přítomné již předem na svou stranu. Také na dalších stranách 18 a 19 je chování Husových odpůrců podáno negativně.

Stejně je tomu i na straně 20, kde jsou zdůrazněny papežovy slabiny a Hus je zde vydáván za pouhou oběť. Palackého věta *Huss sei zu den Dominikanern gesteckt worden* je podle cenzury dokladem formulace typické pro protestantského

spisovatele.¹⁵⁰ Na straně 24 vystupuje Hus už dokonce jako mučedník. Král Zikmund nedocenil vyšší Husův význam a obětoval svou čest ve prospěch přání a tužeb kardinálů a biskupů. Na straně 25 jsou opět zdůrazňovány obzvlášť negativní charakteristiky Husových soudců, se kterými není cenzura spokojena. Palacký nevhodně uvádí, že svědkové skládali přísahy v době, kdy byl Hus nemocen ve své cele, a dále sice připouští, že komisaři použili proti Husovi formu práva, nikoli však v církvi panující shovívavost. Stejně Palackého smýšlení vyplývá také z tvrzení na stranách 25 a 26, podle kterého nebyl Husovi jakožto kacíři přidělen obhájce. Podle cenzury není možné v Husově obraně nevidět, že je autor spíše v roli jeho obhájce, než aby se otevřeně a ve smyslu církve historicky správně vyslovil k jeho vině. Cenzura se podivuje nad tím, že autor nejdříve Husa popsal jako bystrého a učeného, a vzápětí jako toho, který nedokázal rozpoznat dopad svých tvrzení. Také s formulací “wunderbarste Fügung” v souvislosti s návratem sesazeného papeže Johanna XXIII. nebyla cenzura spokojena. Na straně 59 je v Husův prospěch popisováno, jak se král Zikmund začervenal, když na něj Hus pohlédl.

Na straně 62 se cenzuře nelíbilo, že Palacký ve čtenářích vzbuzoval vůči Husovi obdiv popisem jeho statečnosti. Katolická církev považuje tuto statečnost spíše za umíněnost a paličatost. Cenzura se dále domnívá, že se Palacký snaží maskovat svoji náklonnost k Husovi před katolickým čtenářstvem, avšak jeho smýšlení je přesto čitelné. Navíc Palacký cituje pouze z děl protestantských autorů.

Podstatně spokojenější mohl být Palacký s výsledkem cenzurního řízení nad další částí Dějin. Kapitoly věnované Husovi před koncilem v Kostnici až po smrt krále Václava posoudila cenzura podle Palackého nezvykle mírně.¹⁵¹ Profesor teologie Scheiner, který měl původně dílo posuzovat, přišel s neprůchodným požadavkem, aby bylo celé Palackého dílo zakázáno. To se zdálo být i vyšším místům nereálné, a tak se celý případ dostal až před knížete Metternicha. Ten rozhodl, že se v práci nesmí objevovat tzv. “*missliebige Raisonnements*”¹⁵², ale skutečná fakta nesmí nikdo zakazovat. Celkový zákaz Dějin tím byl zažehnán.

30. září 1844 obdržel Palacký dopis od zemského prezidia, obsahující vyjádření cenzury. Ta dílu vytkla místa, která považovala za sporná. Palacký na nich popisuje dojem, jaký udělalo Husovo odsouzení v Kostnici na Čechy. Na straně 70 užil Palacký

¹⁵⁰ Köpl,K.: Palacký und die Censur, s. 43

¹⁵¹ tamtéž, s. 95, “*Bei Behandlung dieses MS schlug die Wiener Censur einen ungewöhnlich milden Weg ein.*”

spojení "althergebrachtes hierarchisches System", přičemž se zde jedná o pravý princip katolické církve. Cenzura Palackému vytýká, že volí vždy "zlomyslný výraz". Na stranách 79 až 85 není cenzura spokojená s tím, jak Palacký popsal Hieronyma Pražského. Přitom sám autor ho v předešlém sešitě nepodal v nejlepších barvách a cenzura je toho názoru, že jeho úloha v dějinách není zrovna nejlepší. Navzdory tomu ho Palacký ve sledované kapitole popisuje jako muže obdivuhodného, jako filozofa a člověka výtečného charakteru. Sice je zde zmínka o jeho heterodoxii, ale celý popis je apologií muže, kterého by především husitský svět měl oplakávat až do dnešních dnů. Palacký přitom vycházel z dopisů, které z Kostnice údajně posílal tehdejší papežský sekretář Poggio Bracciolini. Cenzura poukazuje na to, že se nejedná o zdroj nijak spolehlivý, že Palacký sám dokonce užívá dvojího pojmenování, někdy Bracciolini a jindy Bardolini. Jeho pohled na věc je podezřelý, protože jednostranný. Na stranách 85 až 86 je popsán závěrečný rozsudek v Kostnici tak, že není žádoucí, aby ho čtenáři četli. Výslovně je zde řečeno, že koncil rozsudkem nad Husem ztratil u lidu autoritu. Ve svém tvrzení se Palacký odvolává na pocity lidu a jeho postoj není podle cenzury nezaujatý. Celkově se cenzura domnívá, že Palacký více než co jiného vytvořil někdy skrytou a jindy zcela otevřenou apologii Husa a jeho věci, a nenabídl hlubší a správnější pohled na tuto periodu.

Palacký byl v době, kdy mu byl cenzurní posudek doručen, před odjezdem do Itálie, ale přesto hned druhého dne sepsal pětistránkovou odpověď, ve které výtky cenzury tvrdě odmítl. V úvodu svého dopisu se předem omluvil za podrážděnost, která se možná do jeho odpovědi vloudí. Zdůvodňuje ji především tím, že druhý den odjíždí a nemá dostatek času k tomu, aby si vše v klidu rozmyslel. Zároveň cenzurnímu úřadu poděkoval za shovívavost, se kterou k jeho dílu přistupuje. V první řadě Palacký cenzuru ujistil, že se s ní plně shoduje v názoru, že je třeba dějiny Čech a především husitské období podat tak, aby katolický čtenář nebyl ve své víře zraňován ani nijak maten. Psát dějiny v souladu s touto zásadou je Palackého nejhlubší snahou. Dokonce jeho žena i děti stejně jako celá řada nejbližších přátel jsou přesvědčenými katolíky a Palacký se domnívá, že nikoho z nich ještě nikdy v jejich víře nezranil ani nemátl. Všechny sporné kapitoly svého díla dal ještě dříve, než je předložil k posouzení cenzuře, přečíst svým katolickým přátelům s prosbou, aby ho upozornili na všechna místa, která by mohla narazit na odpor katolických čtenářů. Palacký také zdůrazňuje, že vítá všechny

¹⁵² tamtéž, s. 96

připomínky a poučení, kterých se mu touto cestou dostane. Jestliže mu ale cenzura podsouvá antikatolické tendence, považuje to za naprosté nepochopení svých myšlenek. Kostnický koncil a události, které k němu vedly a které ho provázely, jmenovitě hluboký propad církevní disciplíny, k jejímuž pozvednutí byl svolán, představují nebolavější skvrnu celých dějin římsko-katolické církve. V zájmu autora nebylo vyzdvihování negativních jevů a zrovna tak mu nepřísluší rozhodovat o tom, co má říct a co zamlčet. Jelihož bylo celé husitství jen reakcí na mnohé tehdejší nešvary, které nepopírají ani nejhrolivější katolíci, nemohl je Palacký nechat bez povšimnutí. Zároveň však podle vlastních slov dbal vždy o to, aby prohřešky jednotlivců nebyly připisovány katolické církvi jako celku.

Palacký podotýká, že sám cenzor přece uznal, že autor nezamlčel Husovy slabé stránky a jeho vztah ke koncilu popsal celkově správně. Palacký trvá na tom, že jeho líčení Husa není záměrně jednostranné ani stranické. Je-li tomu tak, že při líčení jednotlivých scén dopadá na Husa více dobrého než špatného světla, tak to má dvojí příčinu. Nejprve v ohromném množství historického materiálu. Každý historik může popisovat jen to, co je mu známo z věrohodných pramenů. Detailně však o Husovi psali pouze jeho příznivci. Husovi nepřátelé si buď jednotlivostí nevšimli, nebo přinášeli jako Ulrich Reichenthal údaje, jejichž nepravdivost je zřejmá i pro ducha jen lehce kritického. Dále Palacký velmi ostře cenzora vyzval, aby mu sdělil, které prameny má na mysli, když tvrdí, že je Palacký nezohlednil. Autor sám o žádných neví a domnívá se, že v tomto místě cenzora zklamala jeho paměť.

Dále Palacký zdůrazňuje význam Husa, který nejen podle jeho názoru, ale jistě také z pohledu kteréhokoli nezaujatého soudce, chtěl vždycky jen dobro, i když prostředky, kterých užíval, nebyly vždy bezúhonné. V tomto smyslu, ubezpečuje Palacký cenzora, se snažil pokud možno nestranně Husa popsat a věřil, že jeho zpráva bude v souladu se zbožným katolickým cítěním. Pokud se mu to v jednotlivostech nepodařilo, tak je připraven reagovat na připomínky, avšak nemůže uvěřit tomu, že by bylo výslovným požadavkem katolicismu dělat vše pro to, aby byl Hus a priori a za každou cenu zatracován a očerňován a aby všechny pozitivně vyznívající momenty, ač z historického hlediska nezpochybnitelné, byly potlačovány. Takto jednostranné a nespravedlivé líčení by už nebylo historií, ale stranickým spisem. Bohužel, poznamenává Palacký, se zdá, že od něj cenzor cosi v tom smyslu očekává. Pokud jsou tyto obavy oprávněné, tak by velice nerad musel vysvětlovat, že se takovému požadavku nikdy nemůže podřídit a také nepodřídí. To by raději, píše velice odvážně

Palacký, celé své práce zanechal a dal ruce pryč od veškeré historie. A dodává, že i historik má vyšší povinnosti, které jsou mu stejně tak svaté jako např. profesorovi dogmatiky nebo ikvizitorovi ty jejich.

Palacký vyjadřuje přesvědčení, že takovýto požadavek, i když ho někteří horlivci skutečně kladou a vyžadují, nemůže být v souladu s potřebou cenzury, neboť by se tím sama zpronevřila svým zásadám a stanoviskům a dostala by se do rozporu se svou vlastní minulostí. Po tomto obecně formulovaném úvodu přešel Palacký ke komentářům jednotlivých míst označených cenzurou a určených ke změně. Palacký souhlasí bezvýhradně s vyškrtnutím slova “Papstthum” s tím, že si nebyl vědom záporného významu, který toto slovo obsahuje. Také jiné místo, na kterém Palacký podle cenzury zpochybnil Husův trest, je ochoten vypustit, i když jak podotýká, ho považuje za neškodné. Dokonce i další místo, týkající se rozporu mezi posudkem inkvizitora v Čechách a rozsudkem koncilu, je Palacký připraven vyškrtnout, přičemž dodává, že se jedná o notoricky známý, ničím podezřelý fakt.

Na jiném místě však Palacký cenzuru žádá, aby označenou formulaci “schiefe Licht” v textu ponechala, protože je opodstatněná a v souladu s následujícím vyprávěním. K popisu na straně 18-20 Palacký uvádí, že vycházel z jediných existujících pramenů a není jeho vinou, že hovoří více v Husův prospěch než neprospěch. Dokonce je připraven předložit důkazy, že se snažil líčení lehce tlumit v katolickém smyslu a rozhodně nevyzdvíhal nic, co by budilo pohoršení. Naopak je ochoten vyškrtnout slovo “höheren” (vyšší), které předchází spojení “Husův význam”, ačkoli neměl na mysli nic jiného než Husův světový věhlas, který uznávají i jeho nepřátelé.

Naopak Palacký naprosto nesouhlasí s požadavkem cenzury vypustit místo na straně 25, na kterém se hovoří o tom, že tam, kde se jednalo o podezření z kacířství, nebyl postup v souladu se shovívavostí, jinak v církevním právu panující. Palacký nechápe, co je na této poznámce nepřátelského vůči církvi, když přeci ona sama neměla nikdy v úmyslu být vůči kacířům shovívavá a také to často veřejně prohlašovala. Palacký v tomto bodě rozhodně nehodlá ustoupit a trvá na jeho zachování. K rozporu ve slovech a činech Husa na straně 26 Palacký uvádí, že tento fakt uvedl na řadě jiných míst, kde také Husovi vytkl nedostatek orientace a podobně, a proto nemůže mít celá tato poznámka nijak zvláštní význam. Na straně 27 souhlasí s odstraněním slova “*allerdings*”, kterému cenzura připisuje “další význam”, který, jak Palacký zdůrazňuje, neměl na mysli. Také spojení “*wunderbare Fügung des Schicksals*” na straně 41 je

Palacký ochoten vypustit a nečiní si na něj žádný nárok, neboť jak dodává, užila ho před ním již celá řada historiků, a tak je možné ho označit dokonce za triviální. Fakt samotný ale nemůže být nezmíněn, neboť představuje spoj mezi předchozími a pozdějšími údaji.

Cenzorovu výtku týkající se strany 59, že se u výkladu Zigmunda jedná o *pouhou báji (blosse Sage)*, Palacký odmítá. Naopak trvá na tom, že jde o fakt obecně známý, a Palacký nechápe, jak krále Zigmunda prejudikuje, protože podle jeho názoru se dokonce zdá, že hovoří spíše v jeho prospěch než nepospěch. Na straně 60 se cenzor podle Palackého slov snaží mu podsunout jistý *vztah (Beziehung)*, který však je jemu samotnému rozhodně cizí. Jeho snahou bylo pouze tak jako jindy vyhnout se líčení zcela bez detailů a bez výrazu a zároveň dokonce sám tlumil okolnosti, které se mu někdy jevily (a to i v malé míře) jako urážlivé. Z toho důvodu mu nečiní potíže sporné místo škrtnout.

Co se týče dalších výtek, Palacký by velmi rád uvedl nějakou Husovu nerozhodnost (*Schwanken*), tak jak to cenzura žádá, kdyby o ní věděl. Zatím o žádné neví a pan cenzor, píše Palacký, mu bohužel nesdělil, ve kterých věrohodných pramenech by svědectví o ní měl hledat. Na straně 62 vyškrtl Palacký bez námitek cenzurou vyznačené místo. K údajům na straně 66 sděluje, že jsou z historického hlediska a pro celek nezbytné. Na stranách 88 a 89 se popisuje, že koncil zamýšlel proti králi Václavovi a královně Sofii zahájení procesu pro veřejnou ochranu kacířství, a na straně 106 je dokázáno, že se Václav od husitů odvrátil teprve v únoru 1419. Palacký v tom všem nevidí nic, co by cenzor mohl shledávat závadným. Na dvou dalších místech upravil Palacký drobnosti podle požadavku cenzury. Zato se ale velmi podivuje výhradám, které má cenzura na stranách 79-85 v souvislosti s Jeronýmem Pražským.

Palacký byl podle svých vlastních slov velmi rád, že mohl své vyprávění zpestřit a oživit tím, že do textu vpletl svědectví očitého svědka a spolusoudce. Vzhledem k časové tísní, ve které se nachází, považuje za nemožné, aby celou tuto pasáž změnil. Palacký vyjadřuje podiv nad tím, že cenzor zpochybňuje pravost dopisu od Poggia Braccioliniho, což do té doby ještě nikdo neučinil, a připomíná, že už Aeneas Sylvius, budoucí papež Pius II., se ve svých dějinách Čech odvolává na tento světoznámý dopis, který byl se souhlasem cenzury sepsán papežským sekretářem a mnohokrát vydán, a sotva tedy může být tak protikatolický, jak se pan cenzor domnívá. Palacký uzavírá tuto poznámku s tím, že jestli se současní teologové obávají při hodnocení svých protivníků více, než jak to činili papežové a jejich sekretáři v XV. století, tak jde jejich strach opravdu příliš daleko. Podle něho nemůže být nikdy na škodu věci, když budou uznány

duševní přednosti také u nepřátel, neboť jsou důkazem rozvážného ducha. Jinak Palacký uvádí, že Poggiův dopis na několika místech sám zkrátil, a pokud budou některá místa shledána jako pohoršlivá, podřídí se v nezbytných případech a bude souhlasit s jejich odstraněním.

K závěrečnému posudku na straně 85 a 86 Palacký cenzuře sdělil, že jej považuje za vyvážený, opodstatněný a dobře míněný. Zároveň nechápe, co by mělo být pro církve zavazujícího na notoricky známém faktu, že český lid neuznával autoritu koncilu. Palacký píše, že by byl velice nerad, kdyby toto místo mělo být vyškrtáno, ačkoli pokud to budou vyšší místa vyžadovat, je ochoten se tomuto požadavku podřídít. Přitom však žádá o to, aby rozhodnutím nebyl pověřen dosavadní cenzor, který se podle Palackého snažil podsouvat mu špatné úmysly, ale nějaký jiný rozumný muž, který v sobě kloubí katolické nadšení s trochou křesťanské lásky a pro kterého není tolerance děsem. Pokud bude třeba něco v manuskriptu změnit, pověřil Palacký tímto úkolem své mladší přátele a pomocníky Václava Tomka a Karla Jaromíra Erbena.

Na tuto odpověď, kterou Palacký v rychlosti, a přesto velice fundovaně sepsal, odepsal Sedlnitzky 7. listopadu 1844, ale Palacký byl tou dobou již na cestě do Itálie. Sedlnitzky souhlasil s tiskem textu poté, co budou odstraněna a změněna dohodnutá místa. Zároveň zamítl tisk pasáže, na kterou kladl Palacký vysoký důraz a v níž na základě dopisu Poggia Braccioliniho popisoval poslední dny Jeronýma Pražského. Sedlnitzky považuje část za příliš dlouhou a zbytečně detailní, a tak souhlasí s tím, aby byla otištěna ve zkrácené podobě. Nechává na autorovu uvážení, které části dopisu chce ponechat tak, aby zprostředkovaly Jeronýmův život a jeho zásluhy jako řečníka, dialektika apod. Na závěr dopisu Sedlnitzky ostře kritizuje Palackého za rozhořčený tón, který zazníval z jeho odpovědi, a také mu vyčítá výlevy proti vídeňskému cenzorovi, který manuskript posuzoval nestranně a uváženě a plnil tak svou povinnost. Úpravu textu provedl Tomek. 20. prosince 1844 mu cenzura schválila upravenou verzi Poggiova dopisu, a tak mohla být začátkem roku 1845 tištěna první část 3. dílu a předána veřejnosti.

Na další díly Dějin již cenzura vliv neměla, neboť druhá část 3. dílu vyšla až v roce 1851, tedy po jejím zrušení.

2.2.7. Autocenzura

Chceme-li při hodnocení změn mezi českým a německým vydáním popsat jejich motivaci, tak bude nezbytné přihlídnout k možnosti autocenzury, která je nedílnou součástí autorovy práce. Důvodem k jejímu použití může být buď vnější tlak, nebo autorova představa, že daná informace negativně ovlivní přijetí díla jako celku, a tudíž se *nevyplatí* ji uvádět. Autocenzura, která probíhá v hlavě autora, je nepostižitelná. Máme však možnost sledovat změny, které byly provedeny v rukopise. Srovnáme-li text rukopisu s knižní tištěnou podobou, vystopujeme místa, která Palacký původně napsal, ale která byla později z nějakého důvodu vypuštěna. Skupinu změn, které nařídila oficiální cenzura, jsem popsala v předešlé kapitole 2.2.6. V tuto chvíli nás zajímají změny, jejichž motivace je neznámá, ale dovoluje nám vyslovit domněnku, že změny jsou výsledkem autocenzury.

Provedení tohoto srovnání v plném rozsahu by bylo velice náročné a zjištěné výsledky - ačkoli jistě zajímavé - nemají z pohledu naší práce zvláště veliký význam. Spokojíme se tedy s konstatováním, že rozdíly mezi rukopisem a tištěným vydáním Dějin existují, a uvedeme si pro ilustraci dva z nich. Tak například pasáž německého textu, ve které je popisována osobnost Přemysla Otakara II., byla původně výrazně delší. V textu, který tiskem nevyšel, se František Palacký snaží opravit pohled na Přemysla, který bývá autory od minulosti až po současnost téměř bez výjimky zkreslený. Téměř všichni autoři zdůrazňovali Přemyslovy slabosti a ješitnost, avšak nikdo si nedal práci s tím, aby nastínil celkový obraz jeho pozoruhodné vlády. Všichni tito autoři přitom vycházeli z hlasů Otakarových nepřátel.

František Palacký se snaží Otakarovo jednání a neúspěch ospravedlnit. Otakar v jeho podání svým jednáním a myšlením předběhl svou dobu - a to se mu stalo osudným: *Otakars Fehler bestand in allgemeinen nur darin, daß er in seinen Ländern eine bessere Ordnung der Dinge einzuführen und zu erhalten suchte, als sein Zeitalter zu ertragen willig und fähig war; und sein Unglück wollte es, daß er endlich einen ihm an Geist ebenbürtigen Gegner fand, unter dessen wohlgeleiteten Fahne alle seine heimischen und auswärtigen Feinde racheglühend sich vereinigten.*¹⁵³

¹⁵³ Rukopis, KNM, VIA 19, sv. II/1-2, s. 89

Na jiném místě se Palacký snaží Přemysla Otakara rehabilitovat těmito slovy: *So übertrieben nun auch dieser Luxus bei dem Könige erscheinen mag, so war er doch gewiß nicht ganz zwecklos, und es ist wohl möglich, daß ihm auch Absichten höherer Politik zu Grunde lagen.*¹⁵⁴

Uvedme si ještě jiný příklad z rukopisu, který by mohl posloužit jako svědectví pro uplatňování autocenzury. V německém rukopise existuje v textu věnovaném Přemyslu Otakarovi II. pasáž, která se do tisku nedostala. Palacký zde popisuje reakce, které vyvolala Přemyslova podpora Němců v Čechách, a způsob, jak byl tento Přemyslův postup interpretován a hodnocen. Palacký dochází k jednoznačnému názoru, že se Přemysl cítil být Čechem a tento svůj postoj v případě potřeby také velice jasně artikuloval: *Man hat diese mächtige Förderung der Deutschen in Böhmen von jeher verschieden beurtheilt. Kurzsichtige Zeitgenossen erblickten darin eine einseitige Vorliebe des Königs für dieses Volk, eine Abneigung gegen die Seinigen, eine Unterdrückung der eigenen Nationalität aus Haß oder Laune, während spätere, namentlich deutsche Schriftsteller, nur von gerechter Anerkennung der deutschen Überlegenheit in Bildung und Sitte, und von dem Bestreben sprachen, die eingeborene Barberei dadurch zu mildern Beide Ansichten sind gleich ungerecht und unbegründet. Denn bei allem Wohlwollen zu den Deutschen fühlte Otakar II sich doch immer als Böhme, und er führte sogar eine sehr entschiedene Sprache da, wo es galt, seine Volkstümlichkeit gegen unverdiente Beeinträchtigung zu schützen.*¹⁵⁵

Přesný důvod toho, proč se tyto a některé další pasáže do tisku nedostaly, neznáme. Můžeme se však dohadovat, že Palacký při zpětném čtení usoudil, že se jedná o postoje příliš odvážné, které by u německých čtenářů mohly narazit na odpor. Zároveň je například charakteristika Přemysla Otakara tou částí, která odlišuje českou a německou verzi Palackého Dějin. V německém rukopise tuto pasáž sice napsal, ale posléze vypustil, zatímco pro českého čtenáře ji zpracoval - i když v jiné podobě - také pro tisk. Na tomto místě můžeme vyslovit domněnku, že Palacký jasně rozlišoval mezi recipienty německé a české verze svých Dějin a v této souvislosti užíval funkční přístup, ve kterém tuto okolnost zohledňoval.

Závěr, který z tohoto pozorování můžeme vyvodit, není spolehlivý a pohybujeme se pouze na půdě domněnek. Zdá se, že autocenzura, kterou Palacký

¹⁵⁴ tamtéž, s. 118

¹⁵⁵ tamtéž, s. 95

prováděl, je také jedním z faktorů, které se na výsledném rozdílu mezi německým a českým vydáním Dějin podílely.

2.3. Vybrané terminologické problémy ve dvou verzích Dějin

František Palacký narážel při sepisování dvou jazykových verzí svých Dějin na celou řadu terminologických problémů. Podívejme se nejprve na vybrané výrazy, jejichž ekvivalence v jednotlivých jazycích nebyla jednoznačná a s jejichž užitím musel mít autor potíže.

V prvé řadě se jedná o německý výraz *Böhmen*, označující obyvatele Čech, pro který ale čeština nemá (a kromě hanlivě vyznívajících slov *Bohemové* a *Bohemci*¹⁵⁶ také nikdy neměla) ekvivalent. V české jazykové verzi pracoval tedy Palacký konsekventně s výrazy slovtvorné skupiny *Čech, český*. V německém znění byl postaven před volbu, zda užije výše zmíněné výrazy *Böhme, böhmisch*, nebo ale také *Tscheche, tschechisch*, popř. *Czeche, czechisch*. Toto dilema neřešil pouze Palacký, ale terminologické spory probíhaly od roku 1848 až do rozpadu Rakouska-Uherska a někdy dokonce až do období první republiky.¹⁵⁷

Jak uvádí Kořalka, i v době, kdy se výraz *Češi* překládal do němčiny skoro všeobecně slovem *Böhmen*, se pocítovala čas od času potřeba nějakým způsobem přesněji označit český mluvící Čechy (např. podle J. F. Opitze rozlišoval *Stockböhmen* (ryzí Češi) oproti *Deutschböhmen* (němečtí Češi).¹⁵⁸ *Jinak ale většina německy píšících vědců od Pelcla přes Dobrovského až k mladému Palackému používala i pro oblast jazyka a literatury střídavě slova "böhmisch" a "tschechisch", přičemž vůbec nepocítovali pozdější výbušnou sílu při obsahovém rozlišení obou pojmů.*¹⁵⁹ Na počátku 19. století byly tyto výrazy v německém jazykovém prostředí chápány jako totožné a bez negativní konotace.¹⁶⁰

Bohemismus jako myšlenka dvojjazyčnosti v rámci jednoho právně-politického celku byla od svého počátku značně komplikovaná. V teritoriálním smyslu bylo totiž nesmírně obtížné definovat, kam až sahalo území, na němž můžeme o bohemismu

¹⁵⁶ Kořalka, Jiří: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, s. 40

¹⁵⁷ tamtéž

¹⁵⁸ srovnej tamtéž, s. 53

¹⁵⁹ tamtéž, s. 53

¹⁶⁰ tamtéž, s. 53

hovořit. Jak upozorňuje Jiří Kořalka¹⁶¹ byly na přelomu 18. a 19. století v Čechách nesrovnatelně rozšířenější pojmy *vlast* a *vlastenectví* než pojmy *národ* a *národní*. Přitom stanovení hranic tehdejší vlasti nebylo pro osvícenské myslitele v tehdejších Čechách (např. hrabata Kašpar a František Šternberkové nebo Bernard Bolzano) vůbec snadné, neboť se pohybovali mezi představami celoněmeckého, rakouského a českého teritoriálního vlastenectví. Bolzano ve svých úvahách vyzvedl do popředí “společného ducha” vlasti a národa s dvojí mateřskou řečí - češtinou a němčinou. Kořalka dále osvětluje, že historicky a teritoriálně zaměřený bohemismus dospěl ke svému největšímu rozšíření ve společenských kruzích šlechty v Čechách jako ideologická opora aristokratického nesouhlasu s centralizačními opatřeními rakouského státu.¹⁶² Myšlenkou bohemismu byl ve svých vědeckých začátcích ovlivněn také František Palacký a také svoje Dějiny psal zpočátku pod jejím vlivem už proto, že zakázku na sepsání Dějin získal od českých stavů. V narůstajícím česko-německém národnostním konfliktu ztrácela myšlenka bohemismu postupně šanci na úspěch. Od třicátých let 19. století začínal český zemský patriotismus nabírat dvojí, ve svých důsledcích přímo protichůdnou obsahovou náplň. Kořalka velice dobře na řadě příkladů popisuje jednak tehdejší pojetí Čech jako německé říšské země v minulosti a jako součásti Německého spolku po roce 1815, tedy tendenci, zdůrazňující německý charakter Čech, a na druhé straně pojetí bohemismu, který reprezentoval právě František Palacký po svém příchodu do Prahy v roce 1823. Přestože udržoval společenské styky s českou šlechtou a Dějiny Čech začal psát nejprve německy, rozvíjela se jeho vědecká a veřejná aktivita stále zřetelněji směrem k politické svébytnosti českého národa.¹⁶³

Podívejme se teď na to, jaké problémy vyvstávaly a vyvstávají v souvislosti s myšlenkou bohemismu a češtví ve sféře jazykově pojmenovávací. Čeština na rozdíl od němčiny nedisponuje diferencovanou dvojicí pojmů ve smyslu teritoriálním a jazykovým. Přitom, jak píše ve svém příspěvku nazvaném “Čech, český, Čechy, Česko...” Alexandr Stich,¹⁶⁴ byla v podobné situaci také latina, v jejíchž textech převažoval u slova “Bohemus” význam jazykový. V němčině je tomu jinak. Vycházejíc z latiny, vytvořila si slovotvornou řadu *Böhmen*, *Böhme*, *böhmisch*, jež byla chápána - alespoň zpočátku - výrazně teritoriálně. *Böhme* v tomto pojetí je označením pro český

¹⁶¹ Kořalka, Jiří: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, s. 40

¹⁶² tamtéž, s. 42

¹⁶³ tamtéž, s. 45

¹⁶⁴ Stich, Alexandr: Čech, český, Čechy, Česko..., in: Češi a Němci – Dějiny-kultura-politika, Paseka, 2001, s.15

nebo německy hovořícího obyvatele Čech. Čeština, jak jsme již výše uvedli, ekvivalentním pojmem nedisponovala a nedisponuje. Obsahově by ho v ideální poloze mohla nahradit komplementární dvojice pojmů *Čech* na jedné straně - a na straně druhé kompozitní substantivní pojem odvozený od národní skupiny *českoněmecké - Čechoněmec*¹⁶⁵ jako německy mluvící obyvatel českých zemí. Němčina má tedy na výběr mezi dvěma výrazy, jimiž může popisovat tutéž skupinu obyvatel. Buď užije pojmu *Böhme* (který v sobě zahrnuje česky mluvící obyvatele Čech -- ale nejen je), nebo *Tscheche* (též v pravopisné podobě – *Czeche*, popř. *Čeche*), čímž výrazně zúží sémantické pole, nicméně opět označí skupinu obyvatel Čech, kteří mluví českým jazykem. Synonymie obou německých slov je jen zdánlivá a svou konotací se každé z nich nachází ve zcela jiném kulturně-politickém poli. V okamžiku, kdy se vedle pojmu *böhmisch* začalo užívat také adjektivum *tschechisch*, došlo k artikulaci diference pojetí teritoriálně-státního na straně jedné, a nacionálně-jazykového na straně druhé.

Diskuse o užívání výrazů *Böhme*, *böhmisch* a *Czeche*, *czechisch* se odehrávala také na půdě zemského sněmu v rámci dlouholetých sporů o oficiální používání výrazů *böhmisch* a *tschechisch* v úředním styku.¹⁶⁶ Jiří Kořalka k tomu píše, že na třetí schůzi českého zemského sněmu prvního volebního období, 9. dubna 1861, protestoval český národně katolický poslanec Jan Rojek, zastupující severovýchodní Čechy, proti střídavému používání výrazů *böhmisch* a *tschechisch* v protokolu zemského sněmu. Rojek se proti užívání výrazů *Čeche* a *čechisch* ohradil s poukazem na to, že si nepamatuje, že by se byl kdy jeho národ takto označoval. Odjakživa bylo zvykem používat označení *Böhme*, *böhmisch* a slova *Čeche* a *čechisch* vynesla na svět teprve tehdejší žurnalistika. Mezi poslanci zemského sněmu proběhla na toto téma diskuse, která vedla ke smířlivému řešení. (Jak podotýká Kořalka, bylo to téměř naposledy, co převládla mezi německými a českými poslanci pozitivní atmosféra.) Písemný návrh řešení přednesl František Palacký: "*Navrhuji, aby slovo Čeche a čechisch bylo v úředních publikacích zemského sněmu nahrazeno slovem Böhme a böhmisch, jinak je však každému ponecháno na vůli, aby používal označení, které se mu zdá být nejvhodnější.*"¹⁶⁷

¹⁶⁵ tamtéž, s. 15: *Takto se dlouho, zřetelně do dubna r. 1848, ale zčásti i později, i když stále sporadičtěji, nazývali německy mluvící obyvatelé českých zemí ze strany spoluobyvatelů jazyka českého.*

¹⁶⁶ Kořalka, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, s. 49

¹⁶⁷ citováno z: Kořalka, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, s. 49, Kořalka cituje z: *Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Stenografické zprávy sněmu českého. I.zasedání, svazek 1, Praha 1861, s. 21*

Kořalka uvádí, že Palacký ve svých německy psaných textech pojmy *Böhme* a *böhmisch* upřednostňoval oproti výrazům *Czeche* a *czechisch*.¹⁶⁸ Hlavní důvod podle něj spočíval v tom, že: *jako Böhmen byli Čechové bezprostředními dědici a pokračovateli kdysi mocného a vlivného Království českého a historického stavovsko-politického národa českého; jako Czechen mohli být pokládáni za slovansky mluvící etnickou skupinu nebo dokonce za politickou stranu v Čechách (případně v Rakousku nebo v Německu), která teprve od konce 18. století s námahou vytvářela svou spisovnou řeč a literaturu a byla prohlašována za "lid bez dějin"*.¹⁶⁹ Podle Kořalky se v českém státně politickém pojetí bohemismu jasně projevovala snaha získat německé obyvatele Čech pro český národ, o jejich přeměnu v *německy mluvící Čechy*, tedy přesný zrcadlový obraz toho, co německé národní hnutí očekávalo od Čechů, totiž že se stanou *slovansky mluvícími Němci*.¹⁷⁰ Také František Palacký se stavěl za myšlenku dvojjazyčného politického národa. Němčinu v Čechách považoval za jazyk obvyklejší ve styku mezi vzdělanci, ale čeština pro něj byla *skutečným historickým národním jazykem a jazykem většiny lidu*. Tyto myšlenky zveřejnil jednak v souvislosti s diskusemi o potřebě založení a obsahového odlišení německého a českého časopisu *Společnosti Vlasteneckého muzea v Čechách*,¹⁷¹ dále pak v době rozmachu českého národního hnutí po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867.¹⁷² To, jakým způsobem se myšlenka *bohemismu* - tak jak ji chápal Palacký - odrazila ve výsledné podobě jeho *Dějin Čech*, je jedním z témat této práce a je mu věnována pozornost v empirické části.

Dalšími termíny, které jak v minulosti, tak i v současnosti, kladly a kladou na zprostředkovatele téže myšlenky v českém a v německém textu vysoké nároky, jsou slova ze sémantické skupiny *národ* a *lid*, *Nation* a *Volk*. Tyto zdánlivě ekvivalentní komplementární dvojice (*národ-Nation* a *lid-Volk*) jsou totiž ve skutečnosti prvky patřící do odlišného sémantického pole. Často se setkáváme s tím, že autor německého textu sice užije výrazu *Volk*, ale z hlediska významové ekvivalence má na mysli český pojem *národ*. Naopak české slovo *národ* může být do některých jazyků přeloženo více než jedním výrazem, někde zase má zdánlivě odpovídající termín trochu jiný význam. Souvisí to s historickými podmínkami, za jakých se obsah pojmu vytvářel. Karel

¹⁶⁸ tamtéž, s. 45. Na tomto místě je třeba podotknout, že právě ve zkoumaných *Dějinách* Palacký toto pravidlo nedodržel. (viz. empirická část práce)

¹⁶⁹ tamtéž, s. 45

¹⁷⁰ tamtéž

¹⁷¹ tamtéž, s. 46

¹⁷² tamtéž, s. 47

Sklenář¹⁷³ k tomu píše, že o většině národů jako takových se hovořilo už ve středověku a rozuměly se jimi zpravidla vyšší, politicky plnoprávné vrstvy společnosti obývající a ovládající určitou zemi, určitý politický útvar a hovořící společným jazykem. Jazykové sjednocení proběhlo dříve na západě a vývoj novodobých národů tím byl jednodušší. Poměrně velká, politicky a následně také jazykově sjednocená území vstoupila do novověku a už někdy v 17. století se národ ztotožnil s obyvatelstvem státu (Francie, Anglie, Španělsko, Holandsko). Pod pojmem *nation* nechápou národ etnický a jazykový, ale národ státní. Jedná se o model “jeden stát a jeden národ”, podle něhož státní občanství určuje také národní příslušnost. Podle Sklenáře u nich nemá toto slovo hlubší citovou náplň, protože existence těchto velkých národů západní Evropy nebyla nikdy ohrožena.¹⁷⁴

Druhou skupinu tvoří oblast na východ od Rýna. *Svatá říše římská národa německého* nebyla ani skutečným státem, ani státem národním, protože národ v názvu je míněn ve středověkém smyslu. Obyvatelstvo mluvící jedním jazykem bylo roztrženo do několika větších a mnoha desítek menších států fakticky samostatných a své společné německví si ani neuvědomovalo. (Podobně tomu bylo také v Itálii.) Vznik národního vědomí zde předcházela vzniku jednotného státu a platil zde model *jeden národ a mnoho států*. Naproti tomu ve středovýchodní říši habsburské a ve východních mocnostech (říši ruské a osmanské) se pod vládou jednoho státu, jednoho jazyka a jeho nositelů nacházela početná etnickojazyková společenství, která se chtěla stát moderními národy (některá už dříve ve starém smyslu národy byla), jenže jim k tomu chyběla svoboda a státnost jako podmínka všestranného rozvoje. Jednalo se o model *jeden stát a mnoho národů*. Sklenář píše, že habsburská monarchie, odpovídající tomuto modelu, byla právně soustátním spojeným panovnickou dynastií a v době centralizace produkující neživotnou myšlenku státního národa.¹⁷⁵

Výše popsané modely ve vztahu národa a státu jsou dobrou pomůckou pro pochopení jazykově pojmenovávací funkce pojmů *národ* a *lid* a *Nation* a *Volk* v češtině a němčině. Jiří Kořalka se v jedné ze svých prací zaměřil na pojmy *národ* a *lid* a *Nation* a *Volk* v díle Františka Palackého.¹⁷⁶ Píše, že se pojem národa v průběhu šedesáti let u Palackého vyvíjel a měnil, ale vždy v jeho uvažování zaujímal přední místo. V

¹⁷³ Sklenář, Karel: *Obraz vlasti – Příběh Národního muzea*, s. 14 -15

¹⁷⁴ *tamtéž*, s. 15

¹⁷⁵ *tamtéž*

¹⁷⁶ Kořalka, Jiří: *Pojmy národ a lid, Nation a Volk* v díle Františka Palackého in: *Nations-Identities, Historical Consciousness. Volume dedicated to Prof. Miroslav Hroch*, Praha, 1997, s. 53-64

písemných projevech mladého Palackého z let 1817-1822 lze podle Kořalky rozpoznat určující vliv herderovsko-jungmannovského pojetí národa, spjatého především se svébytností jazyka a lidové kultury, a národ v tomto pojetí byl stabilnější než stát. V roce 1819 hovořil Palacký o nespokojenosti všech evropských národů s politickými poměry po pádu Napoleona: *Národové dospěli chtějí nyní ne prutem, jako děti, ale rozumem a spravedlností spravováni býti. Svobodná správa zemská musí jim dána býti ; oni cítí..., že ne lid pro krále, nýbrž králové jsou pro lidi.*¹⁷⁷

Podle Kořalky je to poprvé, co se vedle častých zmínek o národu, národech a “národství” objevil u Palackého také pojem *lid* ve smyslu politicky neplnoprávných obyvatel země. Jungmannův *Slovník česko-německý* uváděl německé pojmy *Nation* a *Volk* jako ekvivalenty českého slova *národ*. V letech 1820-22 zaznamenal Kořalka v Palackého německém projevu nevyváženost v užití pojmů *Volk* a *Nation*.¹⁷⁸ Objevuje se střídavě upřednostnění jednoho nebo druhého výrazu, ale jak zdůrazňuje Kořalka, nikde ještě nechápal *Nation* v politickém smyslu, bez souvislosti s národním jazykem. Český národ – *die böhmische Nation* – v tomto pojetí nezahrnoval německé obyvatelstvo v Čechách.¹⁷⁹ Podle Kořalky byla pro Palackého před jeho příchodem do Prahy myšlenka dvojjazyčného národa zcela vzdálená. Pojem *Volk* není podle Kořalky v této době u Palackého jednoznačný a vyskytuje se ve významu nižších společenských tříd, na rozdíl od vyšších tříd národa (*höhere Classen der Nation*),¹⁸⁰ ale také ve smyslu národa, který není obojetníkem (*Volk, das nicht zum Zwitter herabgesunken ist*).¹⁸¹ O pět let později, ovlivněn osobním stykem s vlasteneckou šlechtou v Čechách, se dostává do pozice *bohemismu* a Češi (*die Böhmen*) už pro něj nejsou jen ti, kdo hovoří českým jazykem. Výslovně psal o potřebě reprezentovat inteligenci národa (*die Intelligenz der Nation*) ve dvou jazycích, z nichž čeština byla historickým národním jazykem (*die eigentliche historische Nationalsprache*), ale němčina byla obvyklejším jazykem ve styku mezi vzdělanci.¹⁸²

V následujících letech používal Palacký ve svých německy psaných textech střídavě výrazy *Volk* a *Nation*. Kořalka uvádí příklady, ve kterých se tyto výrazy u

¹⁷⁷ cit. z: Kořalka, Jiří: Pojmy národ a lid, Nation a Volk v díle Františka Palackého, pův.: Palacký, Korespondence a zápisky 1, s. 42-43

¹⁷⁸ tamtéž, s. 55

¹⁷⁹ tamtéž, s. 56

¹⁸⁰ cit. z: tamtéž, s. 56, původně: Palacký, Franz: Gedenkblätter. Auswahl aus Denkschriften, Aufsätzen und Briefen aus den letzten fünfzig Jahren. Prag 1874, s. 34

¹⁸¹ tamtéž, s. 36

¹⁸² Kořalka, Jiří: Pojmy národ a lid, Nation a Volk v díle Františka Palackého, s. 56

Palackého objevily a komentuje je.¹⁸³ Shrňme pouze to, že Palacký v této době nedodržel v užití zkoumaných výrazů žádný jasný systém. Podle Kořalky se silněji a důsledněji než u Palackého německý pojem *Nation* tehdy objevoval v postojích českého zemského stavovského výboru.¹⁸⁴ Kořalka dále cituje Miroslava Hrocha, který poukázal na to, že národ ve smyslu německého pojmu *Volk* se ve svazcích I a II/1 německého znění Palackého Dějin projevuje jako trvalé, i když měnící se společenství, které jako základní kategorie prostupuje celými dějinami od šerého dávnověku až po současnost.¹⁸⁵ Kořalka vyjadřuje svoje přesvědčení, že volbou názvu “Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě” neměl Palacký na mysli vyloučení českých Němců ze své koncepce dějin, ale usiloval o zdůraznění jednoty českého národa v Čechách a na Moravě, a v této souvislosti připomíná, že se tato myšlenka projevila už v německém znění prvního dílu Dějin. Kořalka nepovažuje běžně uváděný německý překlad českého názvu Dějin jako *Geschichte des tschechischen Volkes in Böhmen und Mähren*, jak ho prosazovaly *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, za výstižný. Sám upřednostňuje překlad titulu jako *Geschichte des böhmischen Volkes in Böhmen und Mähren*, mimo jiné také z toho důvodu, že Palacký až na malé výjimky používal ve svých německých textech pouze výraz *Böhmen* pro označení Čechů jako národa.¹⁸⁶ Kořalka dále připomíná, že Palackého dlouholeté úsilí o získání podstatné části šlechty pro český národní program, posilované od roku 1861 jeho postupným příklonem ke státoprávním koncepcím, vedlo k představě, že český politický národ zahrnuje také německy mluvící obyvatele Čech.¹⁸⁷ Takováto představa politického národa se však stala nereálným postulátem, protože političtí představitelé Němců v Čechách téměř bez výjimky odmítali postavení národnostní menšiny.¹⁸⁸ Kořalka připomíná také Palackého požadavek federalizace mnohonárodnostní rakouské říše, který prosazoval v revolučních letech 1848-1849 a znovu od počátku šedesátých let 19.

¹⁸³ tamtéž, s. 56 - 57, Kořalka uvádí následující příklady: *Nationalsprache (národní jazyk), zur eigentümlichen Nation (svěbytný národ), Nationalehre (národní čest), Nationalgefühl der Böhmen (Národní citění Čechů), die so verschiedenen Elemente des germanischen und slawischen Volkslebens (Rozdílné prvky germánského a slovanského lidového života), Nationalgeschichte a Volksgeschichte* použil Palacký střídavě ve smyslu “národní dějiny” a pod.

¹⁸⁴ tamtéž, s. 56 - 57, Kořalka uvádí následující příklady: *Verherrlichung der Nation (zde se zdůrazňoval význam dějin pro oslavu národa), Aufrechterhaltung des Nationalruhmes (pro zachování národní slávy)*

¹⁸⁵ tamtéž, s. 58, Kořalka cituje z: Hroch, Miroslav: V národním zájmu, Praha 1996, s. 6

¹⁸⁶ K této otázce se vracíme v analytické části této práce, kde také uvádíme místa, na kterých Palacký výraz *Böhmen* nepoužil. Zároveň můžeme předeslat, že také důkladné srovnání obou jazykových verzí Dějin a jejich rozbor přinesl výsledky, které dávají Kořalkovi v jeho názoru na tuto otázku za pravdu.

¹⁸⁷ Kořalka, Jiří: Pojmy národ a lid, Nation a Volk v díle Františka Palackého, s. 60

¹⁸⁸ tamtéž

století. Palacký přitom vycházel z představy rovnoprávnosti všech národů a jejich jazyků a zásadně odmítal centralizaci zastupitelského systému. Podle Kořalky tak obhajoval konstitučně liberální obsah pojmu národ.¹⁸⁹

¹⁸⁹ tamtéž, s. 61

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1. Excerptní materiál

Sekundární literatura již dobře zmapovala okruhy témat a historické události, které byly pro Palackého výklad dějin stěžejní. Jedná se jednak o práce, které rozebírají a interpretují Palackého dílo, a dále o práce, které se věnují jeho osobě (životopisy). Nepostradatelná byla literatura osvětlující a popisující historicko-politický kontext vzniku Palackého díla, tedy práce historické. Další okruh sekundární literatury tvoří literatura z oblasti translatologie, etymologie, lingvistiky a literární historie.

Práce je založena na excerptci jazykového materiálu, kterým jsou Palackého *české dějiny* v českém a v německém jazyce. Jelikož text byl vydán mnohokrát¹⁹⁰ a jednotliví nakladatelé prováděli některé dílčí obměny (některé části vynechávali nebo dílo jinak členili), bylo nutné pracovat pouze s vydáními, která měl Palacký “v ruce”, tj. s tzv. vydáním “letzte Hand”. V této práci jsem pracovala s textem prvního a druhého vydání, která František Palacký sám psal. Vzhledem k velkému rozsahu díla nebylo možné ho kompletně zpracovat v rámci magisterské diplomové práce. Přesto se domnívám, že pro vytyčený cíl alespoň částečně stačí zpracování vzorku získaného na základě motivovaného výběru: Čtyři kapitoly, které jsem vybrala, reprezentují každá zvlášť určitou část Dějin jako celku. Představují jednak průřez chronologií dějin a zároveň pojednávají ta období historie, kterým František Palacký přikládal mimořádný význam. Geneze vzniku jednotlivých kapitol je komplikovaná, a proto jsem jí věnovala samostatnou kapitolu. Zvolený vzorek obsahuje kapitoly, jejichž výchozím jazykem byla němčina, ale také ty, které byly napsány jako český originál. Některé kapitoly byly psány v době cenzury, jiné nikoli. Některé překládal Palacký sám, jiné ve spolupráci s některým překladatelem. Všechny tyto aspekty jsou brány v úvahu.

¹⁹⁰ Viz přehled v tabulce č.1.

Kapitoly z Dějin, které představují excerpční materiál, jež jsem porovnávala:

a) KNIHA II. ČECHY SLOVANSKOPOHANSKÉ OD R. 451 DO 894

- *Obraz obecného života českého v pohanství, I. Díl, čl. 6, období 451-894, vyd. 1848*

- *Böhmens Volksleben im Heidenthume, II. Buch, VI. Kapitel, vyd. 1836*

b) KNIHA VI. ČECHY ZA KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. OD R. 1253 DO 1269

- *Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí, čl. 1 (1253 do 1269), vyd. 1875*

- *Přemysl Otakars II steigende Erhebung, IV. Kapitel, vyd. 1839*

c) KNIHA XII. VÁLKY HUSITSKÉ OD R. 1419 DO 1431

- *Úvody válek husitských – od polovice srpna 1419 do polovice máje 1420, čl. 1, 2, opravené vyd. 1870*

- *Vorspiele des Hussitenkrieges – von Mitte August 1419 bis Mitte Mai 1420, II. Kapitel, vyd. 1847*

Tato kapitola je specifická tím, že se František Palacký k jejímu zpracování vrátil po dvaceti letech ještě jednou. V roce 1870 tak vzniklo tzv. “druhé opravené vydání” v českém jazyce. Z hlediska translologie by bylo podstatné srovnání německého vydání s prvním českým vydáním. Z hlediska historického je však zajímavější sledovat posun, ke kterému Palacký dospěl, a proto jsem německé vydání srovnala s druhým českým. V samostatné kapitole jsem se však věnovala porovnání obou českých vydání a popsala rozdíly, které mezi nimi existují.

d) KNIHA XV. KRALOVÁNÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD OD R. 1457 DO 1471

- *Vrchol moci a pokoje (rok 1462), čl. 4, vyd. 1860*

- *Höhepunkt der Macht und des Friedens (Jahr 1462), IV. Kapitel, vyd. 1860*

3.2. Vybraná terminologie užívaná v empirické části práce

Některé terminologické problémy v Palackého Dějinách jsem již popsala v kapitole 2.3. Vybrané terminologické problémy ve dvou verzích Dějin. Zbývá ještě stanovení vlastního terminologického aparátu, který je užíván v této práci.

3.2.1. Terminologie z oboru vědy o překladu

Terminologie, se kterou pracujeme, vychází především z prací z oboru translatologie.¹⁹¹ Jedná se o pojmy, které se i v rámci této mladé vědy nepodařilo zcela uspokojivě definovat. Je proto vhodné uvést charakteristiku těch, které jsou především pro tuto práci klíčové. V translatologii užívané spojení *adekvátnost překladu*, vyjadřuje podle jedné z definic *funkční rovnocennost prvků originálu a překladu, v níž se prvky originálu nahrazují v překladu tak, aby při invariantní shodě významů směřovaly k výrazové identitě.*¹⁹² V tomto pojetí *adekvátní překlad respektuje obsahové i formální hodnoty originálu, chce být náležitou aproximací předlohy. Složka reprodukční a kreativní jsou vhodně vyvážené.*¹⁹³ Další termín, který se v práci v dialektické dvojici vyskytuje, je *prototext*, neboli text prvotní komunikace. Prototext je text, který je objektem mezitextového navazování. Poměr mezi prototextem a *metatextem* (druhotnou komunikací) můžeme definovat jako poměr mezi invariantem (*Mezitextový invariant je to, co významově spojuje oba texty. Invariantní jádro tvoří stálé, základní, neměnitelné sémantické prvky v textu.*¹⁹⁴) a variantou.¹⁹⁵ Termíny prototext a metatext vystihují skutečnost, že se ve dvou jazykových verzích Dějin jedná o dva texty, z nichž jeden byl napsán jako první a druhý z něho byl určitým způsobem “odvozen”. Volnost, kterou si tento postup nárokuje, by byl v procesu překladu - který operuje s pojmy originál a překlad - nepřipustný.

¹⁹¹ Hrdlička, Milan: Translatologický slovník, JTP-Praha, 1998

¹⁹² tamtéž, s. 5

¹⁹³ tamtéž, s. 42

¹⁹⁴ tamtéž, s. 19

¹⁹⁵ tamtéž, s. 26 a 41

3.2.2. Terminologický aparát práce

Pro předkládanou práci vyvstala potřeba zavést některé vlastní termíny, které by optimálně postihovaly popisovanou skutečnost. Klíčovým pojmem v této kategorii je termín *motivovanost* a od něj utvořená spojení *motivovaná změna* a *motivovaný překlad*. Tento výraz vyjadřuje aktivní úlohu, kterou autor v procesu překladu sehrál. Výsledný efekt je zamýšlený a stojí v opozici k případům, ve kterých se jedná o řešení náhodné nebo změnu nezamýšlenou, vzniklou jaksi mimoděk. Toto rozlišení má pro potřeby naší práce rozhodující význam. V oboru kritiky překladu se s ním nepracuje, neboť adekvátně provedený překlad by měl být založen výhradně na řešeních motivovaných. Jakýkoli nezamýšlený efekt je hodnocen jako chyba. Při srovnání díla, jakým jsou Palackého Dějiny, musíme toto rozlišení zachovat. Jelikož všechny texty sám redigoval, lze ho zjednodušeně považovat za autora prototextu i metatextu, nebo také autora dvou svébytných textů, které mezi sebou mají podstatně volnější vazbu než klasický překlad a jeho originál. Z této role vyplývá také jeho "právo" na volnější překladatelská řešení.

To, co bychom v rámci standardní kritiky překladu hodnotili jako chybu, může být v tomto konkrétním případě shledáno jako *motivovaná změna*, čili řešení, které Palacký napodruhé považoval za optimálnější, a na nějž měl plné právo. V praktické části této práce uvidíme, že přes tuto zdánlivou "toleranci" existují mezi metatextem a prototextem Palackého Dějin posuny nebo změny, které můžeme označit jako chyby. Dodejme pouze, že cílem této práce není ani tak postižení dílčích překladatelských řešení (ta jsou pouze prostředkem pro vyvození závěrů), jako srovnání celkového vyznění obou textů a jejich interpretační škála. Kategorie *motivovanosti* hraje z tohoto pohledu významnou úlohu.

3.3. Srovnání vybraných kapitol z Palackého Dějin

3.3.1. KNIHA II. ČECHY SLOVANSKOPOHANSKÉ

OD ROKU 451 DO 849

Obraz obecného života českého v pohanství, I. Díl, čl. 6, období 451-894, vyd. 1848

Böhmens Volksleben im Heidenthume, II. Buch, VI. Kapitel, vyd. 1836

Mezi německým a českým vydáním je časový rozdíl dvanácti let. Za tu dobu získal Palacký nové poznatky, které v české verzi zužitkoval. Již mezi úvody v němčině a v češtině jsou zřejmé podstatné rozdíly, především obsahové. Český úvod je rozvržen zeširoka a z hlediska délky mnohonásobně přesahuje úvod německý. Shodně si Palacký v obou verzích stýská nad malým množstvím pramenů z doby, o které píše. Zatímco v němčině tento fakt pouze stručně konstatuje, v češtině ho zasazuje do širších souvislostí.

Český text začíná větou: *Jakkoli nesnadno bylo nám posavad líčiti vnější stav a děje národu svého ve prvověkosti jeho a vypravovati, kterak v ustavičném klokotání a zápasu s cizinci uvázal se ve vlast svou a v ní se ubránil: však ještě mnohem větší nesnáze čeká nás, když obrátíme zřetel svůj ke vniternému jeho stavu...* (13)¹⁹⁶ a vyjmenovává všechny oblasti života, které by čtenáře mohly zajímat, o kterých však bohužel chybí informace. Jestliže nemáme dostatek zpráv o dobách bouřlivých a pohnutých, o to méně toho víme o životě v míru, stěžuje si Palacký a uzavírá, že naši předkové: *usilovali o upevnění obecného blaha národa...* (13) Celá tato pasáž v němčině chybí. Německý úvod je stručný: *Über Böhmens innern Zustand und die gesellschaftlichen Verhältnisse des Volkes vor dessen Bekehrung zum Christenthume ist uns aus dem ganzen Alterthume nichts Zusammenhängendes überliefert worden.* (14)

V obou textech jsou uvedeny písemné památky, které přinášejí svědectví z doby pohanské (tři české písně, nahodilé zprávy u starých spisovatelů), česká verze je ale obohacena o vysvětlení, že cizinci schválně psali o Čechách jen zřídka a Češi sami v této době psali velmi málo. A opět jenom v češtině dodává: *A přece věc ta nadmíru důležitá jest.* (15) V němčině Palacký vysvětluje, že je nucen věnovat se všem zvykům a obyčejům celého slovanského kmene (*Volksstamm*) v dobách nejstarších i novějších,

¹⁹⁶ Číslo v závorkách odkazuje na čísla poznámek v příslušném oddíle "Přílohy".

neboť slovanské národy, ačkoli žijí odděleně, si po více než tisíc let zachovaly společné znaky. V obou jazykových provedeních zdůrazňuje Palacký sounáležitost Slovanů a jejich společné kořeny. Pro českého čtenáře vytvořil Palacký na tomto místě barvitý obraz, o nějž byl německý čtenář ochuzen: *...i velí nám nezanedbávati ničeho, cokoli posloužiti může k důkladnému poznání prvotinných řádův a obyčejův českých. V takovémto zajisté poznání zračí se vůbec teprv pravý duch a původní každého národu povaha, ze kteréžto dějiny jako z jádra strom a květ, a z květu ovoce se rodí; ono jest klíč, jenž nám otvírá rozum toho, co kde a proč se stalo.* (15)

Zajímavé není pouze metaforické vyjádření, které Palacký zvolil, ale především snaha ozřejmit českému čtenáři význam historického poznání. Polopaticky vysvětluje, že stav věcí není konstantní, ale že se vyvíjí: *...řádové a obyčejové nebývají nikde po věky stáli...* (15) Tuto proměnu může vidět jen ten, kdo zná začátek, tzv. “prvotinný způsob”, a proto je třeba: *...oznámiti se stavem tím* (našeho národa, pozn. K. J.), *kterým hned z prvopočátku na dějišti světovém se zjevil.* (15)

Význam českého národa je zdůrazněn jeho začleněním do západních vývojových souvislostí. Český text pokračuje několika stranami, které v němčině chybí. Autor zde uvádí další možné zdroje (kromě písemných památek) poznávání minulosti, které jsou z jeho hlediska tři: nejprve *všeobecný obraz prvověkosti Slovanské vůbec*, potom *některých řádův, ač teprv později v Čechách se vyskytujících, shodu zvláštní s jihoslovanskými*, a konečně *všeobecný ráz a duch celé starožitnosti české.* (16) S podobnou intenzitou, se kterou je v obou textech zdůrazňována příbuznost všech Slovanů, je zdůrazňována i jejich existence v předhistorické době. S ne zcela jasnou logikou Palacký pouze v českém textu tvrdí, že: *Také když nalézáme v Čechách i za pozdějšího ještě věku řády a obyčeje, kteří jinde v Evropě kromě kmenův slovanských se nezjevují: můžeme s důkladem jistiti, že pocházejí z předhistorické doby, když ještě celý národ Slovanský bydlil pospolu aneb aspoň blízko sebe.* (16) Také pouze v češtině konkretizuje slovanské národy a hovoří například o podunajských Srbech a novhorodských Rusech a Češích, kteří si nikdy nebyli tak blízko jako právě v pravěké době. Pokud se některý právní poměr navzdory letitému trvání nezakořenil, znamená to, že se jednalo o prvek cizí, neslovanský.

Česká verze pokračuje - při interpretaci Palackého v pozdějších dobách často zdůrazňovaným - opakováním motivu, který autor užil již v předchozí kapitole: *Pronesli jsme se již nahoře, v povšechném uvažování hlavního rázu i obsahu dějin českých, o tom, že dějiny ty vůbec zakládají se hlavně na sporu čili stýkání a potýkání se Slovanství*

s Němectvím; aneb jinými slovy, na ustavičném pojímání neb zamítání způsobův a řádův Německých od Čechův. Sousedice oba národové spolu od více než tisíciletí, nemohli v tolikerém přátelském i nepřátelském se dotýkání uhájiti se vplyvu obapolného. (18)
V němčině tato teze nebyla.

Český text pokračuje úvahou o tom, že český živel byl v tomto vztahu převážně pasivní a německý nad ním získával nejen v jazykovém, ale především v politickém ohledu převahu. Palacký bez dalších důkazů spíše hypoteticky než přísně vědecky odvážně tvrdí, že dnešní Slované převzali sice starogermánské právo a zvyky, ale že paradoxně naopak dnešní germánské a románské národy *nejvalněji touží po staroslovanském způsobu politie (sic!): To z pravého a důkladného poznání prvotinných řádův obou samo sebou se vyjeví, aniž potřebí bude další na to důvody klásti.* (18)

V dalším odstavci se Palacký věnuje otázce rozdílu společenského stavu prvověkých Slovanů a Němců, kterému přikládá velký význam. Hlavní rozdíl spatřuje v tom, že: *Němci před svým pokřesťaněním (sic!) byli vůbec národ válečný a výbojný, Slované pak naproti tomu národ pokojný a rolnický. Nemá se sice slovům těm tak rozuměti, jakoby Němci ovšem nikdy byli pokoji a orbě nechtěli, Slované pak nikdy ani války ovšem vésti neuměli: pravý jejich smysl jen v tom záleží, že Němcům prvověkým válčení, podmaňování a zbíjení sousedův i dobývání panství nad nimi byly jako cílem a pravidlem života jejich, po nichžto předně toužili, k nimž jejich snahy všecky hlavně směřovaly, jelikož pokoj jen za přestání od boje a hospodářství polní jen za věc čelední pokládali; kdežto zatím u Slovanův považována válka za stav mimořádný, za zrušení pokoje, a činnost národní vůbec obrácena byla k veškerému těžení rolnickému.* (19) Za cíl válečné politiky prvověkých Němců označuje Palacký panování a kořist. Panství a poroba jsou zde předkládány v dialektickém vztahu. Obecně formulovaná úvaha na toto téma (pouze v českém textu) tento vztah objasňuje a autor píše: *Práva člověckého, - jehož heslo jest "čeho sobě nechceš, jinému nečiň",¹⁹⁷ - nebylo více v ouvazku takovém, pouhým a hrubým násilím uvedeném, ale s jedné strany jen nadpráví neboli výsada (Vorrecht), a druhé kroměpraví (Rechtlosigkeit).* A pokračuje: *Hrdý vítěz, čím surovějších býval mravů, tím urputněji popíral poddaným svým práva lidskosti, a také tím snažněji pečoval o to, aby plémě jeho dělilo se vždy od plemene porobenců, aniž pak domnělá jeho vyšší ušlechtilost jakýmkoli s nimi dotýkáním a míšením se prznila.* (20)

¹⁹⁷ Štaif, J.: Historici, dějiny a společnost, část 1, Praha, 1997, s. 93 : ...Palacký se snažil zdůraznit své etické chápání dějin ve smyslu Kantova mravního imperativu. Toto pojetí navíc dodávalo jeho

Od obecné úvahy se autor vrací ke konkretizaci subjektu a expresivní formou sděluje, že tyto z přirozeného běhu vášní lidských plynoucí poměry panovaly u starých Němců skutečně, a to v plné míře a ostrosti své, nedá se ani zapírat, ani pochybovat. (21) Palacký se zde nevyhýbá kritice svých kolegů - soudobých historiků - kteří podle něho zakrývají pravá a nelichotivá fakta o těchto poměrech: ...ačkoli větší část novějších spisovatelů jejich, nelibující sobě v takovémto předků svých obrazu, jej všelijak zakrývají a zastírají, a na místě jeho jakýsi způsob patriarchalnosti za prvotinný Němectva stav pokládají obyčej mají. Celý však ten národ dělil se od nepaměti vždy na pány a parobky vůbec, čili, dle novějšího mluvení způsobu, na pouhé šlechtice a poddané jejich. (21)

Český text pokračuje popisem společenského rozvrstvení v německém národě na stav vyšší a nižší, který nepožíval "vůbec práva občanského". Palacký volí opět expresivní formu, aby popsal nelidskost německého národa v této době: ...nakládáno pak s nimi, zvláště s otroky, právě jako s hovadem neb zbožím jakýmkoli; ... i když kdo zabil otroka svého, neměl za to jiné pokuty, než že stal se o jednoho parobka chudším. (21) Zlepšení poměrů nastalo podle autora až pozitivním vlivem křesťanství. V dalším odstavci se Palacký dostává k antitezi, kterou vytváří popisem poměrů u pravověkých Slovanů: *Obecný život pravověkých Slovanův vůbec, a tudíž i Čechů zvláště, naskytuje nám obraz docela rozdílný.* (23) Nebažili po podmaňování cizích národů a nebyli mezi nimi jiné rozdíly než ty, které vznikly skrze dědictví nebo vzdělanost, což je přirozené. Teprve v těchto místech se opět pomyslně protíná český a německý text, který původně obsahoval pouze jednu větu: *Das alte Staats- und Volkswesen der Böhmen, wie der Slawen überhaupt, war in seinem Grundelemente demokratisch: pozn. (129) ...doch entwickelten sich Keime der Aristokratie schon bei der ersten Erwerbung des Landes, und das monarchische Prinzip erlangte auch, wo nicht früher, doch schon unter Samo einen festern Bestand.* (24)

To je vše, co Palacký v tomto místě napsal pro německého čtenáře. V češtině text bohatě rozvíjí. Opírá se o písemné památky (řecký spisovatel Prokop Cesarienský, císař Mauricius, císař Lev Moudrý, císař Konstantin Porfyrogenneta - "nejdůkladnější znalec Slovanů mezi Byzantinci", Widukind - "starý spisovatel německý, který znal Slovany ještě v jejich pohanské době", Dětmar Meziborský, Bochuval - "polský kronikář", biskup Poznaňský) a pochvalně se vyjadřuje o národní povaze Slovanů: o

historiografickému konceptu kýžený mravní etos potlačeného národa, který se hlásí o svá práva. Na tomto místě je nutné upozornit na to, že zmiňovaná pasáž nebyla v německé verzi.

svobodu svou velice dbají, aniž panovníka nad sebou míti chtějí; k cizincům pak nad míru vlídní jsouce, zajaté ve válce že neodsuzují k věčné porobě, jako jiní národové, ale že jim ukládají lhůtu, po kteréžto dle libosti buď povolení k návratu do vlasti sobě koupiti, aneb u nich co svobodní a přátelé navždy zůstávati mohou. (28) Palacký uvádí řadu důkazů, které tuto myšlenku podporují. Mezi “údy” jednoho národa vždy panovala přirozená rovnost, což je patrné nejen u Slovanů, ale i v Asii nebo třeba mezi divochy. Pokud se stalo, že některý národ podlehl v boji cizincům, tak po chvíli násilníky vypudil a: ...následovala z toho vždy obecná všech jeho potomků svoboda i rovnost politická. (29) A pokračuje: Máme toho ještě i za našeho věku příklad u Srbův zadunajských a Černohorcův, u kterýchž nadarmo bylo by hledati politické stavův rozdíly; a již jsme toho i nahoře dotkli, že co nedávno u Srbův, to před více než tisíciletím také u jiných větví velikého kmene Slovanského se opětovalo, ba dle svědectví starožitné písně o Záboji a Slavoji také u samých prvověkých Čechů. (29) Motiv slovanské rovnosti se v české verzi mnohokrát opakuje a celá pasáž popisující ideální stav u původních Slovanů je zakončena větou, která znovu vyzdvihuje rovnost občanů před zákony i význam osobní svobody: *Není tedy divu, že v nejstarších pramenech slovanské historie a literatury nic se nejeví, coby na stálé a dědičné panování jedné třídy obyvatelstva nade druhou vykládati se dalo, a že tudíž svoboda osobní všeobecná i rovnost všech občanů před zákonem byly základní známky staroslovanského života politického.* (30)

Text českých Dějin pokračuje ještě stále samostatně a pasáže, které budeme sledovat, v německém znění nenalezneme. Palacký vytváří zlomový bod, od kterého se stav věcí začal měnit. Kupodivu se na okamžik vzdává doposud hájené teze, podle které vnášejí do národa nešvar nerovnosti cizinci, kteří si ho porobují. Příčiny změn k horšímu jsou podle Palackého jak vnitřní, tak vnější. A tak se v tomto místě dočteme, že: *Jest to pohříchu přirozený popud u člověka, že druh nade druhu rád se vypíná, že netoliko předčiti, zámožnějším a okázalejším nad jiné býti, ale také vůlí svou jiné řídit, nad nimi moc a panství provozovati se snaží. Také svoboda, příbuzna jsouc nevázanosti, nevždy hodila se tam, kde potřebí bylo rychlého spojení, snadného pohybování a sjednoceného působení veškeré národní síly.* (31) Svoboda souvisí s nevázaností, která je nevhodná tam, kde je potřeba *sjednoceného působení národní síly*. Pro panovnické rody v Čechách tedy neplatí to, co pro Němce. Touha vládnout je u nich v Palackého interpretaci motivovaná zcela rozdílně. Snahy Přemyslovců a Mojžírovců o uchopení moci vyznívají logicky: *A jistě již proto se stalo, že knížata naši, Přemyslovci v Čechách, Mojžírovci na Moravě, majíce outokům nepřátelským*

odolávati, usilovali především sami doma starou tu nevázanost vymeziti, národní sílu v rukou svých sestřediti, a do celku jejího uvéstí článkovitost, tudíž vládu jedněch nad druhými, a že v díle takovém hojnou nalézali podporu od těch, kteří měli býti nástrojové toho panství, t.j. od budoucích šlechticův. (31) Palacký se i zde vrací k antagonismu vůči Němcům a i na tomto místě hovoří o jejich špatném příkladu: *K tomu nabízel a vedl je také příklad Němců, zvláště od té doby, co svým pokřesťaněním se dali v hojnější a užší s nimi obcování. Ano že již dříve i ti, kteří po panství v národu našem bažili, zákony a obyčeje německé do země uvoditi, ač ještě nadarmo, se pokoušeli...* (31) Jako důkaz pro toto tvrzení uvádí píseň o Libušině soudu. Česká verze Dějin akcentuje permanentní negativně konotovaný německý vliv na český národ: *Takž červená niť ta vplyvu Německého, počavši již u samé takořka kolébky národu českého, rozkládá se v tisíciletém pásmě vzrůstu jeho čím dále tím vždy šíře až po dnešní den.* (32) Český text, bohatší o výše zpracované pasáže, končí popisem veřejné moci, která u Slovanů vychází z náboženství a otcovství a citátem z Libušina soudu: *“Vsjak ot svej čelědi vojevodi: mužie pášu, ženy rúby strojá: i umreli glava čeledina, děti vsě tu zbožiem v jedno vládu, vládyku si z roda vyberúce, ký plzně-dlě v sněmy slavny chodí, chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami.”* (34) Palacký tak bohužel v české verzi podporuje své argumenty rukopisným falzifikátem.¹⁹⁸

Je zřejmé, že česká a německá kapitola o běžném životě pohanů se v první třetině liší zásadním způsobem. Nejedná se o drobné posuny, ale o celé myšlenkové konstrukce, které byly vytvořeny pouze v české, a nikoli v německé verzi. Teprve druhá třetina kapitoly oba texty přibližuje. Pořadí jednotlivých témat je však rozdílné a mnohdy také odlišně zpracované. Shodnou informaci nalézáme hojně jako součást

¹⁹⁸ Vladimír Karbusický ve své knize "Báje, mýty, dějiny" vymezuje dvě hlavní větve výkladu pověstí na větve naivně historickou a mytologickou. Mytologický výklad je mladší a je prvním pokusem o výklad vědecký, beroucí postavy pověstí historii a vykládající je jako historicky nereálné. Františka Palackého – spolu s W. W. Tomkem a autory Rukopisů – řadí Karbusický mezi vykladače, kteří se drží naivně historické větve, předpokládající lidové podání pověstí. Karbusický k tomu uvádí: *František Palacký, který pokládal Rukopisy za pravé, podléhal podobné víře (jako Hanka a Linda, pozn. K.J.) v existenci postav pověstí, viděl však realističtěji různá údobí spíše literárního než lidového rozvíjení pověstí: takzvaný věk Libušina soudu, věk Kosmy, věk Dalimila, věk Hájka a jeho pokračovatelů.* Karbusický se dále věnuje vztahu Palackého k pověstem a uvádí omyly, kterých se při tom dopustil. s. 77-79. Zajímavě komentoval Palackého koncepci původní slovanské demokracie Jan Slavík: *... Palacký nepřišel ke své koncepci původní slovanské demokracie proto, že uvěřil podvrženým pramenům (RKZ), ale proto, že byl (podobně jako falsifikátor RKZ) v zajetí dobové romantické představy minulosti ... Palacký se jako každý historik díval na minulost očima své doby.* Slavík, J.: *V čem Palackého Dějiny zastaraly?, Národní práce, 23.VI. 1940, citováno z: Bouček, J.: Jan Slavík a František Palacký, František Palacký – dějiny a dnešek, HÚ AV ČR, 1991, s. 220*

základního textu v češtině, avšak v němčině jako poznámku pod čarou.¹⁹⁹ Umístění informace do poznámky pod čarou vyjadřuje jiný kvalitativní stupeň, který je jí připisován. Shodně v obou verzích popisuje autor situaci, která nastane, když zemře otec rodiny. Jeho potomci mezi sebou zvolí vladyku neboli starostu, který rodinu zastupuje na sněmech. V němčině je Palackého text rozšířen o nijak zvlášť významný přívlastek “tüchtig” ...*so wählten sie aus ihrer Mitte den Tüchtigsten...* (35) a navíc je zde informace o tom, že zvolen mohl být i nejmladší z mužů. Čeština je naopak bohatší o sdělení, že: *Ostatní mužští v rodině obírají se polním, ženské pak domácím hospodářstvím.*(35) Text pokračuje paralelně v české i v německé verzi s tím rozdílem, že v češtině zařadil Palacký do hlavního textu to, co bylo v němčině v poznámce pod čarou, uvedenou touto větou: *Namentlich bei den Südslawen, serbischen Stammes, in der Herzegowina, wo jedoch der gewählte Hausälteste “starešina” heißt. (Wladyka nennt man dort einen Bischof). Interessant ist die darüber von Wuk Stefanowic in seinem serbischen Wörterbuche, Wien 1818, S. 792 gegebene Nachricht...* (36) Už nikoli v poznámce pod čarou pokračuje německý text větou, která byla v této podobě v češtině vypuštěna a částečně jde jakoby proti české interpretaci v této fázi výkladu: *Was nun das Volk und dessen gesellschaftliche Ordnung betrifft, so lassen sich schon in dieser Periode solche Verhältnisse wahrnehmen, welche eine erbliche Ungleichheit, und somit einen **Unterschied der Stände***²⁰⁰ *begründen.* (38) Ačkoli se oba texty v této pasáži odvíjejí obsahově paralelně a také způsob vyjádření je blízký, můžeme přesto nalézt určité drobné odchylky. Palacký např. hovoří o počtech lechů, kteří v zemi vládli, přičemž časové určení je řešeno odlišně: *...počet pak jejich v zemi, aspoň před panováním Boleslava I., velmi hojný býti musel,...* v němčině: *Die Zahl der einzelnen Lechen muß jedoch schon im IX Jahrhunderte bedeutend gewesen sein.* (41)

V české verzi zdůraznil Palacký skutečnost, že rozdíl mezi vladyky byl stupňový, a nikoli kmenový a nevyplývala z něho žádná politická práva. *Rozdíl tento lechův i vládyk, čili zemanův vyšších a nižších, vyskytující se přirozeně také u jiných kmenův slovanských, byl rozdíl jen stupňový, ne kmenový, aniž potahoval za sebou jaká zvláštní politická práva. Také i v rodinách leských, pokud která v nedílnosti živa byla, voleni bývali starostové celého domu neboli rodu.* (43) V němčině se zmiňuje o rodinách, které tvořily spojovací článek mezi zemskými knížaty a lidem: *Schon in der*

¹⁹⁹ Problematika umístění informací buď do textu nebo do poznámek pod čarou je v této práci podrobněji zpracována v kapitole 3.3.6. „Srovnání délky českého a německého znění zkoumaných kapitol“.

²⁰⁰ zvýrazněno v původním textu F. Palackého

ältesten Vorzeit Böhmens gab es einige Familien, welche sich durch größeren Grundbesitz und Einfluß im Lande auszeichneten, und gleichsam ein Mittelglied zwischen den Landesfürsten und dem Volke bildeten. Ihr Vermögen und ihr Vorrang rührten vielleicht schon von der ersten Erwerbung des Landes her; (pozn. 137) auch ist es möglich, daß die Nachkommen der Theilfürsten zu ihnen gezählt wurden; doch öffneten sich ihre Reihen auch späteren Verdiensten und Auszeichnungen. (44) Oddíl, ve kterém se autor věnuje popisu kněžích, je v češtině a v němčině odlišný a ne zcela srozumitelný: *Die Priesterwürde bei den heidnischen Böhmen scheint ursprünglich an diese Geschlechter geknüpft gewesen zu sein: denn kněz bedeutete in der alten Sprache des Landes sowohl einen Priester als einen Fürsten.* (45) V češtině vyznívá tento výklad jinak: *Důležitější nežli mezi lechy a vládkami byl rozdíl mezi kněžími a starostami vůbec. Jméno kněz u starých Slovanů značí takového lecha neb starostu, který zastával spolu také ouřad náboženský. Náboženství, jako všude, tak i ve starém Slovanstvu, zakládalo se na dědičném podání jisté soustavy naučné, bohovědecké; a pokud písmo v národu nezobecnělo, domýšleti se jest, že naučné takovéto podávání chováno bylo tím pečlivěji co tajemství několika výtečných rodin, čím větší moc a vplyv pojišťovalo jim na poradách národních vůbec; pročež také pochybovati nelze, že slovo kněz souvisí u Slovanů se slovem kniha původně a kořenně.* (45) V českém textu se Palacký zmiňuje o písni *O Čestmíru*, na jejímž příkladě dokazuje, že u starých Čechů byl kněžský úřad omezen na některé rody a osoby v národě: *A že ouřad kněžský také u starých Čechů skutečně na některé rody a osoby přední v národu obmezen byl, toho máme dosti patrný příklad ve starožité písni o Čestmíru, ve ktrážto pálení oběti bohům svěřeno jedinému Vojmírovi, přednímu lechu českému, jenž tam i výslovně "sluhou bohů" se nazývá.* (56) Také v německém textu se zmiňuje o písni z Rukopisů. Zde ji však neuvedl jako argument o omezenosti kněžského úřadu a uvádí zde přirovnání k podobným praktikám mezi Němci: *In der Königinhofer Handschrift, im Gesange "Čestmir und Wlaslaw" ist der Leche Wojmir, der, ein Diener der Götter (nezjařte se bozi swému sluze), ihnen vor der Schlecht auf einem Felsengipfel das feierliche Opfer bringt. Ähnliches scheint auch bei den alten Deutschen statt gefunden zu haben. S. K. F. Eichhorns deutsche Staats- und Rechtsgeschichte 11er Bd. Göttingen 1834, S. 69* (56)

První polovina textu je v českém vydání obsahově bohatší. Ve střední části se tento poměr částečně mění a lze uvést celou řadu příkladů, kdy se čtenáři německého textu nabízí obraz barvitější a obsáhlejší než v češtině. Prvním takovýmto příkladem je popis původu nejvyšší moci v Čechách. V češtině stojí: *Kosmasova podání původ moci*

nejvyšší a oustředěné v Čechách má se hledati v ouřadu sudství a nikoli ve válečném vojevodství (47), ale v německé verzi byla na stejném místě informace bohatší a je tu také zdůrazněno emočně laděné vysvětlení: *Die uns von Kosmas (1259) überlieferte alte Sage setzte den Ursprung der herzoglichen Gewalt in Böhmen zunächst in die übernommene Ausübung der richterlichen, und gründete sie daher nicht auf physische Macht, sondern auf Vorzüge des Geistes, nicht auf glänzende Heldenthaten im Kriege, sondern auf hohe Tugenden des Friedens, auf Weisheit und Gerechtigkeit.* (47) Obdobně je tomu i v následujícím příkladu. Česká verze je zestručněná: *Libušin zajisté otec Krok proto prý moci oné dosáhl, že byl nejmoudřejší a všem spravedlivý soudce* (48), německá naproti tomu opět téma rozvíjela a dodávala mu emočně zabarvený ráz: *Krok, so heißt es, erlangte darum das höchste Ansehen und die oberste Gewalt im Volke, weil seine Einsichten denen seiner Zeitgenossen überlegen, und seine Rechtlichkeit, so wie sein Eifer für das allgemeine Wohl, Allen bekannt waren.* (48) A do třetice příkladů, ve kterých je recipient německé verze Dějin v této kapitole bohatší o vysvětlující, expresivní sdělení. Tento příklad je zajímavý také tím, že v českém sdělení Palacký připouští, že o Přemyslovi neexistuje dostatek informací: *...a o Přemyslovi nic téměř se nepraví, než že s Libuší svou chotí společně vymyslíl a ustanovil ta práva, kterými národ celý potomně se řídí* (49), v němčině naproti tomu podává informaci jako fakt: *Auch Přemysl wurde zum Herzog gewählt, zunächst, um dem Volke ein gerechter Richter zu sein; und man bekleidete ihn mit der nötigen Macht, um ihn in den Stand zu setzen, seinen Rechtsprüchen, zum Heile Aller, Folge und Gehorsam zu verschaffen, nicht um mit den Waffen in der Hand auf Beute auszugehen und seine Nachbarn mit Krieg zu überziehen.* (49) Uvedené příklady jsou v kontextu celé kapitoly spíše netypické, neboť celkově je česká verze - odhlédneme-li od poznámkového aparátu - obsahově bohatší, a to především co do expresivních sdělení s přesvědčovací funkcí.

Další ukázky tuto tendenci opět potvrzují. V následujícím příkladě se kromě nesouměrnosti v délce informace setkáváme také s rozdílem ve způsobu vyjadřování. V češtině se hovoří o “celém národu českém”, ale v němčině o “velké mase lidu” (grosse Masse des Volks). Celá pasáž vypadá v češtině takto: *Druhá i na počet nejhojnější třída obyvatelstva českého byli již často řečení prostí zemané neboli dědinníci. Oni sami činili a stanovili tak říkáje celý národ český* (51); *v nich zajisté záležely vlastně původní jádro i hlavní jeho síla od nejstarší doby až do XIV. století; stav jejich byl stav řádný a obyčejný, čili pravidlo a zákon v obecném životě, takže i co nadeň se vznášelo i co pod ním zůstávalo, mohlo takořka mezi výminky odmíšeno býti. O nich to zvláště platí, co*

sme nahoře při řádu starost neboli vládyk rodinných pronesli o celém způsobu a poměru rodiny čili čeledi české v prvověkosti; jehož tedy zde opětovati více nebudeme... (52) V němčině je tato pasáž zkrácena na dvě věty: *Die zweite Klasse der Bewohner Böhmens war die der freien Grundeigenthümer zemané, dědinníci). Diese bildeten eigentlich die große Masse des Volks.* (51)²⁰¹ Další rozdíly, které byly při srovnání obou jazykových verzí nalezeny, jsou přehledně uvedeny v poznámkách č. 52-59. Jde o rozdíly kvalitativně srovnatelné s příklady uvedenými výše. Nejčastěji se jedná o upřesňující nebo vysvětlující rozšíření informace v jedné z jazykových variant, které umocňuje účinek sdělení, ale interpretačně je ve stejných intencích. Komplikovanější je následující příklad, ve kterém je nepatrně pozměněná kauzalita sdělení, a tím i lehce posunuta interpretační škála. V češtině se praví, že sice existovala *dosti hojná třída lidu služebného*, ale nikoli *porobného, nýbrž osobní svobody požívajícího*. Důraz této věty spočívá na posledním sdělení o osobní svobodě. V německé verzi je tomu jinak. Zde je na posledním a tedy zdůrazněném místě informace o závazcích (*dienst- oder zinspflichtiger Menschen*). Srovnajme tedy oba texty. V češtině stojí: *Pročež nelze pochybovati, že i v prvověké době národu našeho již pode jmény družina, čeled', kmeti, chlapi a t. p. nacházela se dosti hojná třída lidu služebného sice, avšak při tom nikoli porobného, nýbrž osobní svobody požívajícího.* -- a v němčině se dočteme, že: *Die Namen druh, čeled', kmet, chlap dienten noch im XIII Jahrhunderte, und zum Theile noch später, zu Bezeichnung der verschiedenen Verhältnisse solcher, persönlich zwar freier, aber den größeren Grundeigentümern dienst- oder zinspflichtiger Menschen.* (60)

Ještě zásadnější rozdíly vyplynou při srovnání pasáže, ve které Palacký popisuje vliv Němců na chování Čechů. Nápadné jsou dva rozdíly. V české verzi se autor identifikuje se čtenářem užitím výrazu “náš” (*ve vlasti naší, v době dějin našich*) v místech, kde je v němčině neutrální “u Slovanů”, “u Čechů” (*bei Slawen, bei Böhmen*), a dále potom v češtině označuje zacházení Němců se zajatci jako “nelidské”, o čemž se v německé verzi nedočteme. V češtině: *Teprv později, když nelidské Němců se slovanskými zajatými nakládání, jehožto způsob z posavadního u nich ponětí otroctví (“die Sklawerei”)²⁰² se vyjevuje, vábilo Čechy k odměnnému neb podobnému sobě počínání, zjevují se i ve vlasti naší stopy a šlépěje, ačkoli jen řídké a vždy opět mijející, tělesné poroby čili nevolnictví; jakož to v následné době dějin našich místněji doličeno*

²⁰¹ Rozdílné výrazy podtrhla autorka této práce, tučné výrazy byly převzaty z originálu Dějin

²⁰² Palacký uvádí německý výraz pro *otroctví*, a názorně tak vytváří herderovskou vazbu “jazyk – národ”.

bude. A v němčině: *Erst durch die häufige Berührung mit fremden Völkern, namentlich mit den Deutschen, bei welchen die gefangenen Slawen eben das härteste Loos traf, gewöhnten sie sich daran, daß man menschen auch als Sachen ansehen und behandeln könne.* (pozn. 151) *Bei den Westslawen, insbesondere bei den Böhmen, scheint dies nicht vor dem IX Jahrhunderte statt gefunden zu haben.* (62)

Sledujeme-li Palackého text dál, vyplyne mezi českým a německým podáním významná asymetrie. Text předložený českému čtenáři je mnohonásobně delší. Pojednávaná témata jsou rozebírána zeširoka a je zde patrná autorova snaha nabídnout čtenářům nejen přehled událostí, ale především mu dát vysvětlení, proč a jak se co událo. S tím souvisí větší počet čtivých, beletristicky popisných pasáží. Názorně to dokazuje věta, která je v české verzi, ale nikoli v německé. Palacký zde popisuje chování Čechů ve chvíli, kdy na ně zaútočí nepřátelé: *Když nepřátelé vtrhli do země, mužové brání všickni táhli jim vstříc, uchránivše dříve starce, ženy a děti ve hradech i s nábytkem; ztracenoli pole, sami také ze hradů ještě se brániti a v nich zotavovati mohli.* (66) Nebo jiná část textu, která je opět jen v české verzi: *Spůsob starého sněmu zemského líčí se výborně v nejstarší památce literatury české, v písni o Libušině soudu. Panující kníže svolával jej, vypraviv posly ke všem kmetům, lechům i vládkám zemským; on také řídil celé sněmování, stavil otázky k rozhodnutí všeobecnému, vynášel první o nich zdání své, a kázal sbírat hlasy, jakmile svobodné národu rokování dospělo k nějakému cíli. Věk tehdejší nevěděl ještě nic o representaci aneb o přenášení hlasu osoby jedné na druhou; každý zeman, kdo mohl a chtěl, přicházel osobně na sněm, tak že často počet sněmovníkův až na tisíce vzrostal; hlasováno také, zvláště v důležitějších věcech, ne hromadně, ale osobně, vkládáním známky hlasové do nádobí, čili osudí zvláštního, kteréž knížecí služebníci mezi sněmovníky roznášeli.* (70)

Jako příklad větší míry explikativnosti českého textu je možné uvést příklad, kdy je v němčině stručný popis toho, jak vypadaly hradby a hradní příkopy: *Die Festungswerke selbst waren wohl von Holz aufgeführt, und mit Gräben umgeben* (67), zatímco v češtině je toto sdělení bohatší a objevuje se zde prvek dedukce, kterou Palacký ke svému závěru došel: *Časté zmínky o spálení hradeb skrze nepřátely dávají návěští, že ony záležely nejvíce ze srubův dřevěných s náspy, a ze příkopův okolo nich, tu přírodných, tam stojných.* (67)

V komentářích Palackého díla se často hovoří o jeho dialektickém pojetí vztahu mezi násilnickými Němci a mírumilovnými Čechy. Palacký však nesrovnával pouze tyto dva národy. Srovnání uplatňoval i ve vztahu k jiným národům. Následující příklad

je toho důkazem, přičemž česká verze zdůrazňuje prvek násilí, který se objevuje u Luticů: *Jednohlasnosti u Čechův nebylo potřebí, ale jen většiny hlasův, čímž se spůsob sněmův českých dělil od lutických, kdežto jednohlasí potřebné někdy také násilím ve skutek se uvozovalo.* (76) Zatímco v německém textu se toto ve prospěch Čechů vyznívající srovnání nevyskytuje: *Zur Schlußfassung war bei den Böhmen keineswegs Einstimmigkeit, wie bei den Luticen, (poz. 158) erforderlich; die einfache Mehrheit der Stimmen bildete den Beschluß (věčina). Man stimmte einzeln und persönlich, nicht nach Kurien.* (76)

Také otázce náboženství je věnována v české a německé verzi rozdílná pozornost, přičemž podrobněji je toto téma zpracováno opět v češtině. V českém vydání Dějin obohatil Palacký úvodní pasáž o náboženství obecným zamyšlením nad vztahem náboženství a filozofie: *Náboženství starých národů bývá spolu jejich národní filosofie, obsahujíc a vykládajíc naučnou soustavu předních myslitelů národních o původu světa, o silách přírodou hýbajících a o poměru jak osob ke všemu míru, tak i životu k věčnosti. Soustava taková, podávána jsouc od věku k věku, neudrží se nikde dlouho v původní ukončené formě své, ale důmyslem pozdějších zpytatelů a vykladatelů šířívá i měnívá se pokaždé, tu zřejměji, tam ukrytěji, zároveň se vzděláním a smýšlením národu vůbec; ano často svéhlavým některých myslitelův od obecné stezky uchýlením k běře se příležitost i k roztržkám a sektám. Tato pak soustav náboženských proměnlivost činí každé o nich skoumání zajímavějším sice, ale i tím nesnadnějším, čím kde méně zbývá potřebných k němu pramenův písemných.* (72) Česká verze vytváří vztah mezi bájemi slovanskými a staroindickými, ačkoli v německé verzi Dějin o tomto vztahu žádnou zmínku nenalezneme: *V novějším pak věku sice pokrok znamenitý a důležitý stal se tím, že mezi bájeslovím staroslovanským a staroindickým, co do podstaty jejich, nejen ouzké příbuzenství, ale i původní skutečná srodnost uznány a nade všecku pochybnost vyvýšeny jsou; tak že klíčku porozumění bájem slovanským napotom ve staré Indii se hledati musí. Ale odkrytím takovýmto nesnáze při skoumání spíše přimnoženy nežli umenšeny, protože i v Indii domněnky o náboženství v postupu věků a na všelikých místech všelijak se měnily, a mimo to také mnohonásobný vplyv jiných indoeurospkých národů na Slovany, jakož i těchto na ony, zapírati se nedá.* (74) Také monoteismus u starých Slovanů je v české verzi odvozen od monoteismu indického, zatímco v německém vydání se hovoří pouze o *promíchání s cizími názory*. V češtině stojí: *Jako v Indii, tak i ve starém Slovanstvu věřeno původně v jednoho boha, ...* (75) a text dále pokračuje popisem boha, který je lidskou myslí nepostižitelný. Palacký v této fázi

českého textu částečně navazoval na prozodickou kampaň, která probíhala celou řadou statí v “Kroku”.²⁰³ Její snahou bylo probudit zájem o indickou kulturu²⁰⁴ a vyvázat projekt české kultury z německého kulturního vlivu a spojit ji s neméně prestižními hodnotami mimo ni.²⁰⁵ Kromě prozodické kampaně to byly také úvahy spojené s otázkou příbuznosti jazyků,²⁰⁶ které se snažily prokázat nejen vztah mezi českým a indickým jazykem, ale také mezi oběma kulturami. Teprve po této pasáži se obsahově oba texty napojují: *vyměšovaly se záhy člověkotvárné představy, tak že konečně stanovením poměrů pohlavních a rodních mezi bohy, bohyněmi a bůžky celý rodoslovný kmen o nich smyšlen, a jim čím dále tím více způsobů a vášní lidských připisováno.* (77)

V němčině je text kratší, podobnost slovanských kmenů s indickými zde popsána není a od konstatování o původním monoteismu přechází Palacký přímo k dalšímu vývoji: *Der ursprüngliche Monotheismus der Slawischen Mythologie scheint in der Folgezeit, durch Beimischung fremder Ansichten, immer mehr geschwächt worden, und ihm wich wohl auch die alte geheimnisvolle Symbolik der Natur je mehr und mehr einer menschenartigen heitern Götterfrage.* (75)

V následující části této kapitoly se oba texty, jak český, tak i německý, opět velmi přibližují a odchylky, na které při jejich srovnání narážíme, jsou v jednotlivostech. Drobné změny přispívají mnohdy k aktualizaci textu. Vzhledem k tomu, že jednotlivá témata jsou řazena ve stejném pořadí, je srovnání této pasáže méně náročné. Podrobný přehled rozdílů je uveden v přílohovém materiálu v poznámkách 81 až 113. Podívejme se tedy důkladněji na některé jevy, které se opakují a které jsou v

²⁰³ Macura, Vladimír: Znamení zrodu, s. 38: *Česká jungmannovská poezie našla prorozený versifikační základ v metrice antické a dokonce v metrice indické, jejíž některé útvary uvedl do českého kontextu Jungmann svým krátkým přehledem prozodie a metriky indické podle H.T.Colebrooka, jímž byla teoreticky vyzbrojena rozsáhlá prozodická kampaň v Kroku.*

²⁰⁴ Především stať Antonína Jungmanna O samskritu, O Hindích, Výtah gramatický z Nala k libému srovnání s vlasteneckou řečí. Podrobněji k tomuto tématu : Macura, Vladimír: Znamení zrodu, s. 38

²⁰⁵ tamtéž: *Převzetí Colebrookova nárysu staré indické metriky jako základu pro soudobou českou poezii nebylo pochopitelně přijímáno jako akt slabosti, ale jako vítězství českého jazyka a české literatury. Tak Palacký píše příznivě Preslovi: “I jest to zvláštní Čechoslovana triumf, že po čem nynějši národové nadarmo dychtí, on již vyvedl: indické časoměrné veršování v řeči své” (Palacký, Korespondence a zápisky III, Korespondence z let 1816-1826, Praha 1911)*

²⁰⁶ Macura, Vladimír, Znamení zrodu, s. 48: Pro filologické myšlení jungmannovské generace je příznačné, že zachází s jazykem obvykle již jako s reprezentantem určité hodnoty, a ne jako s lingvistickým faktem. ... « Slovanský jazyk » je spolu s jednotlivými “slovanskými jazyky » kladen po bok jazykům antickým a sanskrtu, čímž je znovu potvrzována jeho kvalita, ale mnohem řidčeji je připomínána jeho stejně zprostředkovaná příbuznost s jazyky germánskými – « dlé formy náš (=jazyk) k latinskému a řeckému podobnější než k k germanickým” (Jungmann, Boj o obrození národa, Praha, 1948, s. 55); čeština se blíží více “pozičním jazykům” než němčině (s. 91), slovanský jazyk je “řeckému a indickému podobný” (Jungmann, Překlady II, Praha 1958, 425) aj. Prosazování této koncepce zvláštní blízkosti tří jazyků na vrcholku hierarchie tak vlastně vytváří ze slovanského jazyka nejen nejbližšího dědice antiky, ale i nejbližšího dědice staré praevropské (“indické”) kultury.

české a německé verzi zkoumané kapitoly Dějin podány odlišně. Zajímavé je rozdílné užití termínu *vlast*, *země* a *národ*, které Palacký užívá na stejném místě v textu německém a českém. Nalezneme případy, kdy na místě, kde v češtině stojí spojení *celý národ*, použil autor v němčině spojení *das ganze Land*. (82) Pojem *země* (*das Land*) v původním německém znění byl nahrazen českým výrazem *vlast*. Takovým příkladem je následující věta v češtině: *...jen k obraně vlasti a k hájení sebe, nikoli k outokům na nepřáteli* a v němčině: *...nur auf die Vertheidigung des Landes und auf Abwehr im Innern, nicht auch auf Angriffe nach Außen gerichtet*. (96) Palacký své chápání a podání dějin výše zmíněnými úpravami posunul od zemského pojetí k pojetí národnímu a právě tento posun je jedním z nejmóraznějších a také nejzásadnějších, který Dějiny prodělaly.

Výraz *národ* se při celkovém srovnání obou verzí vyskytuje v české mnohem častěji než v německé. Uvedme si dva příklady, kdy autor užil v češtině výraz *národ* na místě, kde původně v německé verzi nebyl: *...podmaňoval sobě národy zahraničné* a v němčině: *...und die Nachbarn zu unterwerfen* (97) nebo jinde v češtině: *byly podniky ne celého národu ...* a v němčině: *...waren Züge einzelner Rotten* (98). Podobně narážíme v českém textu na častější užití výrazu *národ* na místech, která evokují emoční zaujetí pro popisované téma. V německé verzi konstatuje autor, že: *Die heiligen Kriegsfahnen wurden ...nur bei großen Anlässen von dort erhoben* (100), ale v českém vydání přidává větu: *když národ celý povzbuzen býti měl; ale modly domácí doprovodovaly válečníky také do bitev, co domnělí ochráncové*. (100)

Palacký musel velmi často řešit problém užití českého výrazu *Čech* a jeho německého ekvivalentu, kterým je v některých případech výraz *Böhme* a jinde česky psaný výraz *Čeche*. Podívejme se tedy jak vypadají jednotlivé pasáže v české a v německé verzi textu. V jednom místě českého textu hovoří Palacký o *nábožném Čechovi* (83) a v německém textu užívá na stejném místě výraz *der frommeifrige Čeche*. (83) Na jiném místě se dočteme v češtině o *náboženství u pohanských Čechů* a v němčině o *religiöser Ideen bei den alten Böhmen*. (86) Tam, kde se jedná o místní určení, tam Palacký konsekventně užívá ekvivalentní dvojici *Čechy a Morava – Böhmen*. (85)

Při srovnání obou textů narážíme také na posuny, které vznikají z Palackého snahy určité děje vysvětlit nebo zdůvodnit či ospravedlnit. Tak je tomu například v pasáži, kde Palacký popisuje válčení ve starých Čechách. V německé verzi popisuje válečná tažení, při kterých se musel každý zaopatřit sám, což zvyšovalo jejich pustošivý charakter: *...ein jeder kämpfte auf eigene Gefahr und Kosten, und mußte sich selbst*

verpflegen; daher waren die Feldzüge der Böhmen von jeher so zerstörend und verderblich für die Landbewohner. (99) V češtině je důvod tohoto plenění v sémantické rovině tentýž, ale z komunikačního pohledu je zřejmý důraz na bezvýchodnost situace, kterého je dosaženo užitím spojení: *...nemaje ztravy, plenil u přítele i nepřitele...* (99)

Na jiném místě německého textu nacházíme pouhý výčet špatných vlastností Čechů, zatímco v české verzi už je na tomto místě vytvořena určitá kauzalita, která tyto vlastnosti nepatrně oslabuje: *...a nad to pak předce urputná svéhlavost, a z ní se plodící nesvornost a mstivost* (109), protože svéhlavost jako původní hybatel může být vnímaná jako méně negativní vlastnost nežli třeba mstivost.

V českém textu, který vychází s tak velkým časovým posunem, mohl Palacký uplatnit nově získané poznatky. V německém vydání píše, že nemáme jasnou představu o tom, jak vypadaly části oděvu: *Die Form und der Schmuck der Kappe oder Mütze (čepce) als Kopf-, und Halbstiefel oder Bundschuhe (škorňe, krpce) als Fußbedeckung, lassen sich nicht näher angeben.* (104) V české verzi už ale vynechává větu o nemožnosti oděv popsat a sděluje čtenáři to, co ví, a dokonce přidává pozitivní hodnocení toho, s jakým vkusem jsou popisované předměty vyhotovené: *Spinadla, jehlice, náramky a řetízky všelikého spůsobu, co ozdoby a šperky drahocenné, ze zlata, stříbra neb spěže často vkusně udělané, ve hrobích pohanskočeských i podnes často se vykopávají.* (103) *Čepce a čepice na hlavě bývaly dosti vysoké a končité; škorňe neb krbce na nohou zase nízké a volné.* (104)

V obou textech se autor obrací k historikům a komentuje dosavadní stav a způsob psaní o dějinách. V německé verzi ukazuje, že ačkoli není původních pramenů přehršel, vyplývá z nich přesto jednoznačně svědectví o “významném pokroku na trase pokroku”: *Überblicken wir nun diese innern Zustände unseres noch heidnischen Volkes, wie wir sie, wenn gleich lückenhaft und hie und da schwankend, doch den Quellen gemäß und treu geschildert haben: so müssen wir darin eine Ordnung der Dinge anerkennen, die von merklichen Fortschritten auf der Bahn der Zivilisation zeugt...* (112) V češtině byl text nepatrně upraven. Stojí zde, že stav věcí svědčí o pokroku ve vzdělanosti, a je zde jmenovitě uveden Hájek jako kronikář a jeho následovníci, kteří podobné stanovisko zastávali: *Prohlédnemeli již celý tento prvověkosti české obraz, jakž sme jej vykreslili neouplně sice a tytýž ne dosti určitě, ale vždy dle původních a dobrých pramenů věrně, nemůžeme neuznati v něm takového věci stavu, který již o skutečném pokročení ve vzdělanosti svědčí....* *...jak se nejprv kronikáři Hájkovi a po něm jiným spisovatelům zdálo...* (112) Dále Palacký shodně kritizuje české historiky za to, jakým

způsobem pohanské Čechy charakterizovali. V němčině píše: *Seine Urböhmen sind ein rohes, jedoch argloses, Naturvolk, kaum erst der Thierheit entwachsen.... .. diese Ansicht wirkte bis auf den heutigen Tag bei allen böhmischen Historikern mehr oder weniger nach.* V češtině obsáhleji: *Jeho první Čechové jsou lid dobrosrdečný sice, ale surový a polouhavadský, neznající ještě potřeb leda zvířecích...* (113), *...a podobný hlas ozývá se po něm až podnes téměř ve všech spisech historických, netoliko německých, ale i českých a jihoslovanských...* (114) V původním německém vydání se obracel také na německé historiky, kteří těmto předsudkům až na výjimky podléhali také a nechtěli Slovanům přiznat jejich vlastní kulturní stav, který jim příliš kontrastoval s jejich představou slovanské hrubosti. Činili tak navzdory tomu, že existují německé prameny, které přinášejí odlišné důkazy: *Auch die deutschen Schriftsteller, von gleichem Vorurtheil, mit nur seltener Ausnahme, befangen, konnten sich nicht entschließen, einen eigentümlichen alten Kulturstand bei den Slawen anzuerkennen, der mit ihren Ideen von ursprünglicher slawischer Roheit so sehr contrastierte, obgleich es insgesamt deutsche Quellen sind, -- Einhard...* (115)

Také v češtině se Palacký obrací k Němcům, i když ve zkrácené podobě: *Novější němečtí spisovatelé zvláště měli by se pamatovati v tom, že právě jejich předkové to jsou, - zejména Einhard...* (115)

V některých případech Palacký své německé znění v českém vydání zestručnil nebo zobecnil. Tak je tomu například ve větě, v níž oproti němčině jednak zobecnil výčet jednotlivých kmenů a zároveň přidal pozitivní hodnocení: *...jenž ač nejvíce mimo vůli svou, však tím nepodezřelejší vydali svědectví o raném a outlém sice ale utěšeném a mnohonadějném klíčení se vzdělanosti a průmyslu mezi prvověkými Slovaný.* (116) V německém vydání vypadala tato pasáž takto: *...welche fast wider Absicht, das deutlichste und unverwerflichste Zeugnis für die frühe Sittigung der Adobriten, Luticen, Redarier, Ranen, Pommern, u. s. w. liefern.* (116)

Závěr kapitoly o obrazu pohanského života je v české verzi zcela přepracován. Německá verze končí srovnáním pohanství s křesťansko-evropskou vzdělaností. Z Říma přicházející Němec zavedl boj křesťanství s pohanstvím, který skončil vyhlazením slovanských kmenů v severním Německu. Na druhé straně to byly také opakované vlny asijských barbarů, kteří mařili pokusy slovanských kmenů přijmout pokojnou cestou sice zkalené, ale přeci skrze všechny prvky božské dokonalosti hájené křesťanství: *Freilich konnte diese, jedenfalls beschränkte, Bildung nicht mit der christlich-europäischen in Vergleich kommen; sie mußte unterliegen, wenn sie sich dieser sogar*

feindlich entgegen stellte. Der von Rom aus früher groß gezogene Deutsche führte hier den Kampf des Christenthums mit dem Heidenthume, der zuletzt mit der Vernichtung der slawischen Stämme in Norddeutschland endete; auf der andern Seite waren es die stets erneuerten Schwärme asiatischer Barbaren, welche die Versuche slawischer Völker, sich durch friedliche Aufnahme und Aneignung des damals zwar getrüben, aber doch alle Elemente göttlicher Vollendung in sich wahren Christenthums, geistig zu stärken, fortwährend vereitelten. (117)

Poslední věta celé kapitoly v německém vydání vyznívá téměř pateticky. Palacký píše, že nešlo o nerovný boj pouze za svobodu politickou a národní, ale také fyzickou. Byly zde rozdupány zárodky vlastní kultury a teprve v pozdějším věku bylo možné divoké vetřelce civilizovat a staré bezpráví napravit dobrými skutky: *In rastlosem, oft sehr ungleichem Kampfe, nicht bloß um politische und nationale, sondern sogar um physische Christenz, wurden auch hier die frühen zarten Keime der eigentümlichen Kultur zertreten, und erst einem späten Zeitalter blieb es vorbehalten, die wilden Dränger zu bändigen, zu civilisieren, und altes Unrecht mit neuen Wohltaten zu vergelten. (118)*

Český závěr napsal Palacký znovu a jinak. Obrací se k dějepiscům a vyčítá jim způsob, jakým se českým dějinám věnují: *Protož jen za obecné nevědství jim se pokládati musí, kdykoli v poměru ku prvověkému Německvu hlásají o přirozené prý slovanské zhovadilosti. (119)* Uvědomělým slovanským dějepiscům dává doporučení, jak a proč mají o vlastních dějinách psát. Zde se jedná o emočně laděné osobní vyznání toho, co pro Palackého dějepiscectví a práce historiků znamenají: *Na dějepisce pak slovanské doléhá povinnost tím světější, postarati se o důkladnější než posavad byla známost prvověkosti národu svého, a hledati v ní úsilně ne chvály a chlouby národní, ale pravdy a vždy jen pravdy: aby potomkové naši, porozumějíce čeho následovati a čeho vystříhati se mají, uměli čím dále tím moudřeji sobě počínati, v moci a slávě prospívati, a obecné blaho mezi sebou stále upevňovati. (120)*

Palackého české zpracování Dějin se oproti německé verzi jeví modernější pro svůj větší důraz, který je zde kladen na sociální a kulturní dějiny. Popisné pasáže jsou sice z hlediska objektivní vědy mnohdy příliš emočně laděné, avšak právě Palackého zájem o každodennost či jeho smysl pro vykreslení detailu (např. pasáže věnované

krojům²⁰⁷) ho navzdory některým věcným omylům i určité naivitě, především v českém projevu, přibližují k pracím moderních historiků orientujících se na oblast kulturních a sociálních dějin, které měly v době, kdy Palacký svoje Dějiny psal, statut pomocných věd a jako samostatné vědní disciplíny se etablovaly teprve koncem 19. století. Palackého smysl pro materiální stránku povahy je v českém vydání akcentován a tím zde dochází k redukci komplexity toho, co dnes nazýváme *národní povahou*.²⁰⁸

Na mnoha místech vytváří Palacký opozici *Slovan - Němec*, která se z dnešního pohledu jeví jako nevyvážená. Ačkoli píše o dějinách českého národa, užívá velmi často termín *Slované* bez další konkretizace. Myšlenka slovanské příbuznosti tvoří významnou součást Palackého úvah o dějinách. Termín *Němec* užívá na mnoha místech jako synonymum toho, co bychom dnes označili termínem *Germán*. Tak například popisuje rozdíl mezi *prvověkými* právy a soudy *národů německých* a slovanských, přičemž v němčině užívá spojení *germanisches Volksrecht*.

Palacký nerozlišuje důsledně mezi termíny *předhistorická doba*, *pravěká doba*, *pohanská doba* a *prvověká doba*. Lze předpokládat, že předhistorická doba odráží v jeho pojetí vztah k Hegelovu myšlení a romantické představě o předhistorické době. Označení *pravěká doba* je časové označení v tom smyslu, v jakém se užívá i dnes. V němčině: *älteste Vorzeit*, *heidnische Böhmen*. Tento jev je s největší pravděpodobností motivován autorovou snahou předložit čtenářům čtivý text, lexikálně bohatý a pestrý. Nejedná se tedy o terminologický systém, ale o snahu vytvořit text stylisticky zajímavý.

I když ne zcela důsledně, projevuje se českém textu Palackého identifikace s českým čtenářem, když na některých místech hovoří o *našich* předcích, zatímco v němčině o *alten Čechen*.

Na jiném místě se Palacký naopak obrací ke čtenáři německého, a nikoli českého textu, když hovoří o “našem” národě: *Überblicken wir nun diese innern Zustände unseres noch heidnischen Volkes - Prohlédnemeli již celý tento prvověkosti české obraz, ...* (112) Píše-li tedy Palacký německý text, obrací se jak na Němce, tak i na německy hovořící Čechy. V českém textu se obrací výhradně k českému čtenáři.

²⁰⁷ Palacký zde vychází z Herderova zájmu o mentality, kdy např. kroj je výrazem ducha určitého společenství. Herder, J. G. : Ideje, kniha XVI, kap. 5, O národech slovanských ; Zde se projevuje Herderova úcta k lidovému umění, písním a pověstem

²⁰⁸ Tzv. “mentalistická teze” tak, jak ji formuluje Havelka. In.: Havelka, M.: Smysl a dějiny – Akcenty a posuny české otázky 1895 – 1989, LN, Praha, 2002

Zajímavé jsou případy, ve kterých Palacký uvádí v německém textu určité termíny v češtině (v závorce nebo v uvozovkách). Jako by se tímto postupem snažil zdůraznit etymologickou původnost - prvenství - daného lexika v českém jazyce (*staw panský, slechtici, starešina* atp.). Zároveň slova, která jsou češtině - a tedy českému uvažování - jakoby vzdálená, uvádí v textu v závorce německy (*Vorrecht, Rechtlosigkeit, Wergelt*).

Z výše provedeného rozboru vyplývá, že rozdíly, které existují mezi originální německou a později zpracovanou českou verzí jsou poměrně velké. Český text byl hojně rozpracován a obsahuje tedy podstatně více informací než text německý. Přitom je patrné, že právě tyto nově dopsané pasáže vyostřují vztah mezi slovanstvím a germánstvím a zároveň zdůrazňují motiv slovanské rovnosti a akcentují negativně konotovaný německý vliv na český národ.

3.3.2. KNIHA VI. ČECHY ZA KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. (1253-1269)

Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí, čl. 1 (1253-1269), vyd. 1875

Přemysl Otakars II steigende Erhebung, IV. Kapitel, vyd. 1839

František Palacký se při pozdějším koncipování svého českého znění neomezil zdaleka jen na překlad své původní německé verze, ale celý text zásadním způsobem přepracoval. Řadu pasáží pozměnil nebo zcela vypustil, zatímco jiné rozpracoval nebo napsal znovu. V celkovém efektu je tedy český text obsahově bohatší než původní německý. Zdá se, že autor bral v úvahu rozdílnou úroveň recipientů, a tak redukoval nebo upřesňoval to, co pro čtenáře té či oné jazykové verze považoval za známé nebo nové, či naopak neznámé a vyžadující určité vysvětlení.

Velice častá je tendence vytvořit v nové české verzi explicitnější kauzalitu mezi jednotlivými událostmi, a také ji vhodně okomentovat, zdůvodnit. Tato explicitnost ve formulaci českého znění přispívá ke čtivosti a snazší recepci textu. Naopak určitá neobratnost či složitost vyjadřování v češtině činí text po této stránce nesrozumitelnějším. Tak je například poměrně těžko pochopitelná česká věta: *O pozoru a úcastenství, jež budila nastávající válka i v dalekých krajinách, svědčí skutek ten, že i Rejně-Kolíně, i dále ještě, konány veřejné modlitby, aby zbráním českým bůh ráčil popřáti vítězství* (38), která byla původně v němčině nastylizována zcela hladce: *Die Teilnahme, mit welcher man selbst in entfernten Ländern der Entwicklung dieser Ereignisse entgangen sah, beweist schon der Umstand, daß auch zu Köln am Rheine feierliche gebete für das Glück der böhmischen Waffen verrichtet wurden.* (38) Také jiná věta českého textu může posloužit jako příklad ne zcela optimálního stylistického řešení: *Ale, jakož již podotkli jsme, věc ta nedála se bez ujmy a bez odporu národnosti české, a král, hově i nakládaje Němcům na mnoze přes potřebu i opatrnost, nemohl neupadati u Čechův netoliko v podezření, ale i v nedůvěru škodnou.* (22) Dodatečné pasáže v české verzi vedou mnohdy (stejně jako v předešlé kapitole) k vyhocení vztahu mezi češtvím a němečtvím. To, co je v německém textu jen naznačeno, nabírá v českém znění zcela konkrétní podobu. Autor je ve svém českém projevu jakoby sebevědomější. Příkladem takovéto změny je např. výše uvedená pasáž, která v německém textu původně nebyla. Na jiném místě vyhrotil autor vztah vůči Uhrům: *Když pak odeprěno dostiučinění, a Uhři nad to i jiné křivdy páchati nepřestávali,*

nastaly zase nové s nimi rozbroje a války. (29) Nejnápadnějším rozdílem představují dvě rozsáhlé pasáže, které Palacký doplnil do svého českého znění. Z úvodního výčtu kapitol je patrné, že je česká verze bohatší o úvodní část nazvanou “Králova osobnost”. Palacký zde vytvořil obsáhlý portrét Přemysla Otakara II., kterého vykreslil velice pochvalně, stylem silně emotivním a beletristicky laděným. Po úvodní větě: *Král Přemysl Otakar II. byl v řadě netoliko Přemyslovcův, ale i panovníkův Českých vůbec, osoba bez odporu vysoce vynikající* (4), následuje barvitý popis vnějších i vnitřních kvalit panovníka, přičemž věrohodnost sdělení má umocnit poznámka, že: *...nepřátelé sami svědčili*, a pokračuje výčet: *že byl postavy ušlechtilé, nepřiliš vysoký, tváře hnědé, srdnatý a moudrý, i nad obyčej věku svého výmluvný.* (4) V podobném, taktéž emočně laděném stylu, následuje popis Otakarova dětství a dospívání.

V novém odstavci se autor dostává ke změně právních poměrů v zemi, za jejichž hlavního hybatele považuje Otakara: *...za jeho panování nastala v dějinách českých nová doba, ve kteréž odvěci řádové slovanští v zemi postoupili konečně místa německým řádům feudálním.* Tyto změny se začaly připravovat již dříve: *...zápas politického živlu slovanského s římským a německým* počal již za Otakara I. tím, že se v národu nejdříve zakořenily stavovské rozdíly poté, co římská hierarchie s pomocí papeže poprvé zjevně vytáhla do boje proti *staroslovanské zásadě rovnosti všech před zákonem.* (4) Otakar II. jako “odchovanec” osvěty své doby odebral zemské vládě v Čechách její staroslovanský ráz a vštípil jí zásady západního světa, zvláště právo římské a německé. Palacký dále uvažuje o tom, že Otakar zřejmě chtěl pro Čechy zavést nový zákoník, ale že tento záměr zmařil odpor českých stavů. Zamýšlí se nad tím, zda byla Otakarova snaha vedena potřebou přiblížit své dědičné slovanské země nově nabytým zemím německým, nebo zda se jednalo o rozhodnutí ovlivněné západními naukami: *Chtěl-li on tou cestou dědičné své země slovanské připodobniti více k nově nabytým německým, aneb zdali vůbec jen duch nauky západní, ve kterémž byl odchován, vodil jej tímto směrem, těžko jest nyní rozhodnouti.* (4) Nepochybuje však o tom, že se Otakar právem snažil zlepšit občanský i mravní stav svých poddaných. Do slovanské ústavy se podle něj vloudilo mnoho nepravostí, šlechtici zneužívali svých práv a Otakar se po celou dobu svého panování snažil jejich moc omezit. Mravní charakter šlechticů byl ale špatný a toto omezení u nich vzbudilo žárlivost a nevoli vůči těm, kterým král vycházel vstříc. Odstavec, který v německé verzi chybí, končí Palackého myšlenkou, že vznikly: *...žárlivost a nevole, které konečně, když král ve všem jen cizozemcům a zvláště Němcům*

hověti se zdál, obdržely povahu pútek a rozbrojův mezi národností českou a německou.

(4)

Po skončení této části textu, která je, jak jsme poznamenali již výše, pouze v české verzi, se obě jazykové varianty opět scházejí a paralelně pokračují bez výrazných rozdílů. Druhou velkou úpravu ve smyslu obohacení textu provedl Palacký asi v polovině. Zdůrazňuje zde, že se papež Innocenc IV. zasazoval o zjednání míru mezi oběma králi a vyslal k nim bratra Velaska a poté také biskupa neapolského, kterého už však ani nebylo zapotřebí. Z jeho instrukce se dozvídáme o Otakarově žádosti, aby mohl být korunován v Čechách, a také o tom, že papež tomu byl nakloněn. Korunovat ho měl tehdejší mohučský arcibiskup, který byl ale kardinálem legáta papežského dán do klatby, a proto od něj Otakar korunu převzít nechtěl. Papež tedy nařídil, aby biskup Bernard buď udělil arcibiskupovi rozhřešení, nebo aby jeho kapitolu přiměl k delegování některého jeho suffragana. Pokud by se ani jedno nepodařilo, měl některého z biskupů zmocnit ke korunovací sám. Otakarovi se tento návrh nelíbil a ke korunovací tehdy nedošlo. Než aby byl korunován tímto způsobem, spokojil se s pouhým dědictvím království českého. (25)

Podívejme se teď naopak na ta místa, která Palacký oproti německému znění vypustil. Patří sem věta, ve které je hodnocen přínos kolonizace pro zemi: *Welchen Vorteil die vermehrte gewerbfleißige Bevölkerung dem Lande bringe, war ihm nicht entgangen; aus dem eigenen Lande konnte er (Otakar, pozn. K. J.) seine Kolonisten ziehen; ...* (20) Další část, která byla v německém znění, ale pro české byla vynechána, je podrobnější popis toho, jak Otakar dlouho odolával prosbám Štýrských o jejich ochranu z obavy, že bude narušen mír s Uhry. Palacký ponechává otevřenou otázku, zda Otakar tak, jak se tvrdí, tímto jednáním usplnil jejich vzpouru. V německém textu popisuje, jak jel Otakar o Vánocích bez vojska do Řezna, kde přijal slib věrnosti od stavů a dosadil na místo generálního kapitána věrného Voka z Rožmberka, nejvyššího polního maršála. (34) Celá tato část v českém textu chybí. V něm ale Palacký oproti německému znění doplnil explicitní tvrzení s vysokým stupněm pravděpodobnosti, totiž že: *Tím stala se neodvratnou nová rozhodná válka mezi Čechy a Uhry ...* (35). Také v další větě postavil na místo německého *...und der Kampf zugleich auf mehreren Punkten der ausgedehnten Gränze begann...* expresivněji laděné: *...a již v měsíci březnu 1260 na několika místech pohraničných strhnul se boj krvavý...* (36)

K dílčím odchylkám mezi oběma texty se řadí například změněné pořadí u výčtu: *...in Böhmen, gleichwie in Deutschland, ...* (s. 149), který je v české verzi otočen:

...jako v Němcích, tak i v Čechách. (5) Zde se jedná zřejmě o zdvořilostní formu, která uvádí na první místo příslušníky druhého národa. Za pozornost stojí také užití přívlastku *český*, který se v české verzi objevuje sedmkrát častěji oproti verzi německé a označení *království české*, které je v němčině nahrazováno prostým *Böhmen*. Např.: ...*wurde der oberste Burggraf des Königreichs...* (149), v češtině: ...*stal se nejvyšším purkrabím království Českého* (6); ...*und nach und nach in ein oberstes Landgericht für ganz Böhmen umstaltete...* (7), v češtině: ...*proměnila se pomalu v nejvyšší soud zemský v království českém...* (7); ...*allgemeinen Landrechts waren die Barone und Ritter des ganzen Landes, nicht der Prager Župa allein...* (8), česky: ...*povolávání byli páni a vládkové ze všech krajů českých, netoliko ze samé župy Pražské.* (8) Stejným způsobem pozměnil Palacký původní německou větu: *Konstituierung des algemeinen Landgerichts für das ganze Land* na českou formulaci, v níž je kladen důraz na výraz *Čechy*: ...*nejvyšší soud zemský pro celé Čechy.* (8) Také ve větě *úsilné plození a množení živlu německého v městech i krajinách českých* (19) je na rozdíl od německého *ungemeine Förderung des Städtewesens und der Kolonisation durch Deutsche* (19) akcentován prvek češství. Výraz *čeští páni* v české verzi byl v němčině vyjádřen substantivem *die Barone* (23) a podobně české *na královském dvoře Českém* bylo v němčině pouze jako *im königlichen Hause* (53). Ačkoli český text vykazuje jednoznačně zvýšenou frekvenci přívlastku *český* a také hojnější užití místního určení *v Čechách*, nelze z této skutečnosti vyvodit přesvědčivý závěr, neboť v textu existují (byť v nepatrném množství) místa, která vyznívají opačně. To znamená, že v německé verzi nalezneme v jedné větě dvojí užití *böhmisch* a *in Böhmen*: *Diese Gattungen, in welchen neben ursprünglich deutschen und slawischen Gebräuchen doch schon das römische Recht vorherrscht, bildeten die Grundlage des später sogenannten böhmischen Stadtrechts, dass bis zum vorigen Jahrhunderte seine gesetzliche Kraft in Böhmen behauptete.* (15) Zatímco v české verzi pouze jednoduché: *Nářízení tato, ve kterýchž vedle obyčejův a ráduův původně staroněmeckých a staroslovanských již římské právo předčí, stala se prvním základem a tak říkáže zárodkem potomního českého práva městského, ježto podrželo zákonnou platnost svou až do minulého století.* (15) V jiném případě je původně užitý pojem *böhmisch* ve větě: ...*die man von nun an mit dem Namen "deutsches Recht", im Gegensatze zu dem bisher im Lande üblichen (böhmischen) bezeichnete.* (17) V českém znění nahrazen výrazem *domáci*: ...*založení byvše na právé novém, kteréž pro rozdíl od dosavadního domáciho, nazýváno bylo právem německým.* (17)

V obou verzích jsou shodně uváděny latinské názvy zákonů. Německá verze byla bohatší o řadu českých výrazů, uvedených buď v závorkách, nebo užitých namísto označení německého (stejně jako tomu bylo i v předešlé kapitole). Např.: ...*schriftliche Register (desky saudní)*; ...*wurde der Titel und die Befugnis eines Poprawce von unserm hohen Adel gesucht*; ...*die Böhmen nannten sie insgemein Palcérik, nach ihrem Kopfsaar, dass sie nach Männerart zu schneiden (palcěr) und zu tragen pflegte*; ...*diese Zúda* Palacký zřejmě chtěl tímto způsobem zdůraznit původnost českých výrazů a prezentovat německé pojmosloví pouze jako výsledek jazykového překladu.

V německé verzi popisuje Palacký skutečnost, že ve veřejném životě a zvláště ve starodávné župní ústavě došlo za panování Otakara k podstatným změnám. V českém textu tuto skutečnost doplňuje hodnocením, že: *Nepochybujeme, že změny ty staly se v souhlasu se sněmem českým* (11); a dále již ve shodě s němčinou: ...*a ouřady královské mohl král vždy zřizovati dle zdání svého i osob těch, jež sobě zvolil byl do rady*. Palacký pokračuje v obou verzích tím, že se sotva sluší pochybovati o potřebě a prospěšnosti těchto oprav a v české verzi přidává následující text: ...*ano zapíratí ani tajiti nelze...*, že totiž valná část úřednictva župního zvykla byla nadužívatí moci... *Otakar... nemluvil o nich jinak, než jakoby oni sami vesměs byli škůdcové zemští...* (12)

Oba texty vykazují i několik málo posunů. Jedním takovým příkladem je věta: *Ferner waren diese Bauern von alten Lasten der Gesamtbürgerschaft, so wie von den Staatsfrohen befreit* (18); která je v české verzi vyjádřena s posunutou modalitou a zdůrazněním prvku němectví. *Hlavní ale rozdíl jevil se v tom, že oučastníci německého práva sprostěni byli všech povinností a břemen netoliko všeobecné poruky, ale i robot zemských...* (18) Právě změna v modalitě je jednou z častých odchylek, která oba texty odlišuje. Tak například to, co bylo v původním německém textu pouze konstatováno, je v českém uvedeno výrokem *tuším, že* (23), původně v němčině užitá *man sagt* (40) je v češtině vynecháno, původní nejisté *wahrscheinlich* (43) je v češtině *nepochybné*, jisté.

V původním znění konstatoval autor věcně, že král cítil vůči podstatně starší královně *úctu a vděčnost (Achtung u. Dankbarkeit)* (44) - v češtině *vážnost a úctu* - , nikoli však lásku. Náklonnost si získala šlechtična Anežka, se kterou měl potomky. V němčině *natürlichen Sohn und zwei Töchter*, v českém znění *syna levobočka i dvě dcerušky* (46) a pokračuje v němčině: *Wenn Otakar diesen seinen Kindern eine vor der Welt ehrenhafte Stellung zu geben sich bemühte...* Již z předchozí věty je zřejmá Palackého citovost k těmto dětem, která je vyjádřena užitím substantiv v diminutivním tvaru, ve druhé větě se přidává zdůraznění charakternosti krále, který své levobočky

miloval: *Že Otakar miloval pobočné dítky své a snažil se zjednati jim čestné postavení ve světě...*²⁰⁹ (46)

Poměrně překvapivá je změna, ke které došlo u původní německé věty, kde Palacký podtrhl prvenství Čechů v zemi užitím přívlastku *eingeborene*: *Und daß die Deutschen noch industriöser waren, als die eingeborenen Böhmen.* (21) Navzdory tomu, že toto řešení spadalo optimálně do celkové Palackého koncepce, autor ho v českém znění neužil a přívlastek vynechal: *Není pochybnosti, že za věku jeho Němci předčili nad Čechy v obojím ohledu.* (21) Je možné, že se Palackému jednoduše nepodařilo nalézt český ekvivalent výrazu *eigeborene* (ve smyslu pocházející od někud), a tak ho prostě vypustil. I tato řešení je nutno brát v úvahu, ačkoli nepůsobí přesvědčivě vědecky. Zařaďme je do kategorie “lidský faktor” v kapitole věnované důvodům změn ve dvou jazykových verzích Palackého Dějin.

V závěru této kapitoly se v české verzi projevuje autorova snaha jednak zdůraznit sepětí krále Přemysla Otakara II. s českým národem a dále také pokus prezentovat ho v pozitivním světle. Tam, kde bylo v německé verzi spojení *König Otakar* (49) nebo *König von Prag* (50) užil Palacký v českém vydání jednotně spojení *král český*. Tendence oslabit negativní prvek v Otakarově popisu je zjevná ze změny, kterou doznala německá věta: *Nach der mit verschwenderischem Luxus auf Silber und Gold, wie bei Otakar gewöhnlich...* (51) Negativně konotovaný výraz *verschwenderisch* nahradil Palacký bezpříznakovým *největší*: *Při stolování, jež s největším luxusem veskrze se stříbrným a zlatým náčiním, jak u Otakara obyčejně...* (51)

Podobně motivovanou se jeví kompenzace spíše negativně vyznívajícího popisu Otakarova *bohatství* a *okázalosti* přidáním přívlastku *nejštědřejší* do českého znění. Na rozdíl od původní věty: *...und kein Souverain Europas machte dem böhmischen Könige den Ruhm streitig, der reichste und prachtliebendste Fürst seiner Zeit zu sein* (52) vyznívá Otakar v českém znění sympatičtěji: *...a nebylo panovníka v Evropě, jenž by o králi českém Přemyslu Otakarovi II. bral byl v pochybu slovo to, že on byl nejbohatším, nejštědřejším a ve slávě nejokázalejším pánem věku svého.* (52)

Pouze na jednom místě zkoumané části textu je uveden rozdílný číselný údaj, tedy z hlediska kritiky překladu chyba. V původním německém znění je řeč o 19 tisících: *19 tausend Mark Silber* (41), ale v češtině o deseti tisících, které má zaplatit

²⁰⁹ Palacký tak v české verzi implicitně narážel na to, že Otakarova láska k nemanželským dětem se prosazovala proti papeži, který v říjnu 1260 vydal listinu, v níž odmítl práva nemanželských dětí na český trůn. Srovnej např.: Čapka, František: Dějiny zemí koruny české, s. 111

apoštolské stolicy ten, kdo nedodrží úmluvu: *10 tisíc hřiven stříbra*. (41) Motivace tohoto rozdílu není jednoznačná a nabízí se v podstatě dvojí vysvětlení. Buď jde o omyl, který by byl vzhledem k rozsahu textu a množství informací snadno pochopitelný, nebo se jedná o opravu, ke které Palackého vedlo zjištění nové skutečnosti.

Celkově lze konstatovat, že Palacký při sepisování české verze této kapitoly opět využil možnost korigovat svůj původně německy psaný text. Změny, které takto vznikly spadají do skupiny změn motivovaných, Palackým provedených vědomě. Jsou to v první řadě dodatečně přidané pasáže a také naopak místa vypuštěná. Dále do této skupiny patří posuny kompenzující určitou negativní konotaci v souvislosti s osobou krále Otakara. Také zvýšená frekvence pojmů *Čech a český* v českém vydání může být s výše popsanými výhradami zahrnuta do této skupiny. Kromě těchto *motivovaných* změn jsme identifikovali celou řadu posunů až omylů. Zde se jedná o změny nemotivované a autorem nezamýšlené nebo také o změny, které vznikly intuitivně. Palacký se jako člověk i jako historik vyvíjel, a tak se jeho určité tendence zesilovaly a pronikaly jeho dílo, ovlivňovaly jeho styl, aniž by si to autor sám vysloveně uvědomoval.

3.3.3. KNIHA XII. VÁLKY HUSITSKÉ OD R. 1419 DO 1431

Úvodv válek husitských – od polovice srpna 1419 do polovice máje 1420, čl.

1, 2. vyd. 1870

Vorspiele des Hussitenkrieges – von Mitte August 1419 bis Mitte Mai 1420,

II. Kapitel, vyd. 1847

Jedna ze stěžejních kapitol Palackého monumentálních Dějin byla napsána v německém znění v roce 1847 a v českém poprvé v letech 1849-50. Zajímavá je tato kapitola mimo jiné tím, že se k ní Palacký vrátil ještě jednou, aby ji v roce 1870 přepracoval. Jestliže bylo první české vydání psáno s německým téměř současně a rozdíly v obou verzích nejsou velké, pak je rozdíl mezi německou verzí a druhým přepracovaným vydáním v češtině velký. Rozdíly mezi první a druhou českou verzí jsou z velké části identické s těmi, které vznikly mezi německou a první českou verzí. Z tohoto důvodu představuje tabulka v příloze této práce srovnání německé verze a přepracovaného českého, tzv. druhého opraveného a rozmnoženého vydání.

Nejvýraznější změnu představují v českém znění nově zpracované a doplněné pasáže. Především se jedná o téměř osm normostran dlouhou úvodní část, zrcadlící dokonale Palackého názor na filozofii dějin. Palacký zde otevřeně popisuje a podrobuje kritice stav, ve kterém se země nachází po smrti krále Václava. Expresivně a s citovým zaujetím pro věc jsou vyjmenovávány jednotlivé nešvary doby, které způsobil náboženský fanatismus: *Fanatismus nábožný protrhal všecky společenské svazky, vyvrátil starodávné základy státu, zničil utěšené květy nauk a krásoumy, zdivočil mysl i zmařil blahobyt obyvatelstva na dlouhý čas.* (1) S vysokým stylistickým umem jsou popisovány hrůzy, ke kterým došlo pod heslem náboženství a víry, která však není pro tuto chvíli blíže specifikovaná a ani dána do souvislosti s českou národností: *...pod heslem náboženství a víry rozhostily se nešlechtnosti a hříchy, kde utuchla mezi lidmi láska, povzbuzeny náruživosti a vzteky, zaplašen pokoj a pořádek, spácháno hrůz a ohavnosti bez počtu, vyvolány boje a války neslýchané, povražděno lidu na statisíce, obořeny hrady, vyvracena města, popáleny vesnice, popleněny celé krajiny a obráceny v pustoty...* (11) Palacký zde dokázal svou vysokou jazykovou kompetenci, projevující se pestrou slovní zásobou a maximálním využitím synonymního lexika: *Kdo pojme a obsáhne myslí, kdo popíše všecky zločiny a neřesti, všecky pýchy a ukrutnosti, všecka utrpení, bolesti a křiky, pláče a úpění v palácích a i v chatrčích té doby?* (1)

Po takto kriticky naformulovaném úvodu přistupuje autor k vytvoření kauzálního vztahu mezi tímto zjevně neutěšeným a strašlivým stavem a důvody, které k němu vedly. Činí tak explicitně - otázkou: *...odkud přišly ty pohromy a hrůzy, kdo zavínil je, co bylo vlastní jejich příčinou* (1), na niž podá v dalším textu odpověď. V tuto chvíli je také činitel výše popsaných jevů pojmenován - *národ český* - s poukazem na to, že: *ne beztrestně zpronevěřil a opřel se řádům církevním své doby*. (1) Palacký rozhodně tvrdí, že by ke všem pozdějším hrůzám nikdy nedošlo, kdyby téměř celé křesťanstvo nemělo v úmyslu vyhladit Čechy, kteří byli nositeli nového náboženského přesvědčení: *Není pochyby, že by bohopusté ty hrůzy byly neudály se, kdyby Čechům, za příčinou nového jejich přesvědčení, bylo nestrojilo se násilí a nepřipravovala ouplná záhuba; kdyby celé téměř křesťanstvo bylo neobořilo se na ně a nehledalo vyhladiti jich z tváře světa*. (1) Viděno z této perspektivy jsou Češi vehnáni do boje *o bytí a nebytí* a jejich jakkoli strašlivý a krutý boj je tím legitimizován. Podle Palackého nikdo není neomylný, ale člověk jakožto *bytost rozumná i mravní* musí volit mezi *dobrym a zlým* a pokračuje: *...snažíc se k dobrému, nese a připodobňuje se k bohu. Náboženství pak to jest pravé, které k bohu vede. Cesty mohou býti rozdílné, jen cíl budiž tentýž a vůle upřímná. Bůh sám ví, proč na světě často tolik zlého předcházeti musí, aby následovalo dobré*. (1) Ve stejném duchu jsou podle Palackého v mnohém dobré také následky reformace, a to jak pro její příznivce - a poněkud odvážně - také pro ty, kdo jí zlořečili: *Zrušeno jest svůdné a nebezpečné domnění o bezprostředném náměstnictví božím na zemi a bezvýminečná někdy autorita lidská podřídila se zákonům vyšším a věčným. Či mní-li kdo, že stalo se jen náhodou a mělo by lehce váženo býti, že za naší doby kupříkladu hierarchie římská již nesažuje více panovníků světských dle libosti z trůnu jejich, že nerozpisuje válek krvavých pod znamením svatého kříže, že nedává páliti kacířů, neprodává odpustků, nesvatokupčí veřejně a nedopouští se i jiných nepřislušností, ...* (1)

Z celkového pohledu hodnotí Palacký počátky reformace navzdory dílčím prohřeškům kladně a řadí je do *řetězu pokroku a vzdělanosti světové*. (1) *Národ český* je v Palackého podání identický s *husitstvím* a tyto pojmy jsou užívány synonymně. Krutost, se kterou husité prosazovali své myšlenky, je ospravedlněna tím, že nevedli boj o slávu nebo materiální výhody, ale hájili vyšší ideály, svobodu jako přirozené právo, své svědomí a svou národnost: *...neprovozovaloť tu hry své mrzké, podlé sobectví, ano jednalo se o ušlechtilé potřeby ducha, o statky myslné, ne hmotné, a šlo, aspoň husitům, jen o svobodu, která všude jest právem přirozeným, nikoli pak o nějaké panování, ježto*

bývá obyčejně jen usurpací. Náčelníci husitští a vůdcové v boji nebažili ani po bohatství a slávě, ani po moci a vládě: byliť vždy a všude hotovi obětovati nejen jmění, ale i životy své za idey, za svatou věc svého svědomí a národnosti své. (1) A opětovně je v textu zdůrazněno, že husité nebyli první, kdo sáhl ke zbrani, ale byli k tomuto hrůznému řešení dohnáni postojem římské hierarchie, která požadovala jejich vyhubení a vyplenění: ...byloť jim brániti se, aby nezhynuli a vesměs vyplenění nebyli. (1) Toto nebezpečí vyvolalo u ohrožených husitů obrovský vztek a touhu po pomstě za urážky - Palacký zde na první místo staví národní cit - *citu národního i nábožného*. (1) Válka se tedy stala pro Čechy (Palacký v celém textu, jak jsme již uvedli výše, používá pojmy *Češi* a *husiti* synonymně) nevyhnutelnou a autor vysoce cení výkon, který *národ počtem neveliký* podal: *Věru v dějinách světa málo jest příkladu, že by národ počtem neveliký dokázal byl tolik hrdinné odvahy a síly, tolik nadšenosti a věhlasu, tolik obětavosti a vytrvalosti pospolu, jako nám je války husitské najevo stavi*. (1) Husitské úspěchy byly tak ohromné, že husité dospěli k názoru, že výsledek boje je ovlivněn *působením z nebes na důkaz pravdy*. (1) S tímto vysvětlením se Palacký nehodlá smířit, neboť: *Dějepisovca však jest povinnost nehověti pověrám a vykládati také mimořádné zjevy ze zákonů a příčin přirozených; zázrakové nemají místa v dějinách*. (1) V této větě je obsažena snaha Palackého o vědeckost výkladu a čtenář má být přesvědčen o serióznosti jeho bádání.

Palacký předkládá rozbor válečných úspěchů, kterých husité - čili český národ - dosáhli. Český národ vynikal nad jiné národy a k vysvětlení jeho mimořádných úspěchů nepostačí doposud zdůrazňovaný fanatismus. Přednosti husitů a celého českého národa byly duchovního a mravního rázu a jejich původ shledává Palacký ve společenských poměrech doby. Na počátku 15. století panovala v Čechách větší osobní svoboda a vzdělanost prostého lidu než kdekoli jinde a ani vtíravý feudalismus nezničil staroslovanského demokratického ducha, kterému byla cizí tělesná poroba. Otázku svobody vykládá Palacký tak, že sice existovaly rozdíly stavů zakládající se na dědičnosti jmění, ale v mnohem menší míře, než jak tomu bylo jinde v Evropě. Panství bylo málo a větší část země, alespoň dvě třetiny, byla v držení svobodných zemanů, poddaných jen samotnému králi. Zemané tvořili hlavní jádro české národnosti: *...z jejich řad vyšly bezmála všechny osoby, které vynikaly duchem, uměním a rázností vůle v rozmiškách a bojích následujících*. (1) Za znamenitou proměnu označil Palacký skutečnost, že v městském stavu zcela vymizel *německý živel*. Němci jakožto protivníci husitství opouštěli v nastalých bouřích svá sídla, jiní zahynuli poté, co se postavili na

odpor, a zbytek, který přijal nové vyznání, se rozplynul v české národnosti. Palacký se zmiňuje o postavení sedláků v Čechách té doby, kterým se říkalo *úročníci* nebo *lidé úroční* a kteří byli pravými majiteli svých práv a povinností, se svobodou volně prodávat a nakupovat a také stěhovat se podle libosti.

Palacký píše, že není možné pouštět se do dalšího výkladu, a tak pouze opakuje to, co již vyložil výše, a sice, že: *...v Čechách panovala vesměs větší osobní svoboda nežli v zemích jiných.* (1) Dále pokračuje vyzdvížením vysoké vzdělanosti, která je pro něj další hodnotou, kterou český národ v husitské době předčil ostatní národy. Palacký připomíná velký počet škol, kterými se Čechy mohly chlubit, a oceňuje přínos Karla IV., který pomohl šíření nauk a přirozené učenlivosti českého lidu do všech koutů Evropy. Celá řada národů se chodila do Čech vzdělávat. Nejvíce vynikala česká literatura, - jak Palacký zdůrazňuje - především přičiněním laiků. V obrozenském duchu a velmi pokrokově vyzdvihuje Palacký na tomto místě význam žen - *spisovatelkyň.*

Národní povahou a polohou země zdůvodňuje Palacký to, že: *touha po vzdělanosti brala v Čechách směr jednostranný, ba téměř výhradný, k oborům dotýkajícím se náboženství a víry.* (1) Tím, že byl lid ušetřen těžkých berních daní a také díky přičinlivosti českého ducha a průmyslu, se rozmohl nevídaný blahobyt. Palacký míní, že všechny tyto příčiny: svoboda, vzdělanost ducha a zámožnost, vedly k: *národní hrdosti a citu pro čest až téměř chorobnému ve všech vrstvách společnosti české, takže učinily Čechy nadmíru citlivými pro všeliké urážky.* (1) Předešlý výklad měl podle Palackého vysvětlit, proč se celý český národ mohl tak horlivě zapojit do boje o *interesy duchovní, o statky ideální. Jen svobodný člověk bývá schopen nadchnouti se pro idey a obětovati jim statek i život svůj; parobek nemívá mnoho smyslu pro ně, opoután jsa péčemi hmotného živobytí.* Zde připojil Palacký vsuvku, v níž vysvětlil porážku v bitvě na Bílé hoře tím, že masy lidu byly v té době již sklíčeny porobou.

Dále pokračuje Palacký zjištěním, že tam, kde je svoboda a hrdost, tam bývá také nejednota. Jak státní, tak i církevní jednota je udržována pohromadě autoritou, a proto se také husiti poté, co ztratili autoritu církve, začali tříštit. Přispěla k tomu zřejmě i předčasná smrt Jana Husa, který by svou osobní autoritou byl udržel v národě jednotu. Za husitství se podle Palackého objevila celá řada myšlenkových proudů, nejen náboženských, ale i politických, sociálních a filozofických, které našly své místo až v pozdějších dobách a o nichž se nám zachovalo bohužel jen velmi málo dokladů: *...objeví se nám netoliko biblický protestantismus ve všelikých formách svých, ale i*

racionalismus, socialismus a komunismus, demokracie, republikánství, zásady národnosti, panslavismus, chiliastické blouznění a pantheismus. (1)

Palacký pokračuje popisem napětí, ktereré vzniká mezi *lidským rozumem a nábožným citem*, a uvádí celou řadu názorných situací, které z této tenze vyvstávají: *Tak kupříkladu na obrazy svatých přenášívá cit nábožný časem úctu svatým samým povinnou, a pak marné se stává učení rozumu, že oni co díla rukou lidských nemají do sebe jiného významu a jiné ceny, nežli duch umělcův do nich vložil; když tedy ti, kdo věří, že jen bohu samému modliti se sluší, odstraňují aneb ruší je, aby nevedli snad k modloslužbě, spatřují v tom ti, kdo více citem vésti se dávají, nejen urážku svatosti, ale i pravou bezbožnost. Nápodobně kdo při vzývání boha, při službách božích z nábožné vroucnosti zvykli obětovati a do popředí staviti, co mají nejdražšího, těm nadarmo představuje se, že oučelem jak modlitby, tak i vši cti a slávy, kterouž bohu vzdáváme, není a nemůže býti nějaké skutečné (objektivné) zvelebení jeho, an člověk bohu nic ani přidati ani ujmouti nemůže, ale jediné naše vlastní (subjektivné) posvěcení se, naše vlastní prospívání v pobožnosti a v lásce. (1)*

A tak je v Palackého filozofii zdrojem sporů v národě a hlavním obsahem husitských dějin uvnitř české země, tíhnutí jedné jeho části k *nábožnému citu* a druhé k *rozumu*. Za hlavní dvě větve tohoto sváru označuje autor *kališníky*, mistry pražské, kteří jakkoli byli od Říma zatracováni a pronásledováni, nepřestávali býti katolíky ve všech svých hlavních zásadách v širším smyslu toho slova, tak jako v Palackého době vyznavači sjednocené církve řecké nebo arménské, a na druhé straně *táborité*, skuteční předchůdci protestantských církví nového věku. Pojem *husita* v sobě podle Palackého skrývá tuto neslučitelnost, zdroj rozbrojů a půtek. Za velké štěstí však považuje to, že nepřáteli husitů byli především Němci, kteří mezi těmito znesvářenými tábory nedělali rozdíl. Všechny husity považovali za *kacíře*, které se chystali *vyhladit* a tím skoncovat s českým národem. Národnostní moment sehrává v Palackého interpretaci centrální úlohu. Národnost je hlavním zdrojem jednoty husitů a také klíč k úspěchům, kterých dosáhli: *To byl pravý protilék nesvornosti české, an donutil Čechy hledati spásy své v solidaritě a ve společném pocitu národnosti, a protož nejen buditi povědomost její, ale také šetřiti mezi svými jednoty, svornosti a míru dle vši možnosti. Snahy takové a spojené s nimi štěstí válečné přispěly mocně ku povzbuzení a rozšíření ve všech vrstvách národu lásky ke vlasti a národní hrdosti, kterýmiž Čechové vesměs nepřestávali vyznamenávati se po celé téměř 15. století. (1)*

Úvod do problematiky husitských válek, kterým Palacký doplnil své přepracované české vydání, je pregnantním příkladem a také vyvrcholením jeho konceptu filozofie dějin. Je shrnutím toho, k čemu autor během desítek let své práce dospěl a co si vědom své nesporné autority a bez omezení cenzury dovolil napsat. Úvod měl podle Palackého přispět k *...snadnějšímu porozumění a spravedlivějšímu posuzování událostí následujících...* (1) A právě kategorie *spravedlnosti* hraje v celém výkladu důležitou úlohu. *Spravedlnost* je mostem, který vytváří kauzalitu mezi jednotlivými událostmi tak, jak je Palacký popisuje. Imperativu *spravedlnosti* Palacký zjevně podřizoval jak volbu informací, tak také styl, kterým je podával. Jedná se o vědomé úpravy původního textu, které mají přispět k větší akceptabilitě husitského hnutí v očích čtenáře a také vytvořit soulad s výše popsaným principem *spravedlnosti*.

V duchu těchto zásad upravil Palacký větu popisující smetání konšelů z novoměstské radnice. V německé verzi šlo o první krvavý čin: *Der bereits erzählte Fenstersturz der Neustädter Rathsherren (am 30 Juli) war die erste blutige Frucht der gegenseitigen Erbitterung* (4), zatímco v upraveném českém znění o pouhý první výjev rozhořčenosti: *Smetání konšelů z radnice novoměstské (dne 30. Jul.) byl první výjev zplozené tímto způsobem rozhořčenosti.* (4) Také původně strohé konstatování, že rozjitřené zástupy zaútočily: *...zuerst auf die verhaßtesten Klöster und Kirchen* (48) je v češtině podáno v souladu s logikou “*spravedlnosti*”: *Zástupové rozjitření obořili se nejprve outokem na ty kláštery a kostely, kterýchžto kněží nejvíce byli v nenávist upadli.* (8). Na jiném místě je v německém znění neutrální sdělení, že: *...König Sigmund, hielt sich während diese Vorfälle und bis Ende August in Ungarns Hauptstadt Ofen auf* (18), zatímco po úpravě je u čtenáře vzbuzen nepříznivý dojem tím, že neutrální sloveso *sich aufhalten* nahradilo negativně konotované *bavil se*: *...král Sigmund, bavil se v Uhřích v Budíně, zůstav tam až do konce měsíce srpna.* (18) Nesympatie vůči Zikmundovi posílila v českém znění také doplněná informace, ze které je zřejmá králova podlost. Zikmund je falešný, když jedná v rozporu s tím, co hlásá. Původní německá věta: *Da Sigmund noch immer die Vorsicht gebrauchte, sich über die Frage der utraquistischen Communion gar nicht entscheidend auszusprechen, sondern dieselbe als einen Gegenstand künftiger gemeinschaftlicher Erörterung darzustellen, ...* (73) vypadá po úpravě v češtině takto: *I poněvadž Sigmund užíval vždy ještě chytrosti té, že o rozdávání pod obojí jakožto věci, která teprv společným všech stran uzavřením rozhodnouti se měla, naoko nic sám nerozsuzoval (ačkoliv již dávno přikazoval ouřadům trestati kacíře, jakož náleželo), ...* (73)

Česká verze se po důkladném srovnání jeví oproti německé jako stylově expresivnější. Příkladem může být například německé spojení: *Die große Mehrzahl der Prager war, ..., seit Jahren entschieden hussitisch gesinnt...* (3) a jeho poetické vyjádření v češtině: *Větší díl Pražanů přilnuvše dávno celou duší k husitství,* ... (3) Tendence českého znění k většímu emočnímu účinku se projevila také v pasáži, kterou Palacký doplnil a která představuje z tohoto pohledu jedno z nejexpresivnějších míst Dějin. Ačkoli se jedná o citaci, zapadá tento úryvek velice dobře do celkového kontextu a činí český text podmanivým, citově silně příznakovým. Negativní emoce, které toto provolání přešpané v jeho celkové délce (v německém znění pouze ve zkrácené podobě) vyvolává, využívá autor k vytvoření kauzálního vztahu mezi obsahem provolání a *tehdejším stavem myslí českých*. Navzdory tomu, že je tato pasáž poměrně dlouhá, považujeme za zajímavé ocitovat ji celou jak v německém znění, tak v české úpravě. Německý text vypadá takto: *Das Schreiben überfloß von Gram und Erbitterung gegen die römische Kirche, die, nun nicht mehr Mutter, sondern Stiefmutter, wie die wüthendste Schlange endlich ihr Gift ergossen und mit bluttriefenden Händen das Kreuz, das Zeichen des Friedens und der Liebe nun zu Haß und zu Mord gegen sie erhoben habe; mit trügerischen Versprechungen von Absolution reuze sie die Deutschen, die natürlichen Feinde des böhmischen Volkes, zu einem Vertilgungskriege, zu welchem sie ohnehin schon längst Lust hätten. Das sei Bosheit über alle Bosheit: wer könne davon hören, ohne in Entrüstung zu gerathen, wer sie sehen, ohne in Thränen auszubrechen?* (93-94)

Čtenářům českého vydání je předložen text v této rozšířené podobě: *I poněvadž manifest ten, oplývající hořem a hořkostí proti církvi římské, živě a věrně jeví tehdejší stav myslí českých, uvedeme zde doslovně významnější některá z něho místa: "Papež a sbor kostnický, aby věrné vypleli z království, již mnohé lsti proti nám kovali jsou; a to pro nic jiné než pro tu pravdu boží o přijímání těla i krve Kristovy pod obojí způsobou. Ale nyní nejposléze ta církev, ne jako máteř, ale jako macecha a jako nejukrutnější hadice to, co ze zlořečené pověsti počala, zlořečený plod urodila jest a vešken jed smrtelný nás vylila, když na Družebnou neděli (17. Mart.) ve Vratislavi zjevně kříž ukrutný proti všem věrným našeho království krvavými vyzdvihla rukami, a porušenými usty a rty jedovatými provolala; a to pro nic pro jiné než pro tu pravdu boží svrchu řečenou.* A nato jest ten sbor s papežem nepřátely naše přirozené, Němce okolní, všude proti nám k nespravedlivému boji povolal a lživými je přívětivě odpustky od muk i od hříchů vyzval a vzbouřil. Kteříž třebas by žádné příčiny neměli, avšak na náš jazyk vždy

se zlostní; a jako jsou našemu jazyku učinili v Rýnu, v Míšni, v Prusech, a jej vyhnali, takéž nám míni učiniti a obsaditi místa vyhnanců. Ó zlosti a více než zlosti! I kdo je, ježto ji znamená a na ni se nerozhněvá? Kdo na to hledí a neslí? Ten kříž Pána Ježíše, plný trpělivosti a dobroty a neumějící bojů strojiti, ani odění ani střel, kterýž my vždycky ctíme a ctíti budeme, ti muži, od jichž oči všechna spravedlivost vypověděna jest, k odění vzbuzují a ku krveprolití, na našeho království poražení a hanbu věčnou. Protož prosíme vás, přátelé nejmilejší, abyste rozpomenouce se na udatné otce naše, staré Čechy, své vlasti milovníky horlivé, postavili se proti tomu zlému s námi a s obojí obcí velikého města pražského, Starého i Nového, jenž jsme se mezi sebou sjednali a za jeden člověk umluvili" atd. Poznamenati sluší se, že v celém tom provolání krále Sigmunda není ani slovem dotýkáno. (204) Důležitým a novým je v tomto českém textu prvek jazyka. Palacký zde explicitně vytvořil spojení národa a jeho definice skrze jazyk. Tato snaha motivovala i jinou změnu, při které byl výraz *zemský jazyk* v původní německé větě: *...bei der heiligen Messe das Lesen wenigstens des Evangeliums und der Epistel in der Landessprache gestatten...* (53) nahrazen explicitním označením *český jazyk*: *...při mši aby aspoň evangelium a epištoly v českém jazyku čísti se mohly...* (181)

Další nápadnou úpravou v novém českém znění je zvýšené užití hodnotících přívlastků nebo jejich vystupňování oproti německému znění. Příkladem českého expresivněji vystupňovaného adjektiva je věta, popisující působení tábořských duchovních. V německém znění jsou duchovní charakterizováni jako *nejvýznamnější duchovní*: *Die bedeutendsten Geistlichen, welche entweder auf die innere Entwicklung und Gestaltung des noch lange formlosen und wechselnden Lehrbegriffs Einfluß nahmen...* (41) V češtině je užito spojení *nad jiné výteční*: *Duchovní nad jiné výteční, jichžto působením buďto učení nové, dlouho byvši neurčité a proměnné, se ustálilo a učlátkovalo...*(39) Na jiném místě je obdobně původní strohé adjektivum *tatkräftig* v německém spojení: *...einige der thatkräftigen Männer* (44) v českém znění vystupňováno a doplněno o další synonymní variantu původního výrazu: *mužové někteří nad jiné rázní a smělí...* (44)

Příkladem bohatšího stylu v českém textu je výše zmíněné hojnější užití hodnotících adjektiv. Tak je tomu u charakteristiky Mikuláše z Pelhřimova, který byl v němčině jen pražským bakalářem: *Nikolaus von Pelhřimov, ein Prager Baccalar* (40), zatímco v češtině Palacký přidal jeho další, ve skrze pozitivní charakteristiku: *Mikuláš z Pelhřimova, pražský bakalář, muž učený i vážný.* (40) Stejně tak obohatil charakteristiku Martina Húsky, v němčině sice kladnou, avšak poněkud strohou ve

srovnání s pozdějším českým zněním. V němčině Palacký napsal: *Der aus Mähren gebürtige junge Geistliche Martin Houska, zugenannt Loquis, ein kühner Neurer von großer Gelehrsamkeit und Beredsamkeit*, ... V češtině potom přidal další přívlastky, představující Húsku v pozitivním světle: *Martin Houska, přijímím "Lokvis", rodem z Moravy, kněz mladý, ale v novotách nad jiné smělý, důvtipný, učený a převýmluvný*: ... (41) Tendence doplňovat hodnotící adjektiva nebo je znásobovat se projevila také na dalších místech. V němčině bylo původně neutrální spojení: *...dann die Feldherren*, kterému dal Palacký v českém znění kladné hodnotící znaménko: *...pak výtečné válečníky* (47), *...die Stärke dieser Partei* je v češtině rozvinuto na *...ale hlavní moc i síla strany*. (48) Také vazba *...das Verketzern der Utraquisten...* (26) byla v českém textu rozšířena na *...hanění a kaceřování podobojích...* (26)

V textu je ale také několik málo případů, ve kterých došlo naopak k redukcí původně bohatěji rozvinutého sdělení. Tak je tomu s původní německou větou: *Morgen bildeten sich in allen Stadttheilen Volkshaufen, um an den "Antichristen und Mahometisten" (so nannte man die Katholiken spottweise) für die seit einem halben Jahre erlittenen Kränkungen und Beeinträchtigungen Rache zu nehmen* (5), kterou Palacký upravil tak, že přidal přesný časový údaj -- 17. srpna -- a zároveň zestručnil sémanticky blízkou lexikální dvojici *Kränkungen und Beeinträchtigungen* na jednoduchý výraz *příkoří* v české větě: *Hned nazejtří ve čtvrtek dne 17. srpna ráno sbíhal se lid obecný po náměstích a ulicích, aby za všecka příkoří, která v posledním půlletí byl snášeti musel, odplatil se "těm antikristům a mahometistům", jakož tehdy katolikům přezdívatí byl obyčej*. (5) Podobně bylo zredukováno původní německé: *...durch Eifer und rücksichtlose Strenge gegen die Hussiten...* (11), na poněkud kondenzované: *...přísným svým proti husitství horlením...* (11)

Není bez zajímavosti, že se opačná tendence projevila na místě, kde původně užitý, kladně hodnotící přívlastek dával vyniknout negativnímu jednání husitů. Palacký v německém znění popsal, že husiti zbořili *krásný* arcibiskupský dvůr: *...zerstörten den schönen erzbischöflichen Hof*. V českém znění přívlastek *krásný* raději vynechal a ponechal již strohé: *...zbořili dvůr arcibiskupův*. (68)

Na několika místech původního německého textu byla vytvořena nežádoucí souvislost mezi negativními jevy a českým národem a Palacký se pokusil v novém českém vydání těmito vazbám vyhnout. Německá věta *...es schien, als hätte eine geistige Epidemie das Volk ergriffen...* (51) působí dojmem, jako by duševní epidemie zachvátila veškerý lid či dokonce celý český národ. V českém znění už je tato

interpretace vyloučena: ...bylot', jako by duševní nákaza jakási opanovala byla mysli lidské. (51) Podobně upravil Palacký jinou větu, ve které opět původně široký pojem *das Volk*, zahrnující český národ: *Die Kunde davon verbreitete in Prag große Bestürzung und Entrüstung; in der ersten Leidenschaft nahm das Volk Rache an der Fahne des Herrn von Wartenberg, welche ihm zu Ehren auf dem Prager Rathause aufgepflanzt war* (102), nahradil úzce vymezenou skupinou *pražské chátry*, na niž přesunul zodpovědnost za spáchané činy: *Pověst o tom rychle roznášena poděsila i popudila Pražany náramně; v prvním vzteku chátra pražská běžela mstít se na korouhvi páně Čeňkově, vlající jemu ke cti na radnici staroměstské*. (125)

Další tendencí, kterou můžeme ve změněném českém vydání pozorovat, je důraz na silnou vazbu husitského hnutí s prostým, selským lidem. Německá věta: *Die Taboriten aber blieben bei diesen bescheidenen Ansichten nicht stehe* (98) byla v českém znění právě v tomto duchu rozšířena: *Táboři však, a zvláště lid obecný odevšad k nim se hrnuvší, nezastavovali se při mírné kritice této*. (102) Domnívám se, že i důraz na slovo "lid" v české větě: ...*tamější mnichové větším dílem Němci a mezi nimi mužové učení, ježto již od roku 1414 přísným svým proti husitství horlením upadli byli v nenávist u lidu, jsou zajímáni...* (11) oproti původnímu: ...*die dortigen Mönche meist Deutsche und darunter einige gelehrte Männer, hatten schon seit 1414 sich durch Eifer und rücksichtlose Strenge gegen die Hussiten hervorgethan; sie wurden überwältigt...* (11) je příkladem autorovy snahy vytvořit ve svém výkladu pevný vztah mezi *husity a lidem*. Podobně doplnil Palacký na jiném místě původní bezpřívlastkové *sammelten viel Volk* (84) přívlastkem *selský*: *sebravše množství selského lidu*. (199)

Vzdáleně je možné do této skupiny posunů zařadit také větu, ve které je řeč o Janu Bradatém. V německém textu je popsán jako staroměstský starosta: *ja man beschuldigte den Altstädter Bürgermeister Johann Bradatý, obgleich gewiß mit Unrecht, daß er den Aufruhr sogar begünstigte* (6), ale v českém navíc také jako sládek: *ba purkmistr staroměstský sládek Jan Bradatý, brán od některých i v podezření, ač jistě bez viny, jakoby bouřem takovým shovívati chtěl*. (6)

Pozornost si zaslouží srovnání dvou skupin lexika, které z hlediska překladu představují poměrně velký problém, což se projevilo také v Palackého textu *Dějiny*, respektive v jeho německé a české verzi. První skupina těchto "problematických" pojmů zahrnuje slova slovo tvorné skupiny *Čech, český* a jejich německé ekvivalenty *Böhme, böhmisch*, popřípadě *Czeche, czechisch*. Nejedná se o problém nijak nový. Velkou pozornost mu věnoval například Jiří Kořalka ve své knize "Češi v habsburské říši a

v Evropě 1815-1914”.²¹⁰ Podrobněji se této problematice věnuje kapitola “terminologie” této práce. V české a německé verzi zkoumaného oddílu *Úvody válek husitských* je v distribuci pojmů *Čech, český* patrná rozkolísanost. Na řadě míst Palacký dodržel překladatelskou ekvivalenci těchto pojmů, z čehož je možné odvodit, že tam, kde zvolil řešení jiné, se jedná ve většině případů o změnu motivovanou. Jasná tendence, kterou je možné vysledovat, spočívá v nápadně vyšší frekvenci výrazu *Čech, český* v přepracované české verzi této kapitoly. Z německého *das was voring* jsou v češtině *příběhy české* a podobně také *diese vorbereitende Ereignisse* jsou v češtině konkretizovány a místně určeny *válka v Čechách se připravovala* - stejně jako *Verkündigung eines Kreuzzuges*. převedl Palacký do češtiny jako *prohlášení kříže na Čechy*, bezpřívlastkové *Königreich* je v češtině *království české*, německé spojení *von Wenzel hinterlassen* je v češtině doplněno místním určením *v Čechách po Václavovi zděděné*, německé *für die Hussiten* je v češtině ve dvou případech nahrazeno výrazem *Čechům*, německé blíže neurčené *des Landes* je v české verzi rozvedeno na *království českého* nebo *Čechům*, podobně je *Landessprache* nahrazena spojením *český jazyk*, německý výraz *Barone* je do češtiny převáděn jako *čeští páni* nebo *česká šlechta*, pojem *Volk* je v českém vydání doplněn přívlastkem *lid český* nebo také *národ český*. Nápadně vyšší výskyt výrazů *Čech, český* v české verzi je způsoben také tím, že jejich distribuce je obzvláště vysoká v pasážích, které Palacký dopsal a které v německé verzi nebyly. Názorně to dokazuje přehled obsažený v příloze této práce. Shrňme pouze to, že Palacký ve svém rozšířeném textu použil tyto výrazy v nějaké podobě 115krát, zatímco v německém vydání se výraz *Böhme* nebo *böhmisch* objevil pouze 34krát. V této kapitole se na žádném místě nevyskytuje německý termín *Czeche* nebo *czechisch*.

Druhou, z hlediska překladu komplikovanou, skupinu tvoří pojmy *národ, lid, vlast* a jejich německé protějšky *Nation, Volk, Heimat*. Podívejme se, jakým způsobem s nimi Palacký ve zkoumané kapitole pracoval.²¹¹ Také v tomto případě je možné předpokládat, že velmi dobře věděl o úskalích, která jsou v těchto pojmech obsažena, a celá řada míst byla z hlediska kritiky překladu v souladu s ekvivalencí také převedena: *Volkversammlungen* - *hromady lidu, nationale* - *národní, Böhmische Nation* - *národ český*. Tyto ekvivalentně vytvořené dvojice jsou důkazem pro motivovanost změn, které princip ekvivalence narušují. Komplikovanější je hodnocení dvojice, která se

²¹⁰ Kořalka, Jiří: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, s. 40-66

²¹¹ Názorně jsou všechna překladatelská řešení, v nichž se některé z těchto lexik vyskytuje, uvedena v příloze.

v Palackého textu objevuje velice často a která je řešena dvojím způsobem. České substantivum *národ* nebo přídavné jméno *národní* bylo v původním textu až na dvě výjimky odvozeno od slova *Volk*, a nikoli *Nation*. Zároveň však Palacký vytvořil z hlediska ekvivalence vhodné dvojice: *lid - Volk* a jejich odvozené varianty *lidu spousty - Volksmassen*, *hromady lidu - Volksversammlungen*. V českém textu je tedy naprosto prokazatelná tendence důrazu na výraz *národní* a také na spojení *národ český*, které se ale objevuje především v nově dopsaných částech textu.

Podívejme se na konkrétní případy překladatelských řešení, která je třeba hodnotit jako neadekvátní a z hlediska kritiky překladu také chybná.²¹² Především jsou to všechna místa, kde je namísto původního *Volk* užito výrazu *národ*: *Volk - národ*, *Volk in Böhmen - národ v Čechách*. Ještě zásadnější a prokazatelně motivovaná je změna původního *Volk* na české *národ český*, nebo v jiném případě na *strana národní*. Autorova identifikace se čtenářem českého textu je zřejmá ze změny výrazu *Volk* v německém textu na subjektivně zabarvené *národ náš* (52) v textu českém.

Velice významný je často zmiňovaný posun zemského pojetí v německé verzi k pojetí národnímu ve vydání českém. V souladu s touto změnou filozofií dějin upravil Palacký několik vět i v této zkoumané kapitole. Původně zemsky pojímaná a termínem *Böhmen* vyjádřená závěrečná myšlenka této kapitoly: *So wurde endlich die Entscheidung über Böhmens Schicksal dem Lose der Waffen allein anheimgestellt!* byla změněna na českou, výrazně národně zabarvenou formulaci: *Tak tedy zavěšen osud národu českého na rozhodný úsudek zbraně a války samojediné!* (130) Stejným způsobem upravil Palacký také jinou větu, v níž je v německém znění řeč o zemi: *...wenn er (Sigmund) auch die Klugheit hatte, seine Gesinnung dem Lande gegenüber nicht allzuschroff auszusprechen* (33), ale v českém o národě - o Čechách: *...ačkoli z pouhé opatrnosti a chytrosti nezjevoval tohoto smýšlení svého tehdy ještě zostra naproti Čechům*. (33)

Jako poslední příklad jasného posunu původně zemského chápání dějin k pojetí národnímu je věta, ve které v němčině Palacký užil spojení *strany v Čechách*: *...im Allgemeinen dreierlei Ansichten, und in deren Folge dreierlei Parteien in Böhmen sich bildeten*. (35) V českém znění položil důraz nikoli na zemi, ale na *národ*: *...usadilo se v*

²¹² Tato formulace a také metoda hodnocení si neklade za cíl zhodnotit dílo Palackého jako standartní překlad, ale je zde užita pouze jako metoda pomocná. Palacký nebyl překladatel, ale původní autor, který koncipoval svoje dílo dvakrát, pokaždé v jiném jazyce. To, že přitom vycházel vždy z původně napsaného textu a v prvé řadě se ho snažil sám nebo s něčí pomocí přeložit a potom teprve dál upravit, legitimuje při hodnocení obou textů právě využití metody kritiky překladu.

Čechách vesměs troje mínění a dle toho utvořily se také vůbec tři hlavní strany v národu. (35)

Podívejme se, jak je to s časovým určením popisovaných událostí. V obou verzích je řada míst, na kterých Palacký přesně dodržel shodné údaje. Kromě toho nalezneme ale i taková, která jsou přesnější v českém než v původním německém znění. Tak je tomu například u událostí, které v němčině datovány nebyly: (*sandte der Magistrat*) ...sobald sich der Sturm nur einigermaßen gelegt hatte, sämtliche gefangene Rathäuser unter sicherer Bedeckung in das Kloster Sedletz bei Kuttenberg, wo sie gastfreie Aufnahme fanden. (15), ale v českém znění ano: ...jakmile bouře jen poněkud utiřila se, vypravili (10. Aug.) všechny mnichy kartouzské pod bezpečnou stráží do kláštera sedleckého, kdežto (22. Aug.) přijati jsou pohostinskou. (15). Také na jiných místech je česká verze v datování přesnější. Přibližný údaj v německém textu: ...hielt sich König Sigmund drei Monate lang (5 Januar bis Anfang April) auf dem Reichstage in Breslau auf (104) je v češtině upřesněn: ...král Sigmund sněmoval ve Vratislavi celé tři měsíce napořád (od 5. ledna do 8. dubna) (104), v němčině obecné ...seit dem November des vorigen Jahrs. (106) je v češtině zkráceno o poznámku loňského roku a datováno s přesností na den: ...4. listopadu. (106) Na jednom místě byl Palacký přesnější v původním znění: Am dritten Tag (19 August) wendete sich das Volk... (13) než v přepracovaném českém: Třetího dne obořil se lid... (13) V jednom jediném případě se údaje neshodují. V německém znění je udán 30. březen, ale v českém 3. březen. (101) Vzhledem ke shodě v první číslovce se jedná o tiskovou chybu nebo překlep.

Při srovnání byly nalezeny také určité sémantické posuny a dílčí změny. V německém znění byli rytíři charakterizováni jako *spřátelení s králem*: ...dessen Ritter, in vorhinein auf die Zahl 24 und auf die vornehmsten Männer der Christenheit beschränkt, dem Könige als ebenbürtig und als näher befreundet angesehen wurden (23), ale v českém jako jeho *strýcové*: ...rytíři řádu toho, jichž mělo býti více než 24, a to nejčelnějších mužů z celého křesťanstva, považováni vůbec za královy rovně a jako za strýce jeho. (23) Palacký popisuje muže, na jejichž věrnost a oddanost král spoléhal, a uvádí Václava z Dubé a Lešna. V německém znění je řečeno pouze tolik, že je známý z Kostnického koncilu: ...der vom Konstanzer Concilium her bekannte Wenzel von Duba aus Lešno... (36) V české verzi je zdůrazněna skutečnost, že ti, na které se král mohl spoléhat, měli dobrý vztah k Husovi. V této intenci je Václav z Dubé a z Lešna

v českém vydání charakterizován jako Husův přítel: ...*Václav z Dubé a z Lešna, někdy Husův přítel ze sboru konstantského známý, ...* (36)

Určitá nepravidelnost se objevuje také v užívání pojmů, souvisejících s otázkou víry. V první řadě jsou to termíny označující husity a jejich hnutí. Palacký jejich užití v české a v německé verzi řešil rozdílně. Zatímco v německém textu je zpravidla řeč o husitech (*Hussiten*), utrakvistech (*Utraquisten*) nebo kacířích (*Ketzer*), v českém textu je škála výrazů poněkud širší a sahá od výrazu *husité* a *utrakvisté* přes synonymně užívané pojmy *Češi* a od nich odvozené varianty *český národ* a *český lid* až po řídčeji užívaný termín *kacíř* a poněkud distancovanější spojení *vyznavač husitství*. V německém vydání se hovoří o snaze pojistit svobodu náboženství pro *husity*: *Die betrafen vor allem die Zusicherung einer vollkommenen Religionsfreiheit für die Hussiten...* (25), ale na stejném místě je v české verzi sémantické pole rozšířeno a řeč je o svobodě náboženství pro *Čechy*: *Článekové tito směřovali především k tomu, aby pojištěna byla Čechům dokonalá volnost v náboženství...* (25)

Také termín popisující v němčině husitství jako učení, tzv. *Hussitismus*, je v českém znění nahrazován širší škálou výrazů. Najdeme zde shodně termín *husitství*, ale také např. *nové učení*, nebo opět rozvedenější vazbu *husitská víra*. Německé spojení ...*der eifrig hussitische Baron...* (101) je v českém znění lehce upraveno na ...*muž nad jiné horlivý... u víře husitské* (210), jinde byla původní německá a s větší strohostí vyjádřená myšlenka: *Die große Mehrzahl der Prager war, wie wir im vorigen Buche berichtet haben, seit Jahren entschieden hussitisch gesinnt; daher hatten die letzten Versuche des Königs, den Hussitismus einzuschränken und die katholische Kirche wieder zu erheben, so wie das Benehmen der katholischen Geistlichen in den ihnen seit Februar 1419 zurückgegebenen Stadtkirchen, großes Missvergnügen erzeugt* (3) nahrazena v českém znění jednak expresivnější, ale také stylisticky bohatší formulací: *Větší díl Pražanů přilnuvše dávno celou duší k husitství, byli již za posledního pŕlletí krom toho velice rozdrážděni, tu královým usilováním zameziti pokud možná učení nové a zvelebiti opět církev starokatolickou, tu chováním se kněží katolických ve chrámech jim v únoru 1419 navracených.* (3)

V německém vydání užil Palacký na jednom místě výraz *věřící* (*Gläubige*), jehož sémantické pole je širší než u pojmu *křesťan*, který zvolil při formulaci v českém textu. Německá věta: ...*der wahre Gläubige müsse seine Gegner durch Geduld entwaffnen... wenn aber ein grausamer Feind die Gläubigen mit offener Gewalt zu vertilgen drohe und es kein anderes Mittel gebe, die Unschuldigen vor Blutvergießen*

und Vernichtung zu schützen, so sei das Kämpfen mit dem Schwert zur Vertheidigung der Bekenner der Wahrheit nicht nur gestattet, sondern auch geboten (54) je tedy šířeji interpretovatelná než česká věta: ... *pravý křesťan že má přemáhati protivníka svého trpělivostí... když by ale nepřítel ukrutný vyhladiti chtěl věrné křesťany hrubým násilím a nebylo by ovšem prostředku jiného, jimž by mohli přichráněni a zachováni býti, tehdáž nejen že dovoluje se bojovati mečem pro obranu vyznavačů pravdy, ale že se i nařizuje.* (54)

Jak jsme již uvedli výše, liší se od sebe obě jazykové verze ve zkoumané kapitole z velké míry především svým rozsahem. Ve druhé české přepracované verzi Palacký na jedné straně několik málo informací obsažených v původním německém textu vypustil, zároveň však rozsáhlé pasáže přidal. Pro celkový obraz rozdílů mezi oběma vydáními jsou i tyto změny podstatné, a proto se na ně podíváme důkladněji. V první řadě se jedná o velice dlouhou úvodní pasáž, kterou Palacký do druhého českého vydání dopsal a kterou jsme již popsali a rozebrali v úvodu této kapitoly.

Dalším místem, na kterém Palacký český text nepatrně rozšířil, je líčení obsahu článků, které měly v Čechách pojistit volnost v náboženství. V obou textech je shodně líčen požadavek vůči králi Zikmundovi, aby umožnil přijímání podobojí, aby zamezil hanění a kacířování podobojích pod hrozbou vypovězení ze země, aby u papeže zjednal zastavení klatby a povolení kalicha nebo alespoň odložil rozhodnutí v této otázce až do konání příštího koncilu a aby nikde nedovolil úřadovat kněžím ve světských úřadech.

Německý text byl delší o větu, kterou autor v českém vydání nezopakoval: ...*(selbst in ihren eigenen Besitzungen nicht)*²¹³ *zugestehen, der Simonie bei allen kirchlichen Handlungen und Verträgen kräftig steuern...* (26) V českém textu výčet požadavků naopak rozšířil o jinou větu: ...*aby kněží nevládli zbožím a platy a lidmi právem světským, ale od světských lidí aby potřebu podle zákona božího měli*"; *aby svatokupectví páchané skrze taxy ve dvoře arcibiskupově i jinde po kostelích navždy zastaveno bylo.* (27)

V souvislosti se 17. zářím 1419 popisuje Palacký shodně v obou verzích setkání obce na hoře Bzí, kde bylo proneseno svolání k lidu. V německé verzi je stručně konstatováno pouze to, že šlo o svolání "ke všem věřícím Čechům" (*an alle gläubigen Böhmen*). (49) Český text je jiný. Svolání je zde charakterizováno jako ...*líčení úmyslů a ducha rozmáhavšího se té doby v obecném lidu českém* (49) a na rozdíl

²¹³ závoroku užil Palacký

od německého vydání je toto provolání čtenáři Dějin také prezentováno. Palacký tento text považoval za natolik významný pro svoje líčení, že ho v českém znění obsáhle rozebral a zčásti také ocitoval. Jedná se o pasáž s celou řadou rétorických otázek a odpovědí, čímž je u čtenáře docíleno přesvědčovacího efektu. Tuto slohotvornou formu Palacký v Dějinách nevyužíval nijak často, a proto se tato pasáž jeví jako poměrně citově exponovaná. *Jižť (prý) zjevně viděli ohavnost velikou stojící na svatém místě, jakž předpověděna byla od Daniele proroka: totiž posměch a rouhání, potlačení a zavržení pravdy boží, a pod jménem svátosti a dobrotivosti přílišné zvelebení vši pokryské zlosti Antikristovy. Komu (prý) nemělo se toho zželiti? Kdo neměl toho litovati, lkáti a plakati a ku pánu bohu volati s syny izraelskými v Egyptu?* (50) Role aktérů je v očích příjemce textu ospravedlňována a uváděna v soulad s pravou křesťanskou vírou: *Oznamovaliť tam přítomní, že jejich “na hory a na pole scházení” nemělo jiného oučele, nežli aby účastni se stali poučení spasitelného, založeného v zákoně božím, a aby přijímati mohli svátost těla i krve Pána Ježíše Krista, na památku jeho umučení a jejich vykoupení a na zachování a posílení své v životě spasitelném.* (50)

V obou textech jsou účastníci vyzváni k dalšímu setkání, tentokrát na den sv. Jeronýma ráno ke Křížku. V němčině je tato událost uvedena opět velmi stručně a věcně: *...und setzte die nächste allgemeine Zusammenkunft wieder auf den 30 September und zwar auf die “U křížkův” (bei den Kreuzen) ganante Anhöhe hinter Jeseniz, 4 Stunden südlich von Prag, an.* (50) V českém znění Palacký také na tomto místě uvedl zprávu do širších souvislostí a představil čtenáři bohulibý motiv pro toto setkání: *A protož, nejmilejší, žádáme a prosíme vás, pro pána boha a vaše spasení, abyste s námi se všemi sešli a sebrali se v sobotu den sv. Jeronýma (30. Sept.) ráno u Křížku (na oulehlích na benešovské silnici na té hoře za Ládvím ku Praze jedouc) k jednotě božské o svobodu zákona božího a prospěch spasitelný i počestné dobré všeho království...* (50)

V českém textu jsou také explicitně uvedeny tehdejší požadavky na změny, které se netýkají pouze církve, ale také světské moci a každodennosti, a čtenář se tak může sám přesvědčit o jejich oprávněnosti: *...aby úrazové a pohoršení zjevná i rozdílové byly staveni, a kažení s pomocí pána boha, krále, pánů, rytířů ba panoší i vši obce křesťanské.* Významná je věta, kterou Palacký přidal opět jen do českého textu a která má podtrhnout fakt, že Češi neměli vůči Zikmundovi žádné předsudky, původně mu důvěřovali a nepovažovali ho za nepřítele “božího zákona”. Realita je v Palackého podání přesvědčila o opaku a jejich pozdější jednání je tak zdůvodněno a

ospravedlněno. *Dovolávání se pomoci také "královy" k osvobození zákona božího dává významné svědectví, že v obecném domnění lidu českého Sigmund té doby ještě nebyl považován za rozhodného nepřítele "pravdy zákona božího."* (50) V závěru této pouze české pasáže Palacký shrnuje prostředky, kterými byl lid přilákán na stranu husitsví: *Slova provolání tohoto a časté vyzývání příkladů hrdinnosti lidu izraelského při hájení víry své dávají najevo způsoby a prostředky, kterými podařilo se horlitelům husitským přivábiti lid k sobě a k dotčeným táborům.* (50)

Dalším místem, na kterém došlo v druhém českém znění oproti původnímu německému ke změnám v rozsahu textu, je pasáž, popisující rozdělení strany výstřední na dva proudy. V němčině byly charakterizovány jako na jedné straně směr, jehož přívrženci byli "muži činu", nebo spíše vyznavači pasivity. Jedni sahalí ke zbraním, druzí snili o příchodu soudného dne: *In diesem kritischen Momente äußerte sich der Geist der extremen Partei nach zwei Richtungen hin, je nachdem ihre Anhänger entweder Männer der That waren, oder mehr der Contemplation sich zuneigten. Die Einen suchten ihr Heil in den Waffen, die anderen träumten von dem hereinbrechenden jüngsten Tage.* (81 a 82) V českém textu Palacký tuto charakteristiku vypustil a nahradil ji větou, v níž je obsaženo hodnotící stanovisko: *V této kritické době náčelníci strany výstřední, která později soustředila se v městě Táboře, duchovní i světští, osvědčili mnohem více předvídavosti, odhodlanosti a činnosti nežli pražští jejich soupeřové.* (81 a 83) Shodně v obou verzích popisuje to, jak vykladači bible (v němčině navíc s charakteristikou *mit mehr Phantasie als Verstand begabten Bibelleser* (84)) předpovídali příchod soudného dne. V české verzi Palacký doplnil, že tak činili, aby povzbudili celý národ *ku povstání a k boji* (84) a přidal také informaci o tom, že vykládali z evangelia sv. Matouše, a na závěr potvrdil působivost těchto slov: *...vykládali mu celou kapitulu 24 evangelium sv. Matouše o znameních, která dle řeči Krista Pána oznamovati měla příchod jeho na zemi a skonání světa; i nelze zapírat, že znamení ta dle citu a fantasie jejich dopadala dosti zřetelně v tu dobu.* (86) V souvislosti s popisem situace kolem výstřední strany obohatil Palacký svůj český text také na dalším místě. V obou textech popisuje význam, jaký si získalo chiliastické učení, rozpracované již v "prvotní křesťanské církvi" a přizpůsobené soudobým podmínkám. Zatímco v německém znění cituje z obsahu tohoto učení celkem stručně: *...dann werde Christus in seiner Herrlichkeit wieder vom Himmel steigen, und ein Reich der gerechtigkeit auf Erden stiften, in welchem es keine Herren und Knechte, weder Sünde noch Noth, auch keine anderen Gesetze als die des lebendigen freien geistes*

geben werde; die dann Überlebenden, in den Staub paradisischer Unschuld zurückversetzt, werden keine körperlichen Bedürfnisse und Leiden mehr kennen, auch keiner Kirchen-Sacramente zu ihrer heiligung bedürfen u. s. w. (89) a končí větou, týkající se role, kterou v šíření těchto myšlenek sehrál Martin Hůska. Zmíněn je zde také neblahý dopad, ke kterému jeho nadšení vedlo: *Der junge Priester Martin Hauska scheint der vorzüglichste Urheber dieser chiliastischen Schwärmerei gewesen zu sein, die man jedoch bald wieder fahren ließ, ja noch vor Ablauf von zwei Jahren, nachdem sie zu ärgerlichen Verirrungen Anlaß gegeben, auf einer taboritischen Synode sogar verdammlich fand.* (90) Tuto větu Palacký v českém znění vypustil, a naopak rozšířil citace z původních textů, které se zachovaly a jejichž obsah byl stvrzován biblickými texty ze Starého i Nového zákona. Jedná se o líčení barvitá a napínavá, slohově vysoce expresivní a Palacký jejich zařazením svůj původní text významně zpestřil: *“Pospěšte”, praví se tam, “a chvátejte utéci zprostředka zlých jako z ohně a nepochybuje ani se svodíte, žeť jest vůle Kristova, abyste se shromáždili s božími vyvolenými v tom času velikého zarmúcení. Kristus dí: Kdokoli opustí dům, bratří, sestry, neb otce a mateř, neb zemi a roli pro jméno mé, stokrát více vezme a život věčný obdrží. Protož, bratří a sestry, kdež víte, ano se tělo Kristovo rozdává se všemi kusy pravd božích, tu se shromažďte v čas pomsty a zámutku největšího...” ... “Aj, lide můj, vejdi do pokojů svých a zavři dvěře své za sebou: schovej se na maličkou chvíli, dokudž nepřejde hněv. Nebo aj, hospodin béře se z místa svého, aby navštívil nepravost na obyvatelích země!” (Izaiáš 26, 20-21) “Veliký bude den Páně a hrozný velmi: a kdo bude moci jej snést?” (Joel, 2, 11) (89)*

Na samém závěru přidal Palacký kauzální a zároveň sugestivní vysvětlení toho, co podle něho bylo hlavním smyslem tohoto učení. Výrazně apelativním prvkem obsaženém v této větě je uvozená pasáž, v níž Palacký hovoří o nebezpečí, které “české zemi hrozilo”: *Netřeba dokládati, ano patrné jest, že sestředění moci národní k odporu proti “králi uherskému, jenž již vytáhl z Uher, aby obrátil zemi českou v pustotu”, bylo vlastním účelem učení tohoto, proti němuž mistři pražští, a zejména M. Jesenic, nadarmo polemisovali. Byliť to počátkové chiasmů, o kterémž později šíře mluvíti budeme.* (89)

Stejně jako u výše zmíněných pasáží, je také v následujícím příkladu český text rozšířen o dlouhou citaci z autentického textu. Jedná se o společný manifest obce, který Palacký v českém textu charakterizuje jako “oplývající hořem a hořkostí proti církvi římské” a “živě a věrně jevící tehdejší stav myslí českých” (112) v německém podobně

emočně zaujatě a s metaforickým obrazem matky, která přestala být matkou a stala se macechou: ...*die* (římská církev, pozn. K. J.), *nun nicht mehr Mutter, sondern Stiefmutter, wie die wüthendste Schlange endlich ihr Gift ergossen und mit bluttriefenden Händen das Kreuz, das Zeichen des Friedens und der Liebe nun zu Haß und zu Mord gegen sie erhoben habe.* (113) V českém znění Palacký tuto metaforu nepoužil, ale ocitoval text manifestu v jeho plné délce. (114) Na závěr pouze upozornil čtenáře na to, že v celém prohlášení není zmínka o králi Zikmundovi. Podobně postupoval Palacký v českém znění také na dalším místě. V německém textu pouze shrnul obsah textu *Provolání ke všem Čechům a Moravanům* (118), zatímco českému čtenáři předložil celý text v jeho původním znění. (119)

Nejvýraznější změnu v českém znění, které vzniklo o dvacet let později než původní německá verze, představují nově zpracované a doplněné pasáže. Především úvod do problematiky husitských válek, kterým Palacký své přepracované české vydání doplnil, je pregnantním příkladem a také vyvrcholením jeho konceptu filozofie dějin. Je shrnutím toho, k čemu během desítek let své práce dospěl a co si, vědom si své nesporné autority a bez omezení cenzury, dovolil napsat. V české verzi zjevně podřizoval jak volbu informací, tak také způsob jejich podání imperativu spravedlnosti. Velice často jsme narazili na vědomé úpravy původního textu, jež měly přispět k větší akceptabilitě husitského hnutí v očích českého čtenáře a také vytvořit soulad s výše popsaným principem spravedlnosti. V novém českém znění je oproti německému zvýšené užití hodnotících přívlastků nebo jejich vystupňování. Patrná je také tendence českého znění k většímu emočnímu účinku. Při srovnání byly nalezeny také určité sémantické posuny a dílčí změny. Nejzásadnější je často zmiňovaný posun zemského pojetí v německé verzi k pojetí národnímu ve vydání českém. V souladu s touto změněnou filozofií dějin upravil Palacký některé věty i v této zkoumané kapitole. Původně zemsky pojímané, německy vyjádřené myšlenky, byly v češtině změněny na formulace výrazně národně zabarvené.

3.3.4. Rozdíl mezi první a druhou českou verzí kapitoly

„Úvody válek husitských“

Úvody válek husitských zpracoval Palacký v českém znění dvakrát.²¹⁴ Pro srovnání české a německé verze jsme zvolili vydání druhé, protože změny, ke kterým došlo, jsou markantnější a z hlediska našeho zájmu také zajímavější. Srovnání německého textu s přepracovaným českým zněním nám umožňuje zkoumání myšlenkových pochodů, ke kterým Palacký dospěl, a popsání posunů, které jeho myšlení o dějinách zaznamenalo. Zároveň je však zajímavé porovnání obou českých verzí.

Vycházíme-li ze skutečnosti, že změna jazyka s sebou nese celou řadu komplikací v oblasti jazykově pojmenovávací (problematika překladu), které mohou vést ke vzniku některých nemotivovaných rozdílů, při srovnání metatextu a jeho přepracované varianty v tomtéž jazyce získáme rozdíly výhradně motivované a pro hodnocení změny autorových postojů také rozhodující. Z tohoto důvodu se nyní podíváme podrobněji na rozdíly mezi prvním a druhým vydáním zkoumané kapitoly v českém znění.

Nejnápadnější je rozdílná délka obou kapitol a poněkud nové členění na odstavce. Většina úprav, které Palacký učinil, spočívá v obohacení textu o nové informace. Druhé vydání je tedy podstatně delší než vydání první. První vydání neobsahovalo (stejně jako německé znění) úvodní pasáž, kterou nalezneme pouze v druhém přepracovaném vydání.²¹⁵ Oba texty pokračují v naprosté shodě až do místa, kde je řeč o svolání „obce“ na Bzí hoře ze 17. září 1419. Zatímco v prvním českém (a také německém) znění je toto svolání pouze zmíněno, spolu s oznámením o dalším setkání „U Křížkův“, v druhém přepracovaném znění předložil Palacký čtenářům podrobný popis prohlášení včetně citací a zakončil ho větou: *Slova svolání tohoto a*

²¹⁴ Dvojitý výklad husitství (v prvním a ve druhém přepracovaném vydání) byl již mnohokrát rozebírán. V prvním vydání třetího, husitského dílu Dějin z roku 1850 vykládá Palacký vznik husitského hnutí bojem slovanství s němečtím. O dvacet let později, ve druhém vydání z roku 1870-71 ho vykládá z českého pojetí křesťanského života, přičemž národní ráz husitství je tu pozdějšího původu. Hnutí náboženské probudilo k životu i princip národní. (Fischer, Josef: František Palacký o minulosti pro budoucnost, 1926, s. 18-19). Palacký tento posun učinil v reakci na útoky C. Höflera, který snižoval hodnotu husitství důkazem, že je výhradně nacionální. Josef Fischer dokazuje, že se u Palackého nejedná o dvojitý výklad protichůdný: *Neboť jak boj slovanství s němečtím, (výklad nacionální), tak boj za svobodu přesvědčení proti absolutní autoritě církve (výklad nábožensko mravní) spadá pod též nejširší princip Palackého pojetí českých dějin: zápas demokracie s aristokracií (absolutismem).* (Fischer, Josef, s. 19.)

časté vzývání příkladů hrdinnosti lidu izraelského při hájení víry své dávají najevo způsoby a prostředky, kterými podařilo se horlitelům husitským přivábiti lid k sobě a k dotčeným táborům. (50)²¹⁶ A opět se oba texty dokonale shodují a při jejich srovnání byla nalezena pouze nepatrná odchylka. Původně byl jako autor spisu, v němž byla shrnuta podstata sporu o to, zda je dovoleno bojovat za svobodu božího slova brannou mocí, či nikoli, uveden pouze M. Jakoubek ze Stříbra, ale v rozmnoženém vydání přibyl jméno M. Křišťana z Prachatic. Kromě této nepatrné změny se oba texty na téměř deseti stranách naprosto shodují až do místa, kde jsou popisovány rozkazy ke královským městům a úřadům. Shodně je v obou verzích popsán králův požadavek vyvarovat se “viklefství”, zastavení rozbrojů proti svaté církvi římské, zákaz pomáhat plzeňským, píseckým a hradeckým a dále zákaz účasti na táborech lidu. Neposlušnost má být bez milosti potrestána. Ve druhé opravené verzi přidal Palacký navíc větu: ...*ba uložena jest těmže městům a všem klášterům i zvláštní berně králi na pomoc, ku potlačení a potrestání všeliké výtržnosti a vzpurnosti v zemi.* (s. 195)²¹⁷

O celé dva odstavce dál upravil Palacký jednu větu z hlediska syntaktického tak, že zrušil původně nefunkčně užitou dvojtečku a nahradil ji čárkou, jednu čárku zrušil a méně srozumitelné, archaické spojení *opatřit očima* nahradil srozumitelným slovesem *spatřit*. V prvním znění vypadala zkoumaná věta následovně: *Že pak Sigmund po sněmu Brněnském ne hned do Čech, ale dříve ještě ku knížatům říšským do Vratislavi se zabral: proto síla jeho hrozící z daleka, co bohapusta nezměřená, děsila mysli české více, nežli kdyby ji přítomnou očima svýma byli opatřili.* (s. 536) Vhodně upravená věta vypadá ve druhém znění takto: *Že pak Sigmund po sněmu brněnském ne hned do Čech, ale dříve ještě ku knížatům říšským do Vratislavi se zabral, proto síla jeho hrozící z daleka co bohapusta nezměřená, děsila mysli české více, nežli kdyby ji přítomnou očima svýma byli spatřili.* (s. 195) Podstatnější změnou prošla hned následující pasáž, v níž je líčena reakce výstřední strany. V původní verzi užil Palacký neadekvátní a příliš abstraktní výraz “*duch*” strany výstřední, který ve druhé verzi nahradil konkrétním, i když ne zcela lexikálně vhodným (vhodnější by zřejmě bylo užití výrazu “*vůdcové*”) pojmem “*náčelníci*” strany výstřední. V prvním vydání popisuje rozštěpení této strany na ty, které označuje jako “muže činu”, jež chtěli bojovat se zbraní v ruce, a dále ty,

²¹⁵ Obsah úvodní pasáže je popsán v kapitole 3.3.3. věnované srovnání německé a české verze “Úvodu válek husitských”.

²¹⁶ Celý text je opět v příloze č. 3

²¹⁷ Čísla v závorkách odkazují na stranu v příslušném vydání Dějin: První vydání B. Kočího a druhé vydání Odeonské (viz. seznam literatury)

kteří tíhli spíše k rozjímání a očekávání soudného dne: *V této kritické době duch strany výstřední v Čechách dvojitě se ve směru svém, jelikož mužové její buďto k činům se měli, anebo raději k rozjímání se chýlili. Jedni hledali spasení svého jen ve zbrani, druzí zamýšleli se do nastávajícího již prý dne soudného.* (s. 537) V opraveném vydání Palacký výše zmíněnou větu bez hodnotícího stanoviska vynechal a nahradil ji kvalitativním hodnocením obou proudů. Vyzdvihl předvídavost a odhodlanost té části strany, která se soustředila v Táboře oproti těm, kteří byli v Praze. Původní charakteristika představitelů obou skupin zmizela, ale oba proudy byly oproti prvnímu znění explicitně označeny jako “soupeři”: *V této kritické době náčelníci strany výstřední, která později soustředila se v městě Táboře, duchovní i svěští, osvědčili mnohem více předvídavosti, odhodlanosti a činnosti nežli pražští jejich soupeřové.* (81-83) V následující větě první verze je cítit autorovo kritické stanovisko k postojům těch, kteří hlásali příchod konce světa, aniž by je však explicitně označil jako pražské křídlo: *Zmáhající se totiž pronásledování novověrců zplodilo u čtenářův jejich biblických, kteří více vládli obrazotvorností nežli rozumem, to domnění, že Kristovo předpovědění o jeho příchodu na zem a o skonání světa již se plnilo.* (s. 537) V rámci tendence kladoucí důraz na národní myšlenku přidal Palacký v druhém vydání motiv, kterým bylo jednání této části výstřední strany vedeno. V Palackého druhém výkladu šlo o snahu “povzbudit celý národ” k povstání a boji: *Aby povzbudili celý národ ku povstání a k boji, líčili mu barvami biblickými nastávající čas hrozný...* (s. 195) Navíc oproti původnímu znění doplnil informaci o tom, že se vykladači bible věnovali především kapitole 24 z evangelia podle Matouše a dodává, že: *nelze zapírat, že znamení ta (o skonání světa, pozn. K. J.) dle citu a fantazie jejich dopadala dosti zřetelně v tu dobu.* (s. 196)

Zásadněji zasáhl Palacký do původního českého textu v souvislosti se stejným tématem na téže straně. V obou textech parafrázuje shodně zvěsti, které se v zemi šířily a podle nichž měli spravedliví nalézt ochranu a spasení pouze v pěti městech (Plzeň, Žatec, Louny, Slané a Klatovy). V původním textu pokračuje Palacký parafrází počátků chiliastického učení, které označuje za “blouznění” a za jeho hlavního původce považuje mladého kněze Martina Húsku z Moravy. Palacký pokračuje tím, že toto “mrzké” blouznění sice poměrně rychle zase opadlo, pro tehdejší okamžik ale přineslo své plody. Palacký uzavírá ospravedlněním “šílenosti” pocházející pravděpodobně z výše jmenovaných pěti měst, když píše: *...že pocházela (šílenost) patrně z dobrého důvodu i návodu.* (s. 537) V druhém opraveném vydání tuto pasáž zásadně změnil. Zatímco v prvním znění pouze shrnul základní myšlenky nového učení, ve druhém

vydání uvedl celou řadu citací a odkazů na ta místa v bibli, ze kterých pocházejí. Celou pasáž uvedl Palacký slovy: *Zachovala se i některá psaní z doby této, jimiž učení takové hlásáno hojnými texty biblickými Starého i Nového zákona tvrzeno bylo.* (s. 196) Kritiku, kterou uplatnil Palacký vůči Martinu Húskovi v prvním vydání, už čtenář druhého opraveného znění nenalezne. Palacký tuto kritickou pasáž vypustil, a naopak přidal zcela novou interpretaci počátků chiliasmu. Zastává zde názor, že smyslem chiliastického učení bylo soustředění národní moci k odporu proti uherskému králi, který chtěl zpusťošit "českou zemi". *Netřeba dokládati, ano patrné jest, že sestředění moci národní k odporu proti "králi uherskému, jenž již vytáhl z Uher, aby obrátil zemi českou v pustotu", bylo vlastním účelem učení tohoto, proti němuž mistři pražští, a zejména M. Jesenic, nadarmo polemisovali.* (s. 197)

Oba texty pokračují shodným popisem toho, jak prostí měšťané a sedláci ve všech českých a moravských krajích prodávali majetek a odevzdávali utržené peníze do rukou kněží. V prvním vydání končí tato pasáž větou: *To uvedlo hned na počátku skutkem jakýsi způsob obecného jmění všech oudů sekty této, a později dalo příčinu k určitým socialistickým řádům na Táboře.* (s. 537) Ve druhém vydání Palacký pouze vynechal místní určení "Tábor", jinak ale text ponechal. Další odstavec prvního znění začínal opět negativně konotovanou zmínkou o "blouznivosti", kterou už autor ve druhém znění raději neopakoval. Původní věta: *Při vši takové blouznivosti počítala však strana tato vždy také muže, kteří neočekávali spasení nežli od jarosti a věhlasnosti činův. Mezi nimi vynikal den co den více chrabrý Jan Žižka z Trocnova* (s. 537), byla upravena na pozitivněji vyznívající: *Mezi muži však, kteří neočekávali spásy nežli od jarosti a věhlasnosti vlastních činů, vynikal co den více a více chrabrý Jan Žižka z Trocnova.* (s. 197) Celé tři další strany textu ponechal Palacký zcela beze změny. Ve druhé verzi pouze upřesnil oproti původnímu českému (a také německému) znění časový údaj, určující dobu pobytu krále Zigmunda ve Vratislavi. Původní: *od 5. ledna do počátku dubna* (s. 539) upřesnil na *od 5. ledna do 8. dubna* (s. 201) a přidal větu: *u přítomnosti velikého množství knížat, pánů a poslů, říšských i cizozemských.* (s. 201)

Závažněji zasáhl Palacký do původního textu v místě, kde je řeč o manifestu, v němž se spojená obec obracela na česká města. V původním českém znění (platí i pro německé) podal autor vysoce emočně laděnou charakteristiku manifestu a zasadil jej do kauzálních souvislostí. Církev římská a Němci jsou v tomto podání reprezentanty nekonečného zla a zdrojem nebezpečí záhuby pro celý český národ. Tuto myšlenku naformuloval Palacký velice ostře: *Manifest ten oplýval hořem a hořkostí proti církvi*

Římské, kterážto prý již ne jako máte, ale jako macecha i jako nejukrutnější hadice jed smrtelný co plod svůj ze zlořečené pověsti počatý na Čechy vylila, když na družebnou neděli ve Vratislavi kříž, ono znamení trpělivosti a milosti boží, nyní ke vzteku a k vraždě proti nim krvavými vyzdvihla rukami, nižádného v tom řádu božího ani lidského nezachovavši; ana slibnou lží odpustků vábí a bouří prý Němce, přirozené Čechův nepřátely, k tomu, k čemuž oni sami již dávno chuť mají, aby totiž vykořenivše národ český, usadili se v zemi jeho sami. To že je zlost nade všechny zlosti: a kdo (prý) jest ten Čech, an slyše o ní, nepohne se ve hněvu svém? kdo patře na ni nerozplyne se v slzách? (s. 540) Ve druhém českém znění se autor vlastnímu poměrně tvrdě formulovanému komentáři vyhnul a nahradil jej citacemi některých autentických pasáží přímo z textu manifestu. Tento postup zdůvodnil závažností textu manifestu, který *oplýval hořem a hořkostí proti církvi římské* (tuto myšlenku nalezneme již v prvním vydání) a *živě a věrně jeví tehdejší stav myslí českých* (tuto větu Palacký oproti prvnímu vydání přidal). Jelikož je samotný text manifestu skutečně v souladu s komentářem, který Palacký sepsal pro první vydání, jeví se řešení, kterého užil ve druhém vydání, jako vhodnější. Účinek zůstává zachován, aniž by byl s autorstvím kritického stanovisko obsaženého v manifestu ztotožňován Palacký.²¹⁸ Do druhého vydání přidal Palacký ještě větu, v níž zdůraznil, že v manifestu není zmínka o Zikmundovi: *Poznamenati sluší se, že v celém tom provolání krále Sigmunda není ani slovem dotýkáno.* (s. 204) Následuje text zcela shodný v obou vydáních.

O dvě strany dál postupoval Palacký obdobně jako v předešlém případě. Opět nahradil vlastní parafrázi autentického textu citací. Jedná se o provolání pana Čenka z Vartenberka ze dne 20. dubna. V původním českém znění Palacký podstatné pasáže provolání sice citoval, ale zároveň jiné části pouze parafrázoval. V druhém opraveném vydání text uvedl poukazem na jeho význam a *důležitost obsahu, pro kterou ho (provolání) opakujeme téměř celé* (s. 205), a předložil text provolání v jeho autentické podobě bez vlastních vstupů. Ačkoli informační invariant zůstal zachován a čtenáři prvního i druhého vydání se s textem provolání seznámili, působí druhá varianta věcněji a snad i přesvědčivěji. Ve druhém vydání Palacký tuto pasáž také poněkud rozšířil. Původní verze končila informací o tom, že jakmile vypršelo příměří, vypovídali čeští páni a rytíři králi Zikmundovi poslušnost a chystali válku. V opraveném vydání Palacký ocenil důraz a poetičnost dopisů, které byly v této souvislosti napsány a předložil

²¹⁸ celá citace je v příloze, pozn. 113, s. 204 Dějin

čtenářům ukázkou toho, jak takový dopis vypadal. Na závěr ocenil nejen obsah a formu dopisů, ale především také odvalu jejich pisatelů: *Hrdá to jistě řeč a podivuhodná odhodlanost jednotlivých pánů českých proti přednímu panovníku v celém křesťanstvu a mocnému králi několikera království!* (s. 207)

K malé změně přistoupil František Palacký ve svém přepracovaném vydání na místě, kde oproti prvnímu českému (a také německému znění) zdůraznil význam a úlohu prostých lidí pro tábořské hnutí. Do původní věty: *Táboři však nezastavovali se při mírné kritice této* (s. 541) vložil Palacký v přepracovaném vydání vsuvku: *..., a zvláště lid obecný odevšad k nim se hrnuvší.* ... (s. 208)

Poslední změnou ve druhém opraveném vydání oproti prvnímu znění je nově naformulovaná pasáž popisující návrat krále Zikmunda do Čech. Palacký zde jednak upřesnil časové údaje a zároveň text rozšířil o nové informace (např. popis události v Jaroměři). Podstatné je rozšíření textu o informaci, ve které Palacký zdůraznil okolnost, že byli sesazeni členové české městské rady v Hradci Králové a na jejich místa usedli Němci. Zcela nově dopsal Palacký odstavec, v němž popisuje oslavný způsob, jakým byl král přivítán v Kutné Hoře. Domníváme se, že je vhodné zde pro úplnost našeho srovnání obě varianty této části textu ocitovat a graficky zdůraznit jednotlivé změny:

Tabulka č. 1: Rozdíly mezi první a druhou českou verzí kapitol “Úvody válek husitských

První české vydání	Druhé české vydání
<i>Byl zajisté již Sigmund, <u>po delším pobytu ve Vratislavi a ve Svidnici, přitáhl přes Kladsko a Náchod do Čech s velikou mocí, maje při sobě papežova legata i několik knížat slezských,</u></i>	<i>Byl' zajisté již Sigmund, <u>opustiv Vratislav 9. dubna i pomeškav se sbíráním vojska ve Svidnici asi tři neděle,</u> v průvodu papežova legáta i několik knížat slezských přitáhl skrze Kladsko a Náchod do Čech, aby uvázal se <u>mocí brannou v panování jejich.</u></i>
	<i><u>Město Jaroměř tehdáž, německé a silně protihusitské, přijalo jej s radostí a slávou velikou:</u></i>

a na počátku měsíce máje byl se zmocnil města Hradce Králové; neboť měšťané Hradečtí, netroufajíce si odolati síle jeho, byli slíbili podrobiti se vůli králově ve všem.

Tedy ustanoviv tam pana Alše Holického ze Štenberka za svého hejtmana plnomocného, bral se odtud (asi dne 12. máje(sic)), s celým svým komonstvem dále k Horám Kutným, jemu cele oddaným.

ani Králové Hradec, ačkoli vynikal nad jiná města horlivostí husitskou, nepostavil se k odporu.

Tu již spatřiti mu bylo zbořené kostely a kláštery; ssadiv městskou radu českou, ustanovil tam Němce za konšely a papežův legát Ferdinand přijímal všecky zase na milost, kteří odpřísáhli se kalicha v ruce jeho a šli ke zpovědi.

Po devítidenním v Hradci pobytu, svěřiv město panu Alšovi Holickému ze Šternberka co hejtmanu svému, hnul se odtud k Hoře Kutné.

Tu vítalo jej před městem ve slavném procesí asi tisíc horníků, osvědčujících se nahlas, že hotovi byli jíti při něm na smrt pro víru křesťanskou. Našel tu množství prelátů a kněží, též měšťanů uteklých z Prahy, kteří někdy zámožní, nyní u veliké chudobě a nouzi živi byli. Zůstal pak zde delší čas, netroufav si podstoupiti boje s pražany, ačkoli měl as 20 tisíc lidu branného, ale očekávaje na každý den ještě posily, jak z Uher, tak i z říše.

Poslední změnou, která byla při srovnání první a druhé české verze identifikována, je doplněné jméno pana Václava z Dubé, který doprovázel posly z Prahy.

Důkladně provedené srovnání této kapitoly v jejím prvním a druhém (tzv. opraveném a rozmnoženém vydání) ukázalo jednak rozsah učiněných změn, ale především celkovou tendenci, ke které tyto úpravy šly. Je zřejmé, že Palacký velice precizně svoji předchozí práci reflektoval. Ve sledované kapitole je minimum úprav vycházejících z nově zjištěných poznatků nebo přinášejících zcela nové informace. Mnohem více se jedná o změnu ladění a celkovou koncepci zpracování zkoumané látky. Autor se výrazněji spoléhá na prameny - ze kterých sice čerpal již při sepisování své první verze - ale které ponechává v jejich autentické podobě, bez vlastních komentářů a celkový obraz dějin vytváří v první řadě jejich vhodným výběrem a způsobem řazení. Ve druhém znění klade Palacký menší důraz na zprostředkování osobního stanoviska na danou problematiku. Tímto postupem jednak nepřímo dává najevo, že je předkládaný obraz dějin nezávislý a objektivní, a zároveň jakoby projevuje větší důvěru ve schopnost čtenáře pramen správně interpretovat. Další tendencí, kterou bylo možné vystopovat, je Palackého snaha nevyostřovat popisované události příliš emočně vypjatou formou sdělení. Druhý text je z tohoto pohledu věcnější, a ačkoli množství nových informací není, jak už jsme uvedli výše, nijak velké, právě svou zdrženlivostí působí odborněji a fundovaněji, aniž by se přitom vytratilo jasné poselství, včetně kvalitativního hodnocení.

3.3.5. KNIHA XV. KRALOVÁNÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD,

ROK 1457-1471

Vrchol moci a pokoje (Rok 1462), čl. 4, vyd. 1860

Höhepunkt der Macht und des Friedens (Jahr 1462), IV. Kapitel, vyd. 1860

Poslední zkoumanou pasáží pro srovnání českého a německého znění Palackého Dějin jsme zvolili část věnovanou panování krále Jiřího z Poděbrad, jmenovitě kapitolu nazvanou v české verzi *Vrchol moci a pokoje*, v německé potom *Höhepunkt der Macht und des Friedens*. Tento oddíl je zajímavý nejen po stránce obsahové, neboť postavě krále Jiříka přisuzoval Palacký ve svém dějinném konceptu významnou roli, ale také z hlediska jeho vzniku. František Palacký považoval toto období za natolik závažné, že se rozhodl o jeho samostatné zpracování nejen v češtině, ale také v německém jazyce, bez pomoci překladatele. Tento záměr se mu podařilo uskutečnit, a tak máme k dispozici dva originální texty, tedy nejprve text formulovaný autorem v češtině a potom jeho vlastní překlad do němčiny, jakýsi “autopřeklad”. Rozdílů v obou zněních je ve srovnání s kapitolami, jež jsme doposud rozebírali, podstatně méně. Texty se odvíjejí lineárně a odchylky jsou pozorovatelné nejčastěji na úrovni lexikální. Do této skupiny spadají dvojice substantiv, která jsou z hlediska kritiky překladu²¹⁹ volena buď poměrně volně, nebo ne zcela optimálně, a v některých případech dokonce neadekvátně, až chybně. Jedná se o dvojice: *obyvatelé* - *Unterthanen* (6), *protizákonnost* - *Anomalie* (9), *zmaření* - *Aufhebung* (27), *poetické mysl lidská* a strohé *der Mensch* (72) a naopak stručné *jemu* a literárnější *seinem Geiste*. (75)

Na řadě míst nebyla v distribuci substantiv nebo jiných větných členů se shodnou funkcí zachována symetrie, a tak v jedné nebo v druhé jazykové verzi dochází ke znásobení určité výpovědi. Celkový obraz této situace je patrný z kompletního přehledu, který je uveden v příloze této práce. Jako ukázkou je možné uvést například užití dvojího substantiva v češtině - *úkazy a živly* - jehož ekvivalent v němčině představuje jedno substantivum se zobecněným obsahem - *Elemente*. (11) Jiná česká věta je zvoláním, ve kterém je zdůrazněno politování: *Jaká to bohužel hanba!*, zatímco v němčině Palacký moment politování vynechal a současně doplnil substantivum *bolest*, čímž rozšířil sémantické pole výrazu: *Welcher Schmerz und welche Schande!* (19)

²¹⁹ Tuto metodu používáme nadále bez ohledu na to, že se o překlad v pravém smyslu toho slova nejedná. Pro účel srovnání dvou textů vydávaných za dvojí jazykovou verzi s indentickým obsahem je tato metoda relevantní.

Častý je odlišný úhel pohledu z hlediska stylistického. V některých případech je zachován obsahový invariant, ale sdělení je formulováno z jiné perspektivy. Tak například namísto českého *málo* užil Palacký v němčině obrat *nicht zahlreich*. (38) Také řešení na jiném místě, kdy českému *v říši* odpovídá německé *in Deutschland* (15), je možné zahrnout do této skupiny. Změněná perspektiva je patrná také mezi českou větou *Ačkoli konal povinnost svou co posel...* a německou variantou *Obgleich er seine Pflicht als Gesandter keineswegs versäumte...* (31) Ve výše uvedených příkladech nemá forma výpovědi vliv na její obsah. V jiných případech ale tato nepatrná změna vede k již odlišné interpretaci. Příkladem může být třeba české *stůjíte v jednotě s církví*, které Palacký nahradil německým *kehrt zur Einheit der Kirche zurück*. (39) Na jiném místě dosáhl Palacký odlišnou formulací utlumení negativní konotace obsažené ve spojení *proti nepříteli křesťanstva*, když ho v němčině nahradil bezpříznakovým *gegen die Türken*. (80) V jednom případě autor zřejmě nechtěně změnil modalitu výpovědi, když české *dosáhl* nahradil německým *...erreicht zu haben schien...* (70)

Také užívání lexika *Čech, český* a jeho německých ekvivalentů *Böhme, böhmisch* vykazuje určité odchylky. Především je zřejmý jejich vyšší výskyt v českém znění. V některých případech je tak v českém textu důraz na výrazu *Čech, český*, aniž by tím byla vážněji narušena interpretační škála. Česká formulace: *pojímati do sebe celý národ český*, která je v němčině vyjádřena zkrácenou formou *das ganze Volk umfassen* (14), sice akcentuje skutečnost, že se jedná právě o národ český, avšak recipient německé verze tuto informaci získává implicitně. Opačná situace vzniká jinde, když je český *národ* rozveden v němčině na *Volk von Böhmen*. (60) Na jiném místě, kde je stejným způsobem akcentován prvek češství v české jazykové verzi, vzniká navíc ale posun tím, že namísto bezpříznakového *vykročení z dávných řádů církevních* je v němčině lehce negativně konotovaná formulace *Ausschreitungen der Hussiten*. Celá česká věta zní takto: *Ačkoli zajisté všickni přední důstojníci římské církve lítost měli nad vykročením Čechů z kolejí dávných řádů církevních, nežádali přece všickni, aby umluvy k ukojení jejich někdy oblíbené byly zrušeny, a protož naděje, kteréž Čechové sobě činili o potvrzení jejich, nebyly naprosto bez důvodu*. Její německá varianta nemůže být hodnocena jako adekvátní překlad: *Denn obgleich alle höheren Würdenträger der römischen Kirche an den Ausschreitungen der Hussiten Anstoß genommen hatten, so verlangten doch nicht alle, daß die einmal zu ihrer Beruhigung beliebten Verträge aufgehoben würden, und darum waren die Hoffnungen bezüglich deren Bestätigung keineswegs ganz grundlos*. (24)

Jak jsme výše ukázali, je v české verzi ve srovnání s německou kladen větší důraz na explicitní užití slov slovtvorné skupiny *český*. Podobnou tendenci je možné pozorovat při distribuci slov slovtvorné skupiny *národ*. Na řadě míst v češtině užil autor těchto výrazů, aniž by tentýž postup zopakoval v němčině. Takovým příkladem je třeba české: *aby nová bouře nezachvátila národu* a německá varianta *damit nicht neue Stürme über Böhmen hereinbrechen*. (90) Podobně je také české spojení *pokoj národní* v jiném sémantickém poli než německá varianta *Landfrieden*. (56) Určitá rozkolísanost je patrná u místních určení a pojmenování, přičemž není možné stanovit pro tento jev jednoznačnou motivaci. Takovouto skupinu tvoří místní a časová určení a pojmenování, která jsou v jednom z jazyků přesnější, explicitnější, kdežto ve druhém pouze vhodně syntakticky zakotvená. Týká se to především dat, která jsou v německém znění častěji vypisována. Tam, kde si autor v češtině vystačil s určením *v měsíci máji*, vypsals v němčině na třech místech celý letopočet: *im Mai 1462*. České *kurie římská* je v němčině zestručněno na neméně jasné *Kurie*. (13) Obdobně je na jiném místě v češtině *Pius II.* a v němčině *der Papst*. (28) Také dvojice *trůn královský* a *der Thron* (86) je příkladem této nerovnováhy. Jinde je Palacký důslednější v německém znění: *Doctor Fantin de Walle* je v českém znění pouze *Dr. Fantimus* (16) nebo na jiném místě je *král Ludvík* v češtině a *Ludwig XI* v němčině. (74)

Všechny výše uvedené příklady jsou z hlediska obsahového bezvýznamné a také pro celkové vyznění textů nepodstatné. Vzhledem k tomu, že zjištěná asymetrie není pouze jednosměrná, ale nahodile se střídá, nelze takto zjištěné rozdíly nijak interpretovat a jejich motivaci můžeme označit za náhodnou. Do stejného okruhu rozdílů je možné zařadit také ta místa, na kterých Palacký popisuje osoby. V tomto případě se v českém znění objevuje mírně familiární přístup k osobám, ke kterým je autor citově vázán. Německé *Georg von Podiebrad* je hojně nahrazeno označením *král Jiří* (3), podobně *Herr Kostka* je v češtině *pan Zdeněk* (32) a (51), jinde *Zdeněk Kostka*. (37) Obdobně je řešeno německé *Marini* a české *pan Antonín*. (82) Ve dvou případech je formulace s opačnou tendencí, kdy českému *král* odpovídá německé *König Georg*. (83, 95) Závažnější a pro celkové vyznění textů relevantní rozdíly tvoří distribuce lexik s odlišným sémantickým polem. Někdy se jedná o nárůst expresivity vyjádření, kterého bylo užitím určitého výrazu dosaženo. Je celkem nesporné, že věta, ve které je popisováno to, jak byli Češi pronásledováni, je v němčině méně expresivní než v českém znění. Německému *und als "die Feinde" sie deshalb grausam zu verfolgen beganne* odpovídá české *a když "nepřátelé" počali je proto hubiti ukrutně..* (55)

Sémantický posun je zřejmý také v místě, kde Palacký popisuje chování Fantima vůči králi. V německém znění Fantim krále urazil – *Beleidigung*, zatímco v českém mu *ukřivdil*. (89) Výsledek tohoto jednání ho v českém znění potěšil, ale v německém na sebe byl hrdý: *on však těšil se z účinku, jež měla slova jeho - er dagegen war stolz auf den Eindruck, den seine Worte hervorgebracht*. (93)

V rozdílném sémantickém poli se nacházejí také další dvojice, které by měly splňovat nároky na adekvátnost překladu. V českém znění užil Palacký sloveso *zavinít*, avšak v německé větě je na stejném místě sloveso *zkazit*. Celá česká věta: *co zavinila byla koncilia 15. století* se nachází v jiné interpretační rovině než německá věta: *was die Concilien des XV Jahrhunderts verdorben hatten*. (26) Podobně, ale v opačném směru je tomu ve větě: *a duchovní toho skutku králova nechtěli dopustiti* a jejím německém znění: *und die Geistlichkeit widersetzte sich diesem Schritte ihres Königs mit aller Gewalt*. (36)

Shodně je v českém i německém textu patrná autorova snaha vyprávět poutavě. Palacký zde předvedl projev kultivovaný se známkami osobního zaujetí. V české verzi se však objevují místa, která nejsou stylisticky zcela optimální, a v některých případech je text dokonce nesrozumitelný, přičemž tytéž pasáže jsou v německém znění formulovány bez větších problémů. Příkladem věty, která je v češtině těžko srozumitelná, je tato: *Nejdůstojnější kardinál sv. Petra (tj. Mikuláš Kusa) i pan Fantin velmi jsou zlé mysli proti mně byli, protože kardinál i Fantin nechtěli jsou času dáti, jedno za tři měsíce, aby poslové byli v Římě (dopis Francouze Antonína v češtině, pozn. K. J.)*. Německé znění je jednoznačné: *Der hochwürdigste Cardinal von St. Peter (Nicolas Cusanus) und Herr Fantin waren sehr übel gegen mich gestimmt, und wollten keine längere als eine dreimonatliche Frist für die Ankunft der Gesandten in Rom gestatten*. (20) Určitou neobratnost lze vytknout také české větě: *Máte-li co více ještě před sebou, pravte, která v němčině nepředstavuje žádný větší problém: Habt ihr sonst noch etwas am Herzen, so bringt es vor*. (53) V jednom místě českého textu se Palackému nepodařilo vytvořit vhodnou syntaktickou vazbu: *Ličil potom (mistr Koranda před papežem, pozn. K. J.) obšírně veškeren běh věcí husitských duchem nikoli bázlivým, ani pokorným*. Německá věta je správně: *Dann schilderte er den ganzen Verlauf der Husitengeschichte umständlich in einem Tone, der von der Furcht wie von der Demuth gleich weit entfernt war*. (54)

Z pohledu běžného čtenáře je pro rozdílnou recepci každé z jazykových verzí rozhodující rovina obsahová a významová. Ačkoli jsme výše doložili, že se v řadě míst

oba texty liší, jednalo se ve většině případů o dílčí posuny na úrovni formální, stylistické, lexikální a interpretační, jejichž vliv na celkové pochopení díla není nijak zvlášť významný. Na dvou místech zkoumané kapitoly se však čtenářům české a německé verze dostávají do rukou rozdílné informace. Ve všech identifikovaných případech je přitom zřejmé, že nejde o záměr a změny motivované, ale o běžné lidské selhání, vzhledem k rozsahu díla ostatně snadno pochopitelné. Prvním omylem v pravém smyslu slova je jiné datum v české a v německé verzi. Pro českého příjemce bylo všeobecné příměří odsouhlaseno 29. srpna, ale pro německého již 22. srpna. (85) Druhé chyby se František Palacký dopustil v místě, kde je význam české věty *Nejprve řečnil od císaře Wolfgang Forchtenauer, přimlouvaje se, aby král český ve svých prosbách nebyl oslyšán*, pravým opakem tvrzení věty německé: *Zuerst hielt Dr. Wolfgang Forchtenauer eine Rede, in welcher er im Namen des Kaisers die Bitten des Königs von Böhmen dem Papste zur Berücksichtigung empfahl*. (50)

Palacký také jednou ve svém českém vydání zdůraznil prvek moravanství *Čechům i Moravanům*, aniž by totéž učinil v německém textu: *die Böhmen*. (57) Také tento rozdíl patří do skupiny těch, které lze považovat za zásadnější a z pohledu standardně provedené kritiky překladu jako chybný.

Palacký psal oba texty téměř současně a nebyl vystaven cenzurnímu tlaku. Také úroveň recipientů české a německé verze se postupně vyrovnávala. Se zřetelem k těmto vnějším okolnostem není možné zobecnit výsledky našeho zkoumání v tom smyslu, že by Palackého rozdílný jazykový projev v češtině a v němčině byl motivován racionálně (toto zjištění se týká výhradně zkoumané kapitoly). Zdá se, že se spíše jedná o podvědomé stereotypy, které jeho práci mimoděk ovlivnily. Tak je například možné vysvětlení, že jistý patos, násobený například zvýšeným užitím výrazů slovo- tvorné skupiny *český a národ* či volbou lexika s vyšším stupněm expresivity, byl přirozenější pro český projev jako takový, zatímco v němčině Palacký instinktivně tíhl k větší racionalitě vyjadřování. Z obou textů je patrné, že jejich pisatel byl zároveň autorem a nemusel se tedy vypořádávat s rolí loajálního překladatele, který je vůči autorovi v submisivní roli. Palacký formuloval dvakrát tentýž text se svobodu autorství a tomu také výsledná podoba v podstatě odpovídá.

3.3.6. Srovnání délky českého a německého znění zkoumaných kapitol

Pro celkové srovnání dvou jazykových verzí Palackého Dějin může mít velký význam také srovnání délky textů. Jelikož je v jednotlivých vydáních užito rozdílné písmo i grafická úprava, bude třeba převést jednotlivé texty na normostrany²²⁰, jejichž počet bude možné srovnávat. Propočet vychází ze čtyř rozdílně tištěných textů. V češtině je to základní text, v němčině pak základní text a dva texty poznámkového aparátu. Jedná se o poznámky v němčině, tištěné větším písmem a poznámky v latině a češtině, tištěné písmem o něco menším. Výsledná délka každého zkoumaného textu je udávána v počtu normostran se zaokrouhlením na polovinu strany. K výpočtu délky každého z těchto čtyř textů bylo použito následujícího vzorce: *Počet řádek vynásobený počtem znaků v řádce a vydělný 1.800.*

V konečném srovnání obou jazykových verzí je nutné zohlednit jev známý z překladatelské praxe, kdy je německá verze delší než česká, a to v některých případech dokonce až o 30 % (viz překladový koeficient, pozn.č.: 219).

Následující tabulky ukazují délku jednotlivých textů vyjádřenou počtem normostran.

Tabulka č. 2: Obraz obecného života českého v pohanství

	znaků	normostran	zaokrouhleno
Český základní text	55.800	31,2	31
Český text - poznámky	39.983	22,2	22
Německý základní text	37.840	21,0	21
Německý txt - poznámky v němčině	17.806	9,8	10
Německý text - latinské a české poznámky	10.500	5,8	6

²²⁰ Za normostranu je považováno 1800 znaků.

Tabulka č. 3: Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí:

	Znaků	normostran	zaokrouhleno
Český text	75.960	42,2	42
Český text - poznámky	34.200	19,0	19
Německý základní text	76.945	42,7	42,5
Německý txt - poznámky v němčině	11.774	6,5	6,5
Německý text - latinské a české poznámky	8.700	4,8	5

Tabulka č. 4: Úvody válek husitských

	znaků	normostran	zaokrouhleno
Český text	81.000	45,2	45
Český text – poznámky	22.860	12,7	12,5
Německý základní text	84.865	47,1	47
Německý txt – poznámky v němčině	13.804	7,6	7,5
Německý text – latinské a české poznámky	8.400	4,6	4,5

Tabulka č. 5: Jiří z Poděbrad – Vrchol moci a pokoje

	znaků	normostran	zaokrouhleno
Český text	2.580	37,2	37
Český text – poznámky	6.120	3,4	3
Německý základní text	84.150	46,7	47
Německý txt – poznámky v němčině	6.148	3,4	3
Německý text – latinské a české poznámky	1.802	1,0	1

Tabulka č. 6: Celkové srovnání délky textů (v počtu normostran)

Text	český text	německý text	české pozn.	německé pozn.	český text celkem	německý text celkem	PK
Obraz obecného života českého v pohanství	31	21	22	16	<u>53</u>	<u>37</u>	<u>28</u>
Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí	42	42	19	11,5	<u>61</u>	<u>53,5</u>	<u>40</u>
Úvody válek husitských	45	47	12,5	12	<u>57,5</u>	<u>59</u>	<u>45</u>
Jiří z Poděbrad - Vrchol moci a pokoje	37	47	3	4	<u>40</u>	<u>51</u>	<u>39</u>

PK: Překladový koeficient²²¹

Z tabulky je zřejmé, že délka českého a německého znění Dějin není identická. Přibližně shodnou délku má české a německé znění kapitoly „Jiří z Poděbrad - Vrchol moci a pokoje“, a to včetně poznámek. Jedná se o kapitolu, kterou psal Palacký nejdříve česky a potom zhotovil vlastní německé znění. Srovnání této kapitoly (viz 3.3.5) ukázalo, že je mezi českou a německou verzí mnohem méně rozdílů, než jak tomu bylo u ostatních kapitol.

Tři zbývající zkoumané kapitoly jsou výrazně delší v českém znění. To jen potvrzuje výsledek srovnání obou jazykových verzí, ze kterého vyplynulo, že Palacký české znění na mnoha místech doplňoval a rozšiřoval. Co do délky jsou poznámkové aparáty v české a v německé verzi přibližně úměrné délce základního textu. Zároveň je

však nutné si uvědomit, že informace, které Palacký umístil do poznámek nejsou stejné. Opět se zde projevuje Palackého zřetel na rozdílnost recipientů obou verzí.

²²¹ PK-Překladový koeficient reaguje na skutečnost, že německý překlad českého textu je v průměru o 1/3 delší.

4. ZÁVĚR

Co tedy práce přinesla? Zmapovala jsem dosavadní stav zkoumání o Palackého Dějinách. Dále se mi podařilo vytvořit paralelní přehled všech rozdílů, které vykazují vybrané kapitoly Palackého Dějin ve dvou jazykových verzích. Provedla jsem propočet délek obou variant textů a porovnála je také z tohoto hlediska. Složitá geneze Dějin je poměrně nepřehledná a doposud chybělo její grafické znázornění. Proto jsem vytvořila tabulku č. 7, která podává názorný přehled tohoto spletitého vývoje.

Důkladný rozbor čtyř vybraných kapitol, které představovaly určitý reprezentativní vzorek Palackého rozsáhlých Dějin, ukázal, že ačkoli oba celky (jak českojazyčný, tak také německojazyčný) představují dílo kohezní a koherentní, bez zjevných předělů v rovině formální a stylistické je z hlediska pozorování rozdílů mezi českým a německým zněním patrná rozkolísanost. V každé ze sledovaných kapitol bylo možné vystopovat převahu rozdílů v jiné kategorii. Někdy byl jejich podíl vyšší v oblasti jazykové (lexikální, syntaktické nebo stylistické), jindy významové (sémantické) nebo pragmatické (expresivita, adresát). Obecně lze říci, že tam, kde oba texty vznikaly současně (buď jako "autopřeklad", nebo překlad), je vyšší podíl rozdílů v oblasti jazykové. Ty části Dějin, které Palacký přepracovával, vykazují rozdíly především významové a pragmatické. To, jak konkrétně dopadlo srovnání jednotlivých kapitol, nebudu opakovat, ale pokusím se závěrem popsat ty rozdíly, které jsou charakteristické pro všechny zpracované kapitoly a potažmo pro Dějiny jako celek.

Největší rozdíly jsem shledala mezi německou a druhou českou verzí "Úvodů válek husitských". Naopak nejméně rozdílů je mezi českým a německým zněním kapitoly o Jiřím z Poděbrad, nazvané "Vrchol moci a pokoje". Toto zjištění potvrzuje závěry, ke kterým jsem došla. Jednak se na rozdílech mezi oběma zněními podepsala doba jejich vzniku. Čím větší je časový rozestup mezi jednou a druhou jazykovou verzí, tím více je také rozdílů, které mezi nimi existují. Takovým příkladem jsou husitské kapitoly s dvacetiletým posunem doby vzniku a také kapitola věnovaná Přemyslu Otakarovi, vzniklá v českém znění po více než třiceti letech. Naopak kapitola, věnovaná Jiřímu z Poděbrad, vyšla v obou jazycích téměř současně (jedná se o dvě autorské práce) a množství rozdílů tomu odpovídá.

Tam, kde je doba vzniku blízká, musíme hledat důvod pro vzniklé rozdíly jinde. Došla jsem k závěru, že Palacký rozlišoval mezi recipienty české a německé verze a

zároveň jsem konstatovala, že jejich úroveň se postupně vyrovnávala. Tomu odpovídá větší množství rozdílů mezi dvěma jazykovými verzemi prvních dílů Dějin a zároveň větší shoda v jejich závěru. Stejně pravidlo platí i v otázce jazykové. Úměrně tomu, jak se zlepšovala úroveň češtiny, tak se také zmenšoval rozdíl mezi německým a českým zněním Dějin.

Na začátku této práce jsem popsala další faktory, o nichž jsem předpokládala, že by v nějaké míře mohly mít vliv na výsledné znění české a německé verze Palackého Dějin.

Hypotéza, že cenzurní zásahy ovlivnily text Dějin, který Palacký napsal do roku 1848, je správná. Mnohem méně to ale platí pro rozdíly, které existují mezi jejich českou a německou verzí. V období do roku 1848 napsal František Palacký díl I/1 a I/2 v německém originálu a česká verze je buď překladem z němčiny, nebo textem, který Palacký z původního německého textu odvodil. V tomto případě tedy cenzura znění tohoto dílu Dějin sice ovlivnila, ale nebyla faktorem, který se podílel na vzniku rozdílů mezi jejich německým a českým zněním. Díl II/1 a II/2 byl opět německým originálem, který cenzura ovlivnila, ale české znění vzniklo s dvacetiletým zpožděním, v době, kdy Palacký mohl plně a svobodně rozvinout své názory na dějiny. České znění druhého dílu Dějin je tedy jednak obsahově bohatší, a zároveň také názorově svobodnější. Cenzura se tedy v tomto případě spolupodílela na vzniku rozdílů, které mezi německým a českým zněním vznikly, tím, že Palackému nedovolila napsat německé znění přesně podle jeho představ. Posun, který je ale v českém znění pozorovatelný, je mnohem zásadnější a sahá podstatně dál než k navrácení úprav, které si cenzura vyžádala. Posledním dílem, který vznikl pod tlakem cenzury, je německý díl III/1. Jeho české znění vyšlo již po jejím zrušení, ale Palacký opět neusiloval o to vpravit do českého textu ta místa, která cenzura v německém znění vyškrtla. České znění tohoto dílu se od německého liší, ale rozdíly, které jsme popsali, nemají z velké míry svůj původ v cenzurních zásazích.

Doložila jsem, že jak v době oficiální cenzury, tak i v pozdějších dobách Palacký prováděl autocenzuru. V pragmatické rovině se projevila především v jeho rozlišování recipientů jednotlivých znění Dějin. Na mnoha místech jsem dokázala, že Palacký určité sdělení nabídl pouze českému, nebo naopak německému čtenáři. Tento Palackého kalkul, počítající s různou úrovní akceptability jednotlivých sdělení u českého a u německého čtenáře, přispěl ke vzniku rozdílů mezi oběma verzemi jeho textu.

Jednoznačně se podařilo potvrdit hypotézu, která předpokládala (u většiny pozorovatelů především na základě srovnání samotného titulu *Dějiny* v němčině a potom v češtině) často zmiňovaný posun zemského pojetí v německé verzi k pojetí národnímu ve vydání českém.

V české verzi je ve srovnání s německou kladen větší důraz na explicitní užití slov slovotvorné skupiny *český*. Podobnou tendenci je možné pozorovat při distribuci slov slovotvorné skupiny *národ*. Na řadě míst v češtině užil autor těchto výrazů, aniž by tomu bylo stejně v německém znění. Tento závěr potvrdila také frekvenční sonda, kterou jsem provedla u kapitoly husitských válek a jejíž výsledek je obsažen v tabulkách č. 8 a č. 9.

Jiným momentem, který bylo možné při srovnání obou verzí vystopovat, je Palackého častá sebeidentifikace se čtenářem českého textu. Typickým příkladem tohoto postupu je užití zájmena *náš* ve smyslu *český národ*. V českém textu je dále patrná také mírná tendence familiárnosti vůči osobám, ke kterým byl Palacký citově vázán. Především v psychologizujících pasážích (které Palacký dodatečně dopisoval do českého znění), postavených na vysokém výskytu hodnotících adjektiv, se totiž mohlo plně projevit Palackého emoční zaujetí pro jednotlivé postavy dějin nebo i pro celé národy.

Na několika místech původního německého textu byla vytvořena nežádoucí souvislost mezi negativními jevy a českým národem a Palacký se pokusil v novém českém vydání se těmito vazbám vyhnout. Další tendencí, kterou můžeme ve změněném českém vydání pozorovat, je důraz na silnou vazbu husitského hnutí s prostým, selským lidem.

Srovnání obou jazykových verzí vedlo také k identifikování ideově a funkčně pragmaticky motivovaných změn a záměrných posunů. Palackého výše popsané rozlišování potenciálních příjemců německé a české verze *Dějiny* přispělo k poněkud odlišným slohotvorným postupům. (Tak jak je známe například z vydavatelského záměru *Muzejníku* v českém a v německém jazyce.) Původně byla německá verze určena především pro odborné publikum doma a v zahraničí. Česká verze *Dějiny* směřovala ve svých začátcích převážně k domácímu, často laickému čtenářstvu a jejich úloha spočívala především ve funkci vzdělávací. V průběhu let se kvalitativní úroveň recipientů české a německé verze vyrovnávala a je patrné, že Palacký tuto skutečnost reflektoval. Forma, ve které českou verzi *Dějiny* psal, nabývala postupně vědecktějšího charakteru. První části českého znění se vyznačovaly srozumitelným, expresivně

laděným vyprávěcím slohem. Český text v tomto období tíhl k větší logičnosti a syntaktické jednoduchosti. Časem Palacký využíval v mnohem hojnější míře rozsáhlé citace z pramenů, které měly přinášet již vzdělanému čtenáři autentické svědectví a nezpracované informace o popisovaných událostech. Postupně také přibývaly dlouhé, teoreticko-filozofické pasáže, představující Palackého názory na filozofii dějin.

Celkově mohu konstatovat, že je česká verze Dějin obsahově bohatší, především co do expresivních sdělení s přesvědčovací funkcí. Konstatovala jsem, že u Palackého podvědomě fungovaly určité stereotypy, které jeho práci ovlivnily. Tak je například možné vysvětlení, že jistý patos, násobený například zvýšeným užitím výrazů slovotvorné skupiny *český* (český text vykazuje jednoznačně vyšší frekvenci tohoto přívlastku) a *národ* či volbou lexik s vyšším stupněm expresivity, byl přirozenější pro český projev jako takový, zatímco v němčině Palacký instinktivně tíhl k větší racionalitě vyjadřování. V české verzi je prvek češtví a národního uvědomění jasně akcentován.

Na mnoha místech Palacký upřesnil nebo rozšířil text v jedné z jazykových verzí a umocnil tak účinek konkrétního sdělení, přičemž ale zůstal interpretačně ve shodných intencích. Především u dříve psaných děl v českém jazyce byl shledán vyšší počet beletristicky popisných pasáží. Explicitnost formulací přispívá ke čtivosti a snazší recepci tohoto textu. Celkově vykazuje český text také větší míru explikativnosti. S tím souvisí autorova snaha o intelektualizaci českého textu, která se projevuje častějším vysvětlováním či ospravedlňováním určitých dějů nebo historických událostí.

V českém textu je ve srovnání s německým zněním zvýšený výskyt pozitivně hodnotících stanovisek (vyjádřených především užitím hodnotících přívlastků nebo jejich vystupňováním). Český text je v porovnání s německým také silněji citově příznakový.

České zpracování Dějin se oproti německému jeví jako modernější pro svůj větší důraz, který je v něm kladen na sociální a kulturní dějiny. V českém znění je také akcentován Palackého smysl pro materiální stránku povahy, čímž dochází k redukci komplexity toho, co dnes nazýváme "národní povahou". Srovnání obou verzí ukázalo velké množství nově zpracovaných a doplněných pasáží, které existují pouze v českém textu. Právě tyto pasáže pak mnohdy přispívají k vyhrocení vztahu mezi češtvím a němectvím. To, co bylo v německém textu pouze naznačeno, nabírá v českém znění zcela konkrétní podobu jasných formulací.

Na řadě míst se oba texty odlišovaly na úrovni formální, stylistické, lexikální a interpretační. Vliv těchto posunů a rozdílů na celkové pochopení díla není nijak zvlášť

významný. Na řadě míst se však čtenářům české a německé verze dostávají do rukou rozdílné informace.

Z pohledu běžného čtenáře je pro rozdílnou recepci každé z jazykových verzí rozhodující právě rovina obsahová a významová. Na rozdíly v těchto dvou rovinách jsme narazili především tam, kde měl Palacký možnost český text dopisovat a rozšiřovat. Nejedná se o drobné posuny, ale o celé myšlenkové konstrukce, které byly vytvořeny pouze v české, a nikoli v německé verzi. To, že je český text jako celek delší, potvrdilo mimo jiné také srovnání délky českého a německého znění zkoumaných kapitol (viz. 3.3.6).

Tam, kde se texty odvíjejí lineárně, jsou odchylky pozorovatelné nejčastěji na úrovni lexikální. Do této skupiny spadají dvojice substantiv, které jsou z hlediska kritiky překladu voleny buď poměrně volně, nebo ne zcela optimálně, a v některých případech dokonce neadekvátně až chybně. (Přitom je nutné mít neustále na paměti, že se jedná o nové zpracování, které Palacký sám napsal s tvůrčí svobodou, a nikoli jako překladatel.) Často jde o dvojice, které by měly splňovat nároky na adekvátnost překladu, které se ale nacházejí v rozdílném sémantickém poli.

Na řadě míst nebyla zachována symetrie v distribuci substantiv nebo jiných větných členů se shodnou funkcí, a tak v jedné nebo v druhé jazykové verzi dochází ke znásobení určité výpovědi. Častý je odlišný úhel pohledu z hlediska stylistického. V některých případech je zachován obsahový invariant, ale sdělení je formulováno z jiné perspektivy. Dalším rozdílem, který si zaslouží zmínku v závěrečném hodnocení, je často změněná modalita tvrzení v českém a německém znění.

Shodně je v českém i německém textu patrná autorova snaha vyprávět poutavě. Palacký v Dějinách předvedl projev kultivovaný se známkami osobního zaujetí. Při srovnání jsme ale odhalili některé změny, způsobené rozdílnou úrovní jazyků. Palacký a jeho překladatelé se museli potýkat s rozdílnými vyjadřovacími možnostmi češtiny a němčiny a tato reálně existující asymetrie mezi oběma jazyky také přispěla ke vzniku několika málo rozdílů mezi českým a německým zněním Dějin. Týká se to především těch míst, na kterých se Palackému v českém textu nepodařilo nalézt optimální lexikální, stylistické nebo syntaktické řešení. Výsledkem jsou nemotivované posuny mezi korektní větou německou a jejím případným problematickým řešením v češtině. V české verzi se objevují místa, která nejsou stylisticky zcela optimální, a v některých případech je text dokonce nesrozumitelný, přičemž tytéž pasáže jsou v německém znění formulovány bez větších problémů.

Co se týče časových určení popisovaných událostí, jsou v obou verzích na většině míst přesně dodrženy shodné údaje. Kromě toho jsem ale našla i taková místa, která jsou přesnější v českém než německém znění a naopak. Předpokládám, že se jedná o nerovnováhu nemotivovanou.

Ačkoli František Palacký všechny texty sám redigoval, narazila jsem při důkladném srovnání obou znění na několik málo chyb či omylů. (Nejčastěji šlo o rozdílný časový údaj.) Překvapivě nepatrné je množství tiskových chyb. S ohledem na celkový rozsah textu a množství faktografických údajů je počet zjištěných omylů úctyhodně nízký a z globálního hlediska zanedbatelný.

Obdivuhodná je celková kvalita překladu Dějin. Palackému a jeho překladatelům se podařilo vyhnout chybám, které jsou jinak pro překladové texty charakteristické, a tak se například téměř nikdy v textu nedopustili kalkování.²²²

Závěrem je možné říci, že předpoklady, ke kterým dospěli autoři zmínění v úvodu této práce, se potvrdily. Také mnou vytyčená hypotéza se ukázala jako správná. Bohužel se nepodařilo jednoznačně vysvětlit všechny důvody, které ke změnám mezi německou a českou verzí vedly. Zde tedy vzniká prostor pro další bádání

²²² Kalkování: Přejímání hotových, vypracovaných výrazových schémat z originálu do překladu, v jehož jazyce zpravidla chybějí.

5. SEZNAM LITERATURY

Primární literatura:

Palacký, František: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Dle původních pramenů, I/1, Praha 1848, 1862; I/2, Praha 1854, 1862; II/1, Praha 1875; II/2, Praha 1876; III/1, Praha 1850, 1870; III/2, Praha 1851, 1871; III/3, Praha 1872; IV/1, Praha 1857; IV/2, Praha 1860; V/1, Praha 1865; V/2, Praha 1867

Palacký, Franz: Geschichte von Böhmen. Grösstentheils nach Urkunden und Handschriften, I, Prag 1836, 1844, 1864; II/1, Prag 1839, 1847, 1866; II/2, Prag 1842, 1850, 1874; III/1, Prag 1845; III/2, Prag 1851; III/3, Prag 1854; IV/1, Prag 1857; IV/2, Prag 1860; V/1, Prag 1865; V/2, Prag 1867

Palacký, František: Rukopis, KNM, VIA 19, sv. II/1-2

Palacký, František: Dějiny národu českého, I-VI, ODEON, 15. vydání, 1968. K vydání připravila Olga Svejková. Druhé opravené a rozmnožené vydání

Palacký, František : Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Dle původních pramenů, B. Kočí, 1920

Sekundární literatura:

Bartoš, F.M.: Palackého pojetí husitství a křesťanství, in: František Palacký, Obrana husitství, Praha, 1926, s.7-22

Bělič, J.: Zásady Palackého v otázkách jazykové kultury, in: Tři studie o Františku Palackém, Olomouc, Acta Universitatis palackinae Olomucensis 1, 1949, s.166-237

Bidlas, Miroslav: Bibliografie díla F. Palackého, Státní knihovna ČSR, roč. 1977, č. 1-

- Bílý, F.:** Palacký a spisovný jazyk český, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, Praha, 1898, s. 698-712
- Čapka, František:** Dějiny zemí koruny české v datech, Libri, Praha, 1999
- Černý, Václav:** Co je kritika, co není a k čemu je na světě Praha, 1968
- Červenka, M.:** Významová výstavba literárního díla, Praha, 1992
- Čornej, P.:** Ke genezi Palackého pojetí husitství in: Dějiny a dnešek, Praha, 1998
- Dobrovský, Josef:** Dějiny české řeči a literatury, Praha, 1951
- Dvořák, R.:** Jak byla posouzena německými učiteli vědecká činnost Františka Palackého, in: Časopis Matice moravské, Brno, 22/1898, s. 331-337
- Efemertová, Marcela C.:** České země v letech 1848-1918, Libri, Praha, 1998
- Fischer, Josef:** Myšlenka a dílo Františka Palackého, 1.a 2.díl, 1926
- Fischer, Josef:** František Palacký o minulosti pro budoucnost, Praha, 1926
- Goll, Jaroslav:** Palackého program práce historické, in: Český časopis historický, 4/1898, s.1-11
- Goll, Jaroslav:** František Palacký, ČČH, 1898, roč. 4, s. 16-278
- Grund, Antonín:** Karel Jaromír Erben, Melantrich, Praha, 1935
- Haman, Aleš:** Úvod do studia literatury a interpretace díla, H+H, 1999
- Haman, Aleš:** Literatura z pohledu čtenářů, Praha, 1991
- Havelka, Miloš:** Dějiny a smysl, Praha, LN, 2002
- Havelka, Miloš:** Spor o smysl českých dějin, TORST, Praha, 1997
- Havlík, Lubomír E.:** Palackého koncepce počátků českých dějin a Slovanů v politickém programu národního obrození, Slovanský přehled, Praha, 62/1976, s. 221 – 228
- Havránek, Jan:** Zrození politika, ĎaS, č.3, 1998, s. 18-21
- Heidler, Jan:** O vlivu hegelismu na filozofii dějin Fr. Palackého, ČČH, XVII, 1911

- Hrdlička, Milan:** Translatologický slovník – Výběr z českých a slovenských prací z teorie překladu, JTP, Praha, 1998
- Hrubeš, Ferdinand:** Josef Wenzig, in: Výroční zpráva císařské královské České reálky pražské, Praha 1906, s. 1-11
- Charvát, Jaroslav:** Censura a dílo Františka Palackého, Praha, 1945
- Jetmarová, M:** Filosofie Palackého, in: sborník Filosofie v dějinách českého národa, Praha, 1958, s. 139
- Karbusicky, Vladimír:** Anfänge der historischen Überlieferung in Böhmen, Böhlau Verlag, 1980
- Karbusický, Vladimír:** Báje, mýty, dějiny – Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury, Praha, 1995
- Kořalka, Jiří:** František Palacký (1798-1876), Argo, 1998
- Kořalka, Jiří:** Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, Argo, Praha, 1996
- Kořalka, Jiří:** Organizátor českého vědeckého života, ĎaS, č.3, 1998, s. 13-17
- Kořalka, Jiří:** Pojmy národ a lid, Nation a Volk v díle Františka Palackého in: Nations-Identities, Historical Consciousness. Volume dedicated to Prof. Miroslav Hroch, Praha, 1997, s. 54-64
- Kořalka, Jiří:** Husitské svazky Palackého Dějin a příznivý ohlas v jihozápadním Německu v letech 1850-1860, in: Husitský Tábor, 6-7, 1983-1984, s. 317-357
- Köpl, Karl:** Palacký und die Censur, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, Praha, 1898, s. 646-688
- Kowalski, Jan, Wierusz:** Encyklopedie papežství, Academie, Praha, 1994
- Kraus, A.:** Husitství v literatuře 19. století, 1924, s. 175
- Krofta, Kamil:** Nesmrtelný národ, Praha, vydal Jan Laichter, 1940
- Krofta, Kamil:** Palacký a Gindely, Praha, 1912

- Křen, Jan:** Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780-1918, Academia, 1990
- Kutnar, František:** Palackého pojetí společnosti, národa a státu, in: Tři studie o Františku Palackém, Olomouc, Acta Universitatis palackinae Olomucensis 1, 1949, s. 7-42
- Kutnar, František:** Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I., Praha, 1973, s. 149-161
- Levý, Jiří:** České teorie překladu, 1.díl, Ivo Železný, 1996
- Lněničková, Jitka:** České země v době předbřeznové 1792-1848, Libri, Praha, 1999
- Macura, Vladimír:** Český sen, Praha, LN, 1998
- Macura, Vladimír:** Znamení zrodu – české obrození jako kulturní typ, H&H, 1995
- Mandlerová, Jana:** Methodologische Erwägungen in der deutschböhmisches Historiographie am Ende der Habsburgermonarchie, in: Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848, Teil I, Ústí nad Labem, 1996, s. 31
- Mikušek, Eduard:** Palacký, Höfler und seine Schüler Schlesinger und Lippert, in: Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848, Teil I, Ústí nad Labem, 1996, s. 127
- Němec, Igor:** Slova a dějiny, Praha, Academie, 1980
- Nord, Christiane:** Textanalyse und Übersetzen, Heidelberg, 1988
- Novák, Arne:** Kritika literární I, II, Praha, 1916
- Novák, Arne:** Stručné dějiny literatury české, Olomouc, 1946
- Olešáková, Doubravka:** Český překlad Denisova díla v kontextu sporu o smysl českých dějin, in: DaS, 5/2001, s. 28-32
- Palacký, František:** Zur böhmischen Geschichtsschreibung, Prag, 1871
- Palacký, František:** O jazyku českém, in: Spisy drobné III., s.720-729
- Pekař, Josef:** Palacký, in: Ottův slovník naučný, díl 19, Praha, 1902, s. 39 – 71

- Pekař, Josef:** Dějepisectví - F. Palacký, Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Františka Josefa I, Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848-1898, Praha, 1898, s. 4-27
- Pekař, Josef:** Jan Žižka, ČČH, 1925, s. 1-112
- Peřina, Josef:** Přehledné dějiny vztahů české a německo-české literatury v 19. století, Ústí n. Labem, ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, 1996, 1. Díl (1780 – 1848)
- Pešková, Jaroslava:** Role vědomí v dějinách, Praha, LN, 1998
- Petráň, Josef a kol.:** Počátky českého národního obrození – společnost a kultura v 70.-90. letech 18. století, Academie, Praha, 1990
- Polišenský, Josef:** František Palacký a naše kulturní dědictví, in: Strahovská knihovna, Sborník Památníku národního písemnictví, 1976, č. 11, s. 5-14
- Profantová, Nad'a, Profant, Martin:** Encyklopedie slovanských bohů a mýtů, Libri, Praha, 2002
- Püschner, Manfred:** Deutsche Historiker in den Böhmischen Ländern zum tschechisch-deutschböhmischem nationalen Konflikt in der Revolution von 1848/49, in: Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtschreibung seit dem Jahre 1848, Teil II, Ústí nad Labem, 1997, s. 11
- Rádl, Emanuel:** Válka Čechů s Němci, Praha, Melantrich, 1993
- Rak, Jiří:** Obraz Němce v české historiografii 19. stol., in: Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. stol., Karolinum 1998, s. 49-75
- Rak, Jiří:** „Má vlast“ a české vlastenectví, Ďas, č.2, 1996, s. 20-24
- Rak, Jiří:** František Palacký a české historické vědomí, Ďas, č.3, 1998, s. 2-5
- Rak, Jiří:** Bývali Čechové-české historické mýty a stereotypy, Praha, 1994
- Reiss, Katharina:** Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik, München, 1971
- Řepa, Milan:** Rodem Moravan ... , ĎaS, č.3, 1998, s. 22-26

- Salajka, Milan:** Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů, vyd. Církev československá husitská, Praha, 2000
- Seibt, Ferdinand:** Deutschland und die Tschechen, Piper Verlag, 1998
- Sklenář, Karel:** Obraz vlasti – Příběh národního muzea, Paseka, Praha, 2001
- Slavík, Jan:** V čem Palackého dějiny zastaraly?, Národní práce, 23. VI. 1990
- Šmahel, F., Doležalová, E.:** František Palacký 1798/1998 – dějiny a dnešek, Sborník z jubilejní konference, HÚ AV ČR, Praha, 1999
- Špét, Jiří:** Národní muzeum a František Palacký v pravopisných sporech let 1846-1850 in Časopis Národního muzea 145/1976, s. 95-114
- Štaif, Jiří:** Konceptualizace českých dějin Františka Palackého, Český časopis historický, ČČH, 89, Praha, 1991
- Štaif, Jiří:** František Palacký a česká historická paměť (Jubileum r. 1898), in: Nations-Identities, Historical Consciousness. Volume dedicated to Prof. Miroslav Hroch, Praha, 1997, s. 230-250
- Štaif, Jiří:** Historici, dějiny a společnost – Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790-1900, část I., FF UK, Praha 1997
- Štich, Alexandr:** Čech, český, Čechy, Česko..., in: Češi a Němci – Dějiny-kultura-politika, Paseka, 2001, s.11-17
- Šubrtová, Alena:** Člověk František Palacký, ĎaS, č.3, 1998, s.27-31
- Svejkovská, Olga:** The Relationship between the German and Czech Version of Palackýs History of the Czech Nation in East European Quarterly, 15/1981, s. 65-84
- Válka, Josef:** Německá a česká verze Palackého Dějin, in: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, C 15/1968, s. 79-91
- Válka, Josef:** František Palacký – historik, in: Památník Palackého 1798 – 1968, Ostrava, s. 31 – 59, 1968

Válka, Josef: Než se stal historikem, *ĎaS*, č.3, 1998, s. 6-12

Vermeer, H. J.: A skopos theory of translation, preprint, Heidelberg, 1995

Vermeer, H. J.: Vergleich und Vergleichbarkeit (forthcoming)

Volf, J.: Palackého Dějiny a censura, in: časopis *Musea Království českého*, 87/1913, s. 157-158

Werstadt, J.: Politické dějepisectví devatenáctého století a jeho čeští představitelé, *ČČH*, 1920, s. 1-93

Fouilloux, Danielle; Langlois, Anne; Moigné Le, Alice; Spiess, Françoise Thibault, Madeleine; Trébuchon, Renée: **Slovník biblické kultury**, EWA EDITION, Praha, 1992

6. PŘÍLOHY

Tabulka č. 7: Geneze Palackého Dějin

		německy			česky			
část	zahrnuje období	1. vydání	část	zahrnuje období	1. vydání	2. přepracované vydání		
díl	od: do:			od: do:	část	zahrnuje období		
I.	1.	1197	1836	1.	1125	1848		
	2.			1125	1253	1854		
II.	1.	1197	1306	1.		-	1253 1333 1875	
	2.	1306	1378	2.		-	1333 1403 1876	
III.	1.	1378	1419	1.	1403	1419	1. 1403 1420 1870	
	2.	1419	1431	2.	1419	1431	2. 1420 1431 1871	
	3.	1431	1439				3. 1431 1439 1879	
IV.	1.	1439	1457	1.	1439	1457		
	2.	1457	1471	2.	1457	1471		
V.	1.	1471	1500	1.	1471	1500		
	2.	1500	1526	2.	1500	1526		

Světlešedá políčka označují původní německý originál, tmavošedá původní český originál. Poslední německy psaný originál končí v roce 1420

Tabulka č. 8: Úvody výlek husitských - srovnání výskytu výrazů *národ*, *vlast* a *lid* v české verzi a výrazů *Volk* a *Nation* v německé verzi

Pozn. č.:	str.:	české vydání (druhé)	deutsche Ausgabe	S.:
1	169	národ český	<i>Pasáž v německém vydání neexistuje</i>	
2	170	národ český	-	
3	171	národnost	-	
4	172	národ	-	
5	172	národy	-	
6	174	národ český	-	
7	174	národy	-	
8	174	lid český	-	
9	174	národy	-	
10	174	národ	-	
11	174	národní	-	
12	174	národ český	-	
13	176	národ	-	
14	176	národ český	-	
15	176	národnost	-	
16	176	národ	-	
17	176	národní	-	
18	176	vlast	-	
19	177	lid	Volkshaufen	48
20	178	dav chátry	Volksfluth	49
21	178	lid	Volk	49
22	178	rota	Volksauflauf	49
23	179	národů	Völker	51
24	181	národ	Volk	54
25	182	národ v Čechách	Volk in Böhmen	57
26	182	národní	Nationale	57
27	183	národní	nationale	57

28	183	národ	Volk	57
29	184	hromady lidu	Volksversammlungen	60
30	186	lid český	-	
31	186	mysli lidské	Volk	61
32	187	národ náš	Volk	63
33	187	lidu spousty	Volksmassen	64
34	187	národ	Volk	64
35	188	národ český	Böhmisches Volk	66
36	190	lid český	Volk	69
37	190	rocení lidu	Zusammenrottung	69
38	195	národ	-	
39	199	selský lid	Volk	84
40	200	národ	-	
41	202	národ	Volk	90
42	204	národu	-	
43	204	vlast	<i>Pasáž chybí</i>	
44	205	strana národní	Volk	94
45	205	národu českého	Böhmische Nation	96
46	205	národ český	Volk	96
47	206	národ český	<i>206-207: pasáž je pouze shrnuta</i>	
48	206	národ český	-	
49	206	národ český	-	
50	206	národ český	-	
51	206	národ český	-	
52	206	národ český	-	
53	207	národ český	-	
54	207	národ český	-	
55	207	národ český	-	
56	207	národ	-	
57	208	národ náš	-	
58	212	národ český	Böhmen	

Na dvou místech českého textu užil František Palacký výraz *vlast*. Jedná se o místa, která jsou v českém znění doplněna, přičemž v německém znění nebyla. V německém vydání nebyl pojem *Heimat* užit ani jednou.

Je zřejmé, že česká verze vykazuje nápadně vyšší výskyt výrazů *národ*, *vlast* a *lid*, a dále také to, že autor vytvářel nejen párové dvojice *národ* - *Nation*, *lid* - *Volk*, ale také další varianty (teoretický rozbor těchto řešení obsahuje kapitola 2.3.).

Tabulka č. 9: Úvody válek husitských - distribuce slov slovtvorné skupiny *Čech*, *český* a jejich německé protějšky:

Pozn. č.:	str.:	česky	deutsch	S.:
		<i>Úvodní pasáž, která v německém vydání neexistuje</i>		
1	169	české dějiny	-	
2	169	národ český	-	
3	169	čechům	-	
4	170	v Čechách	-	
5	170	národ český	-	
6	171	Čechové	-	
7	172	Čechové	-	
8	172	Čechům	-	
9	173	v Čechách	-	
10	174	v Čechách	-	
11	174	národ český	-	
12	174	lid český	-	
13	174	z Čech	-	
14	174	literatura česká	-	
15	174	průmysl český	-	
16	174	společnost česká	-	
17	174	Čechy	-	
18	174	národ český	-	
19	175	Čechové	-	
20	176	národ český	-	
21	176	nesvornost česká	-	
22	176	Čechy	-	
23	179	trůn český	Thronerbe in Böhmen	50
24	179	z Čech	böhmische	50
25	179	příběhy české	Das was vorging	50
26	179	v Čechách	in Böhmen	51

27	179	čeští rodové	Böhmischen Rätthe	51
28	179	do Čech	nach Böhmen	51
29	179	do Čech	nach Böhmen	51
30	179	království české	Königreich	51
31	180	v Čechách po Václavovi zdeděné	Von Wenzel hinterlassenen	52
32	180	Čechům	Für die Hussiten	52
33	180	po království českém	-	
34	180	království českého	Des Landes	53
35	180	království českého	-	53
36	180	Čechové	Böhmen	53
37	180	jazyk český	Böhmische Sprache	53
38	180	Čechové	-	
39	181	Český jazyk	Landessprache	53
40	181	v Čechách	in Böhmen	54
41	181	Čechům	Dem Lande	54
42	181	Čechům	Hussiten	54
43	181	v Čechách	in Böhmen	55
44	182	mezi Čechy	Unter den Böhmen	57
45	182	v Čechách	in Böhmen	57
46	182	v Čechách	in Böhmen	57
47	184	stav panský	Böhmische Herrenstände	59
48	184	u Čechů	-	
49	184	České i moravské země	Böhmen und Mähren	60
50	187	čest česká	<i>Pasáž chybí</i>	
51	188	národu českého	Böhmischen Volkes	66
52	188	od Čechů	-	
53	189	pánové čeští	Barone	68
54	190	lid český	Volk	69
55	192	pánů českých	Barone	72
56	192	v Čechách	Im Lande	74
57	193	český	Böhmischen	76
58	193	stavy české	Böhmischen Stände	76

59	194	stavy české	Böhmischen Stände	77
70	195	česká šlechta	Barone	79
71	195	do Čech	Ins Land	79
72	195	české mysli	-	
73	198	v Čechách	In Böhmen	83
74	198	v celých Čechách	In ganz Böhmen	84
75	201	válka v Čechách se připravovala	Diese vorbereitenden Ereignisse	89
76	202	Čechy	Böhmen	89
77	202	Čechy	Böhmen	90
78	202	Čechy	Böhmen	90
79	203	v myslích českých	In Böhmen	91
80	203	v Čechách	In Böhmen	91
81	203	čeští páni	Böhmische Herren	91
82	203	Čechy	Utraquisten	93
83	204	Čechům, českým	Böhmen, böhmischen	93
84		<i>Pasáž chybí</i>	Böhmischen Volkes	94
85	204	staré Čechy	<i>Pasáž chybí</i>	
86	204	šlechta česká	Böhmische Adel	94
87	204	prohlášení kříže na Čechy	Verkündigung eines Kreuzzuges	94
88	205	co Čech	Als Böhme	94
89	205	národu českého	Böhmischen Nation	96
90	205	všem Čechům	An alle Böhmen	96
91	205	národu českého	Volkes	96
92	205	království českém	<i>Pasáž je pouze shrnuta</i>	
93	205	krále českého	-	
94	205	pány českými	-	
95	205	českém království	-	
96	205	národu českého	-	
97	206	národ Čechů	-	
98	206	Čech	-	
99	206	Čechů	-	

100	206	národ český	-	
101	206	koruny české	-	
102	206	národ český	-	
103	206	korunu českou	-	
104	206	korunu českou	-	
105	206	korunu českou	-	
106	206	národ český	-	
107	206	národ český	-	
108	206	jazyk český	-	
109	206	národ český	-	
110	206	Čechům	-	
111	206	českého krále	-	
112	206	Čechové	-	
113	206	národ český	-	
114	212	městská rada česká	-	
115	212	osud národu českého	Böhmens Schicksal	105

Tabulka názorně ukazuje převahu slov slovotvorné skupiny *Čech, český* v české verzi a podporuje tak tvrzení, podle kterého je české znění Dějin více nacionálně akcentované.

Příloha č. 1:

a) KNIHA II., ČECHY SLOVANSKOPOHANSKÉ OD R. 451 DO 894

- *Obraz obecného života českého v pohanství, I. Díl, čl. 6, období 451-894, vyd. 1848*

- *Böhmens Volksleben im Heidenthume, II. Buch, 6. Kapitel, vyd. 1836*

Pozn. č.:	str.:	česky	deutsch	S.:
1		Nesnáze zkoumání takového	-	
2	44/2	Rozdíl prvotinných řádův německých a slovanských.	-	
3	44/2	Původní povaha moci panovníčí v Čechách	-	
4		-	Böhmens innerer Zustand vor dem Christenthume.	158
5	44/2	Starostové a kněží u Slovanův	Die Herzogliche Gewalt, das Paragium, der Fürstenthron, die Kmeten	158
6	44/2	Velicí knížata, kmetové zemští, lechové, vládky a zemané vůbec.	Ständeunterschiede, Lechen, Zemanen, Wladyken, freie Untersassen, Leibeigene	158
7	44/2	O stavu bezzemkův	-	
8	44/2	Sněmy zemské a krajské	Landtage	158
9	44/2	Náboženství slovansko-pohanské	Religionssystem und gottesdienstliche Gebräuche	158
10	44/2	Popravy, ústava válečná	Gerichts- und Kriegsverfassung	158
11	44/2	Hospodářství, průmysl a kroje	Industrie und Verkehr. Tracht	158
12		-	Häusliches Leben, Charakter und Bildung	158
		text	Text	
13	44/2	Jakkoliv nesnadno bylo nám posavad líčiti vnější stav a děje národu svého ve prvověkosti jeho, a vypravovati, kterak v ustavičném kolotání a zápasu s	-	

		<p>cizinci uvázal se ve vlast svou a v ní se ubránil: však ještě mnohem větší nesnáze čeká nás, když obrátíme zřetel svůj ke vniternému jeho stavu a jmeme se vykládati, kteraký byl veřejný i domácí jeho život, kterými zákony a právy jednota národní pojištěna byla, kterak konala se vláda veřejná, jaké poměry právní a obyčeje mezi obyvateli panovaly a jaké bylo vzdělání jejich v ohledu rozumovém, nábožném, průmyslovém i mravním vůbec. Neb jestliže nedostávalo se tytýž pramenův i k vypravování příběhův dosti bouřlivých, čím více bude nám naříkati na chudobu zpráv o pokojném bytu a stavu pravěkých předkův našich, o tiché domácnosti jejich a oustavách, kterýmiž obecné národu blaho upevniti usilovali? Na tyto u nás věci zřídka cizinci pozor svůj obraceli, aniž o nich co schválně zapisovali; Čechové pak sami, pokud ve pohanství vězeli, obírali se s písmem převelmi málo.</p>		
14	44/ 2	Protož z věku toho nic nás více nedošlo, leda tři české písně a některé náhodou pronešené	Über Böhmens innern Zustand und die gesellschaftlichen Verhältnisse des Volkes vor	158- 159

		<p>zprávy u spisovatelů byzantinských a německých, které sotva postačují k naznačení několika čárek základných, nikoli ale k vyvedení obrazu plného a živého.</p>	<p>dessen Bekehrung zum Christenthume ist uns aus dem ganzen Alterthume nichts Zusammenhängendes überliefert worden. Alles darüber Vorhandene beschränkt sich auf wenige zufällige Andeutungen bei alten Schriftstellern und auf Bruchstücke einiger Volksgesänge aus jener Zeit. Beides jedoch setzt uns kaum in den Stand, das öffentliche und häusliche Leben der alten Čechen auch nur in schwachen Umrissen zu zeichnen:</p>	
15	44/2-45/1	<p>A přece věc ta nadmíru důležitá jest, i velí nám nezanedbávati ničeho, cokoli posloužiti může k důkladnému poznání prvotinných řádův a obyčejův českých. V takovémto zajisté poznání zračí se vůbec teprv pravý duch a původní každého národu povaha, ze kteréžto dějiny jako z jádra strom a květ, a z květu ovoce se rodí; ono jest klíč, jenž nám otvírá rozum toho, co kde a proč se stalo. A poněvadž i to pamatovati se sluší, že řádové a obyčejové nebývají nikde po věky stálí, alebrž u každého živého národu každým stoletím, ba každým</p>		

		<p>věkem lidským aspoň v některé stránce proměnu berou: potřebít' jest tím snažněji a bedlivěji prohlednouti ku prvotinnému jejich způsobu, t.j. ke stavu tomu, ve kterém se nacházeli hned při objevení se národu. Neboť jakož každý poznatek lidský má přirozené meze své, svůj počátek i konec, tak i pásma proměn oněch u nás musí počínati někde, aspoň v představení našem, a musí obmezeno býti základem prvním, ze kteréhož by napotom co z formy původní dále vyvíjeti se dalo. Proměnu pak znáti a posuzovati může jen ten, komu původní aneb aspoň předešlý věci způsob znám byl. Protož i my, chceme-li náležitě porozuměti proměnám těm, které v obecném životu národu našeho aspoň ode tisíciletí zběhly se, musíme tím důkladněji se oznamiti se stavem tím, kterým hned s prvopočátku na dějišti světovém se zjevil</p>		
16	45/1	<p>Při této tak znamenité důležitosti a potřebě máme za to, že sluší tedy neobmezovati se pouze v tom, co nám písemného z věku onoho</p>	<p>... wir sind genöthigt, alle Angaben über Sitten und Weisen, wie des Slawischen Volksstammes überhaupt, so auch einzelner verwandten</p>	158-159

	<p>náhodou zachováno, ale brátí ku pomoci ještě i jiné prameny, ze kterýchž dá se čerpati nějaká pravdivá známost české prvověkosti. Takovéto pokládáme býti troje: nejprv, všeobecný obraz prvověkosti Slovanské vůbec; potom některých řádů, ač teprv později v Čechách se vyskytujících, shodou zvláštní s jinოსlovanskými; a konečně všeobecný ráz a duch celé starožitnosti české. Není pochyby, že cokoli staří spisovatelé pronesli o povaze pokolení slovanského vesměs, platí také o jednotlivých jeho kmenech zvláště; potvrzujet' se to i starými svědectvími, i novějším mnohonásobných skoumáním. Také když nalézáme v Čechách i za pozdějšího ještě věku řady a obyčeje, kteří jinde v Europě kromě kmenův slovanských se nezjevují: můžeme s důkladem jistiti, že pocházejí z předhistorické doby, když ještě celý národ Slovanský bydlil pospolu aneb aspoň blízko sebe; nepotřebí zajisté teprv dokazovati, že počna od X. století, nebylo k. p. mezi Srby</p>	<p>Zweige desselben, zu Hilfe zu nehmen, und selbst spätere Zustände zu Rathe zu ziehen, für deren älteren Ursprung ihre slawische Eigentümlichkeit und das gleiche Vorkommen bei solchen slawischen Völkern spricht, welche seit mehr als tausend Jahren getrennt und ohne gegenseitige Berührung geblieben sind. Denn bei aller durch örtliche und nachbarliche Verhältnisse erzeugten Verschiedenheit in Bildung, Beschäftigung und gesellschaftlichen Einrichtungen, gab es dennoch von jeher einige Grundzüge in Verfassung, Sitten und Charakter der Slawen, deren Gemeinschaftlichkeit und Gleichheit bei allen slawischen Volkszweigen sowohl durch alte Zeugnisse, als auch durch neuere Beobachtungen erwiesen ist. Insbesondere dürfte das, was uns von den alten <i>Luticen</i>, den stets treuen Stamm- und Bundesgenossen der Čechen, überliefert worden ist, unbedenklich, wenigstens in den Hauptzügen, auch auf diese angewendet werden.</p>	
--	---	---	--

	<p>podunajskými, Rusy novhorodskými a Čechy nikdy více tak ouzkého a bezprostředného spojení, že by kmen jeden byl s druhým byl mohl o nové ústavy své se podíleti, alebrž že shoda obyčejův i jmen právních, která se u nich k. p. při svodu, hlavě, poruce, rotě, porotě, vržení, hřebí atd. zjevuje, sahá až do pravěké doby Slovanstva. Konečně když uhledáme nejeden poměr právní, an navzdor dlouhověkému o to usilování nechce v národu vkořeniti se, a násilím jsa tu i tam vštípen, po chvíli vždy opět mizívá: máme plné právo zavíratí o něm a souditi, že jest to živel cizí a s původním oustrojím života slovanského neshodný.</p>		
17	-	<p>Čech, der Erzvater der Böhmen, hatte das Land mit Waffengewalt erobert, und es daher als Beute unter seine Feldherren und sein Gefolge vertheilt. Ob er das ganze heutige Böhmen oder nur einen Theil desselben inne hatte, muß noch dahin gestellt bleiben.</p>	159

Pozn. č.: 18 - 45/2 (Text je pouze v českém znění)

Pronesli jsme se již nahoře, v povšechném uvažování hlavního rázu i obsahu dějin českých, o tom, že dějiny ty vůbec zakládají se hlavně na sporu čili stýkání a potýkání se Slovanství s Němectvím; aneb jinými slovy, na ustavičném pojímání neb zamítání způsobův a řádův Německých od Čechův. Sousedíce oba národové spolu od více než tisíciletí, nemohli v tolikém přátelském i nepřátelském se dotýkání uhájiti se vplyvu obapolného. Zapíratí pak se nedá, že v tom ohledu stránka česká byla více trpná nežli činná, jelikož na jevě jest, že německý živel nabýval v ní čím dále tím větší moci, netoliko v jazykovém, ale ještě více v politickém ohledu. Naproti tomu zase, když vidíme dnešní Němce, vyzuvši se z někdejších řádův svých, snažiti se o uvedení a zobecnění mezi sebou řádův vlastně staroslovanských: může-li se s celou pravdou jistiti, že by i oni byli nepocítiti v sobě nižádného vplyvu od strany slovanské? Podobá se paradoxii, a předce pravdivá jest sada ta, že jako u většiny dnešních kmenů slovanských starogermánské oustavy a řády ouhrnkem vzaté již od několika století se zakořenily, tak naproti tomu staroslovanský způsob politie s malými výminkami právě ten jest, po kterémž za našeho věku národové nejen germánští, ale i románští nejvalněji touží. To z pravého a důkladného poznání prvotinných řádův obou samo sebou se vyjeví, aniž potřebí bude další na to důvody klásti. A poněvadž proměnám i výměnám těm valným a dlouhověkým jen ten dokonale porozuměti může, kdo náležitě poznal a pochopil rozdíly prvotinného stavu slovanského i germánského: na jevě jest veškerá důležitost základní té otázky: čím se dělil od sebe společenský stav prvověkých Slovanův a Němcův?

Pozn. č.: 19

Podstatné známky, na kterýchž rozdíl obou národů hlavně se zakládal, hledati sluší se v tom, že Němci před svým pokřest'aněním byli vůbec národ válečný a výbojný, Slované pak naproti tomu národ pokojný a rolnický. Nemá se sice slovům těm tak rozuměti, jakoby Němci ovšem nikdy byli pokoji a orbě nechtěli, Slované pak nikdy ani války ovšem vésti neuměli: pravý jejich smysl jen v tom záleží, že Němcům prvověkým válčení, podmaňování a zbíjení sousedův i dobývání panství nad nimi byly jako cílem a pravidlem života jejich, po nichžto předně toužili, k nimž jejich snahy všecky hlavně směřovaly, jelikož pokoj jen za přestání od boje a hospodářství polní jen za věc čelední pokládali; kdežto zatím u Slovanův považována válka za stav mimořádný, za zrušení pokoje, a činnost národní vůbec obrácena byla k veškerému těžení rolnickému. Vylíčivše my již větší částku oněch pohrom, které neúnavnou bojovností německou

někdy jak na Římskou říši, tak i na Slovanské národy uvaleny byly, máme-li na základnou sadu tuto ještě zvláštní důkazy klásti?

Pozn. č.: 20

Panování a kořisti byly tedy vlastní cíl válečné podnikavosti prvověkých Němců. Ale kde panství, tam jest i poddanost neb poroba, jelikož jednoho bez druhého býti nemůže, jedno druhým se podmiňuje. Kdo v boji zvítězil, stal se pánem tomu, koho přemohl; jestliže moha, nezabil ho, zdálo se mu, jakoby napotom vždy ještě plné měl právo nad životem podrobence svého; tento pak musel jemu po vůli býti, jeho zákony přijímati, jemu sloužiti, robotovati a daně platiti, on i potomci jeho. Práva člověckého, - jehož heslo jest „čeho sobě nechceš, jinému nečiň“, - nebylo více v ouvazku takovém, pouhým a hrubým násilím uvedeném, ale s jedné strany jen nadpráví neboli výsada (Vorrecht), a druhé kroměpraví (Rechtlosigkeit). A dědičné podávání toho ouvazku s obou stran, od otce k synu, od děda ke vnuku, zakládalo rozdíl stavů dědičný a plemenný neboli kastový, jakovýž se ve všech zemích spatřuje, kdekoliv plémě podmanitelův usadilo se mezi podmaněnými. Hrdý vítěz, čím surovějších býval mravů, tím urputněji popíral poddaným svým práva lidskosti, a také tím snažněji pečoval o to, aby plémě jeho dělilo se vždy od plemene porobenců, aniž pak domnělá jeho vyšší ušlechtilost jakýmkoli s nimi dotýkáním a míšením se prznila.

Pozn. č.: 21

Že tyto z přirozeného běhu vášní lidských plynoucí poměry panovaly u starých Němců skutečně, a to v plné míře a ostrosti své, nedá se ani zapírati, ani pochybovati; všecky zajisté původní prameny dějin jejich to na každém místě, při každé příležitosti hlásají a potvrzují: ačkoliv větší část novějších spisovatelů jejich, nelibující sobě v takovémto předků svých obrazu, jej všelijak zakrývati a zastíráti, a na místě jeho jakýsi způsob patriarchálnosti za prvotinný Němectva stav pokládati obyčej mají. Celý však ten národ dělil se od nepaměti vždy na pány a parobky vůbec, čili, dle novějšího mluvení způsobu, na pouhé šlechtice a poddané jejich; a jakož páni čili šlechtici sami mezi sebou původně na dvě se dělili, na stav totižto vyšší (šlechtice v užším smyslu, nobiles, die Edlen) a nižší (svobody, liberi, die Freien), později pak ještě i na více rozdílů, tak i poddaní jejich ouhrnkem ve dvojí třídu rozpadávali, chlapy totiž (liti neb aldi, Liten) a otroky (servi, Schalken, Sclaven). Počet těchto, kteříž vůbec vlasy své stříhati povinni byli, vždy mnohem větší býval, nežli dlouhovlasých šlechticů; a však nepožívající vůbec práva

občanského; nesměli ani na sněmy, ani do boje choditi a zbraň nositi; nakládáno pak s nimi, zvláště s otroky, právě jako s hovadem neb zbožím jakýmkoli; cožkoli měli aneb vydělali, náleželo ne jim, ale pánovi; prodáváno je, zastavováno, na výmenu dáváno, dle potřeby a libosti; anobrž i když kdo zabil otroka svého, neměl za to jiné pokuty, než že stal se o jednoho parobka chudším.

Pozn. č.: 22

Los chlapův, pole pro pány vzdělávajících, byl ovšem poněkud mírnější; co nad povinný pánovi plat vydělali neb uhospodařili, s tím, ač mimo vůli pánovu, mohli ke svému vlastnímu dobrému nakládati, až i svobody se dokupovati; mnozí také brávaní do boje pánům ku pomoci, kdežto pak udatenstvím tytýž na stav dobrého druha povýšili se. Ale i oni, jsouce vždy v opovržení u stavů vyšších, nepožívali práva, pohnati pána svého před soud; a jakkoli veliké mohly býti osobní zásluhy uvolněncův, proto příhana neušlechtilého rodu vždy na nich až do třetího nebo čtvrtého pokolení lpívala. Známa zajisté rodu vážena vždy nade všechny jiné přednosti a ctnosti; jakož pak i podnes německá zdvořilost neumí člověku podstatnější lahody činiti, nežli když ho „blahorodým“ aneb i konečně „vysoce urozeným“ nazývá. K zachování pak a na jevě udržení takovýchto rozdílův ustanovilo již to nejstarší zákonodárství německé tak řečenou viru (Wergelt), čili taxu člověčí, která cenu neb hodnotu osobní každého člověka značila v jiné sumě peněz dle jeho stavu; a i později, kdyžto zvláště blahodějným vplyvem křesťanství vše, co v poměrech těchto nejdrsnatějšího bylo, zpovlovna se uhladilo, předce zbytky staré takovéto péče všelijak se jevíly, ano v majorátech a v tak řečených „Ahnenproben“ až do našeho věku zasahují.

23	46/2	Obecný život pravověkých Slovanův vůbec, a tudíž i Čechů zvláště, naskytuje nám obraz docela rozdílný. Oni nebaživše po podmaňování cizích národů, drživali se snažně půdy té, která je ourodami svými živila; k jejímu vzdělávání a k bezpečnému požívání všech plodin jejích	-	
----	------	--	---	--

			sich Keime der Aristokratie schon bei der ersten Erwerbung des Landes, und das monarchische Prinzip erlangte auch, wo nicht früher, doch schon unter Samo einen festern Bestand.	
--	--	--	--	--

Pozn. č.: 25

Uznáváme býti potřebné, abychom s podrobnými nato důkazy neoštidali se. Hned první spisovatel řecký, který o národní Slovanův povaze r. 552 něco poznamenal, Prokop Cesarienský, praví o nich, že nemají společného panovníka, nýbrž že od starodávna po demokraticku živi jsou. Totéž potvrzuje po něm císař Mauricius (r. 582 – 602), právě, že o svobodu svou velice dbají, aniž panovníka nad sebou míti chtějí;

Pozn. č.: 27

k cizincům pak nad míru vlídni jsouce, zajaté ve válce že neodsuzují k věčné porobě, jako jiní národové, ale že jim ukládají lhůtu, po kteréžto dle libosti buď povolení k návratu do vlasti sobě koupiti, aneb u nich co svobodní a přátelé navždy zůstávati mohou. Císař Lev Moudrý (r. 886 – 911) opakoval svědectví Mauriciovo téměř doslovně. Konečně i nejdůkladnější mezi Byzantinci znatel Slovanův, císař Konstantin Porfyrogenneta (r. 946 – 959), svědčí, že národové slovanští nemají pánův jiných, kromě starých županův

Pozn. č.: 28

A s těmito Byzantinců svědectvími souhlasí dokonale také staří spisovatelé němečtí, kteří znali Slovany ještě za pohanské jejich doby. Widukind praví, že oni raději podnikali všecky způsoby bídy, nežli ztrátu svobody, a že jako Němcům jen o rozšíření jejich panství, tak Slovanům jen o zachování svobody píce byla. Dětmar Meziborský († 1018) svědčí o Luticech, že nemají nad sebou pána (ačkoli o kněžích neboli knížatech Lutických často řeč bývá), ale že u nich všecky důležitosti národní na obecných sněmých svorností hlasů se rozhodují. Potvrzuje to i starý Polský kronikář Bochuval, biskup Poznaňský († 1253), když o nejstarších Slovanech polských dí, že jakožto bratří od jednoho otce pocházející neměli žádného panovníka nad sebou, ale že volívali mezi

sebou dvanáctero rozumnějších a zámožnějších mužů, kteří o věci obecné pečovali a jimi vládli, nikoho neutiskující. Také ze starých listin, a to i z cizích, dovídáme se, že svoboda u dávných Slovanův byla stav obecného lidu, nikoli pak výminka jen některým osobám neb třídám hovící.

Pozn. č.: 29

Důkazové tito, s tolikerých stran svorně podávání, podporují se ještě i úvahami z jiných okolností a skutků váženými. Jakož zajisté z jedné strany na jevě jest, že podmaňování a výboj všude za sebou potahovali panství a porobu: tak také pochybovati nelze, že kde výboje a podmanění od cizinců a nepřátel nebylo, tam vždy mezi oudy jednoho a téhož národu panovala přirozená rovnost a tudíž obecná osobní svoboda. Stav takovýto vídati jest od věkův u každého národu, kterého nedotekl se ještě meč cizí, ne toliko v Asii a Europě staroznamé, ale i mezi samými divochy teprv od časů Kolumbových světu objevenými. Ba i když který národ podlehnul někdy cizincům v boji nešťastném, po chvíli vypudil vlastní snahou opět násilníky ze sídel svých, následovala z toho vždy obecná všech jeho potomků svoboda i rovnost politická. Máme toho ještě i za našeho věku příklad u Srbův zadunajských a ČernoHORcův, u kterýchž nadarmo bylo by hledati politické stavův rozdíly; a již jsme toho i nahoře dotkli, že co nedávno u Srbův, to před více než tisíciletím také u jiných větví velikého kmene SloVanského se opětovalo, ba dle svědectví starožitné písně o Záboji a Slavoji také u samých prvověkých Čechů.

Pozn. č.: 30

Není tedy divu, že v nejstarších pramenech slovanské historie a literatury nic se nejeví, coby na stálé a dědičné panování jedné třídy obyvatelstva nade druhou vykládati se dalo, a že tudíž svoboda osobní všeobecná i rovnost všech občanů před zákonem byly základní známky staroslovanského života politického

Pozn. č.: 31

Že však stav tento záhy měniti se počal, za vplyvem i vniterných příčin i okolností vnějších, o tom také pochybovati nelze. Jest to pohříchu přirozený popud u člověka, že druh nade druhu rád se vypíná, že netoliko předčiti, zámožnějším a okázalejším nad jiné býti, ale také vůlí svou jiné řídit, nad nimi moc a panství provozovati se snaží. Také svoboda, příbuzna jsouc nevázanosti, nevždy hodila se tam, kde potřebí bylo rychlého spojení, snadného pohybování a sjednocení působení veškeré národní síly. A jistě již

proto se stalo, že knížata naši, Přemyslovci v Čechách, Mojžírovci na Moravě, majíce outokům nepřátelským odolávati, usilovali především sami doma starou tu nevázanost vymeziti, národní sílu v rukou svých sestřediti, a do celku jejího uvéstí článkovitost, tudíž vládu jedněch nad druhými, a že v díle takovém hojnou nalezali podporu od těch, kteří měli býti nástrojové toho panství, t.j. od budoucích šlechticův. K tomu nabízel a vedl je také příklad Němců, zvláště od té doby, co svým pokřesťaněním se dali v hojnější a užší s nimi obcování. Ano že již dříve i ti, kteří po panství v národu našem bažili, zákony a obyčeje německé do země uvoditi, ač ještě nadarmo, se pokoušeli, toho nám hned ta nejstarší památka literatury slovanské, píseň o Libušině soudu, dává znamenitý a památný příklad na Chrudoši synu Klenovu, jenž nechtěje slovanské rovnoměrné dílnosti, nastupoval na staroněmecké prvorozenců právo dědické již za Libušina věku.

Pozn. č.: 32

Takž červená niť ta vplyvu Německého, počavši již u samé takořka kolébky národu českého, rozkládá se v tisíciletém pásmě vzrůstu jeho čím dále tím vždy šíře až po dnešní den.

Pozn. č.: 33

Původní prameny veškeré moci veřejné, jak u Slovanů vůbec tak i u Čechů zvláště, byly náboženství a otcovství. Na prvním zakládal se řád kněží a popův neb žrecův, na druhém řád starost neboli vládyk rodinných. Nelze jináče souditi, než že každý kněz spolu starostou rodiny své, a však ne každý starosta spolu také knězem; pročez že kněží hned od původu svého měli přednost jakousi před starostami. Ze shromáždění pak čili sněmu kněží a starost, a ze společného jejich svolení, plynula potom veškerá veřejná ustanovení vůbec.

Pozn. č.: 34

O řádu starost čili vládyk rodinných, a spolu také o celém způsobu i poměru rodiny čili čeledi slovanské v prvověkosti, pronáší se nejstarší pramen slovanské písemnosti, píseň o Libušině soudu, v tato slova:

„Vsjak ot svej čeledi vojevodi:

mužie pášu, ženy rúby strojá:
i umreli glava čeledina,
děti vsě tu zbožiem v jedno vládu,
vládyku si z roda vyberúce,
ký plzně-dlě v sněmy slavny chodí,
chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami.“

35	47/2- 48/1	<p>Hlava tedy a správce každé rodiny neboli čeledi jest otec, a po smrti jeho, pokud jeho potomci v nedílnosti zůstávají, zespolka od nich volený vládyka neboli starosta, kterýžto pak sám zastupuje ne sněmích celou rodinu svou. Ostatní mužští v rodině obírají se polním, ženské pak domácím hospodářstvím. Čelední tento řád udržel se ve starém způsobu svém u Čechů až do XV. století, u jižních pak Slovanů panuje až podnes, a popisuje se tam v tato slova: <i>(Dále shodně s německým textem, který je pod čarou.)</i></p>	<p>War der gemeinschaftliche Vater todt, und die Kinder besaßen das Erbe ungetheilt: so wählten sie aus ihrer Mitte den Tüchtigsten zur Verwaltung ihrer gemeinschaftlichen Angelegenheiten und zur Vertretung des Stammes nach außen. Diesen nannte man einen Wladyken (wladyka) und übertrug auf ihn gleichsam die väterliche Gewalt über alle, wenn er auch etwa der Jüngste unter den Männern des Hauses oder des Stammes war. Dieser eigenthümliche Gebrauch offenbart sich bei den meisten slawischen Völkern der Vorzeit, und hat bei einigen sich noch bis auf den heutigen Tag erhalten.</p>	169- 170
36	-		<p><i>(V pozn. č. 145 doplňuje Palacký informaci a oproti češtině zkracuje:)</i> Namentlich bei den Südslawen, serbischen Stammes, in der Herzegowina, wo jedoch der gewählte</p>	169- 170

			Hausälteste „starešina“ heißt. (Wladyka nennt man dort einen Bischof). Interessant ist die darüber von Wuk Stefanowic in seinem serbischen Wörterbuche, Wien 1818, S. 792 gegebene Nachricht: <i>(Následuje text shodný s českou verzí s tím rozdílem, že v němčině se jedná o poznámku pod čarou.)</i>	
37	48/1	Všickni starostové byli zemané, t.j. majitelé dědin neboli statků pozemských svobodných.	-	
38		-	Was nun das Volk und dessen gesellschaftliche Ordnung betrifft, so lassen sich schon in dieser Periode solche Verhältnisse wahrnehmen, welche eine erbliche ungleichheit, und somit einen Unterschied der Stände begründen.	166
39	48/1	A poněvadž dědiny všechny byly dílné a prodajné, samo sebou se rozumí, že nevšickni zemané stejnou hojností dědin honositi se mohli, ale že rodové zemanští bohatsvím jedni nad druhé vynikali.	Die Erblichkeit und Theilbarkeit des Grundbesitzes war wohl die Hauptbedingung dieses Unterschiedes; es gab auch schon persönliche Rechte und Pflichten, die da vererbt werden konnten.	166
40	48/1	Takoví pak rodové, kteří vládli velikým počtem statků pozemských a to dědičně aspoň skrze několikero pokolení,	Diese großen Gutsbesitzer wurden im Lande insgemein Lechen (lechowe, lesi) genannt;	167

		nazývání jsou lechové, bezpochyby od léch, t.j. rolí vůbec, od nichž i pozdější šlechta i šlechtici dosavadní jméno své mají.		
41	49/2	... počet pak jejich v zemi, aspoň před panováním Boleslava I., velmi hojný býti musel, ano na jevě jest, že oněch čtrnáctero lechů českých, kteří 1. Jan 845 v Řezně pokřestiti se dali, byla jen menší, a snad skutečně malá jejich částka;	Die Zahl der einzelnen Lechen muß jedoch schon im IX. Jahrhunderte bedeutend gewesen sein, da diejenigen vierzehn von ihnen, welche am 1. Januar (845 zu Regensburg die Taufe empfangen, auf jeden Fall die Minderzahl und wohl kaum ein Dritttheil der Gesamtzahl des ganzen Landes ausmachten.	168
42	49/2	... po věku však Boleslavově již jen o rodu Vršovu, Slavníkovu, Muňovu a Těptovu výslovná se zmínka činí.	Dies erhöhte ihr Ansehen und vermehrte ihre Macht bei den Versammlungen; es gab ihnen um so größeren Einfluß auf alle öffentlichen Angelegenheiten, als sie auch im Kriege, als Führer größeren Geleites, voran standen. Die Zahl und die Namen dieser adelichen Geschlechter lassen sich nicht mehr ermitteln; in alten Denkmälern geschieht nur der Nachkommen des Wrs (wršowici) und des Popel bestimmte Meldungen; in späterer Zeit erscheint das fürstliche Haus Slawnits in Libic sehr mächtig, und es ist	167- 168

		<p>Bylit' tedy lechové vůbec, jakož viděti, předchůdcové potomního vyššího šlechtictva čili stavu panského v Čechách; a není pochyby, že nádhera a okázalost, která stav ten u nás skrze tolikerá století značila, zvláště co do hojného a skvostného komonstva, zasahovala již i do prvověké doby.</p>	<p>auch von den Geschlechtern Mun's und Těpta's die Rede. Die Lechen waren daher eigentlich der erste hohe Adel Böhmens, aus welchem sich in der Folgezeit der Herrenstand (slechtici, pani, staw panský) bildete; und es scheint, daß sie schon in dieser Zeit beflissen waren, sich dem Volke stets in Glanz und Macht zu zeigen, deren Wesen zunächst in einem zahlreichen berittenen Gefolge (komonstwo) bestand.</p>	168
43	48/1	<p>Rozdíl tento lechův i vládyk, čili zemanův vyšších a nižších, vyskytující se přirozeně také u jiných kmenův slovanských, byl rozdíl jen stupňový, ne kmenový, aniž potahoval za sebou jaká zvláštní politická práva. Takéť i v rodinách leských, pokud která v nedílnosti živa byla, voleni bývali starostové celého domu neboli rodu.</p>	-	
44		-	<p>Schon in der ältesten Vorzeit Böhmens gab es einige Familien, welche sich durch größeren Grundbesitz und Einfluß im Lande auszeichneten, und gleichsam ein Mittelglied zwischen den Landesfürsten und dem Volke</p>	166

			bildeten. Ihr Vermögen und ihr Vorrang rührten vielleicht schon von der ersten Erwerbung des Landes her; auch ist es möglich, daß die Nachkommen der Theilfürsten zu ihnen gezählt wurden; doch öffneten sich ihre Reihen auch späteren Verdiensten und Auszeichnungen.	
45	48/1	Důležitější nežli mezi lechy a vládkami, byl rozdíl mezi kněžími a starostami vůbec. Jméno kněz u starých Slovanů značí takového lecha neb starostu, který zastával spolu také ouřad náboženský . Náboženství, jako všude, tak i ve starém Slovanstvu, zakládalo se na dědičném podání jisté soustavy naučné, bohovědecké; a pokud písmo v národu nezobecnělo, domýšleti se jest, že naučné takovéto podávání chováno bylo tím pečlivěji co tajemství několika výtečných rodin, čím větší moc a vplyv pojišťovalo jim na poradách národních vůbec; pročez také pochybovati nelze, že slovo kněz souvisí u Slovanů se slovem kniha původně a kořenně.	Die Priesterwürde bei den heidnischen Böhmen scheint ursprünglich an diese Geschlechter geknüpft gewesen zu sein: denn kněz bedeutete in der alten Sprache des Landes sowohl einen Priester als einen Fürsten.	167
56	48/2	A že ouřad kněžský také u	In der Königshofer	167,

		starých Čechů skutečně na některé rody a osoby přední v národu obmezen byl, toho máme dosti patrný příklad ve starožitné písni o Čestmíru, ve ktréžto pálení oběti bohům svěřeno jedinému Vojmírovi, přednímu lechu českému, jenž tam i výslovně „sluhou bohů“ se nazývá.	Handschrift, im Gesange „Čestmir und Wlaslaw“ ist der Leche Wojmir, der, ein Diener der Götter (nezjařte se bozi swému sluze), ihnen vor der Schlecht auf einem Felsengipfel das feierliche Opfer bringt. Ähnliches scheint auch bei den alten Deutschen statt gefunden zu haben. S. K. F. Eichhorns deutsche Staats- und Rechtsgeschichte 11er Bd. Göttingen 1834, S. 69	pozn. 140
47	49/1	Podle Kosmasova podání původ moci nejvyšší a oustředěné v Čechách má se hledati v ouřadu sudství a nikoli ve válečném vojevodství.	Die uns von Kosmas (1259) überlieferte alte Sage setzte den Ursprung der herzoglichen Gewalt in Böhmen zunächst in die übernommene Ausübung der richterlichen , und gründete sie daher nicht auf physische Macht, sondern auf Vorzüge des Geistes, nicht auf glänzende Heldenthaten im Kriege, sondern auf hohe Tugenden des Friedens, auf Weisheit und Gerechtigkeit.	160-161
48	49/1	Libušin zajisté otec Krok proto prý moci oné dosáhl, že byl nejmoudřejší a všem spravedlivý soudce; ...	Krok, so heißt es, erlangte darum das höchste Ansehen und die oberste Gewalt im Volke, weil seine Einsichten denen seiner Zeitgenossen überlegen, und seine Rechtlichkeit, so wie sein Eifer für das allgemeine Wohl, Allen	161

			bekannt waren.	
49	49/1	... a o Přemyslovi nic téměř se nepraví, než že s Libuší svou chotí společně vymyslíl a ustanovil ta práva, kterými národ celý potomně se řídil.	Auch Přemysl wurde zum Herzog gewählt, zunächst, um dem Volke ein gerechter Richter zu sein; und man bekleidete ihn mit der nötigen Macht, um ihn in den Stand zu setzen, seinen Rechtsprüchen, zum Heile Aller, Folge und Gehorsam zu verschaffen, nicht um mit den Waffen in der Hand auf Beute auszugehen und seine Nachbarn mit Krieg zu überziehen.	161
50	49/1	Celé Čechy, pokud historické paměti stačí, vždy spojeny byly dohromady v jeden politický celek; aniž doba jaká v dějinách českých známa jest, kde by spatřiti bylo uvnitř země této více států od sebe neodvisných.	Gewiß ist jedoch, daß sowohl unter Samo als unter Krok und Přemysl Land und Volk schon zu einem politischen Ganzen verbunden waren; und es kommt in der ganzen späteren Geschichte nichts vor, was uns zu der Annahme zwänge, daß in Böhmen jemals zwei oder mehrere von einander unabhängige Saaten bestanden hätten. <i>pozn. 128</i>	159-160
51	50/1	Druhá i na počet nejhojnější třída obyvatelstva českého byli již často řečení prostí zemané neboli dědinníci . Oni sami činili a stanovili tak říkáje celý národ český;	Die zweite Klasse der Bewohner Böhmens war die der freien Grundeigenthümer (zemané, dědinníci). Diese bildeten eigentlich die große Masse des Volks.	168
52	50/1	... v nich zajisté záležely vlastně	-	

		původní jádro i hlavní jeho síla od nejstarší doby až do XIV. století; stav jejich byl stav řádný a obyčejný, čili pravidlo a zákon v obecném životě, takže i co nadeň se vznášelo i co pod ním zůstávalo, mohlo takorůzka mezi výminky odmíšeno býti. O nich to zvláště platí, co sme nahoře při řádu starost neboli vládyk rodinných pronesli o celém spůsobu a poměru rodiny čili čeledi české v prvověkosti; jehož tedy zde opětovati více nebudeme ...		
53	50/1	Staročeský zeman usazoval se obyčejně u prostřed polí svých, ...	Der alte Böhme, der alte Slawe überhaupt, baute sein Haus inmitten der ihm eigenthümlich gehörenden Gründe (dědiny).	168
54		-	Seine Nachkommen verwalteten das väterliche Erbe oft mehrere Generationen hindurch gemeinschaftlich und ungetheilt;	168 - 169
55	50/1 nastaviv sobě i čeledi své domův a chalup s potřebu; a když i ty potomkům jeho nepostačily, přistaveno jiných domů více, tak že povstávaly z toho všude malé visky, jménem prvního zakladatele označené, a záležející takorůzka z jedné čeledi; faßte das väterliche Haus ihre vermehrte Zahl nicht mehr, so wurden in dessen Nähe andere Häuser angebaut, und so entstanden die ältesten böhmischen Dörfer deren Zahl eben so groß als ihr Umfang gering war, da ihre sämtlichen Bewohner ursprünglich nur eine	168 - 169 <i>pozn.</i> 142 <i>pozn.</i> 143

			Familie bildeten.	
56	50/1	... několik pak takových vesnic dohromady činilo v politickém ohledu zvláštní obec, pode jménem oujezdu neboli honyty , o kterýchž později širší řeč bude. Této však s počátku nejčetnější obyvatelstva třídy každým stoletím vždy více na počet ubývalo; z ní utvořila se později nižší česká šlechta; dědinníci pak čili svobodníci do nedávna v Čechách zůstali jsou poslední a však bezprostředný po nich zbytek.	-	
57	50/1	Že otroctví aneb tělesná poroba v prvotném Slovanstvu byly věci neznámé, to z uvedených nahoře svědectví a důvodů na jevě jest; národ, který dle vyznání císařů Mauricia a Iva Moudrého v obyčeji měl i zajatým ve válce nepřátelům propůjčovati svobody, neznal jistě žádné otrocké lidstva třídy v lůně svém.	Das die Leibeigenschaft bei den alten Slawen unbekannt war, ist bereits oben nachgewiesen worden.	172
58		-	Das ist wohl außer Zweifel, daß sie im Allgemeinen in zwei Klassen zerfielen: in die der persönlichen Freien , obgleich dinglich Unfreien, und in die der Hörigen , oder persönlich und dinglich Unfreien; und	171

			wahrscheinlich gab es schon in beiden Klassen mehrere Unterabtheilungen, wie wir sie in der nächst folgenden Zeitperiode wahrnehmen werden.	
59	50/1	Naproti tomu samo sebou se rozumí, že kdekoli byli lechové, čili statkáři tak zámožní, že ke vzdělávání všech polí svých s pouhou čeledí domácí postačiti nemohli, tam byli také lidé, kteří pole ta buďto k ruce majetníků za mzdu vzdělávali, aneb je od nich za ouroky k užitku vlastnímu najímali; a byl-li kde počet takovýchto námezdníků a ouročníků valnější, tam že potřebí bylo i lidí ke zprávě jejich, k dohledu a ku posluze, též i řemeslníků všelijakých.	Aus dem bloßen Dasein von Lechen, als großen Grundbesitzern, folgt notwendig auch das von Untersassen , welche deren Gründe bauen und ihren Hofdienste leisten mußten, da es in der natur der Sache lag, daß der Leche nicht alle seine Gründe selbst bestellte, und da seine auch noch so kleine Gesellschaft jemals ohne geordnete Dienstverhältnisse bestehen kann.	171- 172
60	50/1- 2	Pročež nelze pochybovati, že i v prvověké době národu našeho již pode jmény družina, čeled', kmeti, chlapi a t. p. nacházela se dosti hojná třída lidu služebného sice, avšak při tom nikoli porobného, nýbrž osobní svobody požívajícího.	Die Namen druh, čeled', kmet, chlap dienten noch im XIII Jahrhunderte, und zum Theile noch später, zu Bezeichnung der verschiedenen Verhältnisse solcher, persönlich zwar freier, aber den größeren Grundeigentümern dienst- oder zinspflichtiger Menschen.	172
61	50/2	Teprv později, když nelidské Němců se slovanskými zajatými nakládání, jehožto	Erst durch die häufige Berührung mit fremden Völkern, namentlich mit den	172- 173 <i>pozn.</i>

		způsob z posavadního u nich poněti otroctví („die Sklawerei“) se vyjevuje, vábilo Čechy k odmennému neb podobnému sobě počínání, zjevují se i ve vlasti naší stopy a šlépěje, ačkoli jen řídké a vždy opět míjející, tělesné poroby čili nevolnictví; jakož to v následné době dějin našich místněji dolíčeno bude.	Deutschen, bei welchen die gefangenen Slawen eben das härteste Loos traf, gewöhnten sie sich daran, daß man menschen auch als Sachen ansehen und behandeln könne.	151
62	-		Bei den Westslawen, insbesondere bei den Böhmen, scheint dies nicht vor dem IX. Jahrhunderte Statt gefunden zu haben. <i>Wenzel u. Adalbert</i> Doch schon zu Anfange des X. Jahrhunderts finden sich Spuren davon, daß man hier die Kriegsgefangenen verkaufte. Später, im XI. Jahrhunderte lernen wir, außer dieser, noch eine zweite Quelle der Leibeigenschaft kennen: das Verbrechen. Der vom Richter zum Tode verurteilte Verbrecher hatte Freiheit und Vermögen für sich und seine Nachkommen verwirkt, und wurde leibeigen, wenn ihm der Landesfürst das Leben schenkte.	172-173 <i>pozn.</i> 152 <i>pozn.</i> 153 <i>pozn.</i> 154
		<i>V tomto místě se německý a</i>		

		<i>český text opět více přibližují.</i>		
63	50/2	-	... slawisch župa ... den deutschen Gauen Ähnlich.	174
64	50/2	I bylotě původně kolik žup, tolik hradů, a kolik hradů tolik žup v zemi, tak že i hrad i župa jedním a tímže jménem označeny byly;	Die älteste böhmische Sprache machte zwischen Stadt und Burg keinen Unterschied: beide nannte man hrad (alt grad), nach welchen die Župa selbst benannt wurde.	174
65	50/2	... kromě Prahy a Vyšehradu, také Bílina, Žatec, Plzeň, Bechyně, Hradec (Králové), Kouřim v Čechách, a v Moravě Velehrad, Olomouc, Brno, Nitra a j.v. byly takovato hlavní v župách sídla.	... außer Prag, auch Bilin, Saaz, Pilsen, Bechin, (Königin-) Grätz, Kauřim, Schlan, u.v.a. solche Hauptörter von Župen gewesen sind.	174
66	50/2	Když nepřátelé vtrhli do země, mužové branní všickni táhli jim vstříc, uchránivše dříve starce, ženy a děti ve hradech i s nábytkem; ztraceno-li pole, sami také ze hradů ještě se brániti a v nich zotavovati mohli.	-	
67	50/2	Časté zmínky o spálení hradeb skrze nepřátely dávají návěští, že ony záležely nejvíce ze srubův dřevěných s náspy, a ze příkopův okolo nich, tu přírodných, tam stojných.	Die Festungswerke selbst waren wohl von Holz aufgeführt, und mit Gräben umgeben.	175
68	50/2	Potřeba vody pro tak velký dav lidu nedovolila staviti je na vrchy hor, alebrž více po rovinách, na blízku řek.	-	

69	51/1	<p>Není pochyby, že již v nejstarší době, kromě vicí zemských, ku kterýmž národ ze všech krajů svoláván, v obyčeji bývaly také více krajské čili župní, kdežto jen krajané krajů jednotlivých se scházeli; za to ručí také starý smysl slova více, znamenavší netoliko sněm sám v sobě, ale i místo, kde se sněmovalo, t.j. náměstí neboli trh městský.</p>	-	
70	51/1	<p>Spůsob starého sněmu zemského líčí se výborně v nejstarší památce literatury české, v písni o Libušině soudu. Panující kníže svolával jej, vypraviv posly ke všem kmetům, lechům i vládkám zemským; on také řídil celé sněmování, stávil otázky k rozhodnutí všeobecnému, vynášel první o nich zdání své, a kázal sbíratí hlasy, jakmile svobodné národu rokování dospělo k nějakému cíli. Věk tehdejší nevěděl ještě nic o representaci aneb o přenášení hlasu osoby jedné na druhou; každý zeman, kdo mohl a chtěl, přicházel osobně na sněm, tak že často počet sněmovníkův až na tisíce vzrostal; hlasováno také, zvláště v důležitějších věcech, ne hromadně, ale</p>	<i>pozn.159</i>	

		osobně, vkládáním známky hlasové do nádobí, čili osudí zvláštního, kteréž knížecí služebníci mezi sněmovníky roznášeli.		
76	51/1	Jednohlasnosti u Čechův nebylo potřebí, ale jen většiny hlasův, čímž se způsob sněmův českých dělil od lutických, kdežto jednohlasí potřebné někdy <u>také násilím ve skutek se uvozovalo.</u>	Zur Schlußfassung war bei den Böhmen keineswegs Einstimmigkeit, wie bei den Luticen, erforderlich; die einfache Mehrheit der Stimmen bildete den Beschluß (wěčina). Man stimmte einzeln und persönlich, nicht nach Kurien.	176 <i>poz.</i> 158 <i>pozn.</i> 159
71	51/2	Národové všickni, uznávající v dobách rozhodných nedostatečnost rozumu a předvěku lidského, cítili potřebu, utíkati se k božství o nepostředné vyjevení jeho vůle, rady a pomoci. Takž i na sněmích zemských panující kníže, co nejvyšší kněz národu svého, dotazoval se vůle božské způsoby a prostředky posvátnými.	Im Gefühle der Schwäche menschlicher Einsicht und menschlicher Kraft fand man sich bei entscheidenden Entschlüssen überall gedrungen, die Gottheit um unmittelbare Erleuchtung und Hilfe anzuflehen.	177
72	51/2	Náboženství starých národů bývá spolu jejich národní filosofie, obsahující a vykládající naučnou soustavu předních myslitelů národních o původu světa, o silách přírodou hýbajících a o poměru jak osob ke všemu míru, tak i životu k věčnosti. Soustava taková,	-	

		<p>podávána jsou od věku k věku, neudržuje se nikde dlouho v původní ukončené formě své, ale důmyslem pozdějších zpytatelů a vykladatelů šířívá i měnívá se pokaždé, tu zřejměji, tam urytěji, zároveň se vzděláním a smýšlením národu vůbec; ano často svéhlavým některých myslitelův od obecné stezky uchýlením běře se příležitost i k roztržkám a sektám. Tato pak soustav náboženských proměnlivost činí každé o nich skoumání zajímavějším sice, ale i tím nesnadnějším, čím kde méně zbývá potřebných k němu pramenův písemných.</p>		
73		-	<p>Doch auch das allgemeine System der slawischen Mythologie harrt noch des schöpferischen und zugleich kritischen Geistes.</p>	177
74	51/2	<p>V novějším pak věku sice pokrok znamenitý a důležitý stal se tím, že mezi bájeslovím staroslovanským a staroindickým, co do podstaty jejich, nejen ouzké příbuzenství, ale i původní skutečná srovnatelnost uznány a nade všecku pochybnost vyvýšeny jsou; tak že klíčku</p>	-	

		porozumění bájem slovanským napotom ve staré Indii se hledati musí. Ale odkrytím takovými nesnáze při skoumání spíše přimnoženy nežli umenšeny, protože i v Indii domněnky o náboženství v postupu věků a na všelikých místech všelijak se měnily, a mimo to také mnohonásobný vplyv jiných indoeurospkých národů na Sloany, jakož i těchto na ony, zapíratí se nedá.		
75	52/1	Jako v Indii, tak i ve starém Slovanstvu věřeno původně v jednoho boha, -	Der ursprüngliche Monotheismus der Slawischen Mythologie – <i>(pokračování na konci dalšího paragrafu)</i>	178
76	51/2	- jakožto ducha lidskou myslí nepostižitelného, stvořitele a zachovatele světa, působce světla i blesku; též jakožto sílu životní pronikající celý svět obor, a však od něho rozdílnou, všude přítomnou, a předce nikde do smyslů lidských nepadající.		
77	52/1	Ale při dalším výkladu, která mocnost tato nejvyšší a jediná, zjevujíc se v přírodě, rozličné tvárnosti ze sebe vyvíjela, čili rozličné stránky působení a poměru svého k lidem ukazovala, jsouc Bělbohem i Černobohem, Tříhlavem,	Auch den Böhmen einst Perun, der Donnerer, für den höchsten Gott, den Gott der Götter und Göttinen, Swatowitz, der Gott des Krieges, Radihost, Gott der Industrie, Weles, Gott der Viehzucht, Lada, Göttin der Liebe, Živa, die Slawische	178

		<p>Perunem, Svarohem, Živou, Svatovítem, Radihostem atd.</p> <p>vyměšovaly se záhy (pokračování) - scheint in der</p> <p>člověkotvárné představy, tak že Folgezeit, durch Beimischung</p> <p>konečně stanovením poměrů fremder Ansichten, immer mehr</p> <p>pohlavních a rodních mezi geschwächt worden, und ihm</p> <p>bohy, bohyněmi a bůžky celý wuch wohl auch die alte</p> <p>rodoslovný kmen o nich geheimnisvolle Symbolik der</p> <p>smyšlen, a jim čím dále tím Natur je mehr und mehr einer</p> <p>více způsobů a vášní lidských menschenartigen heitern</p> <p>připisováno. Götterfrage.</p>		
78	52/1	<p>Tím nabyla mythologie slovanská opodál nějakého podobenství s římskou, tak že nejstarší slovník český ji na způsob následující vykládati mohl:</p>	-	
79	52/1	<p>Bělboh dí, jest idolum Baal; Děvana Letničina i Perúnova dcí, Diana Latonae e Jovis filia; Chlipa, Salacia, dea paganorumquasi maritima; Jeseň Isis; Lada, Cytherea, Venus; Morana hecate; Perun Jupiter; Porvata Proserpina;</p>	<p>Außer den Göttern verehrten die Böhmen auch eine Menge Dämonen (diasy) und Nymphen (wily), als das lebendige Prinzip nicht allein der geheimnißvollen Naturerscheinungen, sondern auch auffalender</p>	<p>178- 179 pozn. 162</p>

		<p>Prije, Aphrodite; Radihost vnuk Krtóv, Mercurius; Sitivrat Saturnus; Stračec Sitivratóv syn, Picus Saturnifilius; Stvor Osiris; Svoba, Feronia, dea paganorum; Třihlav, triceps, qui habet capita tria capreae; Veles Pan; Živa, Ceres, dea frumenti. Menší bůžkové, čili diasi (genii) a běsi (daemones), též vily a rusalky, připomínají se tamtéž zejména skřety (penates), šetky (genii), lichoplesy (sirenae), polúdnice (dryades), lútice neb lítice (furiae, Eumenides), sani (typhones), morúsi neb vlkodlaci (incubi) a j.v. Z výkladu toho aspoň dle podobenství domyslí se jest, co asi staří Slované pod onými jmény sobě představovali; do samé svatyně starého náboženství ona ještě nevedou, aniž pak určitá bájeslovní soustava na nich zakládati se dá.</p>	<p>Gemüthsbewegungen. Die Wassernymphen insbesondere hießen Rusalky, die Baumnymphen Poludnice; Třas war der Dämon der Furcht u.s.w. Endlich gab es besondere Hausgötter (šotky, skřety) und Kobolde (zmeky, morusi, wlkodlaky) u.a.m.</p>	
80		-	<p>Der böhmische Glossator der Mater Verborum (MS. im böhm. Museum vom J. 1202), Wacerad</p>	<p>179 <i>pozn.</i> 162</p>
81	52/2	<p>Do svatyně vkráčeti nesměli než sami toliko kněží neboli popi; a ti tajívali dech pokud na</p>	<p>Das Innere durfte nur von Priestern betreten werden; und auch diese hielten aus Ehrfurcht</p>	180

		blízku boha svého se nacházeli, aby dýcháním lidským vzduch okolo něho poskvrněn nebyl.	dan Athem an sich, wenn sie sich in der Nähe ihres Gottes befanden.	
82	52/2	neboť celý národ musel po všech krajinách jisté poplatky dávat ke hlavnímu chrámu.	Denn zur Unterhaltung und zum Schmuck derselben mußte das ganze Land bestimmte Beiträge leisten.	180
83	52/2	... nábožný Čech der frommeifrige Čeche ...	181
84	52/2	Mezi zvířaty pak koni a krahujci považováni za posvátné a bohům nad jiné příjemnější.	Unter den Thieren galten die Pferde und Sperber als Gegenstände einer besonderen Verehrung.	181
85	53/1	... v některých krajích po Čechách a Moravě in Böhmen ...	183
86	53/1	Náboženství u pohanských Čechů provozovalo moc svou také v rádech jejich popravních a vojenských.	Unter dem Einflusse religiöser Ideen gestaltete sich bei den alten Böhmen sowohl die Rechts- als auch die Kriegsverfassung.	184
87	53/1	Při soudech svědčí o tom časté utíkání se k tak řečenému soudu božímu skrze „plamen pravdozvěstný“ a „svatocúdnou vodu“, jichžto prostředků průvodních potom i v křesťanství ještě až do XIV. století užíváno.	Bei Gerichten spricht für diesen Einfluß schon das Vorkommen der Ordalien, der Feuer- und Wasserprobe, von der ältesten Zeit bis ins XIV. Jahrhundert herab.	184 <i>pozn. 171</i>
88	53/1	... později jen ve starých Čechách a ve Slovanstvu vůbec in den späteren Perioden in Böhmen ...	184
89	53/1	... první náš kronikář Kosmas, ale i jeden z nejstarších spisovatelů o rádech našich soudních, Ondřej z Dubé wie denn überhaupt unsere ältesten Quellen ...	185
90	53/1	Hlavní rozdíl mezi prvověkými	Von dem in allen germanischen	185

		právy a soudy národů německých a slovanských plyne již z nepochybné té zásady, že Slované, neznavše ani plemenného ani politického rozdílu stavův, také viry (Wergelt) ve všech německých právích tak důležité, u sebe ovšem neznali.	Volksrechten so wichtigen Wergelde ist im ganzen böhmischen Alterthume keine Spur wahrzunehmen.	
91	53/1	Přísahání také na způsob křesťanů bylo u nich neobyčejno.	Das Schwören hielten die Slawen für gottlos ...	185
92	53/2	Nejvyšší soud národní ...	Die oberste Gerichtsinstanz ...	185
93	53/2	... nálezy pak ustavovali netoliko kmeti k tomu zvolení, ale i jiní lechové a zemané die Urtheilsfinder aber waren, <u>wie bei den Deutschen</u> , sowohl gewählte Schöffen (kmeti), als auch andere freiwillig anwesende Lechen und Zemanen.	185
94		-	Die Leibeigenen richtete wohl der Leibherr selbst.	185
95	53/2	Ačkoliv Čechové ...	Obgleich die Böhmen ...	185
96	53/2	... jen k obraně vlasti a k hájení sebe, nikoli k outokům na nepřátele nur auf die Vertheidigung des Landes und auf Abwehr im Innern, nicht auch auf Angriffe nach Außen gerichtet.	185
97	53/2	... podmaňoval sobě <u>národy</u> zahraničné...	... und die <u>Nachbarn</u> zu unterwerfen ...	185
98	53/2	... byly podniky <u>ne celého</u> národu waren Züge <u>einzelner Rotten</u> ...	185- 186
99	53/2	Když kníže k vojně vstáti kázal, musel každý, kdo sbraň byl, postavit se s ní v určitou dobu na určitém místě, a bojovati o	Auf das Gebot des Landesfürsten mußte jeder Waffenfähige aufstehen und zur bestimmten Zeit auf dem	186

		své vlastní ujmě i ztravě; proto také každá válka ve starých Čechách náramně zhoubná bývala, poněvadž bojovník, nemaje ztravy, plenil u přítele i nepřítele.	Sammelplatz erscheinen; ein jeder kämpfte auf eigene Gefahr und Kosten, und mußte sich selbst verpflegen; daher waren die Feldzüge der Böhmen von jeher so zerstörend und verderblich für die Landbewohner.	
100	53/2	Korouhví posvátných ... nebráno do pole, než ve kruté potřebě, <u>když</u> <u>národ celý povzbuzen býti měl</u> ; ale modly domácí doprovodily válečníky také do bitev, co domnělí ochráncové.	Die heiligen Kriegsfahnen wurden ... nur bei großen Anlässen von dort erhoben.	186
101	53/2	... ba i ušlechtilého průmyslu nenedostávalo se dokonce.	... und selbst an veredelnder Industrie mag es nicht ganz gefehlt haben. Wenigstens läßt sich dies aus dem Daseyn von Gußwaren und künstlichen Schnitzwerken in Holz, so wie aus der Bekanntschaft mit der Schreibekunst u. s. w. schließen.	187 <i>pozn.</i> 174
102	54/1	... v hornictví Čechové pohanští ...	Wie weit man im Bergwesen tätig war ...	187
103	54/1	Spinadla, jehlice, náramky a řetízky všelikého způsobu, co ozdoby a šperky drahocenné, ze zlata, stříbra neb spěže často vkusně udělané, ve hrobích pohanskočeských i podnes často se vykopávají.	-	
104	54/1	Čepce a čepice na hlavě bývaly	Die Form und der Schmuck der	188

		dosti vysoké a končité; škorně neb krbce na nohou zase nízké a volné.	Kappe oder Mütze (čepec) als Kopf-, und Halbstiefel oder Bundschuhe (škorně, krpce) als Fußbedeckung. <u>lassen sich nicht näher angeben.</u>	
105	54/1	Dává se jak Slovanům vůbec, tak i starým Čechům zvláště, <u>od souvěkých spisovatelů svědectví</u> o příčinlivosti jejich ...	Man rühmt, wie an den Slawen überhaupt, so auch an den alten Böhmen insbesondere, den Fleiß ...	189
106	54/1	... mysl nepodhlídavá, leda proti zjevným nepřátelům das arglose Gemüth, das nur gegen Feinde Mißtrauen zeigte ...	189
107	54/1	... uchovaly se zbytky zpěvů jejich národních ...	Von Volksgesängen ... haben sich erhalten ...	189
108	54/1	... dokazuje, že takové bývalo veršování slovanské vůbec již od původu svého.	... und erweist sich dadurch als die älteste, ursprünglich slawische Gesangsweise.	190
109	54/2	... a nad to pak předce urputná svéhlavost, a <u>z ní se plodící</u> nesvornost a mstivost Rechthaberei, Zweiertracht und Rachsucht.	190
110	54/2	Baživ po nevázanosti, kteroužto sám rád svobodou nazýval, zapomínal také Čech bohužel až příliš, že tam svobody není a býti nemůže, kdekoli nepanuje zákon mocí svatou všem občanům vůbec, a neuznává se rovná váha i práv i povinností od jednoho každého zvláště. Celé pásmo dějin českých naskytuje <u>o nemilé pravdě té</u> tolik důkazů, že jich zde zvláště vykládati nepotřebí. XLIII	Auch vergaß der Böhme, in seinem Hange zur Ungebundtheit, die er so gerne Freiheit nannte, gar oft, daß diese ohne geregelten Tausch von Rechten und Pflichten, und ohne absolute Herrschaft der Gesetze nicht bestehen kann. Die ganze Geschichte Böhmens liefert nur zu viele Belege <u>zu diesen Sätzen</u> , als daß es nöthig wäre sie einzeln nachzuweisen.	190 190

111	54/2			
112	54/2	Prohlédnemeli již celý tento prvověkosti české obraz, jakž sme jej vykreslili neouplně sice a tytýž ne dosti určitě, ale vždy dle původních a dobrých pramenů věrně, nemůžeme neuznati v něm takového věci stavu, který již o skutečném pokročení ve vzdělanosti svědčí ... jak se nejprv kronikáři Hájkovi a po něm jiným spisovatelům zdálo ...	Überblicken wir nun diese innern Zustände unseres noch heidnischen Volkes, wie wir sie, wenn gleich lückenhaft und hie und da schwankend, doch den Quellen gemäß und treu geschildert haben: so müssen wir darin eine Ordnung der Dinge anerkennen, die von merklichen Fortschritten auf der Bahn der Zivilisation zeugt ...	190
113	54/2	Jeho první Čechové jsou lid dobrosrdečný sice, ale surový a polouhovadský, neznající ještě potřeb leda zvířecích ...	Seine Urböhmen sind ein rohes, jedoch argloses, Naturvolk, kaum erst der Thierheit entwachsen....	191
		<i>Zde se texty opět začínají výrazně lišit.</i>		
114	54/2	... a podobný hlas ozývá se po něm až podnes téměř ve všech spisech <u>historických, netoliko německých, ale i českých a jihoslovanských</u> diese Ansicht wirkte bis auf den heutigen Tag bei allen <u>böhmischen Historikern</u> mehr oder weniger nach.	191
115	54/2	Novější němečtí spisovatelé zvláště měli by se pamatovati v tom, že právě jejich předkové to jsou, - zejména Einhard ...	Auch die deutschen Schriftsteller, von gleichem Vorurtheil, mit nur seltener Ausnahme, befangen, konnten sich nicht entschließen, einen eigentümlichen alten Kulturstand bei den Slawen anzuerkennen, der mit ihren Ideen von ursprünglicher slawischer Roheit so sehr	191

			contrastierte, obgleich es insgesamt deutsche Quellen sind, - Einhard ...	
116	54/2	... <i>pokrač.</i> jenž ač nejvíce mimo vůli svou, však tím nepodezřelejší vydali svědectví o raném a outlém sice, ale utěšeném a mnohonadějném klíčení se vzdělanosti a průmyslu mezi prvověkými Slovary.	... welche fast wider Absicht, das deutlichste und unverwerflichste Zeugnis für die frühe Sittigung der Adobriten, Luticen, Redarier, Ranen, Pommern, u.s.w. liefern.	191
117		-	Freilich konnte diese, jedenfalls beschränkte, Bildung nicht mit der christlich- europäischen in Vergleich kommen; sie mußte unterliegen, wenn sie sich dieser sogar feindlich entgegen stellte. Der von Rom aus früher groß gezogene Deutsche führte hier den Kampf des Christenthums mit dem Heidenthume, der zuletzt mit der Vernichtung der slawischen Stämme in Norddeutschland endete; auf der andern Seite waren es die stets erneuerten Schwärme asiatischer Barbaren, welche die Versuche slawischer Völker, sich durch friedliche Aufnahme und Aneignung des damals zwar getrübt, aber doch alle Elemente göttlicher Vollendung in sich wahrenen Christenthums, geistig zu	191- 192

			stärken, fortwährend vereitelten.	
118		-	In rastlosem, oft sehr ungleichem Kampfe, nicht bloß um politische und nationale, sondern sogar um physische Christenz, wurden auch hier die frühen zarten Keime der eigentümlichen Kultur zertreten, und erst einem späten Zeitalter blieb es vorbehalten, die wilden Dränger zu bändigen, zu zivilisieren, und altes Unrecht mit neuen Wohltaten zu vergelten.	192
119	55	Protož jen za obecné nevědství jim se pokládati musí, kdykoli v poměru ku prvověkému Němectvu hlásají o přirozené prý slovanské zhovadilosti.	-	
120	55	Na dějepisce pak slovanské doléhá povinnost tím světější, postarati se o důkladnější než posavad byla známost prvověkosti národu svého, a hledati v ní úsilně ne chvály a chlouby národní, ale pravdy a vždy jen pravdy: aby potomkové naši, porozumějící čeho následovati a čeho vystříhati se mají, uměli čím dále tím moudřeji sobě počínati, v moci a slávě prospívati, a obecné blaho mezi sebou stále	-	

		upevňovati.		
--	--	-------------	--	--

Příloha č. 2:

**b) KNIHA VI., ČECHY ZA KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. OD R. 1253
DO 1269**

- *Krále Přemysla Otakara II. moc rostoucí, čl. 1 (1253 do 1269), vyd. 1875*

- *Přemysl Otakars II steigende Erhebung, IV. Kapitel, vyd. 1839*

Pozn. č.:	str.:	česky	deutsch	S.:
1	253	Králova osobnost	-	
2	253	Němečtí přistěhovalci a právo německé v Čechách.	Deutsche Kolonien, deutsches Recht.	146
3	253	-	... der bisher nur zu oft brüchende Mangel an Quellen verschwindet nach und nach mehr.	147
4	253	Král Přemysl Otakar II byl v řadě netoliko Přemyslovcův, ale i panovníkův Českých vůbec, osoba bez odporu vysoce vynikající. Příroda obdařila jej byla dary vzácnými: nepřátelé sami svědčili, že byl postavy ušlechtilé, nepříliš vysoký, tváře hnědé, srdnatý a moudrý, i nad obyčej věku svého výmluvný. Poněvadž duch jeho bral se směrem zvláštním a svérodým, jest nám tím více litovati, že o mládí a vychování jeho nezachovalo se zpráv nižádných; to jediné, co víme, jest, že s otcem svým králem Václavem I. nebýval vždy v dobré vůli, a to vinou více otcovou nežli vlastní.	-	

	<p>Pozorujíce, že i samé učenosti, ovšem dle povahy svého věku, nebyl prázděn, nemůžeme ubrániti se domyslu, že co druhorozený syn ustanoven byl s počátku bezděky ke stavu duchovnímu, a vychováván v Praze ve společnosti snad sestřence svého Filipa Korutanského, jenž ačkoli tuším ještě méně se hodil k duchovenství, již od roku 1240 co mladík jmenován byl proboštem vyšehradským, a brzy potom (1247) povýšen na Salcburské arcibiskupství. Aspoň známá mnoholetá přízeň Otakarova k němu oprávnjuje k domnění takovému. Časná smrt staršího bratra Vladislava (1247) uvolnila bezpochyby Otakarově ctižádosti a jeho úmyslům světským, ano pochybovati nelze, že záhy bažil po moci a vládě, aby zjednati mohl průchod opravovacím myšlenkám svým. Přemysl Otakar II. stal se v celé řadě dávných panovníkův Českých předním politickým reformátorem, aneb aspoň ouhlavním proměnitelem právních poměrův národu českého. Za jeho panování</p>		
--	--	--	--

nastala v dějinách českých nová doba, ve kteréž odvěci řádové slovanští v zemi postoupili konečně místa německým řádům feudálním. Změna taková byla sice připravována se již od počátku XIII. století; zápas politického živlu slovanského s římským a německým počal byl již za děda krále Přemysla Otakara I., kdežto privilegováním stavu duchovního zakořenily se ponejprv rozdíly stavovské v národu, a hierarchie Římská, pomocí papeže samého, podnikla byla první boj zjevný proti slovanské zásadě rovnosti všech před zákonem. Známými oblibami krále Václava I. německé řády a obyčeje nabývaly, jakož již vyložily sme, také čím dále tím více platnosti. Avšak teprv dlouhým a důrazným usilováním Přemysla Otakara II., co odchovance osvěty věku svého, odjat vládě zemské v Čechách řád její staroslovanský, a zásady světa západního, zvláště pak práva římského i německého, vštípeny byvše do ní, daly jí tvárnost novou. Že pak to událo

	<p>se ne maně, ale z rozmyslné vůle královy, dosvědčuje starý letopisec, podnes ještě málo a teprv od nedávna poněkud známý, an dí, že král Otakar, uchýliv se léta páně 1272 po celý čas postní na kterýsi hrádek, “jal se znova ukládati a tvrditi práva království svého, vybíraje (prý) z práv Magdeburských a jiných zemí, co jemu a jeho věrným zdálo se býti lepšího a potřebného, rušíc (domáci) práva špatná i neužitečná, obyčeje pak zlé proměňujíc v lepší: což ale páni čeští nelibě nesli”. Dle těch slov daloby se souditi, že již Otakar II. zamýšlel, jak po něm syn jeho král Václav II. a císař Karel IV., obdařiti Čechy novým zákoníkem, čili novou knihou práv a zřízení zemských, a že oumysl jeho také jen odporem stavův českých zmařen byl. Chtěl-li on tou cestou dědičné své země slovanské připodobniti více k nově nabytým německým, aneb zdali vůbec jen duch nauky západní ve kterémž byl odchován, vodil jej tímto směrem, těžko jest nyní rozhodnouti. Ovšem zapíráti</p>		
--	---	--	--

<p>nelze, že zlepšiti se snažil jak občanský, tak i mravní stav svých poddaných, aniž tím tajiti se sluší, že byla toho skutečná potřeba. Není zajisté pochyby, že časy předešlymi do slovanské ústavy hradové vloudilo se bylo mravní pokušení, že šlechta, poněmčujíc se valně, více modami, mravy a obyčeji než jazykem, nabývala také více spupnosti a odvahy proti stavům nižším vůbec, a že šlechtici, co úředníci župní, již dávno počali byli nadužívatí práv svých, zejména co do robot zemských, více ke svému vlastnímu nežli k obecnímu dobrému. Otakar II. po celý čas panování svého zdál se nemítí větší snahy a péče, nežli obmeziti a podvrátiti moc jejich; čímž ovšem nelepšil se ani mravní jejich charakter, a následkem toho nelitováno ani v národě jejich oupadku. Všecky pak ty změny nemohly provedeny býti, aby u těch, kteří jimi zkráceni se býti cítili, nezbudili žárlivost a nevole, které konečně, když král ve všem jen cizozemcům a zvláště Němcům hověti se zdál,</p>		
---	--	--

		obdržely povahu pŭtek a rozbrojův mezi národností českou a německou.		
5	255	... a již také počaly se byly jeviti snahy, jako v Němcích, tak i v Čechách, učiniti vrchní ouřady župní v jistých rodinách dědičnými.	... und es auch an Anzeichen des Bestrebens nicht fehlte, die Burggrafschaften in Böhmen, gleichwie in Deutschland, bei gewissen Familien erblich zu machen.	148-149
6	255	... kterýž touto cestou stal se teprv nejvyšším purkrabím <u>království Českého</u> (sic!)...	... welcher dadurch nach und nach der oberste Burggraf des <u>Königreichs</u> wurde ...	149
7	255	... a cůda <u>Pražská</u> pomalu proměnila se v nejvyšší soud zemský <u>v království českém</u> (sic!), wodurch erst diese Zůda sich nach und nach in ein oberstes Landgericht für <u>ganz Böhmen</u> umstaltete, ...	150
8	255	Když tedy cůda <u>Pražská</u> proměnila se v nejvyšší soud zemský pro celé Čechy, musela zakládati se i taková registra neboli desky, jichžto platnost vztahovala se k celé zemi.	Bei Konstituierung des allgemeinen Landgerichts zu Prag wurden daher notwendiger Weise auch solche Register gegründet, die nun für das ganze Land Geltung bekamen.	
9	255	... neocenitelné jest dobrodiní, které plynulo z nich ve prospěch zákonného pořádku, bezpečnosti jmění a ouvěru v zemi.	... unberechenbar ist der wohlthätige Einfluß, den sie im Ablaufe nun bald voller sechs Jahrhunderte bis zum heutigen Tage auf Befestigung der gesetzlichen Ordnung und Sicherung der Rechte des Besitzes, so wie auf Wahrung des Kredits im Lande genommen.	151
10		<i>V němčině je užito českého výrazu</i>	Poprawce	152
11	256	Vše co zde uvedeno, svědčí již	Schon das bisher gesagte deutet	152

		o velikých a podstatných změnách v pravě i ústrojí veřejného života, zvláště pak ve starodávné ústavě župní, za panování Otakarova. Nepochybujeme, že změny ty staly se v souhlasu se sněmem českým; ...	auf mächtige Veränderungen in der alten slawischen Zupeverfassung hin. Zu ihrer Einführung war Otakar ohne Zweifel berechtigt; ...	
12	256	Také o potřebě a prospěšnosti oprav předsevzetých sotva pochybovati sluší, ano zapíratí ani tajiti nelze, nač již upozornili jsme, že totiž valná část úřednictva župního zvykla byla nadužívati moci své více ke svému nežli k obecnímu dobrému; Otakar u velikého počtu listin svých nemluvil o nich jinak, než jakoby oni sami vesměs byli škůdcové zemští. Ale pomínouce otázky, nebylo-li jiné cesty k nápravě, nežli zrušení řádův odvěkých, sluší předce uvážiti také, zdali zjevnou tou a téměř všeobecnou nepřizní nekřivděno mnohým, a nevzbuzováno vášní, ježto svým časem mohli se státi nebezpečnými?	Auch die Zweckmäßigkeit und Heilsamkeit dieser Verbesserungen wird von der Nachwelt kaum bestritten werden können. Ob aber dadurch nicht auch mannigsache persönliche Interessen verletzt und für den Augenblick verderbliche Leidenschaften aufgeregt wurden, ist eine andere Frage.	152- 153
13	256	<u>Tam, zejména v tak řečených Flandrech</u> , požíváním pokoje rozmnožil se byl velice i počet i blaho obyvatelstva ...	Dort, wo durch langen Frieden die Bevölkerung und ihr Wohlstand sich sehr vermehrt hatten ...	155

14	256	Města pak Česká i Moravská všecka více neb méně jimi zalidněna, takže ve mnohých nabyli až i převahy nad obyvatelstvem domácím. Na místech některých musili <u>Čechové</u> postoupiti místa svého novým příchozím; na jiných slili se s nimi pomalu v jedno.	Die Städte aber in Böhmen und Mähren wurden alle von ihnen mehr oder weniger angefüllt, so daß sie in einigen auch das Übergewicht über die alte einheimische Bevölkerung erhielten. An manchen Orten mußte diese den neuen Ankömmlingen Platz machen; an anderen schmolz sie mit ihnen allmählich zusammen.	155
15	256	Nářizení tato, ve kterýchž vedle obyčejův a řádův původně staroněmeckých a staroslovanských již římské právo předčí, stala se prvním základem a tak říkáme zárodkem potomního českého práva městského, ježto podrželo zákonnou platnost svou až do minulého století.	Diese Satzungen, in welchen neben ursprünglich deutschen und slawischen Gebräuchen doch schon das römische Recht vorherrscht, bildeten die Grundlage des später sogenannten böhmischen Stadtrechts, das bis zum vorigen Jahrhunderte seine gesetzliche Kraft in Böhmen behauptete.	156
16	257	Ale i ve vesnicích osazení kolonisté němečtí požívali úplné nezávislosti ohledem na ouřady župní, založeni byvše na právě novém, kteréž pro rozdíl od dosavadního domácího, nazýváno bylo právem německým.	Aber auch die in Dörfern angesiedelten deutschen Kolonisten erfreuten sich einer vollen Immunität den Župenämtern gegenüber, und lebten unter neuen Rechtsbedingungen, die man von nun an mit dem Namen "deutsches Recht", im Gegensatze zu dem bisher im Lande üblichen (<u>böhmischen</u>), bezeichnete.	157

17	257	Hlavní ale rozdíl jevil se v tom, že oučastníci německého práva sprostěni byli všech povinností a břemen netoliko všeobecné poruky ...	Ferner waren diese Bauern von allen Lasten der Gesamtbürgschaft ...	157
18	257	<u>Nejstarší zmínka</u> o německém právě ve vesnicích českých děje se roku 1234 ...	<u>Die erste ausdrückliche Meldung</u> des deutschen Rechts in böhmischen Dörfern ist von Jahre 1234...	157
19	257	Toto úsilné plození a množení živlu německého v městech i <u>krajinách českých</u> dalo se bezpochyby za příčinou Otakarovy snahy, povznéstí průmysl i obchod v zemi své.	Diese ungemaine Förderung des Städtewesens und der Kolonisation durch Deutsche erklärt sich zunächst aus Otakars Bestreben, die Industrie und den Verkehr in seinem Lande zu heben.	158
20	257	-	Welchen Vorteil die vermehrte gewerbleißige Bevölkerung dem Lande bringe, war ihm nicht entgangen; aus dem eigenen Lande konnte er seine Kolonisten ziehen;	
21	257	Není pochybnosti, že za věku jeho Němci předčili nad Čechy v obojím ohledu.	Und daß die Deutschen noch industriöser waren, als die eingeborenen Böhmen, ...	
22	257	Ale, jakož již podotkli jsme, věc ta nedála se bez ujmy a bez odporu národnosti české, a král, hově i nakládaje Němcům na mnoze přes potřebu i opatrnost, nemohl neupadati u Čechův netoliko v podezření, ale i v nedůvěru škodnou obecnímu dobrému.	-	

23	257	Tuším, že v nevoli nad nevděkem syna svého, jenž s pány českými proti němu byl se spolčil, umínil byl uvaliti na něho samého péči o budoucí nápravu nehody takové.	In seinem Verdrusse über des Sohnes Undank, der sich mit den <u>Baronen</u> vereinigt hatte, mag er ihm die Sorge überlassen haben, sich dereinst aus diesem Übelstande selbst herauszuhelfen.	160
24	257	Vyložíme později, kterak Otakar za svého panování všechny zastavené statky ku koruně opět navrátil.	Im Verfolg der Regierung brachte Otakar alle verpfändeten Domainen an die Krone wieder zurück.	160
25	258	Podotkli jsme již dříve, jak snažně staral se byl papež Innocentius IV. o zjednání pokoje mezi oběma králi, vypraviv o to již v létě minulém svého poenitentiara, br. Velaska řeholy Minoritské, k nim oběma. Dne 2. dubna 1254 poslal k témuž cíli zase Bernarda biskupa Neapolského, jehož ovšem již nebylo potřebí: ale ze zvláštní jemu dané instrukce dne 8. dubna dovídáme se také jak o žádosti Otakarově, aby v Čechách korunován býti mohl, tak i o sklonnosti papežově k tomu. Překážka však naskytovala se v tom, že tehdejší arcibiskup Mohucký, jenž korunovati ho měl, od kardinála legata papežského dán byl do klatby, a Otakar nechtěl od klatého	-	

		arcibiskupa přijímati koruny. Nařídil tedy papež, aby biskup Bernard buďto arcibiskupa rozhřešil, kdyžby dosti učinil církvi, aneb aby kapitulu jeho navedl k delegování některého jeho suffragana k tomu dílu, aneb kdyby oboji tak učiniti se zdráhali, aby sám zmocnil některého biskupa ku korunování Otakarovu. Nicméně korunování to tenkrát nestalo se, an bezpochyby král opíral se novotě takové, jakožto právně nedostatečné; i volil raději jmenovati sám sebe ne králem, ale jen dědicem království Českého, pokud nedošel korunování cele řádného.		
26	258	Poznamenati však sluší, a jest paměti hodno, že upokojení takové nemohlo zdařiti se jinak, nežli popravou nad několika šlechtici rakouskými, ježto byli na loupežnictví se oddali.	Bemerkenswerth (sic!) ist es aber und für die Folge bedeutsam, dass er diese Ruhe schon jetzt mit der Hinrichtung mehrer dem Raube ergebenen Edelleute erkaufen musste.	162
27	260 ku postoupení hradův a měst potud na sporu byvších: Ried, Schärding, Neuburg a Sušice (v Čechách).	... zu Rückstellung der streitigen Burgen und Städte Ried, Schärding, Neuburg und Schüttenhofen.	169
28	260	... po čemž r. 1259 vojsko uherské, vedením mladšího krále Štěpána, vpadši do Korutan, poplenilo je ukrutně.	... worauf ein ungarisches Heer, unter des jüngeren Königs Stephan Anführung, in Kärnten einfiel und daselbe	170

		Poněvadž ale bratří Korutanští pojati byli do míru r.1254 s Uhry uzavřeného, nemohl Otakar ve skutku takovém nespátriti zrušení téhož míru a nežádati za ně dostiučení.	grausam verwüstete. Darin erblickte Otakar um so mehr eine auch gegen ihn gerichtete Feindseligkeit, als jene Brüder seinerseits in den Friedensvertrag von 1254 eingeschlossen worden waren. Vergebens forderte er Genugthuung (sic!).	
29	260	Když pak odepřeno dostiučnění, a Uhři nad to i jiné křivdy páchati nepřestávali, nastaly zase nové s nimi rozbroje a války.	-	170
30	260	Štýráci, jsouce s panováním uherským <u>nad míru nespokojeni</u> , <u>der Haß</u> der Steiermmärker gegen ihre ungarischen Gebieter ...	170
31	260	-	Sei es, daß, wie jene klagten, die Herrschaft dieser wirklich hart und willkürlich war; sei es, daß die steirischen Herren, seit beinahe 30 Jahren der Zügel einer festen Regierung und des Gehorsams entwöhnt, in die Länge jeder ernsten Herrschaft überhaupt überdrüssig wurden: sie fanden das ungarische Joch unerträglich, und sehnten sich, in der Wiedervereinigung mit Österreich, dessen milderes Loos zu teilen.	170
32	260	... utíkali se k Otakarovi o pomoc i ochranu; prosby o to	Erst gegen Ende des Jahres 1259, als eine Deputation	171

		Poněvadž ale bratří Korutanští pojati byli do míru r.1254 s Uhry uzavřeného, nemohl Otakar ve skutku takovém nespátriti zrušení téhož míru a nežádati za ně dostiučení.	grausam verwüstete. Darin erblickte Otakar um so mehr eine auch gegen ihn gerichtete Feindseligkeit, als jene Brüder seinerseits in den Friedensvertrag von 1254 eingeschlossen worden waren. Vergebens forderte er Genugthuung (sic!).	
29	260	Když pak odepřeno dostiučnění, a Uhři nad to i jiné křivdy páchati nepřestávali, nastaly zase nové s nimi rozbroje a války.	-	170
30	260	Štýráci, jsouce s panováním uherským <u>nad míru nespokojeni</u> , <u>der Haß</u> der Steiermmärker gegen ihre ungarischen Gebieter ...	170
31	260	-	Sei es, daß, wie jene klagten, die Herrschaft dieser wirklich hart und willkürlich war; sei es, daß die steirischen Herren, seit beinahe 30 Jahren der Zügel einer festen Regierung und des Gehorsams entwöhnt, in die Länge jeder ernsten Herrschaft überhaupt überdrüssig wurden: sie fanden das ungarische Joch unerträglich, und sehnten sich, in der Wiedervereinigung mit Österreich, dessen milderes Loos zu teilen.	170
32	260	... utíkali se k Otakarovi o pomoc i ochranu; prosby o to	Erst gegen Ende des Jahres 1259, als eine Deputation	171

		šlechticův i měst jejich podporovány také od Rakušanův, a zvláště od předního mezi nimi, hraběte Oty z Hardeka.	steierischer Barone und Städte bei ihm zu Wien erschienen, gewährte er, vorzüglich auf des tapferen Grafen Otto von Hardek Anrathen, die wiederholte Bitte, indem er nun mehr offen mit Ungarn brach.	
33	260	-	Lange widerstand Otakar ihren Bitten, sie in seinen Schutz zu nehmen, da er seinerseits auch den Schein eines Friedensbruchs mit Ungarn Ängstlich vermied; ob er aber gleichwohl, wie behauptet wird, ihren Aufruhr insgeheim genährt habe, mag dahin gestellt bleiben.	170- 171
34	260	-	Zum Weihnachtsfeste erschien Otakar selbst in Grätz, wo er sich wahrscheinlich jetzt schon von den Ständen huldigen ließ; er kam ohne ein Heer dahin, da das Land seiner Hilfe für jetzt nicht bedurfte, und setzte den getreuen Wok von Rosenberg, Böhmens obersten Landmarschall, dort als General-Kapitain ein.	171
35	260	Tím stala se neodvratnou nová rozhodná válka mezi Čechy a Uhry;	-	171
36	260	... a již v měsíci březnu 1260 na několika místech pohraničných	... und der Kampf zugleich auf mehreren Punkten der	171

		strhnul se boj <u>krvavý</u> , ...	ausgedehnten Gränze (sic!) begann.	
37	260	Štýrákům poslal Otakar hraběte Hardeka ku pomoci proti králi Štěpánovi, ...	Den Steyerern (sic!) schickte Otakar den Grafen von Hardek mit <u>tausend Bewaffneten</u> zu Hilfe gegen K. Stephan, ...	172
38	261	O pozoru a účastenství, jež budila nastávající válka i v dalekých krajinách, svědčí skutek ten, že i Rejně-Kolíně, i dále ještě, konány veřejné modlitby, aby zbráním českým bůh ráčil popřáti vítězství.	Die Teilnahme, mit welcher man selbst in entfernten Ländern der Entwicklung dieser Ereignisse entgangen sah, beweist schon der Umstand, daß auch zu Köln am Rheine feierliche gebete für das Glück der böhmischen Waffen verrichtet wurden.	173
39	261	Ovšem že mnozí cítili se tím více pobuzeny, aby <u>krvavou</u> pomstou nad nepřáteli smířili duše <u>hrdin padlých</u> ...	Wohl fühlten Viele sich dadurch nur um so mehr gereizt, die <u>Gefallenen</u> durch Rache an ihren zu führen ...	175
40	262	... nemaje železných svých rytířův byl by Otakar tuším <u>neunikl záhuby</u> denn ohne seine Eisernitter wäre Otakar vielleicht <u>verloren gewesen</u> .	177
41	262	... úmluvy ty měly od papeže stvrzeny býti, a kterákoli strana by je zrušila, měla stolici apoštolské zaplatiti pokutu 10 tisíc hřiven stříbra; die Übereinkunft sollte von Papste bestätigt und ihre Verletzung von irgend einer der Parteien mit 19 tausend Mark Silber an den apostolischen Stuhl gebüßt werden; ...	180
42	263	... a zaneslo válečnou jeho slávu až i do vzdálených <u>končin</u> und trug den Ruhm seiner Waffen bis zu den entferntesten <u>Völkern</u> .	180
43	263	Tataři, <u>tehďáž</u> ještě hrůza <u>národův západních</u> , dávali mu	Die gefürchteten Tataren nannten vortan Otakar mit	180

		od té doby chvalné příjmení krále železného, bezpochyby ohledem na železné ony rytíře ...	Auszeichnung den eisernen König, wahrscheinlich in Beziehung auf jene eisernen Ritter ...	
44	263	... takéť mohl muž asi 32letý chovati k ní (<i>manželka Markéta, pozn. K.J.</i>) více vážnosti a úcty, nežli lásky.	... auch konnte sie dem etwa 32jährigen Mann, wohl noch Achtung und Dankbarkeit, aber keine Liebe einstoßen.	181
45	263	... a měl s ní (<i>šlechtičnou Anežkou – Palcérikem, pozn. K.J.</i>) syna levobočka i dvě dcerušky und mit ihr einen <u>natürlichen</u> Sohn und zwei Töchter gezeugt.	181
46	263	Ze Otakar miloval <u>pobočné</u> dítky své a snažil se zjednati jim čestné postavení ve světě ...	Wenn Otakar diesen seinen Kindern eine vor der Welt ehrenhafte Stellung zu geben sich bemühte, ...	182
47	264	Novým manželstvím nastoupiv novou dráhu živobyті, a chtěje mladé choti své slavnostmi okázalými způsobiti potěšení, naléhal nyní král větším nežli kdy <u>úsilím na konečné korunování</u> své i její.	Doch die Wiener Feste waren nur ein schwaches Vorspiel derjenigen Pracht und Herrlichkeit, welche die neue Königin der Böhmen bei dem Einzug in Prag umgeben sollte. Otakar beschloß nach seiner Genesung der für weltliche Freuden und Ehren nicht unempfänglichen Frau, in dem uralten Hauptsitze seiner königlichen Ahnen gleich auch den höchsten Preis des Menschlichen Ehrgeizes, die Krone, aufs Haupt zu setzen.	185
48	264	... 23. prosince, o dva dni později, v den narození Krista	Um 23. Dezember hielt Otakar mit Kunigunden seinen	185

		pána, čili v den vánoční a dle obyčeje starého novoroční spolu (jenž toho léta připadal v neděli), korunováni jsou oba, Otakar i Kunhuta, od arcibiskupa Venera co nejslavněji na království České (sic!) ve hlavním kostele sv. Víta.	festlichen Einzug in Prag; zwei Tage darauf, am Weihnachtsfeste, das auf einen Sonntag viel, wurde er und seine Gemahlin vom Erzbischofe Werner im Prager Dome gekrönt.	
49	264-265	král Český (sic!) bude sobě pokládati za velikou čest ...	König Otakar werde sich sehr geehrt finden ...	189
50	265	Den sv. Václava <u>král Český</u> (sic!), pomodliv se u hrobu svatého předka svého ...	Um St. Wenceslaitage (sic!) brach <u>der König von Prag</u> auf, nachdem er zuletzt noch am St. Wenzels Grabe seine Andacht verrichtet habe...	189
51	265	Při stolování, jež s <u>největším luxusem</u> veskrze se stříbrným a zlatým náčiním, jak u Otakara obyčejně ...	Nach der mit <u>verschwenderischem Luxus</u> auf Silber und Gold, wie bei Otakar gewöhnlich ...	191
52	265	... a nebylo panovníka v Evropě, jenž by o králi českém Přemyslu Otakarovi II. bral byl v pochybu slovo to, že on byl nejbohatším, <u>nejštedřejším</u> a ve slávě nejokázalejším pánem věku svého.	... und kein Souverain Europas machte dem böhmischen Könige den Ruhm streitig, der reichste und prachtliebendste Fürst seiner Zeit zu sein.	192
53	265	A nedlouho potom, <u>dne 2. února 1265</u> , viděti bylo na <u>královském dvoře Českém</u> slavnost nemnohem méně velikolepou ...	Kaum weniger verschwenderisch und prachtvoll war, weniger Monate später, ein neues Fest im <u>königlichen Hause</u> ...	192
54	267	Za tehdejšího bezvládní v říši Německé byla by válka dlouhá	Ein langer Streit um das herrenlose Land wäre bei der	199

	o knížetství odumřelé stala se neodvratnou ...	damaligen Unmacht des römischen Königs, unausbleiblich erfolgt ...	
--	---	--	--

Příloha č.: 3

c) KNIHA XII., VÁLKY HUSITSKÉ OD R. 1419 DO 1431

- Úvody válek husitských – od polovice srpna 1419 do polovice máje 1420, čl. 1, 1. vyd. 1850, 2. vyd. 1870

- Vorspiele des Hussitenkrieges – von Mitte August 1419 bis Mitte Mai 1420, II. Kapitel, vyd. 1847

Pozn. č.: 1, s. 169-177¹

Dějiny české po smrti krále Václava berou do sebe povahu i tvárnost neočekávanou a význam netušený. Ocitujeme se náhle v době, kde pod heslem náboženství a víry rozhostily se nešlechtnosti a hříchy, kde utuchla mezi lidmi láska, povzbuzeny náruživostí a vzteky, zaplašen pokoj a pořádek, spácháno hrůz a ohavnosti bez počtu, vyvolány boje a války neslýchané, povražděno lidu na statisíce, obořeny hrady, vyvracena města, popáleny vesnice, popleněny celé krajiny a obráceny v pustoty. Fanatismus nábožný protrhal všechny společenské svazky, vyvrátil starodávné základy státu, zničil utěšené květy nauk a krásoumy, zdivočil myslí a zmařil blahobyť obyvatelstva na dlouhý čas. Kdo pojme a obsáhne myslí, kdo popíše všechny zločiny a neřesti, všechny pýchy a ukrutnosti, všechna utrpení, bolesti a křiky, pláče a úpění v palácích a i v chatrčích té doby? A kdo měl by to srdce kochati se v zjevech takových i přátí sobě obnovení jejich?

Avšak - odkud přišly ty pohromy a hrůzy, kdo zavinil je, co bylo vlastní jejich příčinou?

- Národ český ne beztrestně zpronevěřil a opřel se řádům církevním své doby; bylot' mu nésti všechny strastné následky skutku takového a podnikati boje, o jichžto velikosti a krutosti nebylo ještě příkladu v dějinách světa. Není pochyby, že by bohapusté ty hrůzy byly neudály se, kdyby Čechům, za příčinou nového jejich přesvědčení, bylo nestrojilo se násilí a nepřipravovala ouplná záhuba; kdyby celé téměř křesťanstvo bylo neobořilo se na ně a nehledalo vyhladiti jich z tváře světa; kdyby nemuseli byli sebrati a napnouti všechny síly své, aby odolali přemocným outokům a ušli zničení. Z jich strany veden jest zápas o bytí a nebytí; ale příčinu jeho každá ze stran zápasících sčítala na protivníky své. Stará církev vinila novověrce, že všetečným a bludným učením rušili pokoj a pořádek její spasitelný, a protož že co buřiči museli potrestáni a neškodnými učiněni býti: tito pak namítali, že měli právo věřiti dle rozumu a přesvědčení svého a že hierarchie

¹ Následující pasáž doplnil Palacký do českého, tzv. Druhého opraveného a rozmnoženého vydání. V německé verzi tato pasáž neexistuje a také v prvním vydání chyběla.

uchýlivši se od slova božího jak v učení, tak v chování svém, měla navedena býti opět na cestu pravdy a zbožnosti věku apoštolského. Pře té odvěké a nekonečné my, jakož již osvědčili jsme, ani rozsuzovati, ani které straně v ní straniti nechceme. Přiznáváme i jedněm i druhým dobrých úmyslů i nedobrych skutků hojně, neomylnosti pak a bezouhonnosti nenalézáme nežli u boha.

Člověk jest bytost rozumná i mravní, jíž voliti jest mezi dobrým a zlým; snažíc se k dobrému, nese a připodobňuje se k bohu. Náboženství pak to jest pravé, které k bohu vede. Cesty mohou býti rozdílné, jen cíl budiž tentýž a vůle upřímná. Bůh sám ví, proč na světě často tolik zlého předcházeti musí, aby následovalo dobré.

Také z reformace 15. a 16. století následovalo mnoho dobrého, netoliko pro ty, kdo ji vítali, ale i kdo ji zlořečili. Zrušeno jest svůdné a nebezpečné domnění o bezprostředném náměstnictví božím na zemi a bezvýminečná někdy autorita lidská podřídila se zákonům vyšším a věčným. Či míní-li kdo, že stalo se jen náhodou a mělo by lehce váženo býti, že za naší doby kupříkladu hierarchie římská již nesesazuje více panovníků světských dle libosti z trůnu jejich, že nerozpisuje válek krvavých pod znamením svatého kříže, že nedává páliťi kacířů, neprodává odpustků, nesvatokupčí veřejně a nedopouští se i jiných nepřislušností, jichžto výčet více nevhodným byl by nežli nesnadným?

Pročež i počátky reformace v Čechách, jakkoli v podrobnosti často žalostné, měly v ouhrnku a vesměs mnoho blahodárného do sebe, a co článku podstatného v řetězu pokroku a vzdělanosti světové nesluší jich ani zatracovati, ani podceňovati. Národ český byl povolán dokonati dílo, kteréž počalo bylo hranicemi v Konstancii zapalovanými, a dokázati přede tváří světa, že nebyl to pouhý blud a klam, proč utrpěli byli učitelé jeho; měl zasaditi se o to, že pravda křesťanská neprýští a neuzpůsobuje se u ustanovení ani sebevzácnější moci světské, ani sebeskvělejšího shromáždění církevního, ale z rozumného pojímání Písma svatého co slova božího, an člověk má přirozené právo dáti se vésti rozumem a svědomím svým i ve věcech náboženství a víry. Bylo mu tedy probořiti středověké ouzké ohrady jistoty a přesvědčení, jakkoli spasitelné byly aneb býti se zdály; pomáhat' otevřítí duchu lidskému nekonečnou dráhu pokroku a osobiti jemu, s větší svobodou, také vyšší důstojenství. Nauce o náměstnictví božím na zemi a plynoucí z ní neobmezené autoritě pozemské zasazena námluvami chebskými (roku 1432) první smrtelná rána, když ekumenický sbor křesťanský sám musel konečně uznati a uznal mimo sebe a nad sebou soudce svrchovaného; slovu božímu, jak tomu chtěli husité, získano tím skutečné vítězství. A jakkoli kormutlivý jest pohled na děsné moře

spáchaných nepravostí a nešlechtností, na slepé to zuření, boření a vraždění obapolné ve válkách, planet' nad žalostným obrazem tím vždy ještě jakási záře, jakýsi přidech útěchy, plynoucí z úvahy, čehosi povýšeného nade všední aspoň hříchy a hrůzy lidské: neprovozovaloť tu hry své mrzké, podle sobectví, ano jednalo se o ušlechtilé potřeby ducha, o statky myslné, ne hmotné, a šlo, aspoň husitům, jen o svobodu, která všude jest právem přirozeným, nikoli pak o nějaké panování, ježto bývá obyčejně jen usurpací. Náčelníci husitští a vůdcové v boji nebažili ani po bohatství a slávě, ani po moci a vládě: bylit' vždy a všude hotovi obětovati nejen jmění, ale i životy své za idey, za svatou věc svého svědomí a národnosti své.

Když pak k rozhodnutí o nejdražších a nejsvětějších zájmech člověčenstva, o náboženství a víře, stalo se bylo pohříchu odvolání k soudci nejnekompetentnějšímu, ke hrubému nasilí a k meči krvožiznivému, mohli Čechové vždy kojiti se aspoň tím vědomím, že iniciativa k tomu nevyšla od nich, že oni první neutíkali se k meči a že ke stálému jejich volání a prošení "Dejte nám pokoj, dáme my vám ho také!" odpovídáno po mnohá léta zpupně hrdly tisícerými: "Kdo mluví ku pokoji kacířů, kacířem jest sám!" Hierarchie římská nepřestávala doháněti celý svět, aby vyhubil a vyhladil husity z lůna svého; bylot' jim brániti se, aby nezahynuli a vesměs vyplnění nebyli. Velikost blížícího se nebezpečí musela všude rozbouřiti mysl, zničiti pořádek a kázeň a napnouti náruživosti lidské až do výstředností. A kdo mocen jest vykázati meze vzteku rozsápanému? Kdo uchláholí křiky o pomstu za utrpená příkoří, za urážky citu národního i nábožného pospolu?

Konečně Čechové, nemohše uchrániti se války osudné, i mohou aspoň s uspokojením patřiti netoliko na výsledek, kterého docílili, ale i na způsob, jak ji vedli. Věru v dějinách světa málo jest příkladu, že by národ počtem neveliký dokázal byl tolik hrdinné odvahy a síly, tolik nadšenosti a věhlasu, tolik obětavosti a vytrvalosti pospolu, jako nám je války husitské najevo staví. Husité obklíčeni byvše nepřáteli ze všech stran a ochromováni nadto domácími rozbroji neukojitelnými, odrazili přece všechny přemocné outoky nepřátelské, zvítězili nad celým západním křesťanstvem a donutili ty, kteří pro zpupnost po mnohá léta nedali se byli uprositi ku pokoji, že konečně prosili oň sami. Po nesčíslných srážkách krvavých, ve kterýchž válečné štěstí zdálo se jako vyšším kouzlem připoutáno býti ku praporům českým, nastane nám časem svým vypravovati o událostech skutečně neslýchaných a k víře nepodobných, kupříkladu že vojska nepřátel ohromná i dobře ustrojená dávala se posléze na outěk již i před početím bitvy rozhodné. Pročež ani není se čemu diviti, že husité sami záhy počali domýšleti se o zázračné

pomoci boží ve svém boji. Vítězství své přičítali ne zásluhám bojovníků a vůdců svých, ale působením z nebes na důkaz pravdy. Dějepiscova však jest povinnost nehověti pověrám a vykládati také mimořádné zjevy ze zákonů a příčin přirozených; zázrakové nemají místa v dějinách.

Hlavní výminky vítězného válčení byly arci zde, jako jinde, pokroky ve válečném umění a geniálnosti vůdců, jež objasníme místy svými příhodněji: ale ani ony bez bojovníků odhodlaných, učenlivých a chrabrých byly by nedovedly k cíli. Jestli kde, zde jistě celý národ přispěl k nabytí velikého účinku. Musel tedy míti do sebe povahy a známky, kterými vynikal nad jiné národy a které umožnily jeho vítězství nad nimi. Obyčejný posavad pomysl na rozbouřený fanatismus nepostačuje k výkladu tak mimořádných zjevů: ten zajisté byl na obou stranách ve stejné míře činným, ba u nepřátel tuším ve větší. Také pouhá hmotná síla nerozhodovala v boji, ana byla u nepřátel také nekonečně větší. Přednosti, kterými osvědčili se husité, byly duchovního a mravního, ne hmotného způsobu a rázu, aniž zakládaly se na nějaké výsadě přirozené povahy jejich, ale byly nabyté v daných okolnostech z vlastní příčinlivostí národní. Především sluší hledati je v tehdejších poměrech společenských.

V Čechách panovala na počátku 15. století větší nežli kdekoli jinde i osobní svoboda i vzdělanost obecného lidu. Jakkoli vtíral se feudalismus do země již odedávna, měl přece staroslovanský duch demokratický vždy ještě rozhodné působení ve společnosti české; tělesná poroba byla ještě neznáma; že by člověk, který roditi se mohl co dědičný majetek někoho jiného, byl pomysl Čechům do té doby cizí, ačkoli již nenedostávalo se lidí, kteří by jej za příkladem sousedů rádi byli uskutečnili. Bylyť ovšem rozdíly stavů, zakládající se na dědičnosti jmění vůbec, a tudíž i přirozené i dědičné; rodili se jedni bohatí, jiní chudí, a pokud oni ono nepozbyli, tito nenabyli jmění, byli oni páni, tito poddaní aneb služební: ale kastový duch zapadní Evropy ještě daleký byl oné převahy, které nabyl v pozdějších teprv stoletích. Soustředěných u větší míře statků pozemských čili takřečených "panství" bylo poměrně vždy ještě málo a rodové "panští" v zemi všichni snadno spočítati se dali. Většina země, aspoň dvě třetiny povrchu jejího, nacházela se v držení zemanů svobodných (a jen králi samému poddaných) počtu nesčíslného, i ovšem nestejně zámožných. Nejvzácnější mezi nimi nazýváni obecně "rytíři", třeba ani na rytířství pasování nebyli; ostatní sluli tu "vládkové", tu "panoši", aneb jen zprosta "zemané"; vstupující pak do služby u bohatších, jmenováni tu "služebníci", tu "druhové"; jméno "dědiníků" ještě nebylo v obyčeji. Zemané vůbec byli hlavní jádro a přední representanti národnosti české; z jejich řad vyšly bezmála všechny

osoby, které vynikaly duchem, uměním a rázností vůle v rozmíškách a bojích následujících. Ve stavu městském této doby udála se ta znamenitá proměna, že živel německý vymizel v něm konečně a cele. Němci co protivníci husitismu v nastalých bouřích většinou sami opouštěli sídla svá, ve klamně ovšem naději, že po vítězství strany své vrátí se k nim mocněji zase; někteří postavivše se k odporu, zahynuli v něm, a jiní přistoupivše konečně k novému význání víry, rozplynuli se v národnosti české. Vesměs pak stav městský statečností v bojích hojně dokázanou nabyt takové váhy a důležitosti politické, že na sněmích zemských záhy počal vésti slovo netoliko mocné, ale často i rozhodné. Sedláci v Čechách té doby rozeznávali se od jiných stavů tím, že drželi své pozemky právem zákupním od pánů neb zemanů aneb i měst samých, začež jim "úročiti" povinni byli, to jest odbývati "úroky" čili určité povinnosti a dávky, buďto jen v penězích, buď i v naturáliích aneb robotách, pročež také obyčejně jen "lidé úroční" aneb "úročníci" sluli. Byliť i oni praví majitelé a páni práv a povinností svých, ježto kupující a prodávající volně, mohli vždy stěhovati se, kam jim libo bylo. Avšak do širšího poměru těchto výkladu nelze nám pouštěti se na místě tomto; dosti, že v Čechách panovala vesměs větší osobní svoboda nežli v zemích jiných.

A nejen svobodou, alebrž i vzdělaností vynikal národ český nad jiné národy za doby husitské. Jakou hojností škol kochati a honositi se mohl po městech, městečkách a vesnicích ve 14. a 15. století, vyložili jsme již na jiném místě; mnoholeté někdy Karla IV. péči o prospěch nauk a přirozené učelivosti lidu českého děkovati bylo, že z Čech vůbec a zejména z Prahy šířilo se světlo ducha do všech Evropy končin z této strany Alp a Rýnu, že národové všelici chodili sem hledat jak literárního a vědeckého, tak i krasoumného vzdělání, že vzrůstala se zejména literatura česká, a to nejvíce přičiněním laiků, mezi nimiž bývaly řeči nejen o spisovatelích, ale i spisovatelkyních, a že i sami nepřátelé husitů dávali jim v ohledu tomto přednost před jinými národy. Ovšem že dle povahy jak národu, tak i věku a dle polohy země, vzdálené od moře i od původních sídel staroklasické osvěty, touha po vzdělanosti brala v Čechách směr jednostranný, ba téměř výhradný, k oborům dotýkajícím se náboženství a víry.

Přidejme k tomu, že za požíváním poměrně hojného pokoje (ježto škody z bouří ku konci 14. století vzniklých již dávno napraveny byly), též za mnoholetým ušetřením lidu od těžkých berních daní a také za přirozenou přičinlivostí ducha i průmyslu českého rozmohl se byl u lidu obecný blahobyt v míře jak předtím, tak i potom zřídka vídané; a konečně poznamenejme i to, že všecky tyto příčiny, svoboda, vzdělanost ducha i zámožnost, vedly ku povzbuzení národní hrdosti a citu pro čest až téměř chorobného ve

všech vrstvách společnosti české, takže učinily Čechy nadmíru citlivými pro všeliké urážky.

Známost těchto mravních a sociálních poměrů zdála se nám býti potřebná k výkladu, proč a kterak celý národ český mohl oučastniti se tak horlivě a důrazně ve sporu, kde jednalo se o interesy duchovní, o statky ideální. Jen svobodný člověk bývá schopen nadchnouti se pro idey a obětovati jim statek i život svůj; parobek nemívá mnoho smyslu pro ně, opoután jsa péčemi hmotného živobytí. Také jen za obecné svobody, samostatnosti a vzdělanosti rodívá se hojněji duch iniciativy a odvahy k věcem nade všednost povýšeným. O dvě stě let později Čechové v boji podobném hlavně proto utrpěli, že již masy obecného lidu porobou byly sklíčeny.

Ale kdekoli svoboda i hrdost, tam bývá pohříchu i nejednota i nesvornost; těkává mysl lidská, dle vlivů zevnějších, hledává i nalézá jinde a jinde pravdu i dobro, právo a spravedlivost. Jen autoritou tvoří se pohromadě každý spolek lidský, jak státní, tak i církevní; za jejím zrušením rozpadá i drobí se nutností přirozenou donekonečna. Proto také husité, když autorita církve přestala jim býti pramenem přesvědčení a jistoty, spatřili u sebe vznikati tolikero rozdílných vyznání víry, kolik našlo se mezi nimi samostatných myslitelů aneb hloubalů, ježto uměli osobní své mínění učiniti pravidlem přesvědčení pro jiné a státi se jim tudíž autoritou novou. Z té příčiny, jakož jsme již podotkli, předčasná smrt Husova byla pro ně velikým neštěstím, an by sic osobní autoritou svou byl udržel větší jednotu v národu a zamezil jeho drobení se ve strany téměř nesčíslné. Vyložíme na jiných místech důkladněji, kterak již za husitské doby vyrojilo se, aspoň v zárodcích, najednou tolikero mínění, učení a soustav netoliko náboženských, ale i politických a sociálních, ba i filosofických, kolik jich utvořily vesměs doby pozdější časy a místy rozličnými; objeví se nám netoliko biblický protestantismus ve všelikých formách svých, ale i racionalismus, socialismus a komunismus, demokracie, republikánství, zásady národnosti, panslavismus, chiliastické blouznění a pantheismus. Škoda jen, že ačkoli o všech takovýchto zjevech máme podavky určité a nepochybné, jsou přece příliš chudí a nedostateční k naskytnutí úplného a jasného náhledu do tajemných hlubin duše lidské co rodiště jejich.

Hlavní pramen různic a rozbrojů prýštil se, jak obyčejně, ze sporů mezi rozumem lidským a citem nábožným. Ačkoli rozumem spravovati se má duchovní život veškeren, cit přece osobuje sobě z většího dílu rozhodnutí, zvláště ve věcech náboženských: on panuje nejen obraznosti, ale i víře, a nezřídka bere sobě zásluhu i z neposlušenství naproti rozumu a z nevěry co do svědectví smyslu zevnějších. Tak kupříkladu na obrazy

svatých přenášívá cit nábožný časem úctu svatým samým povinnou, a pak marné se stává učení rozumu, že oni co díla rukou lidských nemají do sebe jiného významu a jiné ceny, nežli duch umělcův do nich vložil; když tedy ti, kdo věří, že jen bohu samému modliti se sluší, odstraňují aneb ruší je, aby nevedli snad k modloslužbě, spatřují v tom ti, kdo více citem vésti se dávají, nejen urážku svatosti, ale i pravou bezbožnost. Nápodobně kdo při vzývání boha, při službách božích z nábožné vroucnosti zvykli obětovati a do popředí staviti, co mají nejdražšího, těm nadarmo představuje se, že oučelem jak modlitby, tak i vši cti a slávy, kterouž bohu vzdáváme, není a nemůže býti nějaké skutečné (objektivné) zvelebení jeho, an člověk bohu nic ani přidati ani ujmouti nemůže, ale jediné naše vlastní (subjektivné) posvěcení se, naše vlastní prospívání v pobožnosti a v lásce. Spory a půtky takové potáhly veškeren národ do víru svého, ježto jedni poslouchali více vnuknutí citu nábožného, jiní více rozumu; bouře z nich pošlé činily hlavní obsah dějin husitských uvnitř země české. Počátky rozcházení se stran ve dva hlavní oddíly, jeden mistrů pražských, druhý kněží táborských, již jsme vyložili; drobnější různosti označíme, až nám o nich vypravovati nastane. Poznamenáme jen ouhrnkem, že první, takřčené "kališníci", jakkoli zatracováni a pronásledováni byli od Říma, nepřestávali přece přiznávat se podstatně ku katolictví ve všech hlavních zásadách svých; ku katolictví totiž v tom širším smyslu, ve kterémž i za našich dnů počítají se k němu vyznavači sjednocené církve řecké neb arménské. Naproti tomu táboři, a co z nich i vedle nich se vyvinulo, byli skuteční předchůdcové církví protestantských nového věku. Odtud poznati jest, jaké protivy zahrnovalo do sebe jméno "husitů" a kterak jim nemožné bylo uvarovati se rozbrojů a půtek mezi sebou samými. Ve všech velikých nebezpečích a nehodách, které takto buď ze zahraničí doléhaly na Čechy, buď uvnitř země v samém národu lůně rodily se, prokázalo se býti velikým pro husity štěstím, že protivníci a nepřátelé jejich, většinou Němci, ve své zpupnosti a v domnění neodolatelné své přemoci nepozorovali a nečinili nižádného mezi nimi rozdílu, ale zahrnujíce je všechny stejně pode jménem kacírů, chystali se veřejně a ohlasně vyhladiti veškero to plémě z tváře země a učiniti najednou konec národu českému. To byl pravý protilek nesvornosti české, an donutil Čechy hledati spásy své v solidaritě a ve společném pocitu národnosti, a protož nejen buditi povědomost její, ale také šetřiti mezi svými jednoty, svornosti a míru dle vši možnosti. Snahy takové a spojené s nimi štěstí válečné přispěly mocně ku povzbuzení a rozšíření ve všech vrstvách národu lásky ke vlasti a národní hrdosti, kterýmiž Čechové vesměs nepřestávali vyznamenávati se po celé téměř 15. století.

Poslouživše bohda povšechnými těmito úvahami ke snadnějšímu porozumění a spravedlivějšímu posuzování událostí následujících, přistupujeme konečně ku podrobnému jejich vypravování.

Pozn. č.:	str.:	česky	deutsch	S.:
2	169	Čeňka Vartenberského zrádné kolotání se	Čeneks von Wartenberg Doppelverrath	47
3	177	Větší díl Pražanů přilnuvše dávno <u>celou duší k husitství</u> , byli již za posledního půlletí krom toho velice rozdrážděni, tu královým usilováním zameziti pokud možná <u>učení nové</u> a zvelebiti opět církev starokatolickou, tu chováním se kněží katolických ve chrámech jim v únoru 1419 navracených;	Die große Mehrzahl der Prager war, wie wir im vorigen Buche berichtet haben, seit Jahren <u>entschieden hussitisch gesinnt</u> ; daher hatten die letzten Versuche des Königs, den <u>Hussitismus</u> einzuschränken und die katholische Kirche wieder zu erheben, so wie das Benehmen der katholischen Geistlichen in den ihnen seit Februar 1419 zurückgegebenen Stadtkirchen, großes Missvergnügen erzeugt.	47
4	177	Smetání konšelů z radnice novoměstské (dne 30. Jul.) byl <u>první výjev</u> zplozené tímto způsobem <u>rozhořčenosti</u> ;	Der bereits erzählte Fenstersturz der Neustädter Rathsherren (am 30 Juli) war die <u>erste blutige Frucht</u> der gegenseitigen Erbitterung.	48
5	177	Hned nazejtří <u>ve čtvrtek dne 17. srpna ráno</u> sbíhal se lid obecný po náměstích a ulicích, aby za všecka <u>příkoří</u> , která v posledním půlletí byl snášeti musel, odplatil se „těm antikristům a mahometistům“;	Morgen bildeten sich in allen Stadttheilen Volkshaufen, um an den „Antichristen und Mahometisten“ (so nannte man die Katholiken spottweise) für die seit einem halben Jahre erlittenen Kränkungen und	48

		jakož tehdaž katolíkům přezdívatí byl obyčej.	Beeinträchtigungen Rache zu nehmen.	
6	177	... ba purkmistr staroměstský <u>sládek</u> Jan Bradatý, brán od některých i v podezření, ač jistě bez viny, jakoby bouřem takovým shovívati chtěl;	... ja man beschuldigte den Altstädter Bürgermeister Johann Bradatý, obgleich gewiß mit Unrecht, daß er den Aufruhr sogar begünstigte.	48
7	177	... a nemnozí ti měšťané, kteří chtěli mocně zasaditi se o zachování pokoje a pořádku, zkusili hned na prvopočátku nedostatečnost sil svých.	-	
8	177	Zástupové rozjitření obořili se nejprve outokem na ty kláštery a kostely, <u>kterýchžto kněží nejvíce byli v nenávist upadli</u> :...	Die empörten Haufen richteten ihre Angriffe zuerst auf die verhaßtesten Klöster und Kirchen, ...	48
9	178	Farářové i střídníci, prelátové i mniši prchali a schovávali se, <u>kam kdo mohl, co nejrychleji</u> :	Pfarrer und Wicäre, Äbte und Mönche ergriffen schleunigst die Flucht oder versteckten sich;	48
10	178	... totéž činili také mnozí bohatší měšťané i obchodníci, utíkající i se jměním svým tu na Vyšehrad, tam na pražský hrad královský, <u>aneb i ven z Prahy</u> :	... ihrem Beispiele folgten viele angesehene Bürger und Kaufleute, und suchten sich mit ihrer Habe in Eile auf den Wyschehrad oder in die königliche Burg auf dem Hradschin zu retten;	49
11	178	... tamější mnichové větším dílem Němci a mezi nimi mužové učení, ježto již od roku 1414 přísným svým proti husitství horlením <u>upadli byli v nenávist</u> u lidu, jsou zajímáni die dortigen Mönche meist Deutsche und darunter einige gelehrte Männer, hatten schon seit 1414 sich durch Eifer und rücksichtlose Strenge gegen die Hussiten hervorgethan; sie wurden überwältigt ...	49

12	178	... jenž M. Albík, někdejší arcibiskup welches der <u>noch lebende</u> M. Albicus, einst <u>Prager</u> Erzbischof ...	49
13	178	Třetího dne obořil se lid ...	Am dritten Tag (<u>19 August</u>) wendete sich das Volk ...	49
14	178	... takže když dne 1. září zrána <u>rota jakási</u> plašila <u>jeptišky</u> z kláštera sv. Františka, purkmistr pražský již směl uvést je tam zase a držeti nad nimi ruku ochrannou.	... als noch am 1 September früh Morgens die Nonnen aus dem Kloster bei St. Franz durch <u>Volksauflauf</u> verscheucht wurden, durfte der Bürgermeister es schon wagen, sie am selben Tage wieder in ihr Gebäude zurückzuführen und darin zu schützen.	49
15	178	... jakmile bouře jen poněkud utišila se, vypravili (10. Aug.) všechny mnichy kartouzské pod bezpečnou stráží do kláštera sedleckého, kdežto (22. Aug.) přijati jsou pohostinskou.	(sandte der Magistrat) ... sobald sich der Sturm nur einigermaßen gelegt hatte, sämtliche gefangene Rathäuser (sic!) unter sicherer Bedeckung in das Kloster Sedletz bei Kuttenberg, wo sie gastfreie Aufnahme fanden.	50
16	178	Mezi ostatními městy <u>českými</u> byl Písek první ...	Auf dem Lande folgte zuerst die Stadt Pisek ...	50
17	179	... pak v Zátci a Lounech po jednom klášteře mnichů <u>tuším</u> žebravých.	... in Saaz und Laun je ein Kloster der Bettelorden	50
18	179	... král Sigmund, <u>bavil se</u> v Uhřích v Budíně, zůstav tam až do konce měsíce srpna.	... König Sigmund, <u>hielt sich</u> während diese Vorfälle und bis Ende August in <u>Ungarns</u> <u>Hauptstadt Ofen</u> auf	50
19	179	Mnozí šlechticové z Čech hned po Václavově smrti <u>pospíchali</u>	Viele böhmische Barone hatten sich beeilt, ihm persönlich	50

		k němu jako v závod, zpravující jej o <u>příbězích českých</u> a poroučejíce se do jeho přízně;	Nachrichten <u>über das, was voring</u> , zu bringen, und sich seinem Wohlwollen im voraus zu empfehlen.	
20	179	... a nadto pŭtky mezi Poláky a řádem pruským und überdies die Händel zwischen Polen und <u>dem deutschen Orden</u> in Preußen ...	51
21	179	Druhá tato rada lépe líbila se králi, jenž bohužel teháž nevážil sobě ještě v <u>Čechách</u> , leda tuším stříbra kutnohorského.	Letztere Ansicht sagte dem Sinne des Königs, der in <u>seinem Geburtslande</u> fast nur die Silbergruben Kuttенbergs zu schätzen gewohnt war, besser zu ...	51
22	179	Mezitím prohlásiv ovdovělou královnu Sofii za vladařku <u>Království českého</u> ...	Er erklärte daher vorläufig die Königin Witwe Sophie zur Regentin <u>des Königreichs</u> an seiner Statt.	51
23	179	... rytíři řádu toho, jichž mělo býti více než 24, a to nejčelnějších mužů z celého křesťanstva, považováni vůbec za královny rovně a jako <u>za strýce jeho</u> dessen Ritter, in vorhinein auf die Zahl 24 und auf die vornehmsten Männer der Christenheit beschränkt, dem Könige als ebenbürtig und als <u>näher befreundet</u> angesehen wurden.	52
24	179-180	... poručil jí nejen všechny důchody zemské, ale i poklady po králi Václavovi v <u>Čechách</u> <u>zdeděné</u> , jimižto měla v čas potřeby pomáhati sobě.	... sondern erlaubte auch im Nothfalle die von K. Wenzel hinterlassenen Schätze, deren Erbe er erworben, in Verwendung zu ziehen.	52
25	180	Článekové tito směřovali především k tomu, aby pojištěna byla <u>Čechům</u> dokonalá volnost v náboženství ...	Die betrafen vor allem die Zusicherung einer vollkommenen Religionsfreiheit für die <u>Hussiten</u> :	52

26	180	<p>...aby totiž král Sigmund „<u>dal svobodu zákonu božímu a slovu jeho</u>, a zvláště o přijímání těla božího a krve boží <u>všemu lidu křesťanskému</u>“;</p> <p>aby hanění a kaceřování podobojích zakázáno bylo pod vypovězením ze země;</p> <p>aby zjednáno bylo u papeže stavení kleteb a povolení kalicha, aneb aspoň odložení a odvolání té věci „k budoucímu koncilium“;</p> <p>„aby nižádný kněz na ouřadě světském posazen nebýval nikdež po Království českém“;</p>	<p>... K. Sigmund sollte nämlich des Kommunizieren unter beiderlei Gestalten in alle Kirchen des Landes freigeben,</p> <p>das Verkezern der Utraquisten unter der Strafe der Landesverweisung verbieten,</p> <p>bei dem Papste um die Gestattung des Kelches für jedermann sich verwenden oder wenigstens die Appellation darüber an ein künftiges Koncilium genehmigen,</p> <p>keine Geistlichen bei weltlichen Ämtern anstellen und ihnen überhaupt keine weltliche Herrschaft</p> <p>(selbst in ihren eigenen Besitzungen nicht) zugestehen, der Simonie bei allen kirchlichen Handlungen und Verträgen kräftig steuern ...</p>	52-53
27	180	<p>„aby kněží nevládli zbožím a platy a lidmi právem světským, ale od světských lidí aby potřebu podle zákona božího měli“; aby svatokupectví páchané skrze taxy ve dvoře arcibiskupově i jinde po kostelích navždy zastaveno bylo;</p>	-	
28	180	<p>... aby pūhonové ven ze země</p>	<p>... kein Böhme sollte vor ein</p>	53

		všude po království a po městech měli“ atp.		
31	181	... při mši aby aspoň evangelium a epištoly v českém jazyku čísti se mohly.	... bei der heiligen Messe das Lesen wenigstens des Evangeliums und der Epistel in der Landessprache gestatten.	53
32	181	... že až přijde do Čech (což, dá-li bůh, že brzy se stane), poradí se o ty věci „a vážiti je míní biskupy, preláty, mistry, knížaty, pány i s městy, a to, což rádného bude podle rady a naučení, přitom že je ráčí milostivě oslaviti.	... daß er nach seiner, so Gott will, baldigen Ankunft in Böhmen die Sache mit allen Bischöfen, Prälaten, Magistern, Fürsten, Herren und Städten des Landes in Erwägung ziehen, und was nach deren Rath und Belehrung für Recht werde befunden werden, beschließen werde.	54
33	181	... ačkoliv z pouhé opatrnosti a chytrosti nezjevoval tohoto smýšlení svého tehdáž ještě zostra naproti Čechům.	... wenn er (Sigmund) auch die Klugheit hatte, seine Gesinnung dem Lande gegenüber nicht allzuschroff auszusprechen.	54
34	181	Když ale již od církve, od papeže i od koncilium kletba na husity vyřčena i pomoc světská ku potrestání jich požádána byla, nelze bylo naprosto uchovati se války náboženské, jakmile Čechové, neústupní ve zdání svém, postavili se v odpor proti provedení kletby.	Nachdem nun die Kirche, der Papst und das Concilium, bereits förmlich den Bann über die Hussiten gesprochen und den weltlichen Arm zu deren Züchtigung angerufen hatten, war für den Fall, daß die Hussiten von ihren Meinungen nicht abstanden, und sich der Vollziehung des Bannes widersezten, ein Religionskrieg ganz unvermeidlich.	54-55
35	181	... usadilo se v Čechách vesměs troje mínění a dle toho utvořily	... im Allgemeinen dreierlei Ansichten, und in deren Folge	55

		se také vůbec tři hlavní strany v <u>národu</u> .	dreierlei Parteien <u>in Böhmen</u> sich bildeten.	
36	182	Páni světské strany této, na jejichž věrnost a oddanost král nejvíce spoléhal, byli tito: před jinými Václav z Dubé a z Lešna, někdy <u>Husův přítel ze sboru konstantského známý</u> . nyní královský podkomoří, tudíž ouředník nejvyšší nade všemi městy královskými v <u>Čechách</u> ;	Diejenigen weltlichen Herren dieser Partei, auf deren Treue und Ergebenheit der König am meisten rechnete, waren: vor allen der vom Konstanzer Konzilium her bekannte Wenzel von Duba aus Lešno, jetzt königlicher Landes-Unterkämmerer, und somit oberste Behörde für die Verwaltung sämtlicher königlichen Städte <u>im Lande</u> ;	55-56
37	182	... a konečně na jihozápadu v <u>pohraničném proužku hor bavorských</u> und endlich im Südwesten auf <u>einen schmalen Streifen des Böhmerwaldes</u> beschränkt war...	56
38	182	<u>Nechceme sice tajiti</u> , že i mezi Němci, zvláště pražskými, vyskytli se někteří vyznavači husitství: ale bylo jich ovšem mnohem méně <u>nežli katolíků</u> mezi Čechy.	Es gab zwar auch unter den Deutschen, zumal in Prag, einige Hussiten: sie waren aber noch viel seltener, als <u>die reinen Katholiken</u> unter den Böhmen.	57
39	182	Již zajisté bylo u cizích, a zvláště u Němců, až příliš zobecněno užívati slov „Čech“ a „kacíř“ jedno za druhé; nechuti mezinárodní, vzbuzené i <u>kojené</u> již odedávna, sklony tudíž nejednoho k ruce společné i tam, kde by jináče osobní jeho smýšlení bylo snad jej	Man hatte sich bereits zu sehr gewöhnt, die Worte „Böhme“ und „Ketzer“ als Synonyme zu gebrauchen; die schon seit lange rege gewordenen nationalen Antipathien drängten daher gar Viele, eine Solidarität auch da anzunehmen, wo sie ihren Ansichten sonst vielleicht	57

		odchylovalo.	nicht zugesagt hätte.	
40	183	Nejznamenitější mezi sektami takovými byla strana takřečených <i>táborů</i> neb <i>táboritů</i> .	Die wichtigste und berühmteste unter ihnen waren die nachmals sogenannten Taboriten.	58
41	183	Duchovní nad jiné výteční, jichžto působením buďto učení nové, dlouho byvši neurčité a proměnné, se ustálilo a učlánkovalo ...	Die bedeutendsten Geistlichen, welche entweder auf die innere Entwicklung und Gestaltung des noch lange formlosen und wechselnden Lehrbegriffs Einfluß nahmen ...	58
42	184	... <i>Mikuláš z Pelhřimova</i> , pražský bakalář, muž <u>učený</u> i <u>vážný</u> Nikolaus von Pelhřimov, ein Prager Baccalar,	59
43	184	Martin Houska, příjmím „Lokvis“, rodem z Moravy, kněz mladý, ale v novotách nad jiné smělý, důvtipný, učený a převýmluvný; ...	Der aus Mähren gebürtige junge Geistliche Martin Hauska, zugenannt Loquis, ein kühner Neurer von großer Gelehrsamkeit und Beredsamkeit, ...	59
44	184	Co do smýšlení politického směřovala <u>demokratická tato strana</u> patrně k republice ...	In politischer Beziehung lag die Richtung zur Republik	59
45	184	... poněvadž ale biblí nepodávala zřetelného příkladu republiky, nenašel zárodek tento u Čechů takového rozvinutí, jakého k utvoření jasného ponětí o státním životu republikánském potřebí bylo. Přívrženců ve stavu panském počítala výstřední tato strana jen málo da jedoch die Bibel keine republikanischen Muster darbot, so fanden die vorhandenen Keime nicht diejenige Entwicklung, welche zur klaren Formulierung eines Republikanischen Staatslebens nothwendig war. Anhänger zählte diese extreme Partei im <u>böhmischen</u> Herrenstande nur sehr wenige ...	59

46	184	... mužové někteří <u>nad jiné</u> rázní a <u>smělí</u> einige der thatkräftigen Männer ...	60
47	184	...pak výtečné válečníky dann die Feldherren	60
48	184	Ale hlavní <u>moc</u> i síla strany ...	Die Stärke dieser Partei	60
49	185	Dne 17. září 1419 vydala „obec“ na Bzí hoře sebraná již psané provolání, <u>kterýmž líčila úmysly své a ducha rozmáhavšího se té doby v obecném lidu českém.</u>	Die am 17 September auf dem Hügel bei Bzi versammelte „Gemeinde“ erlies schon einen geschriebenen Aufruf an alle gläubigen Böhmen ...	60-61
50	185	Oznamovalit' tam přítomní, že jejich "na hory a na pole scházení" nemělo jiného oučele, nežli aby účastni se stali poučení spasitelného, založeného v zákoně božím, a aby přijímatí mohli svátost těla i krve Pána Ježíše Krista, na památku jeho umučení a jejich vykoupení a na zachování a posílení své v životě spasitelném. "Žádalit' (prý) na milém pánu bohu, aby všickni byli jednoho zákonu, jedné víry, jednoho srdce a jedné duše; aby nejprve v nich samých všecko zlé a škodné duší bylo zkaženo a všecko dobré vzděláno; poznavše již zavedení své, aby napotom varovali se falešných proroků, od Antikrista uvedených proti zákonu božímu. Jižt' (prý) zjevně viděli ohavnost velikou	... und setzte die nächste allgemeine Zusammenkunft wieder auf den 30 September und zwar auf die „U křížkův“ (bei den Kreuzen) ganannte Anhöhe hinter Jeseniz, 4 Stunden südlich von Prag, an.	61

stojící na svatém místě, jakž předpověděna byla od Daniele proroka: totiž posměch a rouhání, potlačení a zavržení pravdy boží, a pod jménem svátosti a dobrotivosti přílišné zvelebení vší pokryté zlosti Antikristovy. Komu (prý) nemělo se toho zželiti? Kdo neměl toho litovati, lkáti a plakati a ku pánubohu volati s syny izraelskými v Egyptu? Neb oni lkajíce volali jsou a hlas jejich vstoupil k bohu. I uslyšel jest pláč jejich, vzpomenul na slib svůj a vysvobodil je. A jako Matyáš umíraje syny své na-pomínal k statečnému zachování slova božího a k obecnému dobrému, řka jim: „Ó synové, nyní buďte horliví milovníci zákona i dejte životy své za svědectví otců a pomněte na jich skutky“, tak myslete po národech a pokoleních, že všickni, kteříž doufali v boha, nikdy nepohynuli. A protož posilněte se a mužsky sobě číňte v zákoně: neb když učiníte, co vám od pánaboha přikázáno jest, budete v tom shledání slavní. A řeči člověka hříšného nelekejte se: neb dnes se

zdvihne, a zítra nalezen nebude, obrátí se v zemi svou a myšlení jeho zahyne. A protože, nejmilejší, žádáme a prosíme vás, pro pána boha a vaše spasení, abyste s námi se všemi sešli a sebrali se v sobotu den sv. Jeronýma (30. Sept.) ráno u Křížku (na ouhých na benešovské silnici na té hoře za Ládvím ku Praze jedouc) k jednotě božské o svobodu zákona božího a prospěch spasitelný i počestné dobré všeho království: aby úrazové a pohoršení zjevná i rozdílové byli staveni, a kažení s pomocí pána boha, krále, pánů, rytířů ba panoší i vsí obce křesťanské. Dovolávání se pomoci také „královy“ k osvobození zákona božího dává významné svědectví, že v obecném domnění lidu českého Sigmund té doby ještě nebyl považován za rozhodného nepřítele „pravdy zákona božího“.

Slova provolání tohoto a časté vzývání příkladů hrdinnosti lidu izraelského při hájení víry své dávají najevo způsoby a prostředky, kterými podařilo se horlitelům husitským přivábiti lid k sobě a k dotčeným

		táborům.		
51	186	... bylot', jako by duševní nákaza jakási opanovala byla <u>mysli lidské</u> es schien, als hätte eine geistige Epidemie <u>das Volk</u> ergriffen ...	61
52	187	... ouřad pražský ... vstoupil ... v ozbrojenou jednotu s královnou Sofií ... a obcemi Království českého ... pro <u>hájení cti</u> české i pro odvrácení potupy kacířské na <u>národ náš</u> křivě uvalované.	... schloß der Prager Magistrat ... mit der Königin-Regentin Sophie ... und Gemeinden des Königreichs einen bewaffneten Bund, wie es hieß, zum Schutz ... des Landes und Volkes von Böhmen, und zur Abwehr der ihm fälschlich aufgebürdeten Schmach der Ketzerei.	63
53	188	I bylo mezi mistry a bohoslovci v Praze dlouhé o tom a učené vyjednávání, jehož smysl a konečný nález potom od <u>M. Křišťana z Prachatic</u> a <u>Jakoubka ze Stříbra</u> také spisem zvláštním vynešen.	Es wurden daher unter den Prager Magistern und Theologen viele gelehrte Verhandlungen gepflogen, deren Sinn und Ergebnis <u>M. Jakobell von Mies</u> hernach auch in einer besonderen Abhandlung aussprach.	64
54	188	... pravý křesťan že má přemáhati protivníka svého trpělivostí ... když by ale nepřítel ukrutný vyhladiti chtěl věrné křesťany hrubým násilím a nebylo by ovšem prostředku jiného, jímž by mohli přichráněni a zachováni býti, tehďáž nejen že dovoluje se bojovati mečem pro obranu vyznavačů pravdy, ale že se i nařizuje.	... der wahre Gläubige müsse seine Gegner durch Geduld entwaffnen ... wenn aber ein grausamer Feind die Gläubigen mit offener Gewalt zu vertilgen drohe und es kein anderes Mittel <u>gebe, die Unschuldigen vor Blutvergießen</u> und Vernichtung <u>zu schützen</u> , so sei das Kämpfen mit dem Schwert zur Vertheidigung der Bekenner der Wahrheit nicht nur gestattet, sondern auch geboten.	65

55	189	... starořímské zkušenosti Grundsätze der Römer ...	67
56	189	... kromě vozů a selských cepů nic <u>než horlivost</u> a oddanost neobmezenou. <u>Z té příčiny</u> obmysliv nové způsoby bojování außer ihren Fuhrwägen und Dreschflegeln ihm nichts zu bieten hatten, als ihre unbedingte Hingebung. Er vervielfältigte nun die Kriegsmittel ...	67
57	189	Nemněme, že snad větší udatnost anebo tělesná síla, aneb dokonce nadšení samo způsobilo podivné tyto <u>účinky</u> : bylit' to počátkové novověkého umění válečného ...	Man glaube ja nicht, daß etwa größere Tapferkeit oder physische Kraft, oder gar Begeisterung allein es war, was diese wundersamen <u>Erfolge</u> herbeiführte: es waren die Anfänge der modernen Kriegskunst ...	67
58	189	... zkrátka byl <u>to důraz</u> vojska pravidelně zřízeného i vedeného naproti zástupům četnějším sice, a lépe ozbrojeným, ale valem a jako bez ladu a skladu do boje se řítícím.	... kurz, es war <u>der Muth</u> und <u>die Besonnenheit</u> eines künstlich geregelten Heeres gegenüber von an Zahl und Rüstung zwar überlegenen, aber ungestüm und ordnungslos einherstürmenden Schaaren.	68
59	189	... královna Sofie <u>co vladařka česká</u> musela konečně ohraditi se mocí válečnou, aby důrazně brániti mohla každému zmatku neb rozbroji v zemi.	... mußte endlich die Königin-Regentin eine kriegerische Haltung annehmen, um gegen jede Unordnung mit Nachdruck einschreiten zu können.	68
60	189	... přední <u>pánové čeští</u> die <u>mächtigsten Barone</u> ...	68
61	189	... nadto však najala také v řádnou službu veliké množství oděnců, a zvláště německých, zřizujíc tím takořka první stálé vojsko <u>v Čechách</u> überdies nahm sie aber eine große Zahl Truppen, vorzüglich deutsche Söldner, in regelmäßigen Dienst, und errichtete damit gleichsam ein stehendes Heer.	68

62	189	... vně Prahy auf dem Lande ...	68
63	190	Když tedy <u>lid český</u> ...	Als nun <u>das Volk</u> ...	69
64	190	Knínští tedy zastavivše, poslali bez odkladu Oustským posilu ... (t.j. z Ústí nad Lužnicí, pozn. K.J.)	Die in Knin machten daher Halt, und sandten <u>ihren bedrängten Freunden</u> in Eile eine Verstärkung entgegen...	70
65	190-191	Petr ze Šternberka, zajav 96 Oustských, počal potom i s Knínskými rokovati, aby se dali na milost, nechtějí-li, by se jim též stalo jako Oustským.	Peter von Sternberk machte 96 Austier, <u>die sich nicht hatten retten können</u> , zu Gefangenen, und forderte dann auch die Kniner auf, sich zu ergeben, wenn sie nicht das Schicksal der Austier theilen wollten.	70
66	191	Avšak ještě rokující, uzřeli náhle, any již korouhve nové pospíchaly od Knína jim ku pomoci; což vida <u>pan Petr</u> , nesečkav jich, rychle odtáhl s vězni svými k Hoře. Tito pak položili se všichni polem na bojišti napojeném krví „prvních mučedníků“, a zůstavše tam přes noc, nazejtří slyšeli mši svatou a pochovali zbité přátele s žalostí a pobožností velikou.	Doch während er noch unterhandelte, erblickte man in der Ferne schon die von Knin herbeieilenden neuen Fahnen; und da zog es <u>Sternberg</u> vor, <u>auf die eigene Sicherheit bedacht zu sein</u> , indem er sich mit den Austier Gefangenen eiligst wieder entfernte. Das ganze Heer der Kniner Wallfahrer lagerte hierauf bis zum folgenden Tage auf der mit dem Blute der „ersten Märtyrer“ getränkten Wahlstatt, hörten daselbst Messe und begruben die gefallenen Freunde mit vieler Trauerandacht.	70
67	191	Zjednáním kněží, zvláště pak Ambrože, někdy Hradeckého ...	Auf den Ruf der Geistlichen, zumal des von Königgrätz	71

			<u>vertriebenen</u> Pfarrers Ambros ...	
68	192	... zbořili dvůr arcibiskupův zerstörten <u>den</u> <u>schönen</u> erzbischöflichen Hof ...	72
69	192	Nejohlavnější <u>nepřátelé</u> všech <u>husitů</u> v Čechách byli tehdy <i>Horníci</i> čili obyvatelé kutnohorští, větším dílem Němci. Město jejich, rudnictvím kvetoucí a po Praze v Čechách největší a nejbohatší, stálo jako v přirozeném, odporu proti hlavnímu městu, a protož tím více horlilo pro katolictví, čím více Praha klonila se k husitismu.	Die entschiedensten <u>Ketzerfeinde</u> in Böhmen waren damals die Bergleute von Kuttenberg. Ihre durch den Bergsegen blühende und der Mehrzahl nach von Deutschen bewohnte Stadt, nächst Prag die größte und mächtigste im Lande, bildete gegen letzteres einen natürlichen Gegensatz, und erwies sich daher um so eifriger katholisch, je mehr man Prag zum Hussitismus neigen sah.	74
70	193	... jmenovitě v Plzeňsku vzat pan Bohuslav ze Švamberka na slovo pro své horlivé pronásledování husitů, a osud Jana Nákvasy, kněze strany podobojí, učinil zvláště hluboký dojem <u>na city</u> všech Čechů.	... insbesondere zeichnete sich der Baron Bohuslaw von Schwamberg durch eifrige Verfolgung der Hussiten im Pilsner Kreise aus, und einen besonderen Eindruck machte auch das Schicksal des <u>utraquistischen</u> Priesters Johann Nakwasa.	75
71	193	... dal ho jako v dar <u>Němcům</u> <u>bavorským</u> , svým spojencům aufgefangen und den ihm verbündeten <u>Baiern</u> zum Geschenk gemacht wurde ...	75
72	193	Denně rostoucí důraz nejen českých, ale i německých a polských záležitostí přinutil <i>Sigmunda</i> konečně, že pustiv od války turecké, tenkrát	Die täglich wachsende Dringlichkeit sowohl der böhmischen als der deutschen und polnischen Angelegenheiten bewog	76

		s nevalným prospěchem vedené, <u>obrátil zraky a kroky své opět do krajin severozápadních.</u>	Sigmund, dem diesmal ohne bedeutenden Erfolg geführten Türkenkriege endlich zu entsagen, und nach Westen wieder zurückzukehren.	
73	194	I poněvadž Sigmund užíval vždy ještě <u>chytrosti</u> té, že o rozdávání pod obojí jakožto věci, která teprv společným všech stran uzavřením rozhodnouti se měla, naoko nic sám nerozsuzoval (<u>ačkoliv již dávno přikazoval ouřadům trestati kacíře, jakož náleželo</u>), proto všickni v Brně přítomní stavové čeští, i ti, kteří s husity drželi, slibovali jemu poddanost bez rozpaků, a zdálo se, že v celé zemi české, kromě snad měst Plzně, Písku a Králové Hradce, nikde již odporu znamenitého proti němu nebude.	Da Sigmund noch immer die <u>Vorsicht</u> gebrauchte, sich über die Frage der utraquistischen Communion gar nicht entscheidend auszusprechen, sondern dieselbe als einen Gegenstand künftiger gemeinschaftlicher Erörterung darzustellen, so huldigten ihm in Brünn alle anwesenden böhmischen Stände, auch die utraquistischen, unbedenklich, und es schien, als habe er jetzt im ganzen Lande, außer etwa den Städten Pilsen, Pisek und Königgrätz, nirgends erheblichen Widerstand zu besorgen.	76-77
74	194	Když tedy poslové tito dne 29. prosince před krále puštění byvše a na kolena před ním dle obyčeje poklekše, od <u>obce pražské jej pozdravili a jej za krále a pána dědičného přijímajíce</u> , o zapomenutí toho prosili, co se bylo v Praze stalo, Sigmund nechav je nad obyčej déle klečeti, osupil se na ně slovy tvrdými a hanlivými ...	Als nun diese Abgeordneten am 29 Dec. gleichfalls zur Huldigung vorgelassen wurden, und den König kniefällig um Amnestie für die Vergangenheit baten, ließ er dieser sie länger als gewöhnlich knien, überhäufte sie dann mit Vorwürfen und Schmähungen	77

			...	
75	194	... mnichům i <u>jeptiškám</u> keinem Mönche ...	77
76	194	Přitom také ssadil všechny <u>k husitství náchylné</u> ouředníky a purkrabí hradů královských, ...	Zugleich nahm er allen königlichen Burggrafen in <u>Böhmen</u> , welche den <u>Hussiten ergeben</u> waren, ihre Ämter, ...	77
77	195	A za důtklivými těmito změnami vzápětí šly přísné rozkazy ke všem královským městům i ouřadům, aby varovaly se všeho „viklefství“, stavily všechny neřády a rozbroje proti svaté římské církvi, Plzenským, Píseckým a Hradeckým aby nebyli radni ani pomocni, a nedopuštějíce nikde scházeti se v tábory, aby trestali všechny neposlušné bez milosrdenství; ba uložena jest těmže městům a všem klášterům i zvláštní berně králi na pomoc, ku potlačení a potrestání všeliké výtržnosti a vzpurnosti v zemi.	In kurzem folgten diesen drohenden Anordnungen nachdrückliche Befehle an die königlichen Städte und Ämter, aller „Wiklefie zu entweichen“, alle Unordnung und Zwietracht gegen die heilige römische Kirche zu tilgen, denen von Pilsen, Pisek und Grätz keine Hilfe noch Rath zu geben, keinerlei Versammlungen zu gestatten, und alle Ungehorsamen aufs strengste zu bestrafen.	78
78	195	... uklizeny všechny <u>sloupy</u> a řetězy z ulic wurden alle Straßenketten in der Stadt beseitigt ...	78
79	195	Reakce proti nim vzámáhalo i šířila se patrně co den více a více, kutnohorské katanství netratiťo ani síly ani hrůzy, boj krvavý, <u>nesoucí zahlazení národu</u> , byl takofka přede dveřmi ...	Die Reaktion gegen sie wuchs mit jedem Tage augenscheinlich an Macht und Ausbreitung, die Kuttenger Taborgreuel blieben im Schwunge, ein blutiger Vertilgungskrieg stand in	79

			Aussicht ...	
80	195	Že pak Sigmund po sněmu brněnském ne hned <u>do Čech</u> , ale dříve ještě ku knížatům říšským do Vratislavi se zabral, proto síla jeho hrozící z daleka co bohapusta nezměřená, děsila <u>mysli české více</u> , nežli kdyby ji přítomnou očima svýma byli spatřili.	Da Sigmund nach dem Brünner Landtag nicht <u>gleich ins Land</u> hereinzog, sondern zu dem Reichstag nach Breslau sich begab, so beunruhigte seine noch von fernher drohende Macht, als eine unbekannte Größe, die <u>Gemüther</u> mehr, als wenn man sie vor Augen gehabt hätte.	79
81	195	V této kritické době <u>náčelníci strany výstřední</u> , ...	In diesem kritischen Momente äußerte sich <u>der Geist</u> der extremen Partei nach ...	79
82		-	zwei Richtungen hin, je nachdem ihre Anhänger entweder Männer der That waren, oder mehr der Contemplation sich zuneigten. Die Einen suchten ihr Heil in den Waffen, die anderen träumten von dem hereinbrechenden jüngsten Tage.	79
83	195	... která později soustředila se v městě Táboře, duchovní i světští, osvědčili mnohem více předvídavosti, odhodlanosti a činnosti nežli pražští jejich soupeřové.	-	
84		-	Die überhandnehmende Verfolgung der Neugläubigen veranlaßte nämlich ihre mit mehr Phantasie als Verstand	79

			begabten Bibelleser zu dem Wahn, als gehe Christi Prophezie von seiner Wiederkunft auf Erden bereits in Erfüllung.	
85	195	Aby povzbudili celý národ ku povstání a k boji, líčili mu barvami biblickými nastávající čas hrozný „největšího zarmoucení“ a „dnů převeliké boží pomsty“;	-	
86	196	... vykládali mu celou kapitulu 24 evangelium sv. Matouše o znameních, která dle řeči Krista Pána oznamovati měla příchod jeho na zemi a skonání světa; i nelze zapírat, že znamení ta dle citu a fantasie jejich dopadala dosti zřetelně v tu dobu.	-	
87	196	Byloť zajisté jim již „slyšeti boje a pověsti bojů“; věděli, že brzy „povstane národ proti národu a <u>království proti království</u> “; ...	Sie hörten von Kriegen und Kriegsgerüchten, und wußten, daß nächstens Volk wider Volk aufstehen werde; ...	80
88	196	<i>Chiliastická</i> zdání, vzniklá i vzdělaná již ve prvotní církvi křesťanské, ale později od církevních Otců zatracená, počala tudíž <u>křísiti se v Čechách</u> , a byvši přiměřena potřebě okamžité, získala u výstřední strany drahně vyznavačů.	<i>Chiliastische Ansichten</i> , wie sie schon in den ersten Jahrhundertender christlichen Kirche ausgebildet, aber durch spätere Kirchenväter verworfen worden waren, tauchten da wieder auf, und fanden, den Bedürfnissen des Augenblicks angepaßt, bei der extremen Partei bald weite Verbreitung.	80

89	196- 197	<p>Zachovala se i některá psaní z doby této, jimiž učení takové hlásáno hojnými texty biblickými Starého i Nového zákona tvrzeno bylo. „Pospěšte“, praví se tam, „a chvátejte utéci zprostředka zlých jako z ohně a nepochybujte ani se svod'te, žet' jest vůle Kristova, abyste se shromáždili s božími vyvolenými v tom času velikého zamúcení. Kristus dí: „Kdokoli opustí dům,bratří, sestry, neb otce a mateř, neb zemi a roli pro jméno mé, stokrát více vezme a život věčný obdrží.“ Protož, bratří a sestry, kdež víte, ano se tělo Kristovo rozdává se všemi kusy pravd božích, tu se shromažďte v čas pomsty a zármutku největšího. A ta místa ten čas nemohou býti ve vsi neb jinde, pro silného Antikrista a hrozného, ale v městech ohražených, jichžto jmenuje sv. Izaiáš (XIX, 18) pět v ten den, totiž příchodu Pána Jezu Krista. Ta města jest pánbůh způsobil, aby v nich schovali se vyvolení jeho; onať se nezapíší a nepoddají Antikristovi. „Aj, lide můj, vejdi do pokojů svých</p>	<p>... dann werde Christus in seiner Herrlichkeit wieder vom Himmel steigen, und ein Reich der gerechtigkeit auf Erden stiften, in welchem es keine Herren und Knechte, weder Sünde noch Noth, auch keine anderen Gesetze als die des lebendigen freien Geistes geben werde; die dann Überlebenden, in den Staub paradisischer Unschuld zurückversetzt, werden keine körperlichen Bedürfnisse und Leiden mehr kennen, auch keiner Kirchen-Sacramente zu ihrer Heiligung bedürfen u.s.w.</p>	80-81
----	-------------	--	---	-------

		<p>a zavři dvěře své za sebou: schovej se na maličkou chvíli, dokud nepřejde hněv. Nebo aj, hospodin béře se z místa svého, aby navštívil nepravost na obyvatelích země!“ (Izaiáš XXVI, 20-1.) „Veliký bude den Páně a hrozný velmi: a kdo bude moci jej snést?“ (Joel, II, 11)" atd. Netřeba dokládati, ano patrné jest, že sestředění moci národní k odporu proti "králi uherskému, jenž již vytáhl z Uher, aby obrátil zemi českou v pustotu“, bylo vlastním účelem učení tohoto, proti němuž mistři pražští, a zejména M. Jesenic, nadarmo polemisovali. Byliť to počátkové chiliasmu, o kterémž později šíře mluviti budeme;</p>		
90		-	<p>Der junge Priester Martin Hauska scheint der vorzüglichste Urheber dieser chiliastischen Schwärmerei gewesen zu sein, die man jedoch bald wieder fahren ließ, ja noch vor Ablauf von zwei Jahren, nachdem sie zu ärgerlichen Verirrungen Anlaß gegeben, auf einer taboritischen Synode sogar verdammlich fand.</p>	81
91	197	... Jan Žižka z Trocnova Žižka ...	82

92	197	Po průměří v Praze proti jeho vůli uzavřeném obrátil se byl, jakož jsme již řekli, do <i>Plzně</i> .	Nach dem in Prag gegen seinem Wunsch geschlossenen Waffenstillstand hatte er, wie bereits bemerkt worden, <u>mit seinen Anhängern</u> nach Pilsen sich begeben.	82
93	198	... o někdejším městě <i>Oustí nad Lužnicí</i> čili <i>Oustí Sezimovu</i> Austie an der Lužnic oder Sezimovo Austie, <u>heutzutage Alt-Tabor genannt</u> ...	83
94	198	Roku 1420 ale nacházíme jeho mladšího bratra Oldřicha, snad co poručníka, býti pánem na <i>Oustí</i> a spolu příčinlivým ochráncem tamějšího, asi před stoletím založeného kláštera <u>dominikánského</u> ;	Im Jahre 1420 finden wir dessen jüngeren ganz <u>antihussitischen</u> Bruder Ulrich als Herrn der Stadt Austi und zugleich eifrigen Beschützer des seit etwa hundert Jahren daselbst befindlichen Klosters;	84
95	198	Mladý jeho synovec Prokop, někdy Janův mladší syn, <u>po otci i po matce</u> husita horlivý ...	Sein Neffe, Johans von Austie junger und eifrig hussitischer Sohn Prokop ...	84
96	199	... sebravše množství <u>selského lidu</u> sammelten viel <u>Volk</u> ...	84
97	199	... i dal o tom zprávu <u>do Plzně</u> Žižkovi er meldete solches an Žižka ...	85
98	200	... Žižka naproti tomu všeho lidu měl nanejvýše čtyři sta „s sestrami i s pračaty“ Žižka hatte bei seinem Zuge nur gegen 400 Personen ...	87
99	200	... převaha počtu královských byla tedy tak veliká i zřejmá, že nikdo nemohl pochybovati o vítězství jejich; ano, tak jsou prý „ve mnohé hlasy lidé mluvili, řkouce, že by jich ničím nebili, jedno koňmo tlačili, tehdy je na koňská	... die Überlegenheit der Königlichen war daher so augenscheinlich, daß man glaubte, sie würden ihre Gegner auch ohne Kampf erdrücken.	87

		kopyta rozeberou“.		
100	200	... i zahynul tu mezi mnohými „bratřimi“ také pan Břeněk, <u>želený a slavený od svých potom dlouho co svatý mučedník, ...</u>	... schon lag Břeněk Šwihos mit vielen „Brüdern“ erschlagen ...	87-88
101	200	Žižka pak přebýv tu noc na bojišti, na úsvitě odevzdal své raněné blízkým vesnicím k opatrování, a šikovav se s vozy, <u>kteříž celí zůstali</u> , táhl toho dne až k hradu Oujezdci nad Vltavou.	Er blieb über Nacht auf dem Schlachtfelde, übergab am folgendem Morgen seine Verwundeten in den nächstgelegenen Dörfern zur Pflege und zog noch bis zur Burg Augezdec am Moldauflusse;	88
102	201	... což i skutečně dne 3. března vykonáno.	... sie wurde schon am 30. März vollzogen.	88
103	201	... v počtu asi 2000 mužů, pod správou mincmistra Divůčka tam se rozhostili.	... über <u>zweitausend der sogenannten Eisenmänner</u> unter des Oberstmünzenmeisters Befehlen sich hingezogen hatten;	89
104	201	A tak učinivše pokřik, i zapálili městečko, a ty železné pány, kterým rychle na hrad utéci se nepodařilo, všechny buďto pobili, <u>aneb zajímali, a kořistí mnoho nabrali</u> er erschlug viele, die sich nicht eilig in die Burg hinauf zu retten wußten, und steckte das Städtchen in Brand;	89
105	201	Mezitím co válka v Čechách takto se připravovala, král Sigmund sněmoval ve Vratislavi celé tři měsíce napořád (od 5. ledna do <u>8. dubna</u>) <u>u přítomnosti velikého množství knížat, pánů</u>	Während diese vorbereitenden Ereignisse hielt sich König Sigmund drei Monate lang (5 Januar bis <u>Anfang April</u>) auf dem Reichstage in Breslau auf.	89

		a <u>poslů, říšských i cizozemských.</u>		
106	201	... a křižovníky pruskými mit dem deutschen Orden in Preußen ...	89
107	202	Avšak zdali by tehdáž, nemaje s sebou valného vojska, byl mohl něco poříditi v Čechách? Ze všeho, co již od <u>4. listopadu</u> se <u>bylo zběhlo</u> , musil' viděti patrně, že mu nebylo lze obsaditi zemi bez krveprolití. Celá jeho moc <u>a síla v národu</u> zakládala se na výmince, že neměl překážeti požívání kalicha;	Allein was hätte er damals ohne ein großes katholisches Heer in Böhmen ausgerichtet? Die seit dem <u>November</u> des <u>vorigen</u> <u>Jahrs</u> vorgefallenen <u>Kämpfe</u> belehrten ihn, daß er das Land nicht ohne Blutvergießen werde in Besitz nehmen können. Seine Macht war aber durch die <u>Meinung des Volks</u> bedingt, daß er es hinsichtlich des Kelches werde gewähren lassen;	90
108	203	Zprávy o přiběžích těchto vratislavských dojaly arci živě <u>myslí českých</u> ...	Die Nachrichten von diesem Breslauer Vorgängen waren allerdings geeignet, <u>in Böhmen</u> starken Eindruck zu machen ...	91
109	203	... ze zjevení sv. Jana aus der Apokalypse ...	92
110	203	... obec v Praze zůstala obojího města, <u>Starého i Nového</u> , s kněžími a mistry husitskými die in der Stadt zurückgebliebene Gemeinde nebst den hussitischen Geistlichen ...	93
111	203	Závazek a spolek ten, stvrzený také zápisy a pečet'mi, směřoval proti jednomu každému, kdokoli <u>by Čechy</u> od přijímání pod obojí tisknouti chtěl vůbec ...	Der zugleich auch schriftlich gefaßte <u>Bund</u> lautete gegen Jedermann, der die Utraquisten bedrängen wolle ...	93
112	204	Spolu ale vydán jest také od spojené obce manifest vášnivě	Zugleich forderte die vereinigte Gemeinde in einem	93

		psaný ke všem Čechům a zvláště k městům českým, aby vyslali z sebe do Prahy <u>muže vlasti a národu věrné</u> ...	leidenschaftlich abgefaßten Manifest alle Böhmen und namentlich sämtliche böhmische Städte auf, <u>Abgeordnete</u> nach Prag zu senden ...	
113	204	I poněvadž manifest ten, oplývající hořem a hořkostí proti církvi římské, živě a věrně jeví tehdejší stav myslí českých, uvedeme zde doslovně významnější některá z něho místa:	Das Schreiben überfloß von Gram und Erbitterung gegen die römische Kirche, die, nun nicht mehr Mutter, sondern Stiefmutter, wie die wüthendste Schlange endlich ihr Gift ergossen und mit bluttriefenden Händen das Kreuz, das Zeichen des Friedens und der Liebe nun zu Haß und zu Mord gegen sie erhoben habe; mit trügerischen Versprechungen von Absolution reuze sie die Deutschen, die natürlichen Feinde des böhmischen Volkes, zu einem Vertilgungskriege, zu welchem sie ohnehin schon längst Lust hätten. Das sei Bosheit über alle Bosheit: wer könne davon hören, ohne in Entrüstung zu gerathen, wer sie sehen, ohne in Thränen auszubrechen?	93-94
114	204	„Papež a sbor kostnický, aby věrné vypleli z království, již mnohé lsti proti nám kovali jsou; a to pro nic jiné než pro tu pravdu boží o přijímání těla i	-	

	<p>krve Kristovy pod obojí způsobou. Ale nyní nejposléze ta církev, ne jako mámě, ale jako macecha a jako nejukrutnější hadice to, co ze zlořečené pověsti počala, zlořečený plod urodila jest a veškeren jed smrtelný na nás vylila, když na Družebnou neděli (17. Mart.) ve Vratislavi zjevně kříž ukrutný proti všem věrným našeho království krvavými vyzdvihla rukami, a porušenými ústy a rty jedovatými provolala; a to pro nic pro jiné než pro tu pravdu boží svrchu řečenou. A nato jest ten sbor s papežem nepřátely naše přirozené, Němce okolní, všude proti nám k nespravedlivému boji povolal a lživými je přívětivě odpustky od muk i od hříchů vyzval a vzbouřil. Kteříž třebas by žádné příčiny neměli, avšak na náš jazyk vždy se zlostní; a jako jsou našemu jazyku učinili v Rýnu, v Míšni, v Prusech, a jej vyhnali, takéž nám míní učiniti a obsaditi místa vyhnanců. Ó zlosti a více než zlosti! I kdo je, ježto ji znamená a na ni se nerozhněvá? Kdo na to hledí a neslí? Ten kříž Pána Ježíše,</p>	
--	---	--

		<p>plný trpělivosti a dobroty a neumějíci bojů strojiti, ani odění ani střel, kterýž my vždycky ctíme a ctíti budeme, ti muži, od jichž očí všecka spravedlivost vypověděna jest, k odění vzbuzují a ku krveprolití, na našeho království poražení a hanbu věčnou. Protož prosíme vás, přátelé nejmilejší, abyste rozpomenouce se na udatné otce naše, staré Čechy, své vlasti milovníky horlivé, postavili se proti tomu zlému s námi a s obojí obcí velikého města pražského, Starého i Nového, jenž jsme se mezi sebou sjednali a za jeden člověk umluvili" atd. Poznamenati sluší se, že v celém tom provolání krále Sigmunda není ani slovem dotýkáno.</p>		
115	204	<p>Také ona (<i>šlechta</i>, pozn. K.J.) pocítila co nejživěji ouraz cti národní, který se stal prohlášením kříže na Čechy;</p>	<p>Auch er fand die nationale Ehre der Böhmen durch die Verkündigung eines Kreuzuges aufs bittere gekränkt;</p>	94
116	205	<p>... rozhodnul se (<i>Čeněk z Vartenberka</i>, pozn. K.J.) při návratu svém do Prahy dne 15. dubna, a přistoupiv ke straně národní,</p>	<p>... entschied er sich (<i>Čeněk von Wartenberg</i>) schon bei seiner am 15 April erfolgten Rückkehr nach Prag für das Volk ...</p>	94
117	205	<p>... i s ženami a dětmi ...</p>	<p>... mit ihren Familien ...</p>	95

118	205- 207	<i>viz dále</i>	<i>(nur Zusammenfassung)</i>	96
-----	-------------	-----------------	-------------------------------	----

Pozn. č: 119, s. 205-207

... *provolání ke všem Čechům a Moravanům*, kteréž pro důležitost obsahu opakujeme zde témeř celé. „Službu svou vzkazujeme a napomínáme vás všech i každého zvláště tou věrou, kterouž jste koruně a Království českému povinni, abyste Sigmundovi, římskému a uherskému králi, poddaní nebyli a v něho neslušeli ani jeho poslouchati jako krále českého, ani jeho úředníků; neb to dobře víte, že on není ještě pány českými za krále volen, ani k Českému království korunován, ale Kralovství a národu českého jest veliký ukrutný nepřítel. Tomu můžete rozuměti skrze tyto kusy: 1. Nejprve, že jest nejohavnější potupou všem křesťanům nás potupil a zhanil, a to kacířstvím, a dá-li bůh, bez viny, zvláště pro přijímání velebné svátosti těla a krve boží; kteréžto přijímání pánembohem jest vydáno, v jeho svatém čtení zjevně jest položeno, doktory svatými potvrzeno a církví svatou první držáno. 2. K tomu také legátovi svému k veliké potupě a hanbě koruny a národu českého kříž vydati kázal jako na kacíře, proti všemu řádu a právu křesťanskému. 3. A člověka v naději boží dobrého a nevinného u Vratislavi v koruně české koňmi usmýkati a upáliti kázal; a nic pro jiné, jediné pro krve boží přijímání; a to vše k veliké hanbě národu českému i ku potupě. 4. Horníkům (Kutnohorským) také přikázal, kteréhož by koli Čecha ku přijímání krve boží náchylného dosáhli, aby stínali a do šachty metali; jichžto již několikonáset set Čechů i duchovního i světského stavu jest v šachty vmetáno, k hanbě a veliké škodě národu českého. 5. Velebné Markrabství bramburské, kteréhož slavné paměti Karel císař s předky našimi velikými náklady a krveprolitím jest dobyl, pryč dal od koruny české, nemaje k tomu práva ani moci. 6. Marky staré křižovníkům pruským jest zastavil. 7. Biskupství moravské člověku neřádnému a hánci velikému národu českého proti právům a svobodám zemským pro listy papežské jest podal, tudy chtě korunu českou z jejich svobod vyvésti. 8. Vratislav, město slavné koruny české, velice jest zahubil, lidi v něm stínaje a jim statky jich, k záhubě koruny, odjímaje. 9. S knížetem Hanušem, synem Klemovým, kterýž jest veliký nepřítel, zhoubce, bezpravce a loupežník koruny české, zapsal se jest. 10. A k znamenité hanbě a potupě koruně a národu českému M. Jana Hus slavné paměti před sborem konstantským za svým glejtem upáliti a bohda bez (jeho) viny kázal. Kteréžto všecky věci, a mnohé jiné, vedl jest a ještě vede k hanbě a ku potupě i k nenabyté záhubě koruně, království a národu českému. I které jest to srdce

českého jazyka tak tvrdé, jemuž by se tak veliké ukrutnosti a nemilosti nezžhelilo! Protož, milí přátelé, můžete rozuměti a znamenati, žeť král Sigmund jiného nemíní než království toto a korunu, a zvláště národ český potupně a ukrutně vypleniti a zahladiti. I ufáme vám jako věrným Čechům, že v takové potřebě budete radni a pomocni koruně a kralovství, jakož jste to dříve i vy i vaši předkové činili. Pakli byste vždy, mimo toto naše napomenutí, krále toho poslušni byli a v něho slušeli jako krále českého, tehdy podle práv propadli byste čest i hrdla zboží vaše, víry své přirozené jazyku svému i koruně nedržíce. Jehož máme za to, že jste s to tak moudří, věrní a opatrní, nedopustíte, ale se v tom jako věrní Čechové skutečně ukážete. Také vám věděti dáváme, žeť my o nic jiného nestojíme než 1. nejprve o přijímání těla a krve boží pod oběma způsobama všemu lidu obecnému; 2. druhé, o kázání řádné slova božího; 3. třetí, aby kněží nám tak příkladně živi byli jakožto jest Pán Kristus přikázal a jeho apoštolé, a po nich svatí Otcové ustavili; 4. a čtvrté, o obecné dobré a národu našeho českého, a o očištění zlé a křivé pověsti Království a národu českého. A jestliže by co při těch kusích neřádného bylo, toho my nechceme ani míníme držeti neústupně, ale v tom ve všem chceme rady a zprávy z Písma svatého poslušni býti. «

Obyčejná formule psaní takových nabývala z mimořádných okolností mimořádného důrazu, ba i vzletu poetického: « Vedle Pána našeho Jezu Krista, vykupitele a spasitele našeho i krále všemohoucího: já ... vystřihám se s svými se všemi služebníky a pomocníky proti Tobě, ó králi, i Tvé vši moci, jenž křesťany věrné tiskneš bezprávně od přijímání velebné svátosti krve a těla Pána našeho Jezu Krista pod obojí způsobu od jiných svatých pravd k hanbě národu českého a k záhubě této země: že chci vedle hlavního města pražského a jich pomocníků Tvůj i Tvých všech pomocníků nepřítel býti a bezpráví božího mstiti do konečného těch svatých pravd osvobození, národu našeho českého nevinně zhyzděného očištění a království tohoto upokojení; a Tobě i Tvým pomocníkům s Tvými se všemi ničímž nemíním vinen byti! Hrdá to jistě řeč a podivuhodná odhodlanost jednotlivých pánů českých proti přednímu panovníku v celém křestanstvu a mocnému králi několíkera království!

120	208	... bylit' to pokladové, kterýmiž co do velikosti, skvostnosti a bohatství jejich staré Čechy <u>nad jiné krajiny</u> vynikaly.	... es waren dies Schätze, deren Größe, Pracht und Reichthum Böhmen in alter Zeit besonders auszeichnete.	97
-----	-----	---	---	----

121	208	Táboři však, <u>a zvláště lid</u> <u>obecný odevšad k nim se</u> <u>hnmuvší, nezastavovali se při</u> mírné kritice této.	Die Taboriten aber blieben bei diesen bescheidenen Ansichten nicht stehen.	98
122	209	... po zboření <u>klášterů</u> milevského i nepomuckého nach der Zerstörung von Mülhausen und Nepomuk ...	100
123	210	... muž nad jiné horlivý u víře husitské der eifrig hussitische Baron ...	101
124	210	... veřejné hádání o kalichu Disputation über die Communionfrage ...	102
125	211	Pověst o tom rychle roznášena poděsila i popudila pražany náramně; v prvním vzteku <u>chátra pražská</u> běžela mstít se na korouhvi <u>páně Čěnkově</u> , vlající jemu ke cti na radnici staroměstské.	Die Kunde davon verbreitete in Prag große Bestürzung und Entrüstung; in der ersten Leidenschaft nahm <u>das Volk</u> Rache an der Fahne des <u>Herrn</u> <u>von Wartenberg</u> , welche ihm zu Ehren auf dem Prager Rathause aufgepflanzt war.	102
126	211	Bylť zajisté již Sigmund, opustiv Vratislav 9. dubna i pomeškav se sbíráním vojska ve Svidnici <u>asi tři neděle</u> , v průvodu papežova legáta i několik knížat slezských přitáhl skrze Kladsko a Náchod do Čech, <u>aby uvázal se mocí</u> <u>brannou v panování jejich</u> .	Sigmund war nämlich inzwischen von Breslau über Schwedniz, wo er <u>länger</u> verweilte, dann über Klaz und Nachod, in Begleitung päpstlichen Legaten und mehrerer schlesischen Fürsten, mit <u>ansehnlicher Macht</u> nach Böhmen gekommen	104
127	211- 212	Město Jaroměř tehdáž, německé a silně protihusitské, přijalo jej s radostí a slávou velikou; ani Králové Hradec, ačkoli vynikal nad jiná města horlivostí husitskou, nepostavil se k odporu.	und hatte zu Anfang Mai zuerst Königgrätz belagert und eingenommen; die dortige Bürgerschaft, die sich zu	104

		<p>Tu již spatřiti mu bylo zbořené kostely a kláštery; ssadiv městskou radu českou, ustanovil tam Němce za konšely a papežův legát Ferdinand přijímal všecky zase na milost, kteří odpřisáhli se kalicha v ruce jeho a šli ke zpovědi.</p>	<p>schwach zum Widerstande fühlte, gelobte dem Willen des Königs in Allem nachzukommen.</p>	
128	212	<p>Po devítidenním v Hradci pobytu, svěřiv město panu Alšovi Holickému ze Šternberka co hejtmanu svému, hnul se odtud k Hoře Kutné.</p>	<p>Nachdem er daselbst den Herrn Aleš Holický von Sternberg als bevollmächtigten Hauptmann eingesetzt, zog er endlich <u>mit dem ganzen Gefolge</u> nach dem ihm <u>befreundeten</u> Kuttenberg.</p>	104
129	212	<p>Tu vítalo jej před městem ve slavném procesí asi tisíc horníků, osvědčujících se nahlas, že hotovi byli jíti při něm na smrt pro víru křesťanskou. Našel tu množství prelátů a kněží, též měšťanů uteklých z Prahy, kteří někdy zámožní, nyní u veliké chudobě a nouzi živi byli. Zůstal pak zde delší čas, netroufav si podstoupiti boje s pražany, ačkoli měl as 20 tisíc lidu branného, ale očekávaje na každý den ještě posily, jak</p>		

		z Uher, tak i z říše.		
130	212	Tak tedy zavěšen <u>osud národu českého</u> na rozhodný úsudek zbraně a války samojediné!	So wurde endlich die Entscheidung über <u>Böhmens Schicksal</u> dem Lose der Waffen allein anheimgestellt!	105

Příloha č. 4:

d) KNIHA XV. KRALOVÁNÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD OD R. 1457 DO 1471

- Vrchol moci a pokoje (Rok 1462), čl. 4, vyd. 1860.

- Höhepunkt der Macht und des Friedens (Jahr 1462), Viertes Kapitel, vyd. 1860.

pozn. č.:	str.:	česky	deutsch	S.:
1			Böhmen ein Laienstaat. Rückblicke	207
2	390	Veliké poselství v Římě;	Die große böhmische Gesandtschaft in Rom;	207
3	390	Za věku krále Jiřího ...	Im Zeitalter Georgs von Podiebrad ...	207
4	390	... roty bratrské, kteréžto ačkoli sestavením a duchem svým poněkud kosmopolitické, nepřestávaly však obracet zřetele svého hlavně k Čechám, co <u>původní vlasti své</u> Brüderroten ... , welche obgleich ihrer Zusammensetzung und ihrem Geiste nach bereits kosmopolitisch, noch nicht aufgehört hatten, ihre Blicke zunächst nach Böhmen, als ihrem eigentlichen <u>Stammlande</u> , zu richten.	208
5	390	... <u>lidé</u> ducha bouřlivého a bojechtivého unruhige und kriegslustige <u>Böhmen</u> ...	208
6	390	... my nestarali nežli o čest koruny a o blahobyt obyvatelů jejich wir sorgten nur um die Ehre der Krone und das wohl unserer Unterthanen ...	208
7	391	Byl-li hřích, že mluvívaje (<i>Jiřík, pozn. K.J.</i>) slova rozhodná, donutil tytýž i báti se ho ty, kteří od něho přízní získati se nedali? Není příkladu, že by křivdou i bezprávím byl chtěl obohatiti sebe;	War es Unrecht, wenn er, der entscheidend zu sprechen hatte, Diejenigen zur Furcht zwang, die durch keine Kunst zu gewinnen waren? Es liegt kein Fall vor zum Beweise, daß er auf unrechtmäßige Weise sich selbst hätte bereichern wollen;	209- 210

8	391	... první ony (<i>Čechy, pozn. K.J.</i>) odřekly se poručnictví hierarchického <u>ve veřejném</u> <u>životě svém</u> , es hatte sich am ersten von der hierarchischen Bevormundung losgesagt, ...	210 210
9	392	.. zrušení a vymezení z lůna cír- kve také této <u>protizákonnosti</u> , Beseitigung dieser <u>Anomalie</u> im Schooße der Kirche ...	211
10	392	... blahobytu <u>občanském</u> allgemeinen Wohlstandes ...	211
11	392	... úkazy a živly novověkými Elemente der Neuzeit ...	211
12	392	... nařizováno jemu, aby poslušenství české učinil dokonalým a uvedl ve skutek to, co nechtělo se někdy podařiti ani vojskům křižáckým, ani dialektikům a misionářům výmluvným.	... man verlangte von ihm, daß er den böhmischen Gehorsam vollkommen mache und dasjenige ins Wert setze, was bis dahin weder dem ganzen <u>römischen und ungarischen</u> <u>Reiche</u> , noch der Kreuzherren, noch ganzen Schaaren beredter Dialektiker und Missionäre hatte gelingen wollen.	212
13	392	... že kurie římská daß die Kurie ...	212
14	392	... pojímati do sebe celý <u>národ</u> <u>český</u> das ganze <u>Volk</u> umfassen ...	212
15	392	... v říši in Deutschland ...	212
16	393	... Dr. Fantinus ...	Doctor Fantin de Walle ...	213
17	393	... přinesl <u>ničemné</u> omluvy ... (<i>Fantin o poselství Antonína</i> <i>Francouze, pozn. K. J.</i>)	... hat <u>nichtssagende</u> Entschuldigungen mitgebracht ...	213
18	393	... však ví Jasnost Vaše, že kde jest mušení (<i>archaický výraz</i> <i>pro nutnost, pozn. K. J.</i>), tam není <u>zásluhy ani ctností</u> Majestät weiß, daß wo der Zwang obwaltet, von <u>Tugend</u> keine Rede sein könne ...	213
19	393	Jaká to bohužel hanba!	Welcher <u>Schmerz</u> und welche Schande!	213

20	393	Nejdůstojnější kardinál sv. Petra (tj. Mikuláš Kusa) i pan Fantin velmi jsou zlé mysli proti mně byli, protože kardinál i Fantin nechtěli jsou času dáti, jedno za tři měsíce, aby poslové byli v Římě. (<i>dopis Francouze Antonína, v češtině, pozn. K.J.</i>)	Der hochwürdigste Cardinal von St. Peter (Nicolas Cusanus) und Herr Fantin waren sehr übel gegen mich gestimmt, und wollten keine längere als eine dreimonatliche Frist für die Ankunft der Gesandten in Rom gestatten.	214
21	394	Není pochyby, <u>jakož jsme již i podotkli</u> , že chtěl získati v něm sobě přimluvce ...	Ohne Zweifel wollte er sich an ihm einen Fürsprecher sichern ...	215
22	394	Nelze arci jistiti, že by císařovy přimluy té doby vydařily se byly ku královu prospěchu, ano netajně mluvilo se ...	Man kann freilich nicht behaupten, daß der Kaiser bei dem Papste sich zu Gunsten des Königs verwendet hätte: <u>im Gegentheile</u> war offen davon die Rede ...	215
23	394	Oučel poselství byla z české strany žádost, skrze papežovo uznání a potvrzení kompaktát někdy basilejských vybřednouti konečně z poměru nejistého a lichého, <u>ve kterémž Čechové</u> co do církve římské <u>drahně let se ocitovali</u> .	Zweck der Gesandtschaft war von böhmischer Seite das Verlangen, durch <u>offene</u> Anerkennung und Bestätigung der Basler Compactate von Seite der Päpste endlich einmal aus der ungewissen und schiefen Stellung der römischen Kirche gegenüber herauszukommen.	215
24	394	Ačkoli zajisté všickni přední důstojníci římské církve lítost měli nad vykročením <u>Čechů</u> z kolejí dávných řádů církevních, nežádali přece všickni, aby úmluvy k ukončení jejich někdy oblíbené byly	Denn obgleich alle höheren Würdenträger der römischen Kirche an den Ausschreitungen der Husiten Anstoß genommen hatten, so verlangten doch nicht alle, daß die einmal zu ihrer Beruhigung beliebten Verträge	216

		zrušeny, a protož naděje, <u>kteréž</u> <u>Čechové sobě činili</u> o potvrzení jejich, nebyly naprosto bez důvodu.	aufgehoben würden, und darum waren die Hoffnungen bezüglich deren Bestätigung keineswegs ganz grundlos.	
25	394	Ale nejhrořivější jejich protivníci, ačkoli byli v menšině, požívali však právě této doby moci nejvyšší.	Aber ihre heftigsten Gegner befanden sich, wenn gleich in der Minorität, doch gerade in diesen Jahren <u>in Genuße der obersten Macht</u> und überwiegenden Einflusses.	216
26	394	... co <u>zavinila</u> byla koncilia 15. století was die Concilien des XV Jahrhunderts <u>verdorben</u> hatten ...	216
27	394	Po <u>zmaření</u> basilejských dekretů pro Němce ...	Nach <u>Aufhebung</u> der Basler Decrete für Deutschland ...	216
28	395	... Pius II. der Papst ...	216
29	395	Také pře kardinála Kusy o biskupství brixenské pobádala i tužila myslí římské k nepovolenosti naproti laikům a škodila Čechům více nežli pomáhala.	Und ebenso brachte auch der Streit des Cardinals Kusanus <u>mit dem Herzog Sigmund</u> um das Bisthum Brixen den Böhmen nur Nachtheil, indem er die Gemüther in Rom verhärtete und zu größerer Unnachgiebigkeit gegen die Forderungen der Laien überhaupt stimmte.	217
30	395	... zpráva jeho, byvši později čtena veřejně před králem sein Bericht, der später zur öffentlichen Lesung <u>im Landtage</u> in Gegenwart des Königs gelangte ...	218
31	396	... ačkoli <u>konal povinnost</u> svou co posel ...	Obleich er <u>seine Pflicht</u> als Gesandter <u>keineswegs versäumte</u> ...	218

32	396	... panu Zdeňkovi ... (<i>Myšlen je Zdeněk Kostka, pozn. K.J.</i>)	... Herrn Kostka ...	218
33	396	... Karvajal opakovav <u>důtky</u> ...	Carvajal wiederholt die <u>Thatsache</u> ...	219
34	397	... neb přidržel by se jedné strany a jí nakládal (<i>král, pozn. K.J.</i>), strach jest, by mu se druhá nezprotivila.	... denn wollte er es mit einer Partei allein halten, wäre zu besorgen, daß die andere von ihm abfiele.	220
35	397	Bessarion představoval Čechům příklad krále franského ...	Bessarion wies den Böhmen auf das <u>glänzende</u> Beispiel des Königs von Frankreich hin ...	220
36	397	... a duchovní toho skutku králova <u>nechtěli dopustiti</u> und die Geistlichkeit <u>widersetzte sich</u> diesem Schritte ihres Königs <u>mit aller Gewalt</u> ...	220
37	397	... pan Zdeněk Kostka sám povolán jest ku papeži, <u>kterýžto ve dlouhé rozmluvě</u> , ... snažil se wurde Herr Kostka allein zum Papste berufen, ... der suchte ...	220
38	398	... málo nicht zahlreich ...	222
39	398	<u>Stůjite v jednotě s církví</u> ...	<u>Kehrt</u> zur Einheit der Kirche <u>zurück</u> ...	222
40	398	Nejprve řečnil od císaře Wolfgang Forchtenauer, přimlouvaje se, aby král český ve svých prosbách nebyl oslyšán. (<i>Opak německého znění!!!, pozn. K.J.</i>)	Zuerst hielt Dr. Wolfgang Forchtenauer eine Rede, in welcher er im Namen des Kaisers die Bitten des Königs von Böhmen dem Papste zur Berücksichtigung empfahl.	222
41	398	Tu pan Rabštejn po straně ptal se pana <u>Zdeňka</u> ...	Da frug Herr Rabstein Herrn <u>Kostka</u> zu seiner Seite leise ...	222 - 223
42	398	... království ganze Land ...	223
43	398	Máte-li co více před sebou, pravte.	Habt ihr sonst noch etwas am <u>Herzen</u> , so bringt es vor.	223

44	398	Líčil potom (<i>mistr Koranda před papežem, pozn. K.J.</i>) obšírně veškeren běh věcí husitských duchem nikoli bázlivým, ani pokorným. (<i>Neobratné vyjádření, pozn. K.J.</i>)	Dann schilderte er den ganzen Verlauf der Husitengeschichte umständlich in einem Tone, der von der Furcht wie von der Demuth gleich weit entfernt war.	223
45	398	... a když „nepřátelé“ počali je (<i>Čechy, pozn. K.J.</i>) proto <u>hubiti</u> ukrutně und als „die Feinde“ sie deshalb grausam <u>zu verfolgen</u> begannen ...	223
46	399	... zachovávati ty kompaktáta co výminky <u>pokoje národního</u> jene Compactaten, als Bedingungen des <u>Landfriedens</u> , unverblüchlich zu beobachten ...	224
47	399	... <u>Čechům i Moravanům</u> <u>die Böhmen</u> ...	224
48	400	... čtyři články <u>české</u>die vier sogenannten <u>Prager</u> Artikel ...	226
49	401	... k jednotě obecné církve zur Einheit der katholischen Kirche	227
50	401	Král prý jejích ani království že nenadáli se ...	Weder der König, noch das <u>Volk von Böhmen</u> hätten sich dessen versehen ...	228
51	402	... národ Volk von Böhmen ...	229
52	405	... poněvadž jest s ním v příbuzenství da er ihm befreundet ist ...	233
53	405	Pravilo se, že Čechové sami byli žádali, aby poslán byl někdo, jenž by nesl <u>králi českému</u> odpověď papežovu ve formě autentické ...	Es hieß die Böhmen hätten selbst um die Absendung von Jemanden gebeten, der die Antwort des Papstes in authentischer Form überbrächte ...	234
54	405	Nelze říci, předvídal-li papež, jaké následky bude mítí rozhodnutí jeho.	Es läßt sich nicht sagen, ob der Papst alle Folgen seiner <u>verhängnißvollen</u> Entscheidung vorausgesehen und erwogen	234

			habe.	
55	405	... nenechal Čechům volení než mezi podrobením se bez výminky, aneb bojem až na smrt.	... ließ er den Böhmen nur die Wahl zwischen unbedingter Unterwerfung und einem <u>Kampf auf Tod und Leben</u> .	235
56	405	Ale víra náboženská tvoří a vyvinuje se v duši člověka dle zákonů <u>vlastních a tajemných</u> ...	Der religiöse Glaube aber bildet und entwickelt sich im menschlichen Gemüthe nach ganz <u>eigentümlichen</u> Gesetzen ...	235
57	405	... a protože <u>nařízení</u> Piovo II. nemohlo vésti nežli k odporům a bojům.	... daher konnten Pius II <u>kategorische Befehle</u> nur Widerstand und Empörung zur Folge haben.	235
58	405	Jím poslední třicetiletí vymazáno nenadále z života jejich (<i>Čechů, pozn. K.J</i>) a vrátily se jim poměry ku <u>křesťanstvu</u> , jakové byly před početím sboru basilejského, s tím toliko rozdílem, že národové okolní již se jich nebáli jako dříve.	Seine Entscheidung tilgte gleichsam die letzten dreißig Jahre im Leben des böhmischen Volkes und stellte die Verhältnisse wie vor dem Basler Concil wieder her, mit dem einzigen Unterschiede, daß die Nachbarvölker insgesamt schon aufgehört hatten, <u>die Böhmen</u> zu fürchten wie zuvor.	235
59	406	... jeho (<i>krále Jiřího, pozn. K.J.</i>) <u>celé úsilí</u> utrpělo ránu smrtelnou.	... es traf <u>sein ganzes Leben</u> wie ein Todesstreich.	235
60	406	... dosáhl erreicht zu haben schien ...	235
61	406	... a Pius II. ... nepřipomínán napotom nežli s hořkostí a hněvem.	... und Pius II ... fortan nicht anders als mit Bitterkeit und <u>Leid</u> gedenken.	236
62	406	... nežli <u>mysl lidská</u> stanoviti umí als der <u>Mensch</u> zu ersinnen vermag ...	237

63	406	... stýkají a potýkají se bald zerstörend, bald auch fördernd ...	237
64	406	... král Ludvík Ludwig XI ...	237
65	407	Ale pasivné takovéto chování nepostačilo <u>jemu</u> (<i>králi Jiřímu, pozn. K.J.</i>)	Aber ein so passives Verhalten genügte <u>seinem Geiste</u> nicht ...	237
66	407	... vymanění vlády světské v Evropě <u>z moci</u> hierarchické Emancipation der politischen Regierungen in Europa von hierarchischen <u>Einflüssen</u> ...	237
67	407	..., že by král hned zřetelně předvídal všechny následky počínání svého, daß der König gleich deutlich alle endlichen Folgen seines <u>Beginnens</u> vorausgesehen <u>und beabsichtigt hätte...</u>	238
68	407	... protipapežské dílo papstfeindlichen Entwürfe...	238
69	407	..., že národové, daß Fürsten wie Völker ...	239
70	408	... výpravu válečnou <u>proti nepříteli křesťanstva</u> <u>Feldzug gegen die Türken</u> ...	239
71	408	... v měsíci máji im Mai <u>1462</u> ... (<i>Tento příklad se opakuje 3x, pozn. K.J.</i>)	239
72	408	... co pan Antonín (<i>Antonín Marini z Grenoblu, pozn. K.J.</i>) jim vypravoval byl o jeho (<i>papežově, pozn. K.J.</i>) nepříteli, nezdálo se jim býti dosti podstatné...	... Marini's Behauptung von seiner Abneigung gegenüber dem Könige von Böhmen galt ihnen als wenig wichtig ...	240
73	408	... idea králova K. Georgs Idee ...	240
74	409	V Němcích trvala mezitím ... válka mezi králem, co <u>pomocníkem</u> Ludvíka Bavorského ...	In Deutschland währte indessen ... der Krieg zwischen dem Könige als <u>Bundesgenossen</u> Ludwigs von Baiern ...	241

75	409	... a svolili <u>dne 29. srpna</u> ku příměří v říši všeobecnému und willigten <u>am 22 August</u> in einen allgemeinen Waffenstillstand im Reiche ...	241
76	410	... trůn královský den Thron ...	244
77	412	... jakož Čechové v Římě, tak i on (<i>Fantin, pozn. K.J.</i>) v Praze stoje musel konati poselství své wie die Böhmen in Rom mußte auch er seine Botschaft stehend anbringen	247
78	413	...vy králi, i s královnou a <u>dítkami svými</u> ihr König und Königin mit <u>Eurem ganzen Hause</u> ...	249
79	413	... křivda ... (<i>Fantin vůči králi Jiřímu, pozn. K.J.</i>)	... Beleidigung ...	250
80	414	..., aby nová bouře nezachvátila <u>národu</u> , damit nicht neue Stürme über <u>Böhmen</u> hereinbrechen ...	250
81	414	... po Praze in der Stadt ...	250
82	414	... bouře povstání Aufstand ...	250
83	414	... on (<i>Fantin, pozn. K.J.</i>) však těšil se z účinku, jež měla slova jeho ...	Er dagegen war stolz auf den Eindruck, den seine Worte hervorgebracht ...	250
84	414	Do posezení v sobotu dne 14. srpna nevoláni stavové všickni, nýbrž jen <u>tajná</u> králova rada.	In die Sitzung am 14 August wurden nicht sämtliche (sic!) Stände, sondern nur der königliche Rath berufen.	251
85	415	...král König Georg ...	252
86	415	... dlouhým řadem táhli dolů und zogen ... in langem Zuge <u>je drei und drei</u> ...	253
87	416	Však aby tuším ukázal nestrannost svou, když Rokycana stížnost vedl na neposlušenství kteréhosi kněze, odpověděl: ...	Um jedoch, wie es scheint, seine Unparteilichkeit zu bethätigen, antwortete er Rokycana, als dieser über die Unfolgsamkeit eines Geistlichen beschwerte, in <u>ziemlich barschen Tone</u> : ...	254

Příloha č. 5:

Bibliografie Geschichte von Böhmen a Dějin národa českého v Čechách a na Moravě ²

1. Geschichte von Böhmen, größtenteils nach Urkunden und Handschriften. I. Band. Die Urgeschichte und die Zeit der Herzoge in Böhmen bis zum Jahre 1197. Praha 1836, Fond domestikální (Kromberger, Weber) 495 s., 2. otisk 1844, 3. otisk 1864
2. Geschichte von Böhmen, II.Bandes 1. Abtheilung. Böhmen als erbliches Königreich unter den Premysliden. Vom Jahre 1197 bis 1306, Praha 1839, 392 s., 2. otisk 1847, 3. otisk 1866
3. Geschichte von Böhmen, II.Bandes 2. Abtheilung. Böhmen unter dem Hause Luxemburg bis zum Tode Kaiser Karl IV. Vom Jahre 1306 bis 1378. Praha 1842. 398 s. 2. otisk 1850-3, 3. otisk 1874
4. Geschichte von Böhmen, III.Bandes 1. Abtheilung. Böhmen unter König Wenzel IV. bis zum Ausbruch des Hussitenkrieges. Vom Jahre 1378 bis 1419, Praha 1845, 424 s.
5. Geschichte von Böhmen, III.Bandes 2. Abtheilung. Der Hussitenkrieg von 1419 bis 1431. Praha 1851, 549 s.
6. Geschichte von Böhmen, III.Bandes 3. Abtheilung. Böhmen und das Baseler Concil. Sigmund und Albrecht. Jahr 1431 bis 1439. Praha 1854, 337 s.
7. Geschichte von Böhmen, IV.Band 1. Abtheilung. Das Zeitalter Georgs von Poděbrad. Die Zeit von 1439 bis zum König Ladislaws Tode 1457, Praha 1857, 544 s,
8. Geschichte von Böhmen, IV.Band 2. Abtheilung. Das Zeitalter Georgs von Poděbrad, König Georgs Regierung 1457 – 1471, Praha 1860, s. 704,
9. Geschichte von Böhmen, V.Band 1. Abtheilung. Das Zeitalter der Jagelloniden, König Wladislaw II., Jahr 1471 bis 1500, Praha 1865, 472 s.
10. Geschichte von Böhmen, V.Band 2. Abtheilung. Das Zeitalter der Jagelloniden, König Wladislaw II. und Ludwig I., Jahr 1500 bis 1526, Praha 1867, 586 s.
11. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl I., částka 1., od prvověkosti až do r. 1125, čili od nepokojů husitských až po smrt Žižkovu, Nákladem J.G. Kalve s pomocí Českého muzea, Praha 1848, 406 s.,
12. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl III., částka 1., od r. 1403 do r. 1424, čili od nepokojů husitských až po smrt Žižkovu, Nákladem J.G. Kalve, Praha 1850, 542 s.,

² Bibliografie díla Františka Palackého, sestavil Miroslav Bidlas

13. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl I., částka 2., od r. 1125 do r. 1253, Nákladem J.G. Kalve, Praha 1854, 500 s., 2. vydání 1862
14. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl III., částka 2., od r. 1424 do r. 1439, čili od Žižkovy do Albrechtovy smrti, Nákladem J.G. Kalve, Praha 1851, 447 s.,
15. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl IV., částka 1., Věk Jiřího z Poděbrad, od r. 1439 do r. 1457, čili do smrti krále Ladislava, Nákladem F. Tempského, Praha 1857, 476 s.
16. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl V., částka 1., Věk Jagellonský., od 1471 do 1500, 1865, Tempsky, 424 s.
17. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl IV., částka 2., Věk Jiřího z Poděbrad, od r. 1457 do r. 1471, čili do smrti krále Jiřího, Nákladem F. Tempského, Praha 1860, 326 s.
18. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl V., částka 2., Věk Jagellonský, kralování Vladislava II. a Ludvíka I. od r. 1500 do r. 1526, Nákladem F. Tempského, Praha 1867, 522 s.
19. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl III. částka 1., svazek 1. Od r. 1253 do r. 1282, od krále Přemysla Otakara II. do prvního bezkráloví v Čechách, Nákladem F. Tempského, Praha 1874, 240 s.
20. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl II. částka 1., svazek 2., Od r. 1283 do r. 1333, Čechy za krále Václava II. až do počátku doby lucemburské, Nákladem F. Tempského, Praha 1875 241-504 s.
21. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, dle původních pramenů, Díl II. částka 2., Od r. 1333 do r. 1403, Nákladem F. Tempského, Praha 1876, 424 s.

6. PŘÍLOHY

Tabulka č. 7: Geneze Palackého Dějin

díl	německy				česky							
	část	zahrnuje období	1. vydání		část	zahrnuje období		1. vydání	2. přepracované vydání			
			od:	do:		od:	do:		část	zahrnuje období		
I.	1.	1197	1836	1.	1125	1848						
				2.	1125	1854						
II.	1.	1306	1839	1.	-				1253	1333	1875	
				2.	1306	1842	-				1333	1403
III.	1.	1378	1845	1.	1403	1850			1.	1403	1420	1870
				2.	1419	1851			2.	1420	1431	1871
				3.	1431	1854			3.	1431	1439	1879
IV.	1.	1439	1857	1.	1439	1857						
				2.	1457	1860						
V.	1.	1471	1865	1.	1471	1865						
				2.	1500	1867						

Světlešedá políčka označují původní německý original, tmavošedá původní český original.
Poslední německy psaný original končí v roce 1420